

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje
lica odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-95-11-T
Datum: 12. jun 2007.
Original: engleski

PRETRESNO VEĆE I

U sastavu: sudija Bakone Justice Moloto, predsedavajući
sudija Janet Nosworthy
sudija Frank Höpfel

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 12. juna 2007.

TUŽILAC

protiv

MILANA MARTIĆA

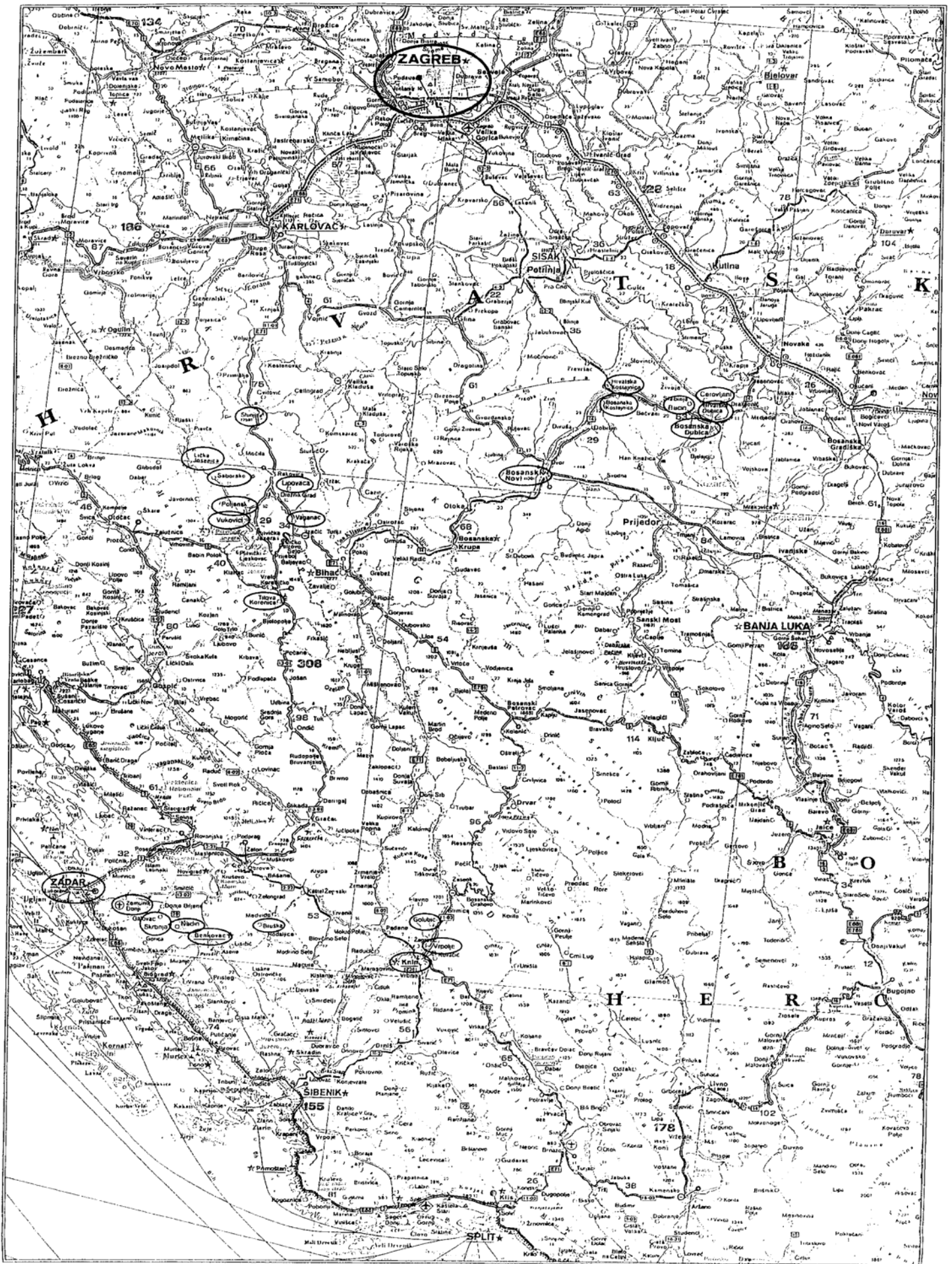
PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Alex Whiting
gđa Anna Richterova
g. Colin Black
gđa Nisha Valabhji

Obrana Milana Martića:

g. Predrag Milovančević
g. Nikola Perović

Map of Croatia and Bosnia and Herzegovina, 1990 (original scale 1:250,000)

SADRŽAJ

SPISAK SKRAĆENICA I AKRONIMA	5
I. UVOD	7
A. OPTUŽENI MILAN MARTIĆ	7
B. PREGLED OPTUŽBI PROTIV MILANA MARTIĆA	7
C. TUMAČENJE OPTUŽNICE	9
D. OPŠTA RAZMATRANJA U VEZI S OCENOM DOKAZA	12
1. Opšte napomene	12
2. Svedoci čiji su iskazi ocenjivani uz poseban oprez	15
II. MERODAVNO PRAVO	18
A. OPŠTI USLOVI IZ ČLANA 3 STATUTA	18
1. Opšte napomene	18
2. Postojanje oružanog sukoba i uslov povezanosti	19
3. Uslovi iz predmeta <i>Tadić</i>	20
4. “Lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima”	21
B. OPŠTI USLOVI IZ ČLANA 5 STATUTA	21
1. Elementi	21
2. Primenjivost člana 5 na necivilna lica	23
C. UBISTVO	26
D. ISTREBLJIVANJE	27
E. NAPADI NA CIVILE	28
F. MUČENJE	30
G. OKRUTNO POSTUPANJE	31
H. DRUGA NEHUMANA DELA	32
I. ZATVARANJE	33
J. BEZOBZIRNO RAZARANJE SELA ILI PUSTOŠENJE KOJE NIJE OPRAVDANO VOJNOM NUŽDOM	33
K. UNIŠTAVANJE ILI HOTIMIČNO NANOŠENJE ŠTETE USTANOVAMA NAMENJENIM OBRAZOVANJU ILI RELIGIJI	35
L. PLJAČKA JAVNE ILI PRIVATNE IMOVINE	36
M. DEPORTACIJA I DRUGA NEHUMANA DELA (PRISILNO PREMEŠTANJE)	37
N. PROGON	39
O. OSPORAVANJE KONCEPTA UZP OD STRANE ODBRANE	41
III. ZAKLJUČCI O ČINJENICAMA	42
A. KONTEKST	42
B. SAO KRAJINA	43
1. Razvoj SAO Krajine	43
2. Podrška koja je pružana SAO Krajini	47
3. Logor za obuku u Golubiću i “Martićeva milicija”	50
C. RSK	52
1. Razvoj RSK	52
2. Saradnja sa Srbijom i pomoć koja je odatle pružana	57
D. ORUŽANI OKRŠAJI IZMEĐU SRPSKIH I HRVATSKIH SNAGA	58
1. Tokom proleća i leta 1991.	58
2. Hrvatska Dubica, Cerovljani i Baćin	61
(a) Preuzimanje vlasti u Hrvatskoj Kostajnici i Hrvatskoj Dubici	61
(b) Hrvatska Dubica	62
(c) Cerovljani	66
(d) Baćin i okolina	67
(e) Razaranje u Cerovljanima, Hrvatskoj Dubici i Baćinu posle decembra 1991.	69
3. Područje Saborskog	69
(a) Opština Plaški	70

(b) Lipovača.....	71
(c) Poljanak i Vukovići.....	73
(d) Saborsko.....	76
(i) Napad na Saborsko 12. novembra 1991.....	78
(ii) Ubistva u Saborskom 12. novembra 1991.....	80
4. Škabrnja i Nadin.....	82
(a) Škabrnja, Nadin i okolna sela.....	82
(b) Situacija u Škabrnji, Nadinu i okolini pre 18. novembra 1991.....	83
(c) Napad na Škabrnju i Nadin 18. i 19. novembra 1991.....	84
(d) Dokazi o jedinicama koje su bile prisutne u Škabrnji.....	87
(e) Ubistva u Škabrnji i Nadinu.....	88
(i) Ubistva u kući Slavka Šegarića u Ambaru 18. novembra 1991.....	88
(ii) Ubistva u kući Petra Pavičića u Škabrnji 18. novembra 1991.....	89
(iii) Ubistva u kući Pere Sopića u Nadinu 19. novembra 1991.....	91
(iv) Ostala ubistva u Škabrnji i Nadinu.....	91
(f) Istrage o događajima u Škabrnji i Nadinu 18. i 19. novembra 1991.....	95
(g) Razaranje u Škabrnji i Nadinu.....	95
5. Bruška.....	96
E. ZLOČINI VEZANI ZA ZATOČENJE.....	98
1. SJB u Titovoj Korenici.....	98
2. Objekti za zatočenje u Benkovcu.....	99
3. Objekti za zatočenje u Kninu.....	100
(a) Zatočenje u kasarni 9. korpusa JNA.....	100
(b) Objekat za zatočenje u staroj bolnici u Kninu.....	101
F. KRIVIČNA DELA DEPORTACIJE I PRISILNOG PREMEŠTANJA.....	104
G. NAPADI NA ZAGREB 2. I 3. MAJA 1995.....	107
1. Operacija “Bljesak”.....	107
2. Granatiranje Zagreba.....	108
(a) 1. maj 1995. – Priprema za napad.....	108
(b) 2. maj 1995.....	109
(c) 3. maj 1995.....	110
3. Umešanost rukovodstva RSK u granatiranje Zagreba.....	111
H. DELA PROGONA IZVRŠENA NAD NESRBIMA U SAO KRAJINI I RSK.....	114
1. 1991. godina.....	114
2. 1992. godina.....	115
3. Od 1993. do 1995. godine.....	116
I. POLITIČKI CILJ SRPSKOG RUKOVODSTVA.....	116
J. SAZNAJANJE MILANA MARTIĆA O POČINJENIM ZLOČINIMA I NJEGOVE REAKCIJE NA NJIH.....	119
IV. ODGOVORNOST MILANA MARTIĆA.....	123
A. ZAKLJUČCI O ZLOČINIMA KOJI MU SE STAVLJAJU NA TERET.....	123
1. Opšti uslovi iz člana 3 Statuta.....	123
2. Opšti uslovi iz člana 5 Statuta.....	124
3. Tačke 1 od 3 do 4 i od 12 do 14 – progoni, ubistvo, razaranje i pljačka (članovi 3 i 5).....	126
(a) Hrvatska Dubica.....	126
(b) Cerovljani.....	127
(c) Baćin i okolina.....	129
(d) Lipovača i okolni zaseoci.....	130
(e) Vukovići i Poljanak.....	131
(f) Saborsko.....	133
(g) Vaganac.....	135
(h) Škabrnja.....	135
(i) Bruška.....	140
4. Tačka 2 – istrebljivanje.....	141
5. Tačke 1 i od 5 do 9 – Krivična dela vezana za zatočenje i progoni.....	141
(a) Objekat za zatočenje u kasarni 9. korpusa JNA u Kninu.....	141

(b) Objekat za zatočenje u staroj bolnici u Kninu	142
(c) Objekat za zatočenje u SJB u Titovoj Korenici	144
(d) Objekti za zatočenje u Benkovcu	145
6. Tačke 1, 10 i 11 – progoni, deportacija i prisilno premeštanje.....	146
7. Tačke 1 i od 15 do 19 – granatiranje Zagreba 2. i 3. maja 1995.	148
B. ZAKLJUČCI O INDIVIDUALNOJ KRIVIČNOJ ODGOVORNOSTI MILANA MARTIĆA	148
1. UZP shodno članu 7(1) Statuta	148
2. Naređivanje shodno članu 7(1) Statuta	150
3. Zaključci u vezi s tačkama od 1 do 14.....	151
(a) Zajednički cilj.....	151
(b) Više osoba.....	153
(c) Učešće Milana Martića u UZP.....	153
4. Zaključci o tački 1 i tačkama od 15 do 19	156
(a) Naređenje Milana Martića za granatiranje Zagreba 2. i 3. maja 1995.	156
(b) Vojni ciljevi u Zagrebu i karakteristike oruđa M-87 "Orkan"	157
(c) Argument odbrane o represalijama	159
(d) Opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 Statuta	160
(e) Tačke 15 i 16 – ubistvo	161
(f) Tačke 17 i 18 – nehumana dela po članu 5(i) i okrutno postupanje po članu 3	161
(g) Tačka 19 – napadi na civile po članu 3.....	161
(h) Tačka 1 – progon	162
C. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE	162
D. REZIME ZAKLJUČAKA PRETRESNOG VEĆA U VEZI SA SVAKOM TAČKOM OPTUŽNICE.....	164
V. PRAVNE ODREDBE O ODMERAVANJU KAZNE I ČINJENICE.....	165
A. MERODAVNO PRAVO	165
1. Načela i svrhe kažnjavanja.....	167
2. Težina krivičnih dela i lične prilike osuđenog.....	167
3. Otežavajući i olakšavajući faktori.....	169
(a) Otežavajuće okolnosti	170
(b) Olakšavajuće okolnosti	172
4. Opšta praksa u vezi s odmeravanjem kazni u bivšoj Jugoslaviji	175
VI. DISPOZITIV.....	177
PRILOG A – ISTORIJAT POSTUPKA	179
A. PRETPRETRESNI POSTUPAK.....	179
B. PRETRESNI POSTUPAK.....	181
1. Pregled	181
2. Svedočenje i dokazi Milana Babića.....	183
3. Obilazak lica mesta	184
PRILOG B – SPISAK PREDMETA, IZVORA I KRATKIH NAVODA	186
C. MKSJ.....	186
D. MKSR.....	189
E. MEĐUNARODNI SUD PRAVDE (MSP).....	189
F. DRUGI IZVORI	190

Spisak skraćenica i akronima

Dopunski protokol I	Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), Ženeva, 12. decembar 1977.
Dopunski protokol II	Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), Ženeva, 12. decembar 1977.
OT	Oklopni transporter (vozilo)
BiH	Bosna i Hercegovina
zajednički član 3	Zajednički član 3 sve četiri Ženevske konvencije iz 1949.
odbrana	Odbrana Milana Martića
Završni pretresni podnesak odbrane	Završni pretresni podnesak Milana Martića, podnesen kao poverljiv 5. januara 2007; javna verzija podnesena 17. januara 2007.
ECHR	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Rim, 4. novembar 1950.
DP	Dokazni predmet
fn	fusnota
Ženevska konvencija III	Ženevska konvencija III o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. avgusta 1949.
Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija IV o zaštiti civilnih lica u vreme rata od 12. avgusta 1949.
Ženevske konvencije	Ženevske konvencije I - IV od 12. avgusta 1949.
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
HVO	Hrvatske oružane snage
ICCPR	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, G.A. res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 52, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
Optužnica	Druga izmenjena optužnica u ovom predmetu, podnesena 9. decembra 2005.
UZP	Udruženi zločinački poduhvat shodno članu 7(1) Statuta
JNA	Jugoslovenska narodna armija
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
str.	stranica, stranice
par.	paragraf, paragrafi
PJM	Posebna jedinica milicije
tužilaštvo	Tužilaštvo Međunarodnog suda
Završni pretresni podnesak	Završni pretresni podnesak tužilaštva, podnesen kao poverljiv 5. januara 2007; javna verzija je podnesena 17. januara 2007.
tužilaštva	
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda
Pravilnik o pritvoru	Pravilnik o pritvoru lica koja čekaju suđenje ili žalbeni postupak pred Međunarodnim sudom ili su iz drugih razloga pritvorena u nadležnosti Međunarodnog suda
RS	Republika Srpska u Bosni i Hercegovini
RSK	Republika Srpska Krajina
SAO	Srpska autonomna oblast
SDB	Služba državne bezbednosti
SDS	Srpska demokratska stranka
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SJB	Stanica javne bezbednosti, to jest policijska stanica

SNV	Srpsko nacionalno veće
Statut	Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju usvojen Rezolucijom br. 827 Saveta bezbednosti, izmenjen i dopunjen Rezolucijom br. 1481
SUP	Sekretarijat unutrašnjih poslova
SVK	Srpska vojska Krajine
T.	stranica u transkriptu sa suđenja u ovom predmetu
TO	Teritorijalna odbrana
UN	Ujedinjene nacije
UNCIVPOL	Civilna policija Ujedinjenih nacija
UNCRO	Operacija Ujedinjenih nacija za obnovu poverenja
PJUN	Pritvorska jedinica Ujedinjenih nacija
VPUN	Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija
UNPA	Zaštićeno područje Ujedinjenih nacija
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih nacija
VRS	Vojska Republike Srpske
VJ	Vojska Jugoslavije /Savezne Republike Jugoslavije/
Z-4 Plan	Plan Zagreb 4
ZNG	Zbor narodne garde

I. UVOD

A. Optuženi Milan Martić

1. Milan Martić je rođen 18. novembra 1954. u selu Žagrović, opština Knin, Republika Hrvatska, SFRJ.¹ Završio je Višu školu unutrašnjih poslova u Zagrebu i u periodu od 1976. do 1981. godine radio je kao milicioner u Stanici javne bezbednosti (u daljem tekstu: SJB) u Šibeniku. Posle 1982. godine, Milan Martić je bio mlađi policijski inspektor u Kninu i na kraju je unapređen u načelnika SJB.²

2. Od 4. januara 1991. do avgusta 1995. godine, Milan Martić se nalazio na raznim položajima u vladama Srpske Autonomne Oblasti Krajina (u daljem tekstu: SAO Krajina) i Republike Srpske Krajine (u daljem tekstu: RSK), među kojima su bili položaji načelnika policije u Kninu, sekretara za unutrašnje poslove SAO Krajine, ministra odbrane SAO Krajine, zamenika komandanta TO SAO Krajine, ministra unutrašnjih poslova SAO Krajine i RSK, kao i predsednika RSK.³

B. Pregled optužbi protiv Milana Martića

3. Tužilac (u daljem tekstu: tužilaštvo) tereti Milana Martića u 19 tačaka Optužnice, u skladu sa članom 3 i članom 5 Statuta Međunarodnog suda (u daljem tekstu: Statut).⁴

4. Tužilaštvo navodi da su srpske snage, koje su, pored ostalih, činile jedinice Jugoslovenske narodne armije (u daljem tekstu: JNA), kasnije Vojske Jugoslavije (u daljem tekstu: VJ), zatim jedinice Vojske Republike Srpske (u daljem tekstu: VRS) iz Republike Srpske (u daljem tekstu: RS), Teritorijalne odbrane (u daljem tekstu: TO), kao i snage Ministarstava unutrašnjih poslova (u daljem tekstu: MUP) SAO Krajine, kasnije RSK, i Republike Srbije (u daljem tekstu: Srbija), uključujući policijske snage SAO Krajine i RSK koje su često nazivane "Martićeva milicija", i paravojne jedinice, počinile progone u SAO Krajini i RSK u periodu od avgusta 1991. do decembra 1995. Dalje se navodi da su ta dela progona obuhvatala istrebljivanje i ubistvo stotina Hrvata, Muslimana i drugih civila nesrba, uključujući one u selima Hrvatska Dubica, Cerovljani, Baćin, Saborsko, Poljanak (uključujući i zaselak Vukovići), Lipovača (i susedna sela), Škabrnja, Nadin i Bruška (uključujući i zaselak Marinovići), zatim dugotrajno i rutinsko zatvaranje stotina Hrvata, Muslimana i drugih civila nesrba u konkretno navedenim zatočeničkim objektima, mučenje

¹ DP 76. *Vidi* i DP 493, str. 1, gde se kao mesto rođenja Milana Martića navodi "Žagrović kod Knina".

² DP 493, str. 1.

³ *Vidi* par. 135, 151, 156 *dole*

⁴ Član 3: tačke 4 i 16: ubistvo, tačka 8, mučenje, tačke 9 i 18: okrutno postupanje, tačka 12: bezobzirno razaranje sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, tačka 13: uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji, tačka 14: pljačku javne ili privatne imovine, tačka 19: napadi na civile. Član 5: tačka 1: progoni, tačka 2: istrebljivanje, tačke

zatvorenika i nečovečno postupanje prema njima, kao i deportaciju i prisilno premeštanje desetina hiljada civila nesrba sa teritorije SAO Krajine i RSK. Pored toga, navodi se da je u SAO Krajini i RSK namerno uništavana ili pljačkana javna i privatna imovina, uključujući objekte namenjene religiji ili obrazovanju, da su protiv Hrvata, Muslimana i drugog nesrpskog civilnog stanovništva uvedene restriktivne i diskriminativne mere. Pored toga, navodi se da su izvršeni protivpravni napadi na Zagreb i nebranjena hrvatska i muslimanska sela.

5. Optuženi se u svakoj tački tereti individualnom krivičnom odgovornošću i po članu 7(1) i po članu 7(3) Statuta. Tužilaštvo navodi da je Milan Martić učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu (u daljem tekstu: UZP) zajedno sa, pored ostalih, Slobodanom Miloševićem, Veljkom Kadrijevićem, Blagojem Adžićem, Milanom Babićem, Jovicom Stanišićem, Frankom Simatovićem zvanim Frenki, Radovanom Karadžićem, Ratkom Mladićem i drugim imenovanim i neimenovanim pojedincima iz, pored ostalih, JNA, kasnije VJ, vojske RSK (u daljem tekstu: SVK), VRS, TO, zatim snaga MUP SAO Krajina, kasnije RSK, i MUP Srbije, uključujući "Martićeve miliciju", kao i iz Službe državne bezbednosti (u daljem tekstu: SDB) Srbije i srpskih paravojnih snaga. Navodi se da je UZP nastao pre 1. avgusta 1991. i da je trajao najmanje do avgusta 1995, kao i da je zajednička svrha UZP bila "prisilno uklanjanje većeg dela hrvatskog, muslimanskog i drugog nesrpskog stanovništva približno s jedne trećine teritorije Republike Hrvatske (u daljem tekstu: Hrvatska), te velikih delova Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Bosna i Hercegovina), s ciljem da ta teritorija postane deo nove države pod srpskom dominacijom."⁵ Tužilaštvo tvrdi da su svi zločini za koje se optuženi tereti u Optužnici bili u okviru cilja UZP i da je Milan Martić sve predmetno vreme posedovao stanje svesti koje je neophodno za izvršenje svakog od tih zločina. Alternativno, tužilaštvo tvrdi da su zločini navedeni u tačkama od 1 do 9 i od 12 do 19 bili prirodna i predvidiva posledica izvršenja zajedničkog cilja UZP i da je Milan Martić bio svestan da su takvi zločini mogući ishod izvršenja UZP.

6. Tužilaštvo tvrdi da je Milan Martić učestvovao u UZP, pored ostalog, formiranjem, finansiranjem, snabdevanjem i obučavanjem "Martićeve milicije" i TO SAO Krajine i RSK, kao i rukovođenjem tim snagama, te formiranjem i obučavanjem specijalnih policijskih snaga SDB Srbije, kao i rukovođenjem tim snagama. Pored toga, tužilaštvo tvrdi da je Milan Martić učestvovao u planiranju, pripremi i preuzimanju kontrole nad teritorijama na području SAO Krajine i RSK, da je Milan Martić lično učestvovao u vojnim akcijama i kasnijim zločinima tih snaga, kao i u uklanjanju nesrpskog stanovništva koje je posle toga usledilo.

3 i 15: ubistvo, tačka 5: zatvaranje, tačka 6: mučenje, tačke 7 i 17: nehumana dela, tačka 10: deportacija, tačka 11: druga nehumana dela (prisilno premeštanje).

⁵ Optužnica, par. 4, 6.

7. Tužilaštvo takođe u svakoj tački po članu 7(1) tereti Milana Martića odgovornošću za to što je planirao, podsticao, naredio, počinio ili na neki drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu, izvršenje i počinjenje ovih zločina.

8. Tužilaštvo tvrdi da Milan Martić, s obzirom na razne položaje na kojima se nalazio u periodu od 1991. do 1995. u SAO Krajini i RSK, snosi individualnu krivičnu odgovornost u skladu sa članom 7(3) Statuta kao nadređeni, jer nije sprečio ili kaznio zločine za koje se tereti u Optužnici, a koje su, kako se navodi, počinile gorepomenute snage.

C. Tumačenje Optužnice

9. Shodno članu 18(4) Statuta, optužnica mora da sadrži “sažet prikaz činjenica i krivično delo ili dela za koja se optuženi tereti”. Prema ustaljenoj praksi Međunarodnog suda, to znači da se u optužnici pravno relevantne činjenice na kojima se temelje optužbe moraju navesti “sa dovoljno pojedinosti da optuženi bude jasno obaviješten o optužbama protiv njega tako da može pripremiti svoju odbranu.”⁶

10. U nekim paragrafima Optužnice navode se konkretne žrtve i/ili mesta na kojima su počinjeni zločini koji se optuženom stavljaju na teret,⁷ dok se u drugim paragrafima Optužnice nabrajaju žrtve i mesta zločina, ali se kaže da taj spisak nije konačan.⁸ Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi i u vezi sa žrtvama i mestima zločina koji nisu konkretno navedeni u Optužnici. Poštujući pravo optuženog da bude pravovremen

o i detaljno obavješten o prirodi i razlozima optužbi protiv njega,⁹ a s obzirom na stepen konkretnosti koji se traži za navode u optužnici, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze koji su izloženi u daljem tekstu.¹⁰

⁶ Predmet *Kupreškić i drugi*, Drugostepena presuda, par. 88. Vidi i predmet *Naletilić i Martinović*, Drugostepena presuda, par. 23; predmet *Stakić*, Drugostepena presuda, par. 116; predmet *Kvočka i drugi*, Drugostepena presuda, par. 28; predmet *Blaškić*, Drugostepena presuda, par. 209.

⁷ Na primer, par. 26, 28-29, 32-34 i 39 Optužnice.

⁸ Na primer, par. 23(a), 23(b)-(d), 30-31 Optužnice.

⁹ Član 21(4) (a) Statuta.

¹⁰ Žalbeno veće u predmetu *Kupreškić i drugi* bilo je sledećeg mišljenja: “Odlučujući faktor o kojem ovisi kakav će se stepen konkretnosti u navođenju činjeničnih pojedinosti u optužnici od tužioca očekivati jeste priroda navedenog kašnjenog ponašanja za koje se optuženi tereti.” Predmet *Kupreškić i drugi*, Drugostepena presuda, par. 89 (naglasak dodat). Ono što je u pravnom smislu najrelevantnije u nekom predmetu zasnovanom na individualnoj odgovornosti, u kome nije navedeno da je optuženi lično izvršio dela za koja treba da snosi odgovornost, jeste ponašanje optuženog na osnovu kojeg može da se utvrdi da je on planirao, podsticao, naredio, počinio ili na neki drugi način pomagao i podržavao, *Tužilac protiv Milorada Krnojelca*, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka po preliminarnom podnesku u vezi sa formom izmijenjene optužnice, 11. februar 2000, par. 18. U slučajevima u kojima se navodi da je optuženi planirao, podsticao, naredio ili pomagao i podržavao zločine koji mu se stavljaju na teret, tužilaštvo mora da navede “konkretno radnje” ili “konkretno ponašanje” optuženog koji čine osnovu za dotične optužbe, predmet *Naletilić i Martinović*, Drugostepena presuda, par. 24. Ako se tužilaštvo oslanja na teoriju o UZP, onda mora da navede svrhu tog poduhvata, identitet učesnika i prirodu učešća optuženog u tom poduhvatu, predmet *Kvočka i drugi*, Drugostepena presuda, par. 28. Nivo preciznosti koji se traži za pravno relevantne činjenice koje se odnose na ta dela drugih lica viši je od onog koji se traži kod terećenja odgovornošću nadređenog, ali je niži nego u slučajevima u kojima je optuženi okrivljen da je lično izvršio dotična dela, *Tužilac protiv Milorada*

11. Prilikom utvrđivanja nevinosti ili krivice Milana Martića po optužbama u paragrafima 26, 28, 29 i od 32 do 34 Optužnice, s obzirom na formulaciju tih paragrafa,¹¹ Pretresno veće je uzelo u obzir samo one dokaze koji se odnose na žrtve navedene u Dodatku 1 Optužnice.

12. Prilikom utvrđivanja nevinosti ili krivice Milana Martića po optužbama u paragrafima 27, 30 i 31 Optužnice, s obzirom na formulaciju tih paragrafa, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze u vezi sa žrtvama koje nisu navedene u Dodatku I Optužnice, ali za koje je van razumne sumnje dokazano da su ubijene tokom događaja opisanih u tim paragrafima.¹²

13. Prilikom utvrđivanja nevinosti ili krivice Milana Martića po tački 1 Optužnice (progoni), Pretresno veće je dokaze u vezi sa nenavedenim žrtvama događaja opisanih u paragrafu 23(a) Optužnice uzelo u obzir samo u odnosu na događaje opisane u paragrafima 27, 30 i 31 Optužnice.

14. U vezi sa događajima opisanim u paragrafima od 23(b) do 23(d) Optužnice koji se odnose na zločine počinjene, kako se navodi, u zatočeničkim objektima, Pretresno veće je mišljenja da se niz mesta zločina u tim paragrafima mora podudarati sa onim iz paragrafa 39 Optužnice.

15. Što se tiče paragrafa 39 Optužnice, a u vezi sa tačkom 5 (zatvaranje), tačkama 6 i 8 (mučenje), tačkom 7 (nehumana dela) i tačkom 9 (okrutno postupanje), s obzirom na način na koji je formulisan paragraf 38 Optužnice, Pretresno veće konstatuje da je relevantni period na koji se odnose pomenute tačke trajao od avgusta 1991. do decembra 1992. Pretresno veće konstatuje da je taj period važeći i za paragrafe 23(b) do (d) Optužnice u vezi s tačkom 1 (progoni), koji se odnose na iste događaje.

16. Prilikom utvrđivanja nevinosti ili krivice Milana Martića po tački 12 (bezobzirno razaranje ili pustošenje), tački 13 (uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji) i tački 14 (pljačka), s obzirom na način na koji je formulisan paragraf 47 Optužnice, Pretresno veće je uzelo u obzir samo one dokaze koji se odnose na razaranje i pljačku

Krnojelca, predmet br. IT-97-25-PT, Odluka po preliminarnom podnesku u vezi sa formom izmijenjene optužnice, 11. februar 2000, par. 18. *Vidi* i Odluku u predmetu *Prlić*, par. 46. Štaviše, u nekim slučajevima, “zbog samih razmjera krivičnih djela koja se stavljaju na teret nije izvedivo zahtijevati visok stepen konkretnosti u pitanjima kao što su identitet žrtava i datumi počinjenja zločina,” predmet *Kupreškić i drugi*, Drugostepena presuda, par. 89.

¹¹ U ovim paragrafima nabrojane su sve žrtve koje su navodno ubijene u svakom od sela, a svaka od tih žrtava identifikuje se upućivanjem na Dodatak I Optužnice, gde su navedena njihova imena. U paragrafu 26 pominje se “pedeset šest žrtava” koje su navodno ubijene na jednom mestu blizu sela Baćin i “trideset civila iz sela Baćin i još dvadeset četiri civila iz sela Dubica i Cerovljani” koji su navodno odvedeni na nepoznato mesto i tu ubijeni. U paragrafu 28 pominje se “sedam civila” koji su navodno ubijeni u Lipovači. U paragrafu 29 pominje se navodno pogubljenje “deset civila” u Vukovićima, blizu Poljanka. U paragrafu 32 pominje se ubistvo “sedam nesrpskih civila” u selu Nadin; u paragrafu 34 pominje se “deset civila, među kojima devet Hrvata”, koji su navodno ubijeni u selu Bruška (naglasak u originalu).

¹² U ovim paragrafima se nabrajaju žrtve koje su navodno ubijene u svakom od sela, ali taj spisak nije konačan. U paragrafu 27 se navodi da su pripadnici Martićeve policije i drugih srpskih snaga ušli u sela Saborsko, Poljanak i Lipovača i da su navodno “ubili sve preostale nesrpske stanovnike koje su tamo zatekli”. U paragrafu 30 se navodi da su “pripadnici Martićeve policije, JNA i TO-a ušli u selo Saborsko, gde su ubili najmanje dvadeset devet hrvatskih civila”. U paragrafu 31 navodi se da su pripadnici Martićeve policije i drugih srpskih snaga ušli u Škabrnju i navodno “ubili najmanje trideset osam nesrpskih civila u njihovim domovima i na ulicama” (naglasak u originalu).

počinjene, kako se navodi, u selima nabrojanim u paragrafu 47 u periodu od avgusta do decembra 1991. Pretresno veće dalje konstatuje da je ovaj period važeći i za paragraf 23(j) Optužnice u vezi s tačkom 1, koja se odnosi na iste događaje.

17. U nekim slučajevima, Pretresno veće se uverilo da je odbrana bila obavještena o tezi tužilaštva u vezi sa nekom konkretnom žrtvom čiji identitet nije precizno naveden ili sa nekim mestom zločina koje nije konkretno navedeno u Optužnici, i to na način koji je odbrani omogućio da adekvatno pripremi svoju tezu.¹³ U takvim slučajevima, Pretresno veće je te dokaze uzelo u obzir kao osnovu za osuđujuću presudu po pripadajućim tačkama Optužnice.

18. Pretresno veće napominje da je, u slučajevima u kojima dokaze o žrtvama i mestima zločina koji nisu precizno navedeni u Optužnici nije uzimalo kao osnovu za utvrđivanje nevinosti ili krivice Milana Martića, te dokaze, kada je to bilo primereno, razmatralo kao dokaze koji potkrepljuju jedan dosledan obrazac ponašanja i iz kojih se mogu izvući zaključci u vezi s elementima krivičnih dela koja su stavljena na teret Milanu Martiću.¹⁴

19. Pretresno veće napominje da je tužilaštvo odlučilo “da ne izvodi dokaze o zločinima navedenim u Optužnici izvršenim u Bosni i Hercegovini, osim onih koji su izvršeni u Bosanskom Novom (uključujući Bosanski [sic] Kostajnicu [...]).”¹⁵ U fazi suđenja koja je vođena u skladu s pravilom 98bis, tužilaštvo je izjavilo da je pregledalo dokaze i zaključilo da oni, čak ni prema kriterijumu koji se primenjuje shodno pravilu 98bis, ne idu u prilog osuđujućoj presudi po činjeničnim navodima iz tačaka od 5 do 9 koji se odnose na zatočenje u SJB u Bosanskoj Kostajnici i SJB u Bosanskom Novom.¹⁶ Pretresno veće će, stoga, uzeti u obzir samo one dokaze koji se odnose na Bosanski Novi i Bosansku Kostajnicu po tačkama 1 (osim dokaza u vezi sa paragrafom 23(b) Optužnice, koji se odnosi na zatočenje), 10 i 11.

¹³ Pretpretresni podnesak tužilaštva, njegova uvodna reč i rezime izjava svedoka u skladu s pravilom 65ter koji su dostavljeni odbrani dovoljno unapred mogu da ispune tu obavezu, predmet *Naletilić i Martinović*, Drugostepena presuda, par. 27, 45; predmet *Kupreškić i drugi*, Drugostepena presuda, par. 114-124; predmet *Kvočka i drugi*, Drugostepena presuda, par. 34, 43-54; predmet *Gacumbitsi*, Drugostepena presuda, par. 55-58. Relevantni faktori za razmatranje trebalo bi da budu sledeći: vreme podnošenja tih podnesaka, značaj informacija koje oni sadrže za sposobnost optuženog da pripremi svoju odbranu, kao i uticaj novoobelodanjenih pravno relevantnih činjenica na tezu tužilaštva, predmet *Ntakirutimana*, Drugostepena presuda, par. 27; predmet *Kupreškić i drugi*, Drugostepena presuda, par. 119-121. Samo dostavljanje izjava svedoka ili potencijalnih dokaznih predmeta od strane tužilaštva u skladu sa obavezom obelodanjivanja nije dovoljno da bi optuženi bio obavješten o pravno relevantnim činjenicama koje tužilaštvo namerava da dokaže na suđenju, predmet *Naletilić i Martinović*, Drugostepena presuda, par. 27; predmet *Ntakirutimana*, Drugostepena presuda, par. 27, gde se citira *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka o formi Dodatno izmijenjene optužnice i Zahtjevu tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. jun 2001, par. 62. Tvrdnje koje odbrana iznese na suđenju, na primer, u zahtevu za donošenje oslobađajuće presude, završnom pretresnom podnesku ili završnoj reči, mogu u nekim slučajevima da budu od pomoći prilikom procenjivanja u kojoj meri je odbrana bila obavještena o tezi tužilaštva i kadra da odgovori na navode tužilaštva, predmet *Naletilić i Martinović*, Drugostepena presuda, par. 27, gde se citira predmet *Kvočka i drugi*, Drugostepena presuda, par. 52, 53; predmet *Kordić i Čerkez*, Drugostepena presuda, par. 148. Uporedi Odluku u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 19.

¹⁴ Pravilo 93 Pravilnika; predmet *Kvočka i drugi*, Prvostepena presuda, fn 7, par. 547, 556; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 230.

¹⁵ Procena tužilaštva u vezi s vremenom potrebnim za izvođenje dokaza tužilaštva, 23. novembar 2005, par. 2; pretpretresna konferencija, 12. decembar 2005, T. 222.

¹⁶ Optužnica, par. 39 (d) odnosno (e); iznošenje argumenata u skladu s pravilom 98bis, 26. jun 2006, T. 5889-5890.

D. Opšta razmatranja u vezi s ocenom dokaza

1. Opšte napomene

20. Pretresno veće je optužbe protiv Milana Martića razmatralo u svetlu celokupnog spisa suđenja i, s tim u vezi, pažljivo ocenilo i odvagalo dokaze u skladu sa Statutom i Pravilnikom o postupku i dokazima (u daljem tekstu: Pravilnik). U slučajevima u kojima pomenuti izvori nisu pružali nikakve smernice, Veće je dokaze ocenilo na način koji najviše ide u prilog pravičnom rešavanju predmeta i koji je dosledan duhu Statuta i opštih pravnih načela.¹⁷

21. Članom 21(3) Statuta predviđeno je da se optuženi smatra nevinim dok mu se ne dokaže krivica.¹⁸ Stoga tužilaštvo snosi teret dokazivanja krivice optuženog i, shodno pravilu 87(A) Pravilnika, mora da je dokaže van razumne sumnje.¹⁹ Prilikom utvrđivanja da li je tužilaštvo to učinilo po svakoj pojedinoj tački Optužnice, Pretresno veće je pažljivo razmotrilo da li je na osnovu tih dokaza bilo moguće izvući ikakav drugi razuman zaključak osim toga da je optuženi kriv.²⁰

22. Član 21(4)(g) Statuta predviđa da nijedan optuženi ne sme da bude primoran da svedoči protiv sebe. U tekućem predmetu, Milan Martić je iskoristio svoje pravo da ne svedoči.²¹ Iz činjenice da nije hteo da svedoči nisu izvučeni nikakvi zaključci koji bi mu išli na štetu.

23. Shodno pravilu 84bis Pravilnika, Milan Martić je dao izjavu 13. decembra 2005.²² U skladu sa pravilom 84bis (B) Pravilnika, Pretresno veće je razmotrilo da li ta izjava ima ikakvu dokaznu vrednost i konstatovalo da ona takve vrednosti nema.²³

24. Pretresno veće je donelo odluku kojom je usvojilo smernice o standardima za prihvatanje dokaza.²⁴ Pored neposrednih dokaza, Pretresno veće je prihvatilo i dokaze iz druge ruke i posredne dokaze.²⁵ Prilikom ocenjivanja dokazne vrednosti dokaza iz druge ruke, Pretresno veće je pažljivo razmotrilo sve indicije o njihovoj pouzdanosti, uključujući i to da li su ti dokazi “dobrovoljni,

¹⁷ Pravilo 89(B) Pravilnika.

¹⁸ Ova odredba je u skladu sa svim osnovnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava, *vidi, na primer*, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, član 14(2); Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, član 6(2).

¹⁹ *Na primer*, Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 66; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 10. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana*, par. 140; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 60. Činjenica da odbrana nije osporila određene činjenične navode koje sadrži Optužnica ne znači da je Pretresno veće prihvatilo te činjenice kao dokazane. Štaviše, prema tumačenju Pretresnog veća, kriterijum “van razumne sumnje” označava visok stepen verovatnoće; on ne označava nešto što je izvesno ili dokazano van svake sumnje.

²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

²¹ Pretres, 24. avgust 2006, T. 7122.

²² Pretres, 13. decembar 2005, T. 296-318.

²³ U vezi s uvodnom izjavom Milana Martića, *vidi* pravilo 84bis (B) Pravilnika.

²⁴ Odluka o usvajanju smernica za standarde prema kojima treba prihvatiti dokaze, 19. januar 2006. (u daljem tekstu: Smernice).

²⁵ Dokazi iz druge ruke su dokazi o činjenicama koje svedok koji daje iskaz ne zna iz vlastitog iskustva, Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 15; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 21. *Vidi i Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999, par. 14. Posredni dokazi su

istiniti i verodostojni”, a razmotrilo je i njihov sadržaj i okolnosti u kojima se do njih došlo.²⁶ U nekim slučajevima, Pretresno veće se oslonilo na posredne dokaze kako bi utvrdilo može li se izvući određeni zaključak. Pretresno veće podseća da takav zaključak mora da bude jedini razumni zaključak do kog je moguće doći.²⁷

25. Prilikom ocenjivanja dokaza datih *viva voce*, uzeto je u obzir držanje i ponašanje svedoka. Pretresno veće je dužnu pažnju posvetilo i ličnim prilikama svedoka, uključujući i moguću umešanost svedoka u događaje i strah od samoinkriminacije, zatim odnos između svedoka i Milana Martića, kao i eventualne zaštitne mere koje su odobrene za svedoka. Pretresno veće je takođe procenilo doslednost sadržaja iskaza svakog svedoka i druge karakteristike njihovog svedočenja, i utvrdilo da li postoje neki potkrepljujući dokazi. Imajući na umu da se dokazi izvedeni u ovom predmetu odnose na događaje koji su se desili u periodu od 1991. do 1995. godine, Pretresno veće u principu nije smatralo da manje nepodudarnosti među iskazima različitih svedoka ili razilaženja između izjave koju je neki svedok dao pred sudom i njegove ranije izjave diskredituju takve dokaze u slučajevima u kojima su ti svedoci u suštini ipak dovoljno detaljno opisali neki incident za koji se optuženi tereti.²⁸

26. U nekim slučajevima, o nekom incidentu koji se stavlja na teret Milanu Martiću svedočio je samo jedan svedok. S tim u vezi, Pretresno veće podseća na stav Žalbenog veća da svedočenje jednog svedoka o nekoj pravno relevantnoj činjenici, sa pravnog stanovišta, ne zahteva potkrepljenje.²⁹

27. U skladu s pravilom 92*bis* i pravilom 92*ter*, koja dopuštaju da se, sa unakrsnim ispitivanjem ili bez njega, prihvate pismene izjave i prethodna svedočenja svedoka, Pretresno veće je prihvatilo takve izjave i svedočenja umesto da te svedoke pozove da svedoče *viva voce*. U vezi sa dokazima iz izjava i svedočenja koji su prihvaćeni bez unakrsnog ispitivanja, Pretresno veće podseća da “dokazi koje ta izjava sadrži mogu dovesti do osuđujuće presude samo ukoliko postoje i drugi dokazi koji potkrepljuju navode iz te izjave”.³⁰ Među takvim “drugim dokazima” mogu da budu izjave drugih svedoka, dokumentarni dokazi ili video dokazi.³¹

dokazi o okolnostima nekog događaja ili krivičnog dela iz kojih se može izvesti razuman zaključak u vezi sa spornom činjenicom, Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 21; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 35; Smernice, par. 10.

²⁶ *Tužilac protiv Duška Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, Odluka po prijedlogu odbrane o dokazima iz druge ruke, 5. avgust 1996, par. 16. *Vidi i Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999, par. 15, koji se citira u Smernicama, Dodatak, par. 8.

²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 31. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 485, 496-498.

²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 33.

³⁰ *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po Interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92*bis* (C), 7. jun 2002, fn 34.

³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 26; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 19.

28. Strane u postupku su tražile da se u dokaze uvrsti izjava o činjenicama o kojima je postignuta saglasnost shodno pravilu 65ter (H). Pretresno veće je prihvatilo dokaze zasnovane na činjenicama o kojima je postignuta saglasnost, podvrgnuvši ih “testu relevantnosti, dokazne vrednosti i pouzdanosti” u skladu s pravilom 89 Pravilnika.³²

29. Pretresno veće je takođe ocenilo i odvagalo svedočenja veštaka. Prilikom vaganja usmenih i pismenih izjava veštaka, Pretresno veće je uzimalo u obzir faktore kao što su “stručnost vještaka, metodologiju koju je pojedini vještak primijenio, te vjerodostojnost njihovih nalaza u kontekstu tih faktora i ostalih dokaza koje je Vijeće prihvatilo.”³³ Pored toga, Pretresno veće je posvetilo dužnu pažnju svim faktorima vezanim za položaj ili položaje na kojima su se nalazili veštaci, kao što je njihov status lica zaposlenih u tužilaštvu ili nekoj agenciji koja je vezana za jednu od strana u postupku, kao i njihovo učešće u pripremi dotične strane za suđenje.³⁴ Pretresno veće je takođe pažljivo razmotrilo granice stručnosti svakog pojedinog veštaka, kao i relevantnost i pouzdanost njihovih iskaza.³⁵

30. U cilju donošenja ocene o verodostojnosti dokumentarnih dokaza, Pretresno veće je uzimalo u obzir izvor dokaza i evidenciju čuvanja dokaza, u onoj meri u kojoj su oni bili poznati. Pretresno veće nije smatralo da dokumenti bez potpisa, datuma ili pečata *a priori* nisu verodostojni. Pored toga, u slučajevima kada se uverilo u verodostojnost nekog konkretnog dokumenta, Veće nije automatski prihvatilo navode koje taj dokument sadrži kao tačan prikaz činjenica.³⁶ Pretresno veće je sve dokaze ocenjivalo u kontekstu celokupnog spisa predmeta.³⁷

³² Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 20; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 28. *Vidi i Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića*, predmet br. IT-02-60-T, Odluka po Zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno i dokumentarnih dokaza, 19. decembar 2003, par. 13.

³³ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 20; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 27.

³⁴ Pretresno veće u vezi s tim navodi primer Reynauda Theunensa, koji je zaposlen u Tužilaštvu MKSJ, a koji je prihvaćen kao veštak tužilaštva za vojna pitanja; Ivana Grujića, koji je predsednik Povjerenstva Vlade Republike Hrvatske za zatočene i nestale i pomoćnik ministra u Vladi Republike Hrvatske, a koji je prihvaćen kao veštak tužilaštva u oblasti ekshumacija; Davora Strinovića, koji je član Povjerenstva Vlade Republike Hrvatske za zatočene i nestale, a koji je prihvaćen kao veštak tužilaštva u oblasti kriminalističke tehnike; Jožefa Poju, koji je zaposlen u Ministarstvu odbrane Republike Slovenije, a koji je prihvaćen kao veštak tužilaštva za artiljeriju; i Mladena Lončara, koji je koordinator Nacionalnog programa Vlade Republike Hrvatske za psihosocijalnu pomoć žrtvama rata, a koji je prihvaćen kao veštak tužilaštva u oblasti psihijatrije. *Vidi i Odluku po Zahtjevu odbrane da se izuzmu dokazi Reynauda Theunensa i da se u vezi s poverljivim priložima A, B, C, D i E pozove nezavisni vojni veštak*, 28. novembar 2006, str. 5; Odluka po zahtevima tužilaštva za uvrštavanje u spis transkripata na osnovu pravila 92bis(D) i izveštaja veštaka na osnovu pravila 94bis, 13. januar 2006, par. 39-41. *Vidi dalje predmet Tužilac protiv Milana Milutinovića i drugih*, Usmena odluka, 13. jul 2006, T. 840-844. *Vidi i Odluku u predmetu Milutinović i drugi*, par. 10.

³⁵ S tim u vezi, Pretresno veće je mišljenja da faktori koje treba razmotriti prilikom donošenja odluke o prihvatanju izveštaja veštaka, koje je navelo u svojoj Odluci po Podnesku odbrane kojim se dostavlja izveštaj veštaka profesora Smilje Avramov, na osnovu pravila 94bis, od 9. novembra 2006, par. 5-12, jesu, *mutatis mutandis*, merodavni prilikom ocenjivanja težine koju treba pridati dokazima nekog veštaka u svetlu celokupnog spisa predmeta. Pretresno veće takođe napominje da veštak ne može da iznese svoje mišljenje o krivičnoj odgovornosti optuženog, jer je rešavanje tog pitanja u isključivoj nadležnosti Veća na kraju suđenja. Odluka po podnesku kojim odbrana na osnovu pravila 94bis dostavlja izveštaj veštaka Milisava Sekulića i po Zahtjevu tužilaštva za izuzimanje iz spisa određenih delova izveštaja veštaka za vojna pitanja Milisava Sekulića, te po Zahtjevu tužilaštva za preispitivanje naloga od 7. novembra 2006, 13. novembar 2006, str. 5, i dalje reference.

³⁶ Smernice, par. 5. Pretresno veće s tim u vezi napominje da je uvrstilo u dokaze izvode iz knjiga, *na primer*, DP 24, DP 860, DP 238, DP 793, DP 476, DP 870, DP 874, DP 937, DP 931, DP 1011. Pretresno veće je prihvaćene delove knjiga uzelo u obzir samo u kontekstu celokupnog spisa predmeta.

³⁷ Smernice, par. 6.

31. U periodu od 25. do 30. septembra 2006, Pretresno veće i strane u postupku obišli su neka relevantna mesta u Republici Hrvatskoj. To su bili Zagreb, Hrvatska Dubica, Cerovljani, Baćin, Slunj, Hrvatska Kostajnica, Dvor na Uni, Saborsko, Poljanak (uključujući zaselak Vukovići), Lipovača, Vaganac, Hrvatska Korenica, Škabrnja, Nadin, Bruška (uključujući zaselak Marinovići), Knin, Vrpolje i Golubić. Svrha obilaska ovih mesta bila je da se stekne neposredan uvid u geografska i topografska obeležja područja na koja se odnosi Optužnica, a koja imaju direktan uticaj na optužbe koje se stavljaju na teret Milanu Martiću.

2. Svedoci čiji su iskazi ocenjivani uz poseban oprez

32. Pretresno veće smatra da je iskaze sledećih svedoka potrebno ocenjivati uz poseban oprez, s obzirom na okolnosti vezane za njihovo svedočenje: Milan Babić, Ari Kerkanen, svedok MM-003 i svedok MM-079.

33. Od 15. do 17. februara, zatim 20. i 21. februara, kao i 2. i 3. marta 2006, Milan Babić, koga je ovaj Međunarodni sud prethodno osudio, svedočio je kao svedok tužilaštva. Međutim, Milan Babić je preminuo pre nego što je završeno njegovo unakrsno ispitivanje.³⁸ Pretresno veće je odvagalo iskaz Milana Babića u kontekstu celokupnog spisa predmeta, uzevši u obzir ceo niz okolnosti vezanih za njegovo svedočenje.³⁹ Pretresno veće je posvetilo dužnu pažnju činjenici da odbrana nije mogla da dovrši unakrsno ispitivanje Milana Babića. S tim u vezi, Pretresno veće podseća na praksu Međunarodnog suda koja zahteva da oni dokazi koji nisu bili podvrgnuti unakrsnom ispitivanju moraju da budu potkrepljeni da bi se na osnovu njih optuženom mogla izreći osuđujuća presuda.⁴⁰ Kako bi ispravilo ili ublažilo svaku potencijalnu nepravičnost do koje bi moglo doći zbog toga što unakrsno ispitivanje nije dovršeno, Pretresno veće je odbrani pružilo mogućnost da podnese sledeće dodatne dokaze: (i) spisak delova glavnog ispitivanja Milana Babića o kojima je nameravala da ga unakrsno ispita, ali je bila sprečena usled njegove smrti, i (ii) eventualne dokumente koje je nameravala da upotrebi u osporavanju tih konkretnih delova glavnog iskaza Milana Babića.⁴¹ Odbrana je iskoristila tu mogućnost i podnela izvode iz razgovora koje je tužilaštvo obavilo sa Milanom Babićem.⁴² U odgovor na to, a s obzirom na činjenicu da nije moglo

³⁸ Odbrana je podnela zahtev da se iz spisa predmeta isključi svedočenje Milana Babića zbog toga što njegovo unakrsno ispitivanje nije dovršeno. Dana 9. juna 2006, Pretresno veće je odbilo taj zahtev. Tu odluku je 14. septembra 2006. potvrdilo Žalbena veće. *Vidi dole*, par. 537-540. Shodno tome, svedočenje Milana Babića u celini ostaje u spisu predmeta.

³⁹ S tim u vezi, Pretresno veće podseća na svoju Odluku po Zahtevu odbrane da se svedočenje svedoka Milana Babića i relevantni dokazni predmeti izuzmu iz spisa, 9. jun 2006, par. 71-76.

⁴⁰ *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po Interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis, 7. jun 2002, fn 34; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, 1. septembar 2004, fn 944; Odluka po Zahtevu odbrane da se svedočenje svedoka Milana Babića i relevantni dokazni predmeti izuzmu iz spisa, 9. jun 2006, par. 73-75.

⁴¹ Odluka po Zahtevu odbrane da se svedočenje svedoka Milana Babića i s njim povezani dokazni predmeti izuzmu iz spisa, 9. jun 2006, par. 81.

⁴² Podnesak odbrane u skladu sa Nalogom Pretresnog veća od 9. juna 2006, 4. oktobar 2006.

dodatno da ispita Milana Babića, tužilaštvo je podnelo druge izvode iz tih istih razgovora.⁴³ Pretresno veće je posvetilo veliku pažnju tim dokumentima prilikom ocenjivanja onih delova svedočenja Milana Babića koji nisu bili podvrgnuti unakrsnom ispitivanju ili dodatnom ispitivanju.

34. Pored toga, Pretresno veće je razmotrilo navodne nedoslednosti između svedočenja Milana Babića i njegovog ranijeg svedočenja ili izjava, kao i činjenicu da je Milan Babić svedočio u skladu sa sporazumom o izjašnjavanju o krivici.⁴⁴ Što se tiče potonjeg, Pretresno veće je uzelo u obzir da su neke optužbe protiv Milana Babića povučene na takav način da nijedna strana ne bude oštećena, da je, u trenutku kada se on pojavio pred ovim Pretresnim većem, Žalbeno veće već bilo donelo odluku po njegovoj žalbi na kaznu, kao i da je on svedočio pošto je dao svečanu izjavu.⁴⁵ Pretresno veće je takođe uzelo u obzir da se Milan Babić izjasnio krivim kao saizvršilac u udruženom zločinačkom poduhvatu kojem je navodno, pored ostalih, pripadao i Milan Martić. Pretresno veće, stoga, smatra da svedočenje Milana Babića treba uzeti s oprezom i da ono zahteva potkrepljenje.

35. Dana 4, 5. i 9. maja 2006, Ari Kerkanen, koji je prethodno bio zaposlen u tužilaštvu kao analitičar kriminalističkih obaveštajnih podataka, svedočio je pred Pretresnim većem kao svedok tužilaštva.⁴⁶ Njegova pismena izjava prihvaćena je 19. aprila 2006. u redigovanoj formi.⁴⁷ Pretresno veće podseća da je Ari Kerkanen bio jedan od organizatora i učesnika nekoliko misija tužilaštva u kojima je vršen pregled arhiva, među kojima i Državnog arhiva Republike Hrvatske, u cilju prikupljanja dokumenata o MUP SAO Krajine i RSK.⁴⁸ Pretresno veće primećuje da je Ari Kerkanen i tokom svog svedočenja i u svojoj pismenoj izjavi o prikupljenim dokumentima izložio stavove i izvukao zaključke iz podataka koje ti dokumenti sadrže, premda ne poseduje stručna znanja u toj oblasti, niti lična saznanja o tim podacima.⁴⁹ U skladu s tim, Pretresno veće nije pridalo nikakvu težinu takvim stavovima, zaključcima i analizama Arija Kerkanena.

36. Svedok MM-003 je svedočio od 8. do 10. marta 2006. Tužilaštvo je u svom Završnom pretresnom podnesku prihvatilo da iskaz svedoka MM-003 treba razmotriti “s oprezom” budući da je “on od Tužilaštva tražio i dobio pomoć kako bi ostao u zemlji u kojoj sada živi”.⁵⁰ Odbrana je iznela tvrdnju da je to faktor koji negira verodostojnost njegovog svedočenja.⁵¹ Dana 9. aprila 2007,

⁴³ Odgovor tužilaštva na Podnesak odbrane u skladu sa Nalogom Pretresnog veća od 9. juna 2006, 16. oktobar 2006.

⁴⁴ Zahtev da se svedočenje svedoka Milana Babića i s njim povezani dokazni predmeti izuzmu iz spisa, 2. maj 2006, par. 22-31 i Dodatak A.

⁴⁵ Odluka po Zahtevu odbrane da se svedočenje svedoka Milana Babića i s njim povezani dokazni predmeti izuzmu iz spisa, 9. jun 2006, par. 76; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 24.

⁴⁶ DP 459, str. 2; Ari Kerkanen, 4. maj 2006, T. 3997.

⁴⁷ Odluka po Zahtevu tužilaštva za prihvatanje izjave svedoka u skladu sa pravilom 89(F), sa poverljivim Dodatkom A, donesena kao poverljiva 28. aprila 2006.

⁴⁸ DP 459, str. 2-4.

⁴⁹ Replika tužilaštva na Odgovor odbrane na Zahtev tužilaštva za prihvatanje izjave svedoka MM-014 u skladu s pravilom 89(F), podnesena kao poverljiva 19. aprila 2006, par. 6, gde tužilaštvo priznaje da Ari Kerkanen ne poseduje relevantnu stručnost.

⁵⁰ Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 44.

⁵¹ Svedok MM-003, 10. mart 2006, T. 2175-2188; Završna reč odbrane, 11. januar 2007, T. 11330-11331.

tužilaštvo je odbrani uputilo dopis u kome je obelodanilo pojedinosti vezane za pomoć koju je pružilo svedoku MM-003 u njegovoj molbi za azil.⁵²

37. Svedok MM-079 je svedočio 31. marta, kao i 3. i 4. aprila 2006. Tužilaštvo je u svom Završnom pretresnom podnesku priznalo da bi svedočenje svedoka MM-079 trebalo “ispitati s oprezom” jer je “on rekao da se nada da će mu Tužilaštvo pomoći da ostane u zemlji u koju je preseljen.”⁵³ Svedok MM-079 je posvedočio da je, nakon što mu je njegov advokat sugerisao da stupi u vezu sa Međunarodnim sudom i zatraži pomoć u vezi sa azilom, tužilaštvo obavilo razgovor s njim, kao i da je kasnije obavešten da je tužilaštvo uputilo pismo vlastima države u kojoj on trenutno živi, tražeći da mu se dozvoli da tu i ostane dok ne završi svedočenje na Međunarodnom sudu.⁵⁴ Pretresno veće napominje da odbrana nije uložila prigovor u vezi sa verodostojnošću ovog svedoka.

38. Pretresno veće napominje da su i svedok MM-003 i svedok MM-079 tražili pomoć od tužilaštva, kao i da je tužilaštvo obojici svedoka tu pomoć i pružilo. Pretresno veće, stoga, smatra da postoji značajna sumnja u verodostojnost oba svedoka, pa je, shodno tome, pridalo težinu samo onim delovima njihovih iskaza koji su potkrepljeni drugim dokazima.

⁵² Dopis Alexa Whitinga Predragu Milovančeviću od 9. aprila 2007. Pretresno veće poseduje kopiju tog dopisa.

⁵³ Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 85; svedok MM-079, 31. mart 2006, T. 3025-3028.

⁵⁴ Svedok MM-079, 31. mart 2006, T. 3025-3026.

II. MERODAVNO PRAVO

A. Opšti uslovi iz člana 3 Statuta

1. Opšte napomene

39. Milan Martić je okrivljen za sledeća krivična dela kao kršenja zakona i običaja ratovanja kažnjiva po članu 3 Statuta: ubistvo, mučenje i okrutno postupanje, na osnovu zajedničkog člana 3 četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. (u daljem tekstu: zajednički član 3), i napade na civile, na osnovu člana 51(2) Dopunskog protokola I i člana 13(2) Dopunskog protokola II.⁵⁵ Pored toga, Milan Martić se tereti za bezobzirno razaranje sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji, i pljačku javne ili privatne imovine, dela kažnjiva po članu 3 (b), odnosno (d) i (e).⁵⁶ Relevantni delovi člana 3 Statuta predviđaju sledeće:

Međunarodni sud je nadležan da krivično goni osobe koje su prekršile zakone ili običaje ratovanja. Ta kršenja, između ostalog, uključuju sledeće: [...]

(b) bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom; [...]

(d) zauzimanje, uništavanje ili hotimično oštećivanje verskih, dobrotvornih i obrazovnih ustanova, ustanova namenjenih umetnosti i nauci, istorijskih spomenika i umetničkih i naučnih dela;

(e) pljačkanje javne ili privatne imovine.

40. Član 3 Statuta je u praksi Međunarodnog suda definisan kao opšta odredba koja pokriva sva kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja nisu obuhvaćena članovima 2, 4 ili 5 Statuta.⁵⁷ Primena člana 3 Statuta zahteva da se utvrdi da je u vreme kad je zločin počinjen postojalo stanje

⁵⁵ Tačke 4 i 16 (ubistvo), tačka 8 (mučenje), tačka 9 i 18 (okrutno postupanje), tačka 19 (napadi na civile) Optužnice. Relevantni delovi zajedničkog člana 3 glase kako sledi:

U slučaju oružanog sukoba koji nema međunarodni karakter i koji izbije na području jedne od visokih stranaka ugovornica, svaka stranka sukoba dužna je da primenjuje barem sledeće odredbe:

(1) Sa licima koja neposredno ne učestvuju u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe koje su van borbenog stroja ("hors de combat") zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kog drugog razloga, u svakoj će se prilici postupati čovečno, bez ikakvog nepovoljnog razlikovanja zasnovanog na rasi, boji kože, veroispovesti ili uverenju, polu, rođenju ili imovinskom stanju, ili bilo kom drugom sličnom kriterijumu.

U tu svrhu, prema gorenavedenim licima zabranjene su i ostaju zabranjene, u svako doba i na svakom mestu, sledeće radnje:

(a) nasilje protiv života i tela, posebno sve vrste ubistava, sakaćenja, okrutnog postupanja i mučenja; [...]

⁵⁶ Tačke 12-14 Optužnice.

⁵⁷ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89, što je ponovo potvrđeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 133-136.

oružanog sukoba i da je navodni zločin “usko povezan” s tim oružanim sukobom.⁵⁸ Pored toga, da bi neki zločin potpao pod nadležnost Međunarodnog suda, moraju da budu ispunjena četiri uslova, poznata kao uslovi iz predmeta *Tadić*.⁵⁹

2. Postojanje oružanog sukoba i uslov povezanosti

41. Oružani sukob postoji “svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države.”⁶⁰ Sve dok se ne zaključi opšti mir ili postigne mirovni sporazum, međunarodno humanitarno pravo nastavlja da se primenjuje “na celokupnoj teritoriji zaraćenih država ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, na celokupnoj teritoriji pod kontrolom strane u sukobu, bez obzira vode li se tamo borbe ili ne”.⁶¹

42. Zajednički član 3 zahteva od zaraćenih strana da se pridržavaju određenih osnovnih humanitarnih standarda tako što će obezbediti “primenu onih pravila humanosti koja su civilizovani narodi prihvatili kao suštinska” i, kao takve, odredbe zajedničkog člana 3 imaju opštu primenu.⁶² U slučajevima kada je optuženi okrivljen za kršenje člana 3 Statuta, nebitno je da li je oružani sukob imao međunarodni ili nemeđunarodni karakter.⁶³

43. U slučajevima kada navodni zločin nije izvršen baš za vreme borbi i na mestu gde su vođene, “dovoljno je [...] da su navodni zločini u tijesnoj vezi sa neprijateljstvima koja su se odvijala na drugim dijelovima teritorije pod kontrolom strana u sukobu.”⁶⁴ Taj zločin “nije nužno neko planirano djelo niti plod neke politike”.⁶⁵ “Ne traži se uzročno-posljedična veza između oružanog sukoba i počinjenja zločina, ali se u najmanju ruku traži da je postojanje oružanog sukoba u znatnoj mjeri utjecalo na sposobnost počinioca da poćini zločin, njegovu odluku da ga poćini, način poćinjenja zločina ili cilj s kojim je poćinjen.”⁶⁶ Međutim, “od suštinske je važnosti da

⁵⁸ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 67-70.

⁵⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 66.

⁶⁰ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. Izraz “produženo” [nasilje] je bitan jer se njime isključuju slučajevi u kojima se radi o običnim građanskim nemirima i pojedinačnim aktima terorizma u situacijama nemeđunarodnih sukoba, *vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 341.

⁶¹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 57, 64. U paragrafu 64, Žalbeno veće je iznelo stav da: “dužnost tužioca nije bila da postojanje oružanog sukoba dokazuje za svaki kvadratni centimetar tog područja. Postojanje oružanog sukoba nije ograničeno samo na dijelove teritorije na kojima se konkretno odvijaju borbe već postoji na čitavoj teritoriji pod kontrolom zaraćenih strana.”

⁶² Komentari MKCK uz Ženevsku konvenciju IV, str. 34.

⁶³ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 137; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 140, 147-150, 420, gde je Žalbeno veće zauzelo stav da su odredbe iz zajedničkog člana 3 merodavne i za međunarodne i za nemeđunarodne sukobe. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 120.

⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 57. Pretresno veće primećuje da izraz “neprijateljstva” nije sinonim za izraz “oružani sukob”. Oružani sukob može da nastavi da postoji i posle prestanka neprijateljstava na nekoj teritoriji. Stanje oružanog sukoba prestaje onda kada se postigne mirovni sporazum ili – u slučaju kada se radi o nemeđunarodnom sukobu – kada se dođe do mirnog rešenja, *vidi* Odluku o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58.

⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58.

pretresno vijeće utvrdi postojanje geografske i temporalne veze između krivičnih djela koja se pripisuju optuženom i oružanog sukoba.”⁶⁷

3. Uslovi iz predmeta Tadić

44. Gorepomenuta četiri uslova iz predmeta *Tadić* su sledeća: (i) kršenje mora da predstavlja povredu nekog od pravila međunarodnog humanitarnog prava; (ii) to pravilo mora da bude običajne prirode ili, ako se radi o nekom pravilu iz međunarodnog ugovornog prava, onda moraju da budu ispunjeni traženi uslovi;⁶⁸ (iii) kršenje mora da bude “teško”, što znači da mora predstavljati povredu pravila koje štiti važne vrednosti, i ta povreda mora uključiti teške posledice po žrtvu; i (iv) kršenje tog pravila mora povlačiti, po običajnom pravu ili po pravu konvencija, individualnu krivičnu odgovornost osobe koja je prekršila to pravilo.⁶⁹

45. U vezi s ubistvom, mučenjem i okrutnim postupanjem, Žalbeno veće je zauzelo stav da se zajednički član 3 “ustvari smatra dijelom međunarodnog običajnog prava i svako teško kršenje te odredbe automatski ispunjava četiri gorenavedena uslova”.⁷⁰ U vezi sa napadima na civile, Žalbeno veće u predmetu *Strugar* bilo je mišljenja da su “principi” sadržani u članu 51(2) Dopunskog protokola I i članu 13(2) Dopunskog protokola II stekli status međunarodnog običajnog prava.⁷¹ Pored toga, jasno je da se napadima na civile nesumnjivo krše pravila koja štite važne vrednosti i da takvi napadi uključuju teške posledice po žrtve.⁷² Žalbeno veće u predmetu *Strugar* je takođe konstatovalo da “[p]rema međunarodnom običajnom pravu, kršenje tih principa povlači individualnu krivičnu odgovornost.”⁷³

46. U vezi sa krivičnim delima bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja, kao i uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji, u praksi Međunarodnog suda je prihvaćen stav da ta krivična dela ispunjavaju četiri uslova iz predmeta *Tadić*.⁷⁴ Što se tiče krivičnog dela pljačke, u praksi je uvreženo da ono ispunjava prvi, drugi i četvrti

⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 342.

⁶⁸ Ti uslovi su da je sporazum (i) nesumnjivo bio obavezujući za strane u vreme počinjavanja navodnog krivičnog dela; i (ii) da nije bio u suprotnosti sa ili izuzet od čvrstih normi međunarodnog prava, kao što je slučaj sa većinom običajnih pravila međunarodnog humanitarnog prava, Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 143.

⁶⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 66.

⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 68, gde se upućuje na Odluku o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 98-34 i Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 125.

⁷¹ *Tužilac protiv Pavla Strugara i drugih*, predmet br. IT-01-42-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi, 22. novembar 2002, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Blškić*, par. 157-158.

⁷² Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 27, 45; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 221.

⁷³ *Tužilac protiv Pavla Strugara i drugih*, predmet br. IT-01-42-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi, 22. novembar 2002, par. 10.

⁷⁴ U vezi sa bezobzirnim razaranjem sela ili pustošenjem koje nije opravdano vojnom nuždom iz člana 3(b) Statuta, *vidi* predmet *Hadžihanović i Kubura*, Odluka po žalbi na odbijanje Zahtjeva da se odobri pristup povjerljivim materijalima iz drugog predmeta (u daljem tekstu: Odluka po žalbi u vezi sa pravilom 98bis), par. 30 (*vidi i* par. 28-29); Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 157; Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 231. U vezi sa uništavanjem ili hotimičnim nanošenjem štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji iz člana 3(d), *vidi* predmet *Hadžihanović i Kubura*, Odluka po žalbi u vezi sa pravilom 98bis,

uslov.⁷⁵ Što se tiče trećeg uslova, Pretresno veće konstatuje da je u praksi duboko uvreženo da to krivično delo predstavlja kršenje pravila koje štiti važne vrednosti,⁷⁶ a da se pitanje da li je to kršenje dovelo do teških posledica po žrtvu mora rešavati pojedinačno, od slučaja do slučaja.⁷⁷

4. “Lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima”

47. Kad se radi o optužbama zasnovanim na zajedničkom članu 3, uključujući i optužbe za ubistvo, mučenje i okrutno postupanje u ovom predmetu, tužilaštvo mora da dokaže da u vreme kad je krivično delo počinjeno žrtva aktivno nije učestvovala u neprijateljstvima.⁷⁸ Počinilac tog krivičnog dela je morao biti ili je trebalo da bude svestan toga da žrtva ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima.⁷⁹ Ono što se mora uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li je žrtva bila zaštićeno lice u smislu zajedničkog člana 3 jeste specifična situacija u kojoj se ta žrtva nalazila u vreme činjenja krivičnog dela.⁸⁰

B. Opšti uslovi iz člana 5 Statuta

1. Elementi

48. Milan Martić je optužen za sledeće zločine protiv čovečnosti, kažnjive po članu 5 Statuta: ubistvo, istrebljivanje, deportaciju, zatvaranje, mučenje, progon i druga nehumana dela (uključujući prisilno premeštanje). Član 5 Statuta predviđa sledeće:

Međunarodni sud je nadležan da krivično goni lica odgovorna za sledeća krivična dela kada su počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog bilo unutrašnjeg karaktera, i usmerena protiv civilnog stanovništva:

- (a) ubistvo;
- (b) istrebljivanje;
- (c) porobljavanje;
- (d) deportacija;
- (e) zatvaranje;
- (f) mučenje;
- (g) silovanje;
- (h) progoni na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi;
- (i) druga nehumana dela.

Da bi dela optuženog predstavljala zločin protiv čovečnosti po članu 5 Statuta, ona su morala da budu izvršena tokom oružanog sukoba, bez obzira na to da li je on bio međunarodnog ili

par. 44-48, sa daljim referencama; Prvostepenu presudu u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 63; Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 157; Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 232.

⁷⁵ Predmet *Hadžihasanović i Kubura*, Odluka po žalbi u vezi sa pravilom 98bis, par. 37-38, sa daljim referencama.

⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 81.

⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 82-83.

⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 615.

⁷⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 36; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 847.

⁸⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 615-616; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 33-34. *Vidi i* Komentare MKCK uz Ženevsku konvenciju III, str. 39: “čovek koji se predao kao pojedinac ima pravo na isto humano postupanje kao i da je celokupna vojska kojoj pripada kapitulirala. Važno je da dotično lice više ne učestvuje u borbama.”

nemeđunarodnog karaktera.⁸¹ To je uslov vezan za nadležnost koji je ispunjen onda kad se dokaže da je oružani sukob postojao i da su dela optuženog objektivno bila geografski i vremenski povezana s tim oružanim sukobom.⁸²

49. Dela optuženog morala su da čine deo rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv bilo kog civilnog stanovništva.⁸³ U praksi je ustanovljeno pet elemenata pomoću kojih se utvrđuje da li je ovaj uslov ispunjen:

(1) ‘Napad’ se može definisati kao način ponašanja koji uključuje izvršenje dela nasilja.⁸⁴ On nije ograničen na korišćenje oružane sile, nego može da obuhvati svako zlostavljanje civilnog stanovništva.⁸⁵ Pojam ‘napada’ se razlikuje od pojma “oružanog sukoba”. Napad može da prethodi oružanom sukobu, može da traje duže od tog sukoba ili može da traje tokom sukoba, a ne mora nužno da bude njegov deo.⁸⁶

(2) Napad mora da bude usmeren protiv bilo kog civilnog stanovništva, to jest, mora se utvrditi da je civilno stanovništvo bilo prvenstveni cilj napada.⁸⁷ Celokupno stanovništvo ne mora da bude izloženo napadu, međutim, Veće mora da se uveri da je napad zaista bio usmeren protiv civilnog “stanovništva”, a ne protiv nekog ograničenog i nasumično odabranog broja pojedinaca.⁸⁸

(3) Napad mora da bude rasprostranjen ili sistematski. Izraz ‘rasprostranjen’ se odnosi na velike razmere napada i broj lica protiv kojih je usmeren, dok se izraz ‘sistematski’ odnosi na organizovani karakter dela nasilja i malu verovatnoću da su ona počinjena nasumično.⁸⁹ U praksi je ustaljeno da nije potrebno dokazivati da je postojao neki plan.⁹⁰

⁸¹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70, 142; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86. *Vidi* Odeljak II A *dole*.

⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83-84, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 249, 251.

⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 98 (sa daljim referencama).

⁸⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 415, *potvrđeno* u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 89.

⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86.

⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86.

⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91. *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 110-115, gde je Žalbeno veće detaljno razmotrilo o tome šta obuhvata izraz “civilno stanovništvo”.

⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90. Žalbeno veće je takođe zauzelo sledeći stav (par. 91):

[k]ako bi utvrdilo da li je tome doista bilo tako, pretresno vijeće mora u obzir uzeti, između ostalog, sredstva i metode korištene tokom napada, status žrtava, njihov broj, diskriminatorni karakter napada, prirodu krivičnih djela počinjenih tokom napada, otpor koji je tada pružen napadaču, te razmotriti u kojoj se mjeri napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati predostrožnosti propisanih ratnim pravom. U onoj mjeri u kojoj su navodni zločini protiv čovječnosti počinjeni tokom oružanog sukoba, ratno pravo daje pouzdano mjerilo, na osnovi kojeg Vijeće može procijeniti prirodu napada i legalnost počinjenih djela.

⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 94 (sa daljim referencama). Među relevantnim faktorima su “posljedice napada po ciljano stanovništvo, broj žrtava, priroda djela, eventualno sudjelovanje zvaničnika ili predstavnika vlasti, ili bilo koji raspoznavljivi obrazac zločina”, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 95.

⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 120 (sa daljim referencama), gde je takođe konstatovano da postojanje plana “može biti bitno za dokazivanje da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva te da je bio rasprostranjen ili sistematski”, *ibid*.

(4) Dela počinioca moraju objektivno da čine deo napada na civilno stanovništvo. Međutim, ne zahteva se da ta dela budu počinjena tokom samog napada. Zločin koji je počinjen pre ili posle glavnog napada ili koji je udaljen od njega mora da bude u dovoljnoj meri povezan sa napadom, a ne izolovan čin.⁹¹

(5) Počinilac je morao da zna za napad na civilno stanovništvo i da njegova dela čine deo tog napada, ili je barem morao da prihvati rizik da njegova dela budu deo napada.⁹² Međutim, počiniocu ne moraju biti poznati detalji napada.⁹³ Ono što mora da bude usmereno protiv ciljnog stanovništva jeste napad, a ne dela optuženog.⁹⁴

2. Primenjivost člana 5 na necivilna lica

50. Kao uvodnu opasku, Pretresno veće navodi da je čvrsto uvreženo da izrazu “civilno stanovništvo” u opštim uslovima iz člana 5 treba dati širu definiciju i da prisustvo boraca među civilnim stanovništvom nužno ne menja karakterizaciju tog stanovništva kao civilnog.⁹⁵

51. Pretresno veće će sada razmotriti pitanje statusa žrtava koji se zahteva shodno članu 5. Kao što je konstatovalo Žalbeno veće u predmetu *Blaškić*, “civilni status žrtve” je jedan od elemenata koji karakterišu zločin protiv čovečnosti.⁹⁶ Prilikom definisanja izraza “civil”, Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* se oslonilo na odredbe iz člana 50 Dopunskog protokola I, za koje je konstatovalo da se “mogu u velikoj mjeri smatrati izrazom običajnog prava.”⁹⁷ U članu 50 Dopunskog protokola I civili su definisani kako sledi:

1. Civilnim licem smatra se svako lice koje ne pripada nijednoj od kategorija navedenih u tačkama (1), (2), (3) i (6) člana 4A Treće konvencije i u članu 43 ovog Protokola. U slučaju sumnje, dotično lice se smatra civilnim licem.⁹⁸

⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85, 99-101 (sa daljim referencama). Zločin će se smatrati "izolovanim delom" ako je, s obzirom na kontekst i okolnosti pod kojima je počinjen, bio toliko udaljen od napada da se ne može razumno zaključiti da je bio sastavni dio napada, *ibid*.

⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 99, 102, gde je takođe konstatovano (par. 103) da su “motivi optuženog za sudjelovanje u napadu nevažni, a zločin protiv čovječnosti može se počiniti i iz čisto ličnih razloga.”

⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102.

⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 103.

⁹⁵ Član 50 Dopunskog protokola I predviđa da “civilno stanovništvo obuhvata sva građanska lica” i da “prisustvo među civilnim stanovništvom pojedinaca koji se ne uklapaju u definiciju građanskih lica ne lišava to stanovništvo njegovog civilnog karaktera.” *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, gde je konstatovano sledeće: “[d]akle, da bi se odredilo da li prisustvo vojnika među civilnim stanovništvom lišava civilno stanovništvo njegovog civilnog karaktera, mora se utvrditi broj vojnika te da li su na odsustvu,” par. 115.

⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 107.

⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110.

⁹⁸ Član 4 A (1), (2), (3) i (6) Ženevske konvencije III predviđa:

A. Ratni zarobljenici, u smislu ove Konvencije, jesu lica koja pripadaju jednoj od sledećih kategorija, a koja su pala pod vlast neprijatelja:

1. Pripadnici oružanih snaga strane u sukobu, kao i pripadnici milicija i dobrovoljačkih odreda koji ulaze u sastav tih oružanih snaga.

2. Pripadnici ostalih milicija i pripadnici ostalih dobrovoljačkih odreda, uključujući i pripadnike organizovanih pokreta otpora, koji pripadaju strani u sukobu i koji deluju van ili unutar vlastitog područja,

U svetlu ove konstatacije Žalbenog veća, Pretresno veće ne vidi nikakvog razloga da se član 50 Dopunskog protokola I ne primeni i prilikom utvrđivanja statusa žrtava shodno članu 5 Statuta.

52. Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* je dalje konstatovalo da, “[i]z člana 50 Dopunskog protokola I, kad se čita u kombinaciji sa članom 4A Ženevske konvencije III, proizlazi da pripadnici vojnih snaga i pripadnici milicija ili dobrovoljačkih jedinica koje čine dio takvih oružanih snaga ne mogu polagati pravo na civilni status”.⁹⁹ Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* navelo je i to da ni “pripadnici organizovanih grupa otpora” ne mogu da polažu pravo na civilni status, pod uslovom da njima komanduje lice odgovorno za svoje podređene, da imaju uvek istu jedinstvenu oznaku prepoznatljivu iz daljine, da otvoreno nose oružje i da izvode akcije u skladu sa zakonima i običajima ratovanja.¹⁰⁰ Prilikom utvrđivanja statusa žrtve u vreme kad su počinjeni zločini, Žalbeno veće je zauzelo stav da:

posebna situacija žrtve u trenutku počinjenja zločina nužno ne određuje njen civilni ili necivilni status. Ako je on doista pripadnik oružane organizacije, činjenica da nije naoružan ili da ne učestvuje u borbi u trenutku počinjenja zločina ne daje mu civilni status.¹⁰¹

53. Čini se da je Žalbeno veće u predmetu *Kordić i Čerkez* zauzelo drugačiji stav od onog koji je imalo Žalbeno veće u predmetu *Blaškić*, tako što je proširilo koncept “civila”. Žalbeno veće u predmetu *Kordić i Čerkez* ponovilo je formulacije Žalbenog veća u predmetu *Blaškić*, pozvavši se

čak i ako je ono okupirano, pod uslovom da te milicije ili dobrovoljački odredi, uključujući i te organizovane pokrete otpora, ispunjavaju sledeće uslove:

- (a) da im komanduje lice odgovorno za svoje potčinjene;
- (b) da imaju iste oznake koje se prepoznaju iz daljine;
- (c) da otvoreno nose naoružanje;
- (d) da svoja dejstva izvode u skladu sa zakonima i običajima ratovanja.

3. Pripadnici redovnih oružanih snaga koji izraze lojalnost nekoj vladi ili vlasti koju nije priznala sila u čijoj su vlasti. [...]

6. Stanovništvo neokupiranog područja koje se prilikom približavanja neprijatelja spontano lati oružja da bi se oduprlo snagama napadača, nemajući vremena da se organizuje u redovne oružane snage, pod uslovom da otvoreno nosi naoružanje i poštuje zakone i običaje ratovanja.“

Član 43 Dopunskog protokola I predviđa:

1. Oružane snage strane u sukobu sastoje se od svih organizovanih oružanih snaga, naoružanih grupa i naoružanih jedinica koje su pod komandom odgovornom toj strani za ponašanje svojih potčinjenih, čak i kad tu stranu predstavlja vlada ili vlast koju protivnička stranka ne priznaje. Te oružane snage moraju da budu podvrgnute unutrašnjem sistemu discipline koji, pored ostalog, obezbeđuje poštovanje pravila međunarodnog prava koja su merodavna za oružane sukobe.
2. Pripadnici oružanih snaga strane u sukobu (osim sanitetskog i verskog osoblja koje se pominje u članu 33 Treće konvencije) su borci, što znači da imaju pravo da neposrednu učestvuju u neprijateljstvima.
3. Strana u sukobu koja u svoje oružane snage uključi neku paravojnu ili naoružanu policijsku službu mora o tome da obavesti ostale strane u sukobu.

⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113.

¹⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113, gde se poziva na član 4 A Ženevske konvencije III.

¹⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 114.

na član 50 Dopunskog protokola I kao deo međunarodnog običajnog prava.¹⁰² Ono je sledilo stav Žalbenog veća u predmetu *Blaškić* i u svom zaključku da se “za vrijeme oružanog sukoba, vojnici smatraju borcima sve do demobilizacije bez obzira na to da li učestvuju u borbama, odnosno sve dok su pod oružjem.”¹⁰³ Međutim, u vezi sa dokazima na kojima je zasnovana, pored ostalih, tačka 7, ubistvo, po članu 5 Statuta, Žalbeno veće u predmetu *Kordić i Čerkez* takođe je navelo sledeće:

kada se uzmu zajedno, dva gornja izvatka [...] pokazuju da su mnoge osobe za vrijeme pritvora lišene života samo zato što su bile muslimanske nacionalnosti, te da su vojnici ABiH lišeni života nakon hapšenja, kada su već stavljeni *hors de combat*. Te osobe, koje su hrvatske snage hotimično lišile života, nesumnjivo su bile [...] “civilno stanovništvo” u smislu člana 5 Statuta.¹⁰⁴

Međutim, čini se da je Žalbeno veće ipak sledilo isti način razmišljanja kao Žalbeno veće u predmetu *Blaškić*, poništivši zaključak Pretresnog veća u vezi s lišavanjem života jednog čoveka i jedne žene koji su u svom stanu ubijeni iz vatrenog oružja od strane HVO. Žalbeno veće je zauzelo stav da “ove dvije žrtve kao pripadnike TO-a treba smatrati 'borcima', te da one nemaju pravo na status civila.”¹⁰⁵

54. Žalbeno veće u predmetu *Galić* je podržalo stav Žalbenog veća u predmetu *Blaškić* da lice koje je van borbenog stroja nije civilno lice u kontekstu međunarodnog humanitarnog prava:

Nema sumnje o tome da su osobe *hors de combat* u oružanim sukobima zaštićene zajedničkim članom 3 Ženevskih konvencija. To je odraz jednog od načela običajnog međunarodnog prava. No i osobe *hors de combat*, međutim, ostaju pripadnici oružanih snaga jedne od strana u sukobu, te se stoga kategorišu po definiciji iz člana 4(A)(1) Ženevske konvencije III: kao takve, one nisu civili u smislu člana 50, stav 1, Dopunskog protokola I. Tekst zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija potvrđuje takav zaključak jer se u njemu govori o “osobama koje izravno ne sudjeluju u neprijateljstvima, uključujući *pripadnike oružanih snaga* koji su položili oružje i osobe koje su *izvan bojnog stroja (hors de combat)* zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kojega drugog razloga.” (naglasak dodat).¹⁰⁶

55. Pretresno veće se slaže sa zaključcima Žalbenog veća u predmetima *Blaškić* i *Galić* da je definicija izraza civil uska definicija. Pretresno veće se, prema tome, ne slaže sa logikom Žalbenog veća u predmetu *Kordić i Čerkez*, prema kojoj je, čini se, izraz “civil” proširen tako da obuhvati i lica koja su van borbenog stroja. Po mišljenju Pretresnog veća, takvo tumačenje nije u skladu sa definicijom civila iz člana 50, za koji je Žalbeno veće konstatovalo da se “može u velikoj mjeri smatrati izrazom međunarodnog običajnog prava”.¹⁰⁷ Kao što je smatralo Žalbeno veće u

¹⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 97.

¹⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 421. *Vidi* i par. 50.

¹⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 421-422. Žalbeno veće je ovim podržalo zaključak Pretresnog veća u vezi s ubistvom po članu 5 i hotimičnim lišavanjem života po članu 2.

¹⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 458. Žalbeno veće je takođe konstatovalo da “pripadnici oružanih snaga koji se nalaze na odmoru u svojim domovima na području sukoba, kao i pripadnici TO-a koji su kod kuće, ostaju borci bez obzira na to da li učestvuju u borbi, odnosno za sve vrijeme dok su pod oružjem,” Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 51. Žalbeno veće je takođe bilo mišljenja da je krivično delo zatvaranja izvršeno samo nad onim licima za koje je na suđenju dokazano da su bili civili, *ibid.* par. 591-640.

¹⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, fn 437.

¹⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110. Pretresno veće podseća da se Žalbeno veće u predmetu *Kordić i Čerkez* oslonilo na zaključke Žalbenog veća u predmetu *Blaškić*: “Žalbeno vijeće je mišljenja da se za član 50 Dopunskog protokola I, koji sadrži definiciju civila i civilnog stanovništva, može smatrati da u velikoj mjeri odražava običajno pravo. Stoga su odredbe tog člana

predmetima *Blaškić* i *Galić*, činjenica da neko lice, koje nije civil prema odredbama iz člana 4A Ženevske konvencije III i člana 43 Dopunskog protokola I, nije naoružano ili nije u borbi, ili je van borbenog stroja u vreme počinjenja zločina, ne čini to lice civilom u smislu člana 5 Statuta.

56. To da je član 5 Statuta primenjiv na civile u skladu je sa osnovnim načelom pravljenja razlike između civila i boraca, koje prožima ratno pravo i međunarodno humanitarno pravo. S tim u vezi, Pretresno veće podseća na Komentar MKCK uz član 50 Dopunskog protokola I, kojim je predviđeno da je:

[n]ačelo zaštite civilnog stanovništva neodvojivo od načela razlike koju treba praviti između vojnih i civilnih lica. S obzirom na potonje načelo, jasna definicija svake od tih kategorija je od ključne važnosti.¹⁰⁸

Član 5 Statuta definiše zločine protiv čovečnosti uže nego što se to traži po međunarodnom običajnom pravu, tako što je u odredbe tog člana uvršten uslov postojanja veze između zločina i oružanog sukoba.¹⁰⁹ Taj uslov iz člana 5 nužno dovodi u vezu zločine protiv čovečnosti s oružanim sukobom u kome se mora praviti razlika između boraca i neboraca. Prema tome, kad bi se dopustilo da izraz “civilni” obuhvati sva lica koja ne učestvuju aktivno u borbi, uključujući i ona koja su u vreme kad je počinjen zločin bila van borbenog stroja, pomenuta nužna razlika bi bila nedopustivo zamagljena.

C. Ubistvo

57. Milan Martić je okrivljen za ubistvo, i kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3 Statuta (tačke 4 i 16) i kao zločin protiv čovečnosti po članu 5(a) Statuta (tačke 3 i 15).

58. Elementi krivičnog dela ubistva po članu 3 i po članu 5 identični su, osim što za primenu svake od tih odredbi moraju da budu ispunjeni zasebni opšti uslovi.¹¹⁰ Zajednički elementi su sledeći:

1. smrt žrtve;

relevantne za razmatranje spornih pitanja na osnovu člana 5 Statuta, u vezi sa zločinima protiv čovečnosti” (fusnote izostavljene), Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 97.

¹⁰⁸ Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 1911.

¹⁰⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 140-141, gde je Žalbeno veće navelo (*ibid.* par. 141) sledeće:

Danas je opšteprihvaćeno pravilo međunarodnog običajnog prava da zločini protiv čovečnosti ne moraju da budu vezani za međunarodni oružani sukob. U stvari, kao što ukazuje tužilac, međunarodno običajno pravo ne zahteva nužno da postoji veza između zločina protiv čovečnosti i bilo kakvog sukoba. Tako je, postavljajući zahtev da zločini protiv čovečnosti budu izvršeni u okviru bilo unutrašnjeg, bilo međunarodnog oružanog sukoba, Savet bezbednosti možda dao užu definiciju zločina u članu 5 nego što je to neophodno u skladu sa međunarodnim običajnim pravom. Nema, međutim, nikakve sumnje da je definicija zločina protiv čovečnosti koju je usvojio Savet bezbednosti u članu 5 u skladu sa principom *nullum crimen sine lege*.

¹¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 229, 233, 236; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 380; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 236; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 345.

2. smrt je bila posledica radnje ili propusta optuženog ili jednog ili više lica za koja optuženi snosi krivičnu odgovornost;
3. radnja ili propust su učinjeni sa namerom lišavanja života, ili sa svešću da će smrt biti verovatna posledica te radnje ili propusta.¹¹¹

59. Da bi se dokazala smrt žrtve, ne traži se da se pronađe njeno telo. Umesto toga, smrt se može dokazati posrednim dokazima, pod uslovom da je to jedini razuman zaključak koji je moguće izvesti iz tih dokaza.¹¹²

60. *Mens rea* ubistva jeste namera da se liši života, uključujući i posrednu nameru, to jest svest da će verovatna posledica radnje ili propusta biti smrt žrtve.¹¹³ Ovo Pretresno veće smatra da nije dovoljno da je počinitelj zna da će smrt biti *moguća* posledica njegove radnje ili propusta.¹¹⁴ U vezi s identitetom žrtava, ne traži se namera počinioca da izdvoji za metu neko određeno lice; dovoljno je to da je počinitelj posedovao neselektivnu nameru da ubije bilo koga kome je svojom radnjom naneo fatalnu povredu.

D. Istrebljivanje

61. Milan Martić je okrivljen za istrebljivanje, zločin protiv čovečnosti po članu 5(b) Statuta (tačka 2).

62. Istrebljivanje je delo lišavanja života u velikim razmerama.¹¹⁵ Krivično delo istrebljivanja obuhvata elemente ubistva.¹¹⁶ *Actus reus* se sastoji od svake radnje ili propusta koji na neposredan ili posredan način doprinose lišavanju života velikog broja lica.¹¹⁷ *Actus reus* obuhvata i podvrgavanje velikog broja ljudi "uslovima života koji će nužno dovesti do smrti".¹¹⁸

¹¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261.

¹¹² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 383-385; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 326-327; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 240. Relevantni faktori koje treba uzeti u obzir obuhvataju, pored ostalih, dokaz o incidentima zlostavljanja usmerenog protiv žrtve, obrasce zlostavljanja i nestanka drugih žrtava, podudarnost ili približnu podudarnost s vremenom smrti drugih žrtava, činjenicu da su žrtve bile na mestu na kojem je izvršen oružani napad, pitanje kada, gde i u kakvim okolnostima je žrtva poslednji put viđena, ponašanje vojnika u blizini tog mesta, kao i prema drugim civilima, u relevantno vreme, te činjenicu da između žrtve i lica za koje bi se očekivalo da će im se ona javiti, npr. članova porodice, nije bilo nikakvog kontakta, Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 37; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 327.

¹¹³ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 235-236; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 241. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Orić*, par. 348. Ni nehat ni grubi nehat počinioca nisu dovoljni da bi se ispunio uslov postojanja elementa stanja svesti, Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 587; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 386; Prvostepena presuda u predmetu *Orić* par. 348.

¹¹⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 236.

¹¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 516 i fn 880; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259.

¹¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 716. U vezi s elementima ubistva, *vidi* Odeljak II C *dole*.

¹¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 229; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 389. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 219.

¹¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 522.

63. Uslov da se lišavanje života vrši u velikim razmerama ne podrazumeva postojanje minimalnog broja žrtava.¹¹⁹ Ocena o tome da li je ovaj uslov ispunjen mora se donositi od slučaja do slučaja, analizom svih relevantnih faktora.¹²⁰ Istrebljivanje se može dokazati “zbirom odvojenih i nepovezanih događaja, odnosno na agregatnoj osnovi”, u slučajevima kada veliki broj ubistava nije izvršen tokom jednog incidenta, na ograničenom prostoru i unutar kratkog perioda.¹²¹

64. Ne traži se da počinitelj bira žrtve na nacionalnoj, etničkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.¹²² Isto tako, ni “opsežna zamisao kolektivnog ubistva”, ni znanje o takvoj zamisli, ne predstavljaju element istrebljivanja.¹²³ Štaviše, nije nužno da se žrtve istrebljivanja precizno identifikuju po imenu; dovoljno je da se dokaže da je lišavanje života vršeno u velikim razmerama.¹²⁴

65. Element *mens rea* kod istrebljivanja zahteva da se radnja ili propust učine s namerom da se lica liše života u velikim razmerama ili sa svešću o tome da će verovatna posledica te radnje ili propusta biti smrt velikog broja ljudi.¹²⁵ Drugim rečima, *mens rea* obuhvata neposrednu nameru i posrednu nameru.¹²⁶

E. Napadi na civile

66. Milan Martić je okrivljen za napade na civile, kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3 Statuta (tačka 19).

67. Krivično delo napada na civile se zasniva na članu 51(2) Dopunskog protokola I i članu 13(2) Dopunskog protokola II, pri čemu oba ta člana, u svojim relevantnim delovima, predviđaju da “[n]i civilno stanovništvo kao takvo, ni građanska lica ne smeju da budu predmet napada.”¹²⁷

68. U članu 49 Dopunskog protokola I izraz “napad” je definisan kao “akti nasilja protiv protivnika, bilo da su ofanzivni ili defanzivni”.¹²⁸ U vezi s napadima na civile, Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* je zauzelo stav da u međunarodnom običajnom pravu postoji apsolutna zabrana

¹¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 516.

¹²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 640; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 391; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 573. Relevantni faktori obuhvataju “vrijeme i mjesto lišavanja života, izbor žrtava i način na koji su lišene života”, Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 716. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1061.

¹²¹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 391. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 640.

¹²² Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 499-500; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 639.

¹²³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 258-259. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 225.

¹²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 521, što je podržano u Drugostepenoj presudi u predmetu *Stakić*, fn 552.

¹²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 522.

¹²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 495; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 587, 641-642; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 395.

¹²⁷ U Optužnici stoji sledeće: “**Tačka 19:** Napade na civile, kršenje zakona i običaja ratovanja, sankcionisano članom 51(2) Dopunskog protokola I i članom 13(2) Dopunskog protokola II Ženevskih konvencija iz 1949., kažnjivo po članovima 3 te 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda”.

¹²⁸ Ova definicija napada podržana je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 47.

uzimanja civila za metu.¹²⁹ U predmetu *Kordić i Čerkez*, Žalbena veće je smatralo da se “zabrana napada na civile i civilne objekte ne može zanemariti zbog vojne nužde”.¹³⁰ Prema odredbama člana 52(2) Dopunskog protokola I, legitimno se mogu napadati samo vojni ciljevi, to jest “oni objekti koji po svojoj prirodi, po svom smještaju, po svojoj nameni ili po svojoj upotrebi efektivno doprinose vojnoj akciji i čije potpuno ili delimično uništenje, zauzimanje ili neutralisanje donosi u datim okolnostima očitu vojnu prednost”.¹³¹

69. Zabrana uzimanja za metu civilnog stanovništva ne isključuje mogućnost da u napadu na vojne ciljeve bude legitimnih civilnih gubitaka.¹³² Međutim, ti gubici ne smeju biti nesrazmerno veliki u odnosu na konkretnu i neposrednu vojnu prednost koja je previđena pre početka izvođenja napada.¹³³ Naročito se neselektivni napadi, to jest napadi usmereni i protiv civilnih i protiv vojnih ciljeva bez razlike, mogu takođe okvalifikovati kao neposredni napadi na civile.¹³⁴ U tom smislu, zaključak da je neki napad bio neposredan napad usmeren protiv civila može se izvesti iz neselektivnog karaktera oružja koje je u njemu korišćeno.¹³⁵

70. To što su napadi, u vreme svog izvršenja, doveli do smrti ili teških telesnih povreda među civilnim stanovništvom, predstavlja element ovog krivičnog dela.¹³⁶

71. Pretresno veće podseća da je Žalbena veće bilo mišljenja da “član 50 Dopunskog protokola I [...] sadrži definiciju civila i civilnog stanovništva” koja se uglavnom može smatrati odrazom običajnog prava.¹³⁷

¹²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 109; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 190.

¹³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 54 (uz reviziju iz *Corrigenduma* od 26. januara 2005).

¹³¹ Član 52(2) Dopunskog protokola I. *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 53. U ovom kontekstu, *vidi* diskusiju Pretresnog veća o odmazdi, Odeljak IV B 4 (c) *dole*.

¹³² Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 190.

¹³³ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 190. Žalbena veće je podržalo i zaključak Pretresnog veća u predmetu *Galić* prema kojem strane u sukobu imaju obavezu “da uklone civile, u najvećoj mogućoj mjeri, sa područja u blizini vojnih ciljeva i da izbjegavaju smještanje vojnih ciljeva unutar ili u blizini gusto naseljenih područja”. Međutim, “propust neke strane da poštuje ovu obavezu ne oslobađa napadačku stranu njene dužnosti da se pridržava načela razlikovanja i proporcionalnosti prilikom izvođenja napada”, Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 194.

¹³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 132, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 57. *Vidi* i Savetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde (u daljem tekstu: MSP): *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion of 8 July 1996, I.C.J. Reports 1996, para. 78 /*Legalnost pretnje korištenjem ili korištenja nuklearnog oružja*, Savetodavno mišljenje od 8. jula 1996, Izveštaj MSP, 1996, par. 78/.

¹³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 132. Žalbena veće je podržalo zaključak Pretresnog veća u predmetu *Galić*, koji je, pored ostalog, zasnovan na Odluci shodno pravilu 61 u predmetu *Martić* od 8. marta 1996, par. 23-31, prema kojoj je Pretresno veće smatralo da korišćenje kasetne bojeve glave predstavlja dokaz o nameri Milana Martića da hotimično napadne civilno stanovništvo. Žalbena veće je takođe napomenulo da je pretresno veće, u principu, ovlašćeno da od slučaja do slučaja utvrđuje da li neselektivni karakter napada može da bude od pomoći prilikom utvrđivanja da li je taj napad bio usmeren protiv civilnog stanovništva. Među elementima koje pretresno veće može da uzme u obzir prilikom utvrđivanja da li je napad bio usmeren protiv civila jesu “sredstva i metode korištene tokom napada, status žrtava, njihov broj, [...] prirodu krivičnih djela počinjenih tokom napada, otpor koji je tada pružen napadaču, te razmotriti u kojoj se mjeri napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati predostrožnosti propisanih ratnim pravom”, Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 132, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91 i Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 106.

¹³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 55-67.

¹³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 97; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110. Žalbena veće je svoj stav zasnovalo na Komentaru MKCK uz Dopunske protokole, str. 611-612 (u vezi sa članom 50(3) Dopunskog protokola I), gde je to načelo objašnjeno kako sledi:

72. *Mens rea* koja se traži kod napada na civile jeste posedovanje neposredne ili posredne namere.¹³⁸

F. Mučenje

73. Milan Martić je okrivljen za mučenje kao zločin protiv čovečnosti po članu 5(f) Statuta (tačka 6), odnosno kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3 Statuta (tačka 8).

74. Mučenje lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima izričito je zabranjeno Ženevskim konvencijama i njihovim Dopunskim protokolima, i to kako u međunarodnim, tako i u nemeđunarodnim oružanim sukobima.¹³⁹ Definicija mučenja je identična i po članu 3 i po članu 5 Statuta.¹⁴⁰ Ona obuhvata sledeće elemente:

1. namerno nanošenje, radnjom ili propustom, teškog telesnog ili duševnog bola ili patnje;
2. radnja ili propust moraju da budu izvršeni u cilju iznuđivanja informacija ili priznanja, kažnjavanja, zastrašivanja ili vršenja pritiska na žrtvu ili treće lice, ili diskriminacije, iz bilo kog razloga, žrtve ili trećeg lica ("zabranjeni cilj").¹⁴¹

75. Bol i patnja koji su nanoseni delima mučenja teži su od bola i patnje koji su nanoseni drugim oblicima zlostavljanja i okrutnog postupanja.¹⁴² Pretresno veće će od slučaja do slučaja oceniti da li su radnjama i propustima, koji se optuženom stavljaju na teret u optužbi za mučenje, žrtvi nanoseni teški fizički ili duševni bol ili patnja.¹⁴³ Prilikom ocenjivanja težine nanesenog bola ili patnje, Pretresno veće može da uzme u obzir nekoliko faktora, među kojima su trajanje nanesenih patnji,

[u] ratnim uslovima je neizbežno da se pojedinci koji spadaju u kategoriju boraca izmešaju sa civilnim stanovništvom, na primer, kad vojnici na odsustvu posećuju svoje porodice. Međutim, ako se ne radi o redovnim jedinicama i prilično velikom broju vojnika, to ni na koji način ne menja civilni karakter tog stanovništva.

¹³⁸ U članu 85(3)(a) Dopunskog protokola I, kao teško kršenje je okvalifikovano delo "namernog [...] napada na civilno stanovništvo ili građanska lica". U paragrafu 3474 Komentara MKCK uz Dopunske protokole, u vezi s ovom odredbom stoji sledeće: "hotimično: optuženi je morao da postupa svesno i s umišljajem, tj. razmišljajući o delu i njegovim posledicama, i s htenjem da dođe do njih ('zločinački umišljaj' ili 'zli umišljaj'); ovo obuhvata pojmove "grešne namere" ili "bezobzirne nepažnje", naime, takav stav vršioca koji, mada nije siguran u konkretan rezultat, prihvata mogućnost da će se on dogoditi: s druge strane, običan nehat ili odsustvo promišljenosti nisu obuhvaćeni, tj. kada čovek postupa ne razmišljajući o delu ili njegovim posledicama." *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 140.

¹³⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 446, gde se u fn 455 upućuje na član 12 Ženevskih konvencija I i II; na član 50 Ženevske konvencije I; na član 51 Ženevske konvencije II; na članove 17, 87 i 130 Ženevske konvencije III; na članove 32 i 147 Ženevske konvencije IV; na zajednički član 3 Ženevskih konvencija I–IV; na član 75 Dopunskog protokola I; i na član 4 Dopunskog protokola II.

¹⁴⁰ Definicija mučenja je u velikoj meri zasnovana na Konvenciji protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, koja je usvojena 1984. godine, a stupila na snagu 26. juna 1987.

¹⁴¹ *Vidi, na primer,* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 142-144; Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 481; Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 162.

¹⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 483. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 468.

¹⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 299; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 469.

priroda krivičnih dela, fizičko ili duševno stanje žrtve, posledice tih dela po žrtvu, starost žrtve i inferiorni položaj žrtve u odnosu na počinioca.¹⁴⁴

76. U praksi Međunarodnog suda, navedeno je više radnji koje dostižu stepen težine nužan da bi one predstavljale mučenje. Te radnje obuhvataju premlaćivanje, podvrgavanje elektro-šokovima, prisiljavanje žrtava da gledaju pogubljenje drugih, silovanje, prisiljavanje žrtava da zakopavaju tela svojih komšija i prijatelja i nanošenje opekotina.¹⁴⁵

77. Što se tiče *mens rea*, radnje ili propusti počinioca moraju da budu učinjeni sa zabranjenim ciljem. U definiciji mučenja daje se spisak zabranjenih ciljeva koji nije konačan.¹⁴⁶ Ne postoji uslov da počinitelj počinu dotičnu radnju isključivo ili pretežno za potrebe tog zabranjenog cilja.¹⁴⁷ Kada je ponašanje za potrebe jednog od zabranjenih ciljeva sprovedeno u delo, nebitno je da li iza tog ponašanja stoji još neki cilj.¹⁴⁸ Pored toga, mora se utvrditi da je počinitelj izvršio radnju ili propust sa neposrednom ili posrednom namerom.

G. Okrutno postupanje

78. Milan Martić je po članu 3(1)(a) Statuta (tačke 9 i 18) okrivljen za okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja, sankcionisano zajedničkim članom 3.

79. Krivično delo okrutnog postupanja je u sudskoj praksi definisano kao namerna radnja ili propust kojima se nanosi teška duševna ili telesna patnja ili povreda, ili koji predstavljaju težak napad na ljudsko dostojanstvo, a koji su počinjeni nad licem koje ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima.¹⁴⁹ Mora se dokazati da je počinitelj delovao s neposrednom ili posrednom namerom, to jest znajući da će verovatna posledica njegove radnje ili propusta biti okrutno postupanje.¹⁵⁰

80. Ne traži se da patnje prouzrokovane okrutnim postupanjem budu “trajne”.¹⁵¹ Pretresno veće će prilikom ocenjivanja težine radnje ili propusta, uzeti u obzir sve okolnosti, uključujući faktore kao što su starost i zdravstveno stanje žrtve, kao i fizičke i psihičke posledice tog krivičnog dela po

¹⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 300; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 143 i Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 182.

¹⁴⁵ *Vidi, na primer*, Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 151; Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 495-496, 971, 973, 976-77; Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 350-352; Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 492, 503-511, 524.

¹⁴⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 470; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 487.

¹⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 155; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 470.

¹⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 155.

¹⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424; Prvostepena preduda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 231.

¹⁵⁰ Pretresno veće napominje da u sudskoj praksi izraz “po svoj prilici” jeste sinonim izraza “verovatno”, *vidi, na primer*, predmet *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, Odluka o formi Dodatno izmijenjene optužnice i Zahtjevu tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. jun 2001, par. 29; Prvostepenu presudu u predmetu *Simić i drugi*, par. 76, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 236; Prvostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 231.

žrtvu.¹⁵² Pored toga, ne traži se da stepen težine patnji ili povreda bude ravan stepenu težine patnji ili povreda kod mučenja.¹⁵³

H. Druga nehumana dela

81. Milan Martić je u tri tačke Optužnice okrivljen za druga nehumana dela kao zločine protiv čovečnosti po članu 5(i) Statuta. U tački 7, Milan Martić je okrivljen za “nehumana dela” u vezi sa događajima u zatočeničkim objektima, u tački 11 okrivljen je za “nehumana dela (prisilno premeštanje)” u vezi s uklanjanjem nesrpskog stanovništva iz SAO Krajine i RSK, a u tački 17, Milan Martić okrivljen je za “nehumana dela” u vezi sa granatiranjem Zagreba.¹⁵⁴

82. “Druga nehumana dela” su rezidualna kategorija zločina protiv čovečnosti, potvrđena kao sastavni deo međunarodnog običajnog prava.¹⁵⁵ Mora se naglasiti da je Pretresno veće dužno da primeni veliki oprez prilikom izvođenja zaključka da neka radnja koja se optuženom stavlja na teret, a koja nije sankcionisana ni na kom drugom mestu u članu 5 Statuta, predstavlja “druga nehumana dela” u smislu člana 5(i).¹⁵⁶

83. Pored toga što moraju da ispune opšte uslove za primenu člana 5, radnja ili propust moraju da zadovolje sledeće elemente da bi potpali pod kategoriju drugih nehumanih dela:

1. radnja ili propust su bili slične težine kao ostali zločini nabrojani u članu 5;
2. radnja ili propust su prouzrokovali tešku duševnu ili fizičku patnju ili povredu, odnosno predstavljali težak napad na ljudsko dostojanstvo; i
3. radnju ili propust su namerno izvršili optuženi ili lica za koje optuženi snosi krivičnu odgovornost.¹⁵⁷

84. Element “slične težine” treba proceniti u svetlu svih činjeničnih okolnosti, uključujući prirodu radnje ili propusta, kontekst u kome su izvršeni, lične prilike žrtve, kao i fizičke i psihičke

¹⁵¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 501.

¹⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 75; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 131.

¹⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 510; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 245. *Vidi* Odeljak II F *gore*.

¹⁵⁴ Elementi krivičnog dela drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) razmatraju se u kontekstu deportacije po članu 5(d) Statuta, *vidi* Odeljak II M *dole*.

¹⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 315, gde se u fn 649 navodi da je kategorija drugih nehumanih dela uvrštena u član 6(c) Nirnberške povelje; član 5(c) Tokijske povelje; član II(1)(c) Zakona br. 10 Kontrolnog saveta, kao i da su po toj osnovi izricane osuđujuće presude. Žalbeno veće je, uz to, napomenulo “da se u mnogobrojnim međunarodnim dokumentima takođe zabranjuju nehumani i ponižavajući postupci”, uključujući ICCPR i ECHR, *ibid*. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117, gde je potvrđena diskusija iz Prvostepene presude u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 563.

¹⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117. Žalbeno veće u tom predmetu je napomenulo da se “‘druga nehumana djela’ terete isključivo kao nanošenje povrede”, *ibid*. *Vidi* i Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 625, gde je u vezi sa članom 5(i) zauzet stav da “norme krivičnog prava moraju uvijek davati pojedincima dovoljno obavještenja o tome šta jeste a šta nije kažnjivo ponašanje.”

¹⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117. *Vidi* i Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 130-131; Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 234.

posledice po žrtvu.¹⁵⁸ Ne postoji uslov da posledice po žrtvu budu dugotrajne, međutim, svaka takva posledica imaće uticaja kod utvrđivanja da li dotična radnja ili propust ispunjavaju uslov “slične težine”.¹⁵⁹

85. Tražena *mens rea* zahteva da je počiniac posedovao neposrednu ili posrednu nameru da, radnjom ili propustom, nanese tešku fizičku ili duševnu patnju ili da izvrši težak napad na ljudsko dostojanstvo žrtve.¹⁶⁰

I. Zatvaranje

86. Milan Martić je okrivljen za zatvaranje kao zločin protiv čovečnosti po članu 5(e) Statuta (tačka 5).

87. Zatvaranje je definisano kao proizvoljno zatvaranje, odnosno, lišavanje slobode nekog pojedinca mimo redovnog zakonskog postupka.¹⁶¹

88. Lišavanje slobode može se ostvariti radnjom ili propustom od strane počinioca.¹⁶² Radnja ili propust moraju biti izvršeni s namerom da se neko građansko lice fizički liši slobode mimo redovnog zakonskog postupka ili s razumno mogućim znanjem da će ta radnja ili propust verovatno dovesti do fizičkog lišavanja slobode mimo redovnog zakonskog postupka.¹⁶³

J. Bezobzirno razaranje sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom

89. Milan Martić je okrivljen za bezobzirno razaranje sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3(b) Statuta.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 131; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 536; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 501.

¹⁵⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 235.

¹⁶⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 132; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 236; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 153.

¹⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 116. Žalbeno veće je konstatovalo da je Pretresno veće upotrebilo izraz “pojedinaac” u smislu značenja izraza “civil”. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, fn 139. Pretresno veće napominje da je Žalbeno veće takođe u svoju definiciju krivičnog dela zatvaranja uvrstilo uslov da je ono izvršeno “u sklopu rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva”. Ovo Pretresno veće podseća da je to opšti uslov za zločine protiv čovečnosti. U skladu s tim, taj uslov nije potrebno uvrštavati u definiciju elemenata krivičnog dela zatvaranja.

¹⁶² Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 115, citirano u Prvostepenoj presudi u predmetu *Simić i drugi*, par. 64-65.

¹⁶³ Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 64-65, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 115. Pretresno veće konstatuje da su pretresna veća u predmetima *Krnjelac* i *Simić i drugi* uvrstila uslov da radnju ili propust “počin[i] optuženi, ili osoba odnosno osobe za koje optuženi snosi krivičnu odgovornost”, *ibid.* (naglasak dodat). Pretresno veće smatra da ove reči obuhvataju definicije uvrštene u elemente člana 7(1) i 7(3) i da nema potrebe da se one uvrštavaju u definiciju krivičnog dela.

¹⁶⁴ Odluka po žalbi u vezi sa pravilom 98bis u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 26; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 591. Član 3(b) Statuta je izveden iz člana 23(g) Haške konvencije (IV) iz 1907. i pripadajućeg Pravilnika (u daljem tekstu: Haški pravilnik). Relevantni deo člana 23 Haškog pravilnika glasi:

Pored zabrana predviđenih posebnim konvencijama, naročito se zabranjuje: [...]

(g) razaranje ili zaplena neprijateljske imovine, osim ako ratne potrebe imperativno ne nalažu takva razaranja ili zaplenu; [...]

90. U vezi s tim kršenjima moraju se dokazati sledeći elementi:

1. da je uništavanje imovine vršeno u velikim razmerama;
2. da uništavanje nije bilo opravdano vojnom nuždom; i
3. da je počinitelj delovao s namerom da uništi dotičnu imovinu ili uz bezobzirno zanemarivanje verovatnoće da će ona biti uništena.¹⁶⁵

91. Pretresno veće smatra da, u kontekstu ovog predmeta, ne postoji materijalna razlika između elemenata krivičnih dela bezobzirnog razaranja i pustošenja.¹⁶⁶

92. Element uništavanja imovine “velikih razmera” zahteva da bude uništen znatan broj objekata. Međutim, ne traži se da bude uništen ceo grad, naselje ili selo.¹⁶⁷ Pretresno veće će od slučaja do slučaja proceniti da li je stepen svakog dokazanog razaranja nekog konkretnog sela bio dovoljno visok da bi se standard ovog elementa smatrao ispunjenim.¹⁶⁸

93. Uništavanje ili pustošenje imovine je zabranjeno, osim u slučajevima kada je opravdano vojnom nuždom.¹⁶⁹ Pretresno veće smatra da vojna nužda može da opravda nanošenje kolateralne štete civilnim objektima i, kao takva, predstavlja odstupanje od načela zaštite civilnih objekata.¹⁷⁰ Zaštita civilnih objekata može potpuno da prestane ili da bude svedena na manju meru ili obustavljena kada sukobljene strane ne mogu da izbegnu nanošenje kolateralne štete civilnoj imovini, čak i kada cilj vojnog napada čine samo vojni ciljevi.¹⁷¹ Da bi se utvrdilo da razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom, tužilaštvo mora da dokaže ne samo da je došlo do razaranja, nego i kada i kako je to razaranje izvršeno.¹⁷² Navodi o postojanju ili nepostojanju vojne nužde ispituju se

¹⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 74, gde se ponavlja Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 346. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 579; Prvostepenu presudu u predmetu *Hadžihanović i Kubura*, par. 41; Prvostepenu presudu u predmetu *Orić*, par. 581.

¹⁶⁶ Jedno slično mišljenje s kojim se Pretresno veće slaže iznosi se u Prvostepenoj presudi u predmetu *Strugar*, par. 290-297, gde se došlo do ovog zaključka kako sa lingvističkog stanovišta, tako i na osnovu međunarodnih instrumenata (na primer, člana 6(B) Nimbberške povelje; člana II (1)(b) Zakona br. 10 Kontrolnog saveta) u kojima se “razaranje” i “pustošenje” pojavljuju zajedno. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 591-593.

¹⁶⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 585; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihanović i Kubura*, par. 43.

¹⁶⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 585. Pretresno veće u predmetu *Hadžihanović i Kubura* smatralo je da je “uništavanje velikih razmjera bilo kada je uništen znatan broj objekata, bilo kada je uništen samo jedan objekt, ali koji je dovoljno važan”, Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihanović i Kubura*, par. 43.

¹⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 495; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 346; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 579; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 592; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 295; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihanović i Kubura*, par. 45. Član 14 Lieberovog kodeksa iz 1863. predviđa da se “[V]ojna nužda, u značenju koje ima u modernim civilizovanim zemljama, sastoji od neophodnosti preduzimanja onih mera koje su preko potrebne da bi se obezbedili ciljevi rata, a koje su zakonite po savremenom ratnom pravu i običajima”.

¹⁷⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihanović i Kubura*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 190.

¹⁷¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 522, što je citirano u Prvostepenoj presudi u predmetu *Hadžihanović i Kubura*, par. 45.

¹⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 495.

za svaki taj slučaj posebno. U principu, razaranja koje je izvršeno pre početka borbi ili posle njihovog prestanka ne može da se opravda pozivanjem na vojnu nuždu.¹⁷³

94. *Mens rea* bezobzirnog razaranja i pustošenja po članu 3(b) Statuta je da je počinitelj djelovao s neposrednom ili posrednom namerom.¹⁷⁴

K. Uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji

95. Milan Martić je okrivljen za uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim religiji ili obrazovanju kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3(d) Statuta (tačka 13).¹⁷⁵

96. Krivično delo uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim religiji ili obrazovanju sastoji se od sledećih elemenata:¹⁷⁶

1. delom je nanescena šteta nekoj ustanovi namenjenoj religiji ili obrazovanju, ili je ta ustanova uništena;
2. oštećena ili uništena ustanova u vreme izvršenja dela nije bila korišćena u vojne svrhe; i
3. delo je izvršeno s namerom uništavanja ili nanošenja štete, ili uz bezobzirno zanemarivanje verovatnoće da će dotična ustanova biti uništena ili oštećena.

97. Smatra se da član 3(d) Statuta obuhvata dve vrste zaštite kulturnih, istorijskih i verskih spomenika: opštu zaštitu i posebnu zaštitu.¹⁷⁷ Opšta zaštita se primenjuje na civilne objekte, to jest na sve nevojne objekte.¹⁷⁸ Posebna zaštita se dodeljuje "istorijskim spomenicima, umjetničkim djelima ili mjestima bogoslužja koji čine kulturnu ili duhovnu baštinu naroda".¹⁷⁹ "Kulturna ili duhovna baština naroda" obuhvata "objekte čija vrijednost prevazilazi zemljopisne granice i koji su

¹⁷³ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 588; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović* par. 589. Međutim, u retkim slučajevima se možda može tvrditi da je preventivno uništavanje obuhvaćeno 'vojnomo nuždom', i to onda kada je takvo uništavanje u razumnoj meri povezano sa savladavanjem neprijateljskih snaga, Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 588.

¹⁷⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 346; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, fn 1440; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 593; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 296; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 40; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 589.

¹⁷⁵ Član 3(d) Statuta zabranjuje "zauzimanje, uništavanje ili hotimično nanošenje štete verskim, dobrotvornim i obrazovnim ustanovama, ustanovama namenjenih umetnosti i nauci, istorijskim spomenicima i umjetničkim i naučnim delima." Član 3(d) Statuta izveden je iz članova 27 i 56 Haškog pravilnika, a zasniva se i na Haškoj konvenciji o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba od 14. maja 1954. (u daljem tekstu: Haška konvencija iz 1954. godine), članovima 52 i 53 Dopunskog protokola I, kao i članu 16 Dopunskog protokola II, Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 89-91; Odluka po žalbi u vezi sa pravilom 98bis u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 45-46; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 595; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 303-306.

¹⁷⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 312.

¹⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 89-91; Odluka po žalbi u vezi sa pravilom 98bis u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 45. Opšta zaštita je kodifikovana, pored ostalog, u članu 52 Dopunskog protokola I.

¹⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 89; Odluka po žalbi u vezi sa pravilom 98bis u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 45.

¹⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 90; Odluka po žalbi u vezi sa pravilom 98bis u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 46, pri čemu oba primera upućuju na član 53 Dopunskog protokola I. U članu 16 Dopunskog protokola II ponavlja se zaštita za iste kategorije objekata. *Vidi* i član 1(a) Haške konvencije iz 1954. godine, kojim je takođe kodifikovana posebna zaštita.

po svom karakteru jedinstveni i usko vezani uz povijest i kulturu nekog naroda”.¹⁸⁰ Prema tome, posebnom zaštitom nisu obuhvaćeni svi objekti ili ustanove namenjeni obrazovanju ili religiji.¹⁸¹

98. Zaštita ustanova namenjenih religiji ili obrazovanju prestaje ako se te ustanove koriste u vojne svrhe.¹⁸² Pretresno veće smatra da se ovaj izuzetak odnosi i na opštu i na posebnu zaštitu po članu 3(d) Statuta.¹⁸³ Međutim, zaštita ne može da prestane samo zato što se u neposrednoj blizini takve ustanove nalazi neki vojni objekat ili vrše vojna dejstva. Odlučujući faktor jeste svrha u koju se ustanova koristi, a ne mesto na kome se nalazi.¹⁸⁴

99. *Mens rea* ovog krivičnog dela jeste u tome da je počinitelj delovao sa neposrednom ili posrednom namerom.¹⁸⁵

L. Pljačka javne ili privatne imovine

100. Milan Martić je okrivljen za pljačku javne i privatne imovine kao kršenje zakona i običaja ratovanja po članu 3(e) Statuta (tačka 14).¹⁸⁶

101. Pljačka javne ili privatne imovine po članu 3(e) Statuta počinjena je “kada se privatna ili javna imovina prisvaja namjerno i protivpravno”.¹⁸⁷ Zabrana pljačke obuhvata “sve oblike protivpravnog prisvajanja imovine u oružanom sukobu uslijed koga nastaje pojedinačna krivična odgovornost shodno međunarodnom pravu, uključujući ona djela koja se tradicionalno opisuju kao ‘otimačina’”.¹⁸⁸ Po Statutu, ne postoji nikakva razlika između javne i privatne imovine.¹⁸⁹

102. Da bi se utvrdilo da je izvršeno krivično delo pljačke, prisvajanje privatne ili javne imovine mora biti izvršeno bez pravne osnove ili zakonskog opravdanja. Okupaciona sila u oružanom sukobu može, u određenim slučajevima, da na zakonit način koristi privatnu ili javnu imovinu na

¹⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 91; Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 2063-2068 (u vezi sa članom 53 Dopunskog protokola I), par. 4840-4844 (u vezi sa članom 16 Dopunskog protokola II).

¹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 89-90, 92; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, fn 1505.

¹⁸² Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 361-362; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 605; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 598; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 310; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 58, 60-61.

¹⁸³ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 60-61. *Vidi i* Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 2069-2079 (u vezi sa članom 53 Dopunskog protokola I).

¹⁸⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 605; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 310.

¹⁸⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 599; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 59.

¹⁸⁶ Krivično delo pljačke je kodifikovano i u sledećim pravnim instrumentima: članu 6(b) Nirnberške povelje i članu 2(1)(b) Zakona broj 10 Kontrolnog saveta, gde se kažnjava ratni zločin “pljačkanja javne i privatne imovine”; članovima 28 i 47 Haškog pravilnika, članu 7 Haške konvencije IX, kao i članu 33 Ženevske konvencije IV, članu 4(2)(g) Dopunskog protokola II, gde se zabranjuje pljačka; članu 46 Haškog pravilnika, gde se zabranjuje konfiskacija privatne imovine.

¹⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 84.

¹⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 79. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 147. Dela neopravdanog oduzimanja imovine kreću se od izolovanih dela pljačke, krađe ili otimačine, počinjenih od strane pojedinaca u svrhu ostvarivanja lične dobiti, do organizovane zaplene imovine kojom se krše prava vlasnika, a koja je preduzeta u okviru sistematske ekonomske eksploatacije nekog ciljnog područja, Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 590; Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 48; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 352.

¹⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 79.

okupiranoj teritoriji za svoje vojne potrebe.¹⁹⁰ Strani u sukobu je takođe dopušteno da vojnu opremu neprijatelja, koju otme ili pronade na ratištu, prisvoji kao ratni plen, osim u slučaju kada se radi o ličnoj imovini ratnih zarobljenika, koja se ne sme oduzimati.¹⁹¹ Odredbe Haškog pravilnika ograničavaju prisilni novčani doprinos, rekviziciju za potrebe okupacione vojske i zaplenu materijala koji je očit u vezi sa izvođenjem vojnih dejstava, ali to su, u principu, zakoniti postupci.¹⁹²

103. Da bi se smatralo da je žrtva pretrpela teške posledice, traži se da protivpravno oduzeta imovina bude “dovoljne novčane vrijednosti”.¹⁹³ Ocena o tome da li neka imovina ima traženu vrednost “može se donositi samo na pojedinačnoj osnovi i samo u vezi s opštim okolnostima krivičnog djela”.¹⁹⁴ Ovaj uslov može da se smatra ispunjenim u slučajevima kada je imovina oduzeta velikom broju ljudi, čak i kada tim oduzimanjem nisu nanesene teške posledice svakom pojedincu.¹⁹⁵ Ono što tu treba uzeti u obzir jesu “opšte posljedice po civilno stanovništvo i mnogostrukost počinjenih krivičnih djela”.¹⁹⁶

104. Što se tiče *mens rea* ovog krivičnog dela, protivpravno oduzimanje imovine moralo je biti izvršeno s neposrednom ili posrednom namerom.¹⁹⁷

M. Deportacija i druga nehumana dela (prisilno premeštanje)

105. Milan Martić je okrivljen za deportaciju i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) po članu 5(d), odnosno (i) (tačke 10 i 11).¹⁹⁸

¹⁹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 616; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 51.

¹⁹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 51. *Vidi* i član 45 Lieberovog kodeksa; član 4 Haškog pravilnika; član 18(1) Ženevske konvencije III.

¹⁹² Haški pravilnik, članovi 51-53. Član 52 predviđa sledeće: “Od opština ili stanovnika ne mogu se zahtevati rekvizicije u naturi ili u uslugama, osim za potrebe okupacione vojske. One moraju da budu proporcionalne mogućnostima zemlje i takve prirode da za stanovništvo ne predstavljaju obavezu učestvovanja u ratnim operacijama protiv svoje domovine. Takve rekvizicije i usluge mogu da se zahtevaju samo po ovlašćenju komandanta okupiranog mesta. Doprinosi u naturi moraju da se plate, koliko je god to moguće, u gotovini, a ako ne, moraju se izdati priznanice i plaćanje dugovanih iznosa mora da se izvrši što je pre moguće”. *Vidi* i Ženevsku konvenciju IV, članove 55(2) i 57; Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 616; Prvostepenu presudu u predmetu *Šimić i drugi*, par. 100. Član 4(2)(g) Dopunskog protokola II zabranjuje pljačku u nemeđunarodnim oružanim sukobima, *vidi* Prvostepenu presudu u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 52; *Međunarodno običajno humanitarno pravo*, MKCK, tom I, str. 181-182.

¹⁹³ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 1154, *gde se upućuje na* par. 352 Prvostepene presude u predmetu *Kordić i Čerkez*, a što je kasnije podržano u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 82.

¹⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 82; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 55.

¹⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 614; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 55.

¹⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 83.

¹⁹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 50; Odluka po zahtevu za donošenje oslobađajuće presude u skladu s pravilom 98bis u predmetu *Orić*, pretres, 8. jun 2005, T. 9027.

¹⁹⁸ U ovoj Presudi, izraz “prisilno premeštanje” koristi se u vezi sa raseljavanjem za koje se tereti u tački 11.

106. Vrednosti koje se štite zabranom deportacije i prisilnog premeštanja “obuhvataju pravo žrtve da ostane u svojem domu i društvenoj zajednici, i pravo da ne bude lišena svoje imovine raseljavanjem na neko drugo mjesto.”¹⁹⁹

107. *Actus reus* deportacije je “prisilno raseljavanje osoba protjerivanjem ili drugim oblicima prisile iz područja na kojem zakonito borave preko državne granice *de jure* ili, u određenim situacijama, granice *de facto*, bez osnova koje su dopuštene međunarodnim pravnim normama.”²⁰⁰ *Actus reus* prisilnog premeštanja jeste prisilno raseljavanje lica unutar državnih granica.²⁰¹

108. Element prisile kod raseljavanja znači da žrtve nemaju pravu mogućnost izbora u pogledu svog raseljavanja.²⁰² U situacijama u kojima su žrtve pristale na premeštanje ili čak tražile da budu premeštene, taj pristanak “mora biti stvaran, što znači da je dat dobrovoljno i rezultat je slobodne volje pojedinca, što se ocjenjuje s obzirom na prevladavajuće okolnosti.”²⁰³

109. Međunarodno pravo dopušta nedobrovoljno raseljavanje iz humanitarnih razloga.²⁰⁴ Stoga, u slučajevima kada je raseljavanje dopušteno iz humanitarnih razloga, čin raseljavanja ne može da predstavlja *actus reus* deportacije ili prisilnog premeštanja.²⁰⁵ Međutim, raseljavanje iz humanitarnih razloga nije opravdano ako je humanitarna kriza koja je dovela do raseljavanja izazvana samim protivpravnim delovanjem optuženog.²⁰⁶

110. U vezi sa deportacijom, Žalbeno veće u predmetu *Stakić* je konstatovalo da “prema međunarodnom običajnom pravu, važeće načelo [...] jeste da mora postojati protjerivanje preko

¹⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 277, *gde se prihvata* formulacija iz Prvostepene presude u predmetu *Stakić*, par. 681.

²⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278.

²⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317.

²⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279. Nepostojanje pravog izbora tumačeno je tako da obuhvata raseljavanje izazvano pretnjama ili upotrebom sile, strahom od nasilja i protivzakonitog pritvaranja, Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 229. Žalbeno veće je zauzelo stav da neki čin mogu da učine nedobrovoljnim i drugi faktori osim sile, kao što je iskorištavanje okolnosti prisile, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 129 (u kontekstu silovanja).

²⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279, *gde se upućuje* na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 299 i Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 127-128 (potonji u kontekstu silovanja).

²⁰⁴ Član 49(2) Ženevske konvencije IV, koji je merodavan za međunarodni oružani sukob, predviđa sledeće: “Okupaciona sila može, međutim, da pristupi potpunoj ili delimičnoj evakuaciji određene okupirane regije ako to zahteva bezbednost stanovništva ili imperativni vojni razlozi.” Slično tome, član 17 Dopunskog protokola II, koji je merodavan za nemeđunarodne oružane sukobe, predviđa da se “[n]e može narediti raseljavanje civilnog stanovništva iz razloga vezanih uz sukob, osim ako to zahteva bezbednost dotičnih građanskih lica ili imperativni vojni razlozi.” Iako se u članu 17 Dopunskog protokola II ne koristi izraz “evakuacija”, iz teksta te odredbe jasno je da je njome nameravana ista ona privremena mera koja je opisana u članu 49(2) Ženevske konvencije IV.

²⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 286, *gde se konstatuje* da “učešće neke nevladine organizacije u provođenju raseljavanja ne može samo po sebi inače protivpravno raseljavanje učiniti legitimnim”, *ibid.*

²⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 287.

granice *de jure* u drugu zemlju.”²⁰⁷ Žalbno veće je takođe zauzelo stav da, u određenim okolnostima, raseljavanje preko granice *de facto* može da dostigne nivo deportacije.²⁰⁸

111. *Mens rea* deportacije zahteva nameru počinioca da raseli žrtve preko granice.²⁰⁹ *Mens rea* prisilnog premeštanja zahteva nameru počinioca da raseli žrtve unutar važećih državnih granica.²¹⁰ Ni za jedno od ta dva krivična dela nije nužno da počinilac namerava da to raseljavanje bude trajno.²¹¹

N. Progon

112. Milan Martić je okrivljen za progon kao zločin protiv čovečnosti po članu 5(h) Statuta (tačka 1).

113. Krivično delo progona sastoji se iz radnje ili propusta koji su:

1. *de facto* diskriminacija i kojima se uskraćuje ili narušava neko osnovno pravo definisano međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom; i
2. izvršeni hotimično, sa namerom diskriminacije na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.²¹²

114. Svaka od tri navedene osnove je sama po sebi dovoljna da se takvo ponašanje okvalifikuje kao progon, bez obzira na veznik “i” u tekstu člana 5(h).²¹³

115. Ono po čemu se progon razlikuje od drugih zločina protiv čovečnosti jeste to da je delo u osnovi počinjeno na diskriminativnoj osnovi.²¹⁴ Ne postoji konačan spisak dela koja mogu da čine progon.²¹⁵ To može da bude jedno od dela nabrojanih u članu 5 Statuta ili jedno od dela koja čine krivično delo po drugim članovima Statuta.²¹⁶ Štaviše, delo koje čini progon ne mora da bude izričito zabranjeno ni u članu 5, niti bilo gde drugde u Statutu.²¹⁷

²⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 300.

²⁰⁸ U principu, pitanje da li se neka granica *de facto* može okarakterisati kao granica u smislu krivičnog dela deportacije valja razmatrati od predmeta do predmeta u svetlu međunarodnog običajnog prava, Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 300, (fusnote izostavljene).

²⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278.

²¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317.

²¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 317.

²¹² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 320; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 327.

²¹³ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 713. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 184.

²¹⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 607.

²¹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 246, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 694; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 567-568, 614; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, 218-219; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 192; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 433.

²¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 219.

²¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 614. Pretresno veće u predmetu *Tadić* zauzelo je stav da “mora postojati namjera kod djela progiranja da to djelo prouzrokuje i dovede do kršenja osnovnih ili temeljnih prava pojedinca”, Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 715. Štaviše, zauzet je stav da dela koja sama po sebi nisu krivična mogu ipak postati krivična dela

116. Međutim, progone kao zločin protiv čovečnosti ne čini *svako* delo koje je počinjeno sa traženom namerom diskriminacije.²¹⁸ Moraju da postoje jasno definisane granice za one vrste dela koje se mogu okvalifikovati kao progon.²¹⁹ Da bi neko delo bilo progon, ono mora da predstavlja uskraćivanje ili povredu nekog osnovnog prava predviđenog međunarodnim običajnim pravom.²²⁰ Pored toga, nije svako delo koje predstavlja uskraćivanje ili povredu nekog osnovnog prava dovoljno teško da bi činilo progon. Dela progona moraju da budu iste težine kao i dela nabrojana u članu 5.²²¹

117. I jedno jedino delo ili propust mogu predstavljati progon “ukoliko se tim djelom ili propustom vrši *de facto* diskriminacija, a to djelo ili propust su izvršeni smišljeno, s namjerom diskriminisanja na jednoj od navedenih osnova.”²²² Prema tome, samo delo ili propust mora da ima diskriminativne posledice, a ne samo da bude izvršeno s namerom diskriminacije.²²³

118. U dosadašnjoj praksi je zastupan stav da je neko delo diskriminativno ako je žrtva odabrana zbog svoje pripadnosti nekoj “grupi koju počinitelj definiše na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi”.²²⁴ Međutim, nije nužno da žrtva zaista *bude* pripadnik te ciljne grupe. Stoga, neki Srbin, za koga se pogrešno mislilo da je Musliman, ipak može da bude žrtva krivičnog dela progona.²²⁵

119. U praksi je uvrežen stav da sledeća dela, za koja je tužilaštvo okrivilo optuženog u tački 1 Optužnice, mogu da predstavljaju dela u osnovi krivičnog dela progona: istrebljivanje i ubistvo; zatvaranje, nehumani uslovi života, mučenje, premlaćivanje, seksualno zlostavljanje, protivpravni napadi na civile, restriktivne i diskriminativne mere, pljačka, deportacija ili prisilno premeštanje, uništavanje domova, druge javne i privatne imovine, kulturnih ustanova, istorijskih spomenika i svetih mesta.²²⁶

progona ukoliko su počinjena s namerom diskriminacije, Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 186. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 710.

²¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 139.

²¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 618; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 194.

²²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 103; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 139.

²²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 160; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 619.

²²² Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 102.

²²³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 583; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 733.

²²⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 583.

²²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185.

²²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143, 153, 155, 159; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 104-106, 108, 672; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 221-222; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 999, 1029 *et seq*; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 438-443; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 615; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 757 (gde je zauzet stav da “[kao progon] nije kažnjivo samo silovanje, nego i drugo seksualno zlostavljanje u kojem ne dolazi do stvarne penetracije”); Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 717. Iako pljačka ranije nije izričito smatrana zločinom koji može da čini delo u osnovi progona, Pretresno veće napominje da je osnovno pravo na posedovanje imovine priznato u praksi ovog Međunarodnog suda, *vidi, na primer*, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 145, Prvostepenu presudu u predmetu *Blagojević*, par. 593-594; Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 699 (i pravne izvore koji su tu citirani); Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 81. Pretresno veće dalje konstatuje da uništavanje imovine može da predstavlja delo u osnovi krivičnog dela progona, *vidi, na primer*, Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 146 (i pravne izvore koji su tu citirani); Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 108. Teški oblici

120. Krivično delo progona zahteva dokaz o konkretnoj nameri diskriminacije na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.²²⁷ Ta namera mora da bude usmerena prema nekoj grupi, a ne pojedincu; stoga *mens rea* jeste “posebna namjera da se nekom ljudskom biću nanese povreda zbog toga što pripada određenoj zajednici ili grupi.”²²⁸

121. Zaključak o postojanju namere diskriminacije može da se izvede, na primer, iz diskriminativne prirode napada koji je okarakterisan kao zločin protiv čovečnosti, pod uslovom da okolnosti u kojima su počinjena dela koja se optuženom stavljaju na teret potkrepljuju postojanje takve namere.²²⁹ Međutim, namera diskriminacije ne može da se izvede neposredno iz *opšte* diskriminativne prirode jednog takvog napada, to jest, takav kontekst ne može sam po sebi da predstavlja dokaz o postojanju namere diskriminacije.²³⁰

122. Okolnosti koje mogu da se uzmu u obzir prilikom izvođenja zaključka o postojanju namere diskriminacije obuhvataju “sistematski karakter zločina počinjenih nad nekom rasnom ili vjerskom grupom i opšti stav navodnog počinioca koji je vidljiv iz njegovog ponašanja”.²³¹ U principu, zaključak o postojanju takve konkretne namere može da se izvede samo iz “objektivnih činjenica i opšteg ponašanja optuženog uzetog u cjelini.”²³²

O. Osporavanje koncepta UZP od strane odbrane

123. Odbrana je u svojoj završnoj reči iznela tvrdnju da UZP u Statutu nije predviđen kao vid odgovornosti i da njegovo postojanje i primenjivost može da utvrdi samo Savet bezbednosti

krivičnih dela protiv imovine, u kontekstu pljačke po članu 3 Statuta, smatrani su delima progona, *vidi, na primer*, Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 205. Pored toga, krađa i pljačka su razmatrani u kontekstu kampanje progona, *vidi, na primer*, Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 496, gde je Pretresno veće smatralo da je “[optuženi] bio uključen u iznuđivanje novca od zatočenika i u krađu novca od zatočenika u logoru Omarska, što se u ovom kontekstu može okarakterisati kao djelo počinjeno u sklopu maltretiranja zatočenika u logoru, a time i u sklopu kampanje progona”. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 731, Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 514-520. Pretresno veće se, stoga, uverilo da oduzimanje imovine uz primenu nasilja u vidu pljačke može da predstavlja delo u osnovi krivičnog dela progona, ukoliko je počinjeno sa traženom namerom. U vezi s uništavanjem, Pretresno veće u predmetu *Kupreškić i drugi* je konstatovalo da sveobuhvatno razaranje domova i imovine, koje predstavlja uništavanje sredstava za život određenog stanovništva, može da predstavlja grubo ili flagrantno uskraćivanje osnovnih ljudskih prava, a ako je počinjeno na diskriminativnim osnovama, može da predstavlja progon. Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631. Pretresno veće u predmetu *Kordić i Čerkez* je zauzelo stav da uništavanje i nanošenje štete ustanovama namenjenim religiji ili obrazovanju može da predstavlja progon. Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 207. U vezi sa pljačkom, Žalbeno veće u predmetu *Kordić i Čerkez* je zauzelo stav da treba razmotriti da li neki čin pljačkanja, počinjen odvojeno ili kumulativno, s konkretnom namerom diskriminacije, dostiže nivo progona jednake težine kao i drugi zločini protiv čovečnosti nabrojani u članu 5 Statuta. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 109. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 227; Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 205; Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631; Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 707, 710.

²²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 460; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 165.

²²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 111.

²²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, 184. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 110, 950; Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 366; Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 131, 146, 572.

²³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 460 (naglasak dodat).

²³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 460.

²³² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 715.

Ujedinjenih nacija.²³³ Odbrana, stoga, tvrdi da Pretresno veće nije nadležno da primeni teoriju o UZP u tekućem predmetu.²³⁴ Na ovaj zaključak, po mišljenju odbrane, ni na koji način ne utiče to što je teorija o UZP primenjena u prethodnim predmetima.²³⁵

124. Pretresno veće će razmotriti UZP kao vid odgovornosti kasnije u ovoj Presudi.²³⁶ Međutim, s obzirom na to da je odbrana, praktično, osporila nadležnost Pretresnog veća u vezi s primenom UZP u tekućem predmetu, Pretresno veće smatra neophodnim da se u ovom Odeljku pozabavi tom tvrdnjom odbrane.

125. Načelo individualne krivične odgovornosti izloženo je u članu 7(1) Statuta, koji predviđa sledeće:

Lice koje je planiralo, podsticalo, naredilo, počinilo ili na drugi način pomoglo i podržalo planiranje, pripremu ili izvršenje nekog od krivičnih dela navedenih u članovima od 2 do 5 ovog Statuta snosi individualnu odgovornost za to krivično delo.

126. Žalbeno veće je konstatovalo da Statut nije ograničio nadležnost Suda na lica koja planiraju, podstiču, naređuju ili fizički izvrše neko krivično delo ili na drugi način pomognu ili podrže planiranje, pripremu ili izvršenje tog dela.²³⁷ To je ustaljena praksa. Drugim rečima, Statut ne isključuje druge vidove odgovornosti, kao što je UZP, koji su zasnovani na međunarodnom običajnom pravu. Proučivši relevantne sporazume i nacionalno zakonodavstvo, kao i nekoliko predmeta koji su po optužbama za ratne zločine vođeni posle Drugog svetskog rata, Žalbeno veće je zauzelo stav da je, u vreme događaja u bivšoj Jugoslaviji, UZP kao vid individualne krivične odgovornosti postojao u međunarodnom običajnom pravu.²³⁸ Žalbeno veće je, stoga, konstatovalo da UZP predstavlja vid “počinjenja” po članu 7(1) Statuta, za koji Međunarodni sud ima nadležnost *ratione personae*. Argument odbrane se, stoga, odbacuje.

III. ZAKLJUČCI O ČINJENICAMA

A. Kontekst

127. U aprilu i maju 1990. godine, u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj su održani višestranački izbori.²³⁹ Hrvatska demokratska zajednica (u daljem tekstu: HDZ) osvojila je 41,5% glasova i dve

²³³ Završna reč odbrane, 11. januar 2007, T. 11325-11327.

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ *Vidi* Odeljak IV, B 1 *dole*.

²³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 190.

²³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 226. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 363-365.

²³⁹ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 3. *Vidi i* Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 344; Milan Babić, 3. mart 2006, T. 1852; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2681; svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3198; Ratko Ličina, 14. avgust 2006, T. 6370.

trećine poslaničkih mesta u Saboru.²⁴⁰ Dana 30. maja 1990, Franjo Tuđman, kandidat HDZ, izabran je za predsednika Predsedništva Socijalističke Republike Hrvatske.²⁴¹ Na tim izborima, Srpska demokratska stranka (u daljem tekstu: SDS) je došla na vlast u opštinama Benkovac, Donji Lapac, Gračac, Glina, Korenica, Knin, Obrovac i Vojnić.²⁴²

128. Dana 25. jula 1990, u Srbu, severno od Knina, osnovana je Srpska skupština, koja će politički zastupati srpski narod u Hrvatskoj.²⁴³ Srpska skupština je proglasila suverenitet i autonomiju srpskog naroda u Hrvatskoj.²⁴⁴ Dana 31. jula 1990, Milan Babić je postao predsednik Srpskog nacionalnog veća (u daljem tekstu: SNV), izvršnog organa Srpske skupštine.²⁴⁵ SNV je 16. avgusta 1990. pozvao da se od 19. avgusta do 2. septembra 1990. održi referendum o autonomiji Srba u Hrvatskoj.²⁴⁶ Sledećeg dana, 17. avgusta 1990, Vlada Hrvatske je taj referendum proglasila protivzakonitim. Hrvatska policija se uputila ka nekoliko gradova na području Krajine sa većinskim srpskim stanovništvom i iz tamošnjih stanica javne bezbednosti (u daljem tekstu: SJB) uklonila naoružanje.²⁴⁷ Srbi su odgovorili tako što su u Kninu i okolini podigli barikade.²⁴⁸ Referendum je održan u periodu od 19. avgusta do 2. septembra 1990: 97,7% glasača je glasalo za autonomiju.²⁴⁹

B. SAO Krajina

1. Razvoj SAO Krajine

129. Dana 21. decembra 1990, opštine iz regija Severne Dalmacije i Like u jugozapadnoj Hrvatskoj, proglasile su SAO Krajinu.²⁵⁰ U članu 1 Statuta SAO Krajine, ona je definisana kao

²⁴⁰ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 3. *Vidi i* Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1358, 21. februar 2006, T. 1720; svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2321; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2681; svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4481; svedok MM-096, 18. avgust 2006, T. 6728.

²⁴¹ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 3. *Vidi i* Veljko Džakula, 17. januar 2006, T. 453-454; Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1720.

²⁴² Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 344; Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1359; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2767-2668; Ratko Ličina, 14. avgust 2006, T. 6381-6382, 6403-6404; Branko Popović, 8. septembar 2006, T. 7996-7997. Namere i ciljevi SDS obuhvatali su "stvaranje uvjeta za puno potvrđivanje duhovnog i kulturnog identiteta svakog jugoslovenskog naroda posebno, nezavisno od toga u kojoj se federalnoj jedinici nalazio; osiguravanje ustavne mogućnosti osnivanja teritorijalnih autonomija u okviru federalnih jedinica, ukoliko stanovništvo na teritorijama s posebnim etničkim sastavom ili kulturno-povijesnim identitetom to referendumom odluči", DP 138. *Vidi i* Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 344; Ratko Ličina, 14. avgust 2006, T. 6371; DP 23, str. 20, 24-25.

²⁴³ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 4. *Vidi i* DP 23, str. 25.

²⁴⁴ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 4. *Vidi i* Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 385, 18. januar 2006, T. 507; Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1743-1744; Ratko Ličina, 15. avgust 2006, T. 6497, 17. avgust 2006, T. 6693-6696; Lazar Macura, 13. septembar 2006, T. 8272; DP 141.

²⁴⁵ Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1327.

²⁴⁶ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 5. *Vidi i* DP 179.

²⁴⁷ Svedok MM-096, 18. avgust 2006, T. 6755, 6761-6762, 6769. *Vidi i* DP 22; DP 23.

²⁴⁸ Ovo se takođe naziva "balvan-revolucijom", DP 820, Usaglašene činjenice, par. 6. *Vidi i* DP 496, str. 6; DP 497; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 1968-1969; svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4475; Ratko Ličina, 14. avgust 2006, T. 6397, 6400; svedok MM-096, 18. avgust 2006, T. 6777-6778.

²⁴⁹ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 7. *Vidi i* Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 508; Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1746-1747, 2. mart 2006, T. 1771; DP 142.

²⁵⁰ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 9. *Vidi i* Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1747; DP 143.

“oblik teritorijalne autonomije u sastavu Republike Hrvatske” u kojoj se primenjuju Ustav Republike Hrvatske, državni zakoni i Statut SAO Krajine.²⁵¹

130. Hrvatski Sabor je 22. decembra 1990. usvojio novi Ustav, u kome je Hrvatska definisana kao “nacionalna država hrvatskoga naroda i država pripadnika inih naroda i manjina, koji su njezini državljani: Srba [...] kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti [...]”.²⁵² Srpsko stanovništvo na području Krajine smatralo je da mu je usvajanjem novog Ustava uskraćeno pravo na to da bude konstitutivni narod u Hrvatskoj, što obuhvata i pravo na samoopredeljenje.²⁵³

131. Dana 4. januara 1991, Izvršno veće SAO Krajine osnovalo je regionalni Sekretarijat unutrašnjih poslova (u daljem tekstu: SUP) u Kninu.²⁵⁴ Istog dana, Milan Martić je imenovan za sekretara za unutrašnje poslove SAO Krajine.²⁵⁵ Izvršno veće je 5. januara 1991. obavestilo MUP Hrvatske da, osnivanjem SUP, prestaju da važe ingerencije MUP Hrvatske na teritoriji SAO Krajine.²⁵⁶

132. U martu 1991. godine, u Pakracu u Istočnoj Slavoniji i na Plitvicama, između Titove Korenice i Saborskog, došlo je do oružanih sukoba između specijalnih policijskih snaga MUP Hrvatske i policije SAO Krajine. JNA je intervenisala u oba ta sukoba da bi razdvojila sukobljene strane.²⁵⁷

133. Dana 1. aprila 1991, Milan Babić je, u svojstvu predsednika Izvršnog veća SAO Krajine, naredio mobilizaciju TO i dobrovoljačkih jedinica SAO Krajine.²⁵⁸ Međutim, dokazi pokazuju da su u periodu od januara do avgusta 1991. godine opštinski štabovi i jedinice TO postojali samo na

²⁵¹ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 9. *Vidi i* Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1747-1748. Član 4 Statuta je predviđao da “Srpska Autonomna Oblast Krajina ima teritoriju koju sačinjavaju teritorije sadašnje Zajednice opština Sjeverne Dalmacije i Like, teritorije opština s većinskim srpskim stanovništvom koje donesu odluku o pristupanju Srpskoj Autonomnoj Oblasti Krajini, kao i naselja u kojima većinu stanovništva čine pripadnici srpskog naroda, a koja se referendumom izjasne za priključenje jednoj od postojećih ili novouspostavljenih opština s većinskim srpskim stanovništvom”, DP 143.

²⁵² DP 910, str. 9; Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 513.

²⁵³ Ratko Ličina, 14. avgust 2006, T. 6386, 16. avgust 2006, T. 6542-6543; svedok MM-090, 1. septembar 2006, T. 7563-7573.

²⁵⁴ DP 183. U sastavu SUP Knin bile su SJB u Obrovcu, Benkovcu, Kninu, Gračacu, Titovoj Korenici, Donjem Lapcu, Dvoru na Uni, Glini, Kostajnici, Vojniću, *ibid.*; svedok MM-096, 21. avgust 2006, T. 6829, 6831-6832. *Vidi i* DP 182; DP 181; Reynaud Theunens, 26. januar 2006, T. 686-687; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 3, str. 10-16; DP 1044.

²⁵⁵ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 10. *Vidi i* Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1397-1398, 1406, 2. mart 2006, T. 1800; Reynaud Theunens, 3. februar 2006, T. 1013; DP 33.

²⁵⁶ DP 183. *Vidi i* DP 485, Uredba o unutrašnjoj organizaciji i radu Ministarstva za unutrašnje poslove, koja je predviđala da u sklopu MUP postoje dve službe, i to Služba javne bezbednosti i Služba državne bezbednosti (član 7), te da se u slučaju ratnog stanja ili stanja neposredne ratne opasnosti formiraju “posebne jedinice milicije” (član 6a).

²⁵⁷ Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 516-517; Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1506-1507, 1510-1513, (koji je takođe posvedočio da su ubijeni jedan hrvatski i jedan srpski policajac), 20. februar 2006, T. 1600; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2571; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2651, 2686-2688, 28. mart 2006, T. 2722, 2729; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2758; DP 268, T. 11621; Slobodan Perić, 7. septembar 2006, T. 7908-7910; Lazar Macura, 12. septembar 2006, T. 8208; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8676-8677; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8957-8958; DP 476, str. 251.

²⁵⁸ DP 29. U SFRJ, TO je organizovana, finansirana i opremana na nivou republika u sastavu SFRJ, Reynaud Theunens, 26. januar 2006, T. 656; DP 6, str. 6. *Vidi i* DP 147.

papiru.²⁵⁹ U istoj naredbi, Milan Babić je zatražio od MUP Srbije da pruži tehničku i kadrovsku podršku SUP SAO Krajine.²⁶⁰ Takođe 1. aprila 1991, Izvršno veće SAO Krajine je donelo odluku o pripajanju SAO Krajine Srbiji i tom odlukom je bilo predviđeno da se u SAO Krajini primenjuju Ustav i zakoni Srbije, kao i ustavno-pravni sistem SFRJ.²⁶¹ Odlučeno je i to da se održi referendum sa pitanjem: “[D]a li ste za prisajedinjenje SAO Krajine Republici Srbiji 30. aprila?”²⁶² Predsednik Srbije, Slobodan Milošević, javno se usprotivio referendumu o pripajanju SAO Krajine Srbiji, izjavivši da bi referendumsko pitanje trebalo da glasi “za ostanak u Jugoslaviji”; štaviše, on je tražio da se povuče odluka o prisajedinjenju SAO Krajine Srbiji.²⁶³

134. Dana 12. maja 1991, posle intervencije Slobodana Miloševića, održan je referendum sa sledećim pitanjem: “[D]a li ste za prisajedinjenje Krajine Republici Srbiji i za to da Krajina ostane u Jugoslaviji sa Srbijom, Crnom Gorom i drugim koji žele da očuvaju Jugoslaviju?” Za prisajedinjenje je glasalo 99,8% glasača.²⁶⁴ Dana 16. maja 1991, Skupština SAO Krajine je potvrdila rezultat referenduma i izjavila da je “teritorija SAO Krajine konstitutivni dio jedinstvene državne teritorije Republike Srbije”.²⁶⁵ I Milan Babić i Milan Martić su javno izrazili stav da je mesto SAO Krajine uz Srbiju.²⁶⁶ Dana 19. maja 1991, u Hrvatskoj, osim na onim područjima na kojima su Srbi bili u većini, održan je referendum o nezavisnosti Hrvatske u odnosu na Jugoslaviju. Za nezavisnost je glasalo 94,1% glasača.²⁶⁷

135. Dana 29. maja 1991, formirana je vlada SAO Krajine i za njenog predsednika imenovan je Milan Babić.²⁶⁸ Milan Babić je za ministra odbrane imenovao Milana Martića.²⁶⁹ Istog dana, Skupština SAO Krajine je osnovala policijske “jedinice specijalne namene” pod nazivom Milicija Krajine, pored ranije osnovane policije Službe javne bezbednosti i policije Službe državne

²⁵⁹ Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1393-1395, gde je posvedočio da su jedine naoružane jedinice SAO Krajine u to vreme bile *Milicija Krajine* i dobrovoljačke jedinice, *vidi i* Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1154-1155, 1171. DP 30, gde (str. 1) stoji da je Opštinski štab TO u Benkovcu, u skladu s odlukom vlade SAO Krajine od 15. jula 1991, započeo “17.7.1991. godine s formiranjem i naoružavanjem jedinica TO opštine Benkovac”. Tu takođe stoji (str. 1) da je “najteži problem u početku formiranja jedinica TO je bio što smo raspolagali s veoma malim količinama naoružanja.”

²⁶⁰ DP 29.

²⁶¹ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 11. *Vidi i* Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1511; DP 144; DP 145.

²⁶² Milan Babić, 2. mart 2006, T. 1824, 1830-1832; DP 148.

²⁶³ DP 235. *Vidi i* DP 201, str. 3; Mile Dakić, 25. oktobar 2006, T. 10025-10026; Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1476-1477, 2. mart 2006, T. 1830-1831; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8326.

²⁶⁴ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 13. *Vidi i* Milan Babić, 2. mart 2006, T. 1830; DP 146; DP 148; DP 234.

²⁶⁵ DP 613, član 3, str. 45. *Vidi i* DP 149. Posle donošenja te odluke, delegacija SAO Krajine otišla je u Beograd da objavi rezultate referenduma i da zatraži prisajedinjenje SAO Krajine Srbiji, ali Skupština Srbije nije primila tu delegaciju, Lazar Macura, 12. septembar 2006, T. 8201-8203. *Vidi i* Ljubica Vujanić, 15. septembar 2006, T. 8479-8480, 18. septembar 2006, T. 8535-8538; DP 956.

²⁶⁶ DP 973; DP 955, str. 3-4. *Vidi i* svedok MM-105, 1. novembar 2006, T. 10496-10497. Dana 29. maja 1991, Skupština SAO Krajine je usvojila Ustavni zakon SAO Krajine kojim je SAO Krajina definisana kao deo federativne Jugoslavije, DP 820, Usaglašene činjenice, par. 13.

²⁶⁷ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 14. *Vidi i* DP 1019, str. 5.

²⁶⁸ Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1328.

²⁶⁹ Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1405-1407. *Vidi i* DP 154.

bezbednosti.²⁷⁰ Milicija Krajine je osnovana u okviru MUP, ali je stavljena pod nadležnost Ministarstva odbrane.²⁷¹ Jedinice Milicije Krajine nosile su na rukavima svojih uniformi oznake na kojima je ćiriličnim pismom pisalo “Milicija Krajine”.²⁷² Dana 27. juna 1991, Milan Martić je imenovan za ministra unutrašnjih poslova.²⁷³ Prema izjavi Milana Babića, Milan Martić se istog dana povukao sa funkcije ministra odbrane.²⁷⁴

136. Dana 25. juna 1991, Hrvatska i Slovenija su proglasile nezavisnost od Jugoslavije.²⁷⁵ Međutim, dana 8. jula 1991, postignut je međunarodni sporazum prema kome su Hrvatska i Slovenija odložile sprovođenje svoje nezavisnosti u delo do 8. oktobra 1991.²⁷⁶

137. Dana 1. avgusta 1991, vlada SAO Krajine je donela odluku da se u SAO Krajini primenjuje Zakon o odbrani Srbije. U skladu s tom odlukom, jedinice Milicije Krajine, zajedno sa TO, čine oružane snage SAO Krajine.²⁷⁷ Dokazi pokazuju da je TO koristila jednobojne uniforme JNA sa oznakama na rukavima na kojima je ćirilicom pisalo “SAO Krajina”.²⁷⁸ Milan Babić, kao predsednik, bio je komandant TO SAO Krajine.²⁷⁹ Dana 8. avgusta 1991, Milan Martić je imenovan za zamenika komandanta TO SAO Krajine i na toj funkciji je ostao do 30. septembra 1991.²⁸⁰ Dok

²⁷⁰ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 15. *Vidi i* DP 485. Služba javne bezbednosti bila je odgovorna za sprovođenje zakona i održavanje reda. SDB je bila zadužena za obradu političkih krivičnih dela, terorizma i ekstremizma i za obaveštajne poslove. Jedinice *Milicije Krajine* branile su teritorijalni integritet [SAO Krajine], obezbeđivale objekte od ključnog značaja, vršile ubacivanje diverzantskih grupa, a mogle su da budu korišćene i u vojnim operacijama, Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1169-1170; svedok MM-079, 31. mart 2006, T. 3030-3031; Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9054; svedok MM-117, 18. oktobar 2006, T. 9674; DP 32.

²⁷¹ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 15. Pretresno veće ima u vidu dokaze o tome da je do sukoba između Milana Babića i Milana Martića došlo zbog Babićeve odluke da Dušana Vješticu imenuje za ministra unutrašnjih poslova, kao i da je, prema izjavi Milana Babića, Milan Martić prihvatio da bude naimenovan za ministra odbrane samo pod uslovom da “jedinice specijalne policije koje su bile obučavane u Golubiću i dalje ostanu pod njegovom kontrolom”, Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1406, 1408; DP 44; DP 544; DP 1028, Grupa 2, str. 13. *Vidi i* DP 485, član 6b, prema kome “rukovodilac” buduće službe *Milicije Krajine* za svoj rad odgovara ministru unutrašnjih poslova.

²⁷² Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2701-2703; Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9052; DP 266.

²⁷³ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 16. *Vidi i* Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1408, 2. mart 2006, T. 1803-1804; DP 34. Osnivanjem vlade u maju 1991, SUP SAO Krajine je postao MUP SAO Krajine, Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1406-1407; DP 44. Dana 1. avgusta 1991, donesena je odluka o primeni Zakona o unutrašnjim poslovima Republike Srbije na teritoriji Krajine, Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1403-1404.

²⁷⁴ Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1407. Pretresno veće napominje da prihvata izjavu Milana Babića, uprkos tome što se u DP 582, s datumom od 23. jula 1991. i u DP 215, s datumom od 19. avgusta 1991, Milan Martić pominje kao ministar odbrane.

²⁷⁵ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 14.

²⁷⁶ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 17. *Vidi i* Milan Babić, 2. mart 2006, T. 1836, 3. mart 2006, T. 1882, 1887, 1923.

²⁷⁷ DP 31, član 5.

²⁷⁸ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2787-2788, 29. mart 2006, T. 2813; DP 188. U vezi s uniformama JNA, *vidi* fn 283 *dole*.

²⁷⁹ DP 31, član 6. Pretresno veće napominje da u ovoj odredbi nije pomenuta *Milicija Krajine*, Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1422-1424. *Vidi i* DP 189; Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1154.

²⁸⁰ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 19. *Vidi i* Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1395-1396, 16. februar 2006, T. 1435-1437, gde je posvedočio da je, početkom avgusta 1991. godine, Slobodan Milošević od njega tražio da imenuje Milana Martića za komandanta TO, ali da je on odbio da to učini zato što Milan Martić “nema kvalifikacije da obavlja takav posao, da je to posao generala armije”, kao i da je, umesto toga, Milan Martić postavljen za zamenika komandanta TO kako bi se sprečilo da postane “nezavisan od vlade”; Radoslav Maksić, koji je bio oficir u TO SAO Krajine, a kasnije i komandant TO, posvedočio je da je imao brojne sastanke sa Milanom Babićem, kao vrhovnim komandantom, a da se samo retko sastajao sa Milanom Martićem, Radoslav Maksić, 7. februar 2006, T. 1230-1231; Reynaud Theunens, 6. februar 2006, T. 1128-1129; DP 37.

je obavljao dužnost zamenika komandanta TO, i dalje je bio na položaju ministra unutrašnjih poslova.²⁸¹

138. Kao što će biti razmotreno dole u tekstu, počev od proleća 1991. godine, vođeno je nekoliko dugotrajnih sukoba između hrvatskih oružanih snaga i formacija i snaga SAO Krajine, između ostalog u Kijevu, Drnišu, Hrvatskoj Dubici, Saborskom i Škabrnji.²⁸² Tokom druge polovine 1991. godine, sklopljeni su brojni sporazumi o prekidu vatre i o povlačenju JNA iz Hrvatske.²⁸³ Dana 23. novembra, predsednik Hrvatske Franjo Tuđman, predsednik Srbije Slobodan Milošević i savezni sekretar za odbranu SFRJ general Veljko Kadijević potpisali su Vanceov mirovni plan.²⁸⁴ Vanceov plan je predviđao razmeštanje Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija (u daljem tekstu: UNPROFOR) u Krajini, Zapadnoj Slavoniji i Istočnoj Slavoniji, zatim demilitarizaciju i, na kraju, povratak izbeglica i raseljenih lica.²⁸⁵ Značajno je to što u Vanceovom planu stoji da je “[u]loga vojnika Ujedinjenih nacija da osiguraju da ta zaštićena područja ostanu demilitarizovana, te da sve osobe koje se tu nalaze budu zaštićene od straha od oružanog napada.”²⁸⁶

139. Dana 30. novembra 1991, SAO Krajina je donela svoj Zakon o odbrani, čime je prestala primena Zakona o odbrani Srbije u SAO Krajini.²⁸⁷ Prema tom novom zakonu, TO je bila “dio jedinstvenih oružanih snaga [SFRJ]” a predsednik SAO Krajine je rukovodio “oružanim snagama u miru i u ratu.”²⁸⁸

2. Podrška koja je pružana SAO Krajini

140. Već od avgusta 1990. i tokom leta 1991. godine, funkcioneri iz MUP Srbije, među kojima su bili i načelnik SDB Jovica Stanišić i službenik SDB, Franko Simatović zvan Frenki, održavali su sastanke s rukovodstvom SAO Krajine, a posebno s Milanom Martićem, u vezi s pružanjem

²⁸¹ Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1395-1396, 16. februar 2006, T. 1436. *Vidi i* DP 121; Reynaud Theunens, 6. februar 2006, T. 1128-1129.

²⁸² *Vidi* par. 161-171, 173-175, 220-224, 236-243 *dole*.

²⁸³ Među ovim sporazumima o prekidu vatre bio je i Brionski moratorijum, DP 820, Usaglašene činjenice, par. 17. *Vidi i* Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 527-528; Milan Babić, 2. mart 2006, T. 1834-1835, 3. mart 2006, T. 1871-1872; Carringtonov plan, Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1614-1615, 1634-1635; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8328. Dana 8. oktobra 1991, JNA i hrvatske oružane snage su pod pokroviteljstvom Evropske zajednice potpisali sporazum o povlačenju jedinica JNA iz Hrvatske, DP 240; Milan Babić, 3. mart 2006, T. 1922-1923. JNA je u SFRJ bila savezna insitucija, Reynaud Theunens, 26. januar 2006, T. 656; DP 6, str. 6. Dokazi pokazuju da su vojnici JNA nosili jednobojne uniforme, koje su svedoci opisali kao sivomaslinaste ili maslinastozelene. Dokazi takođe pokazuju da su od 1992. ili 1993. godine uvedene maskirne uniforme za jedinice JNA. Na kapama su im bile zvezde petokrake, a oficiri su na ramenima imali epolette s oznakama činova, Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2706; Lazar Macura, 15. septembar 2006, T. 8401, 8405.

²⁸⁴ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 22. *Vidi i* Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1639, 3. mart 2006, T. 1914, 1923-1924; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8329; DP 948.

²⁸⁵ Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 406-407; Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1635; Charles Kirudja, 30. maj 2006, T. 4787-4788, 1. jun 2006, T. 4901-4902; Lazar Macura, 13. septembar 2006, T. 8225-8231, 14. septembar 2006, T. 8337; DP 115; DP 478, str. 1. Sporazum o prekidu vatre je potom potpisan 2. januara 1992, DP 820, Usaglašene činjenice, par. 24. *Vidi i* Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 559; Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4888; Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6196-6197; DP 766.

²⁸⁶ DP 115, par. 7, 10-11.

²⁸⁷ DP 36.

²⁸⁸ DP 36, članovi 6 i 31.

finansijske, logističke i vojne pomoći.²⁸⁹ Od januara 1991. godine, Milan Martić je povremeno odlazio u Beograd da bi se sastajao s tim funkcionerima i sa Radmilom Bogdanovićem, ministrom unutrašnjih poslova Srbije, u vezi s pružanjem podrške SAO Krajini.²⁹⁰

141. Budžet SAO Krajine je bio vrlo mali, budući da je Hrvatska u maju 1991. godine prestala da izdvaja sredstva iz državnog budžeta za srpske opštine.²⁹¹ Vlada SAO Krajine, u kojoj je bio i Milan Martić, upućivala je vladi Srbije zahteve za vojnu pomoć, a dokazi pokazuju da je tim zahtevima često udovoljavano.²⁹² Policija SAO Krajine uglavnom se finansirala pomoću materijalnih i finansijskih sredstava iz MUP i SDB Srbije.²⁹³ Štaviše, postoje dokazi o tome da je Radmilo Bogdanović SAO Krajini slao naoružanje iz Srbije preko Bosanskog Novog u BiH.²⁹⁴ Počev od kraja aprila 1991, Dušan Smiljanić, načelnik bezbednosti u 10. korpusu JNA u Zagrebu, stupio je u vezu sa vodećim ličnostima SDS u SAO Krajini i dostavio Srbima u Krajini veliku količinu pešadijskog i artiljerijskog naoružanja iz skladišta JNA.²⁹⁵

²⁸⁹ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1524-1526; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 1987-1988, 1991-1992. *Vidi i* Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1179-1180.

²⁹⁰ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1525; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 1994-1995; 10. mart 2006, T. 2134. *Vidi i* Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1392, 16. februar 2006, T. 1426-1427; svedok MM-079, 3. april 2006, T. 3061; Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3921-3924; svedok MM-018, 9. jun 2006, T. 5354; DP 460; DP 619. Milan Babić je posvedočio da se u septembru i novembru 1991. godine u Beogradu, po preporuci Slobodana Miloševića, "par puta" sastao sa ministrom odbrane Srbije da bi razgovarao o potrebi finansiranja i opremanja TO, Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1461-1462, 1464. Dana 1. avgusta 1991, Milan Babić, kao predsednik SAO Krajine, ukinuo je SDB SAO Krajine, a time i SDB Srbije, na teritoriji SAO Krajine. Milan Babić je posvedočio da je to urađeno kako bi vlada uspostavila kontrolu nad Ministarstvom odbrane SAO Krajine. Međutim, na kraju se pokazalo da ta odluka nije imala uspeha, a Milan Babić je tvrdio da je to bilo zbog bliskih veza između SDB Srbije i MUP SAO Krajine, DP 187; Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1417, 1420 i dalje, 2. mart 2006, T. 1802; DP 523 (gde se potvrđuje da je SDB Srbije bio i dalje aktivan i da je delovao u SAO Krajini u novembru 1991). *Vidi i* svedok MM-079, 3. april 2006, T. 3078-3079. Milan Babić je takođe posvedočio da je tražio od Slobodana Miloševića da ukloni Franka Simatovića iz SAO Krajine, što se na kraju i desilo, međutim, Franko Simatović se već bio vratio u vreme kad je izvršen napad na Lovinac, Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1431. Pored toga, Milan Babić je posvedočio da je Milan Martić u tolikoj meri bio pod kontrolom SDB Srbije i Slobodana Miloševića da je stvorena "paralelna struktura" vladi i organima vlasti SAO Krajine. Prema izjavi Milana Babića, ta paralelna struktura je obuhvatala ministra unutrašnjih poslova Srbije Radmila Bogdanovića, funkcionere SDB Srbije, posebno Jovicu Stanišića, Franka Simatovića i kapetana Dragana Vasiljkovića, kao i neke predstavnike SDS i policije u srpskim opštinama u Krajini, Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1390-1393, 20. februar 2006, T. 1601-1602. Pretresno veće napominje da je Milan Babić okarakterisao Milana Martića kao "najmoćnijeg čoveka te [paralelne] strukture u SAO Krajini" i da je rekao da on nije mogao da izdaje naređenja Milanu Martiću, Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1390-1392; DP 1037, Grupa 11, str. 4-6, gde Milan Babić definiše sebe kao "portparola" naroda Krajine koji nije mogao da izdaje naređenja Milanu Martiću. Nasuprot tome, Mile Dakić je svedočio da je Milan Martić "bio činovnik u vladi SAO Krajine [koji je bio], daleko, daleko iza Milana Babića." Mile Dakić je priznao da je Milan Martić "možda bio popularniji od Babića, zbog toga što mu je štampa poklanjala toliku pažnju, itd. Prema tome, Milan Babić je bio politička figura na čelu rukovodstva SAO Krajine", Mile Dakić, 25. oktobar 2006, T. 10021-10022.

²⁹¹ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1454-1455, gde je posvedočio da je i SAO Krajina prestala da uplaćuje sredstva Hrvatskoj, T. 1458-1459; svedok MM-003, 9. mart 2006, T. 2086-2087.

²⁹² Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1460; Radoslav Maksić, 7. februar 2006, T. 1243-1244; DP 41; DP 129; DP 190; DP 193. *Vidi i* DP 204; Milan Dragišić, 19. septembar 2006, T. 8644, gde je posvedočio da je Milan Babić hteo da stvori srpsku vojsku SAO Krajine, čemu se Milan Martić protivio, zagovarajući umesto toga saradnju s JNA.

²⁹³ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1458-1460; Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1179-1180; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 1982-1984, 1987-1988, 9. mart 2006, T. 2086-2087; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8339; DP 213. Krajina je siromašna regija sa malo lokalnih prirodnih resursa i bila je zavisna od žile kucavice kojom je vršeno snabdevanje iz Srbije preko BiH, Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3756. *Vidi i* DP 498.

²⁹⁴ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1527, 1575. *Vidi i* Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1544-1545, 20. februar 2006, T. 1603. DP 476, str. 283, gde Borisav Jović, član Predsedništva SFRJ, opisuje sastanak sa Slobodanom Miloševićem, Veljkom Kadrijevićem i Blagojem Adžićem održan 5. aprila 1991. i navodi da se "srpski narod u Hrvatskoj" nije naoružao jer je računao na zaštitu JNA.

²⁹⁵ DP 206. Milan Babić je svedočio da se sastao sa Dušanom Smiljanićem tokom leta 1991. godine, Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1531-1532. *Vidi i* DP 24, str. 77, gde je Veljko Kadrijević izjavio: "Kroz borbu je faktički izgrađena buduća vojska Srpske Krajine, koju je JNA opremila odgovarajućim naoružanjem i ratnom tehnikom"; DP 857, str. 5, gde je Željko Ražnatović zvan Arkan izjavio da je obezbedio oružje i novac za "Knin".

142. Savezni sekretarijat JNA za narodnu odbranu SFRJ (u daljem tekstu: SSNO) je vršio kadrovske promene i promene u jedinicama iz sastava oružanih snaga SAO Krajine.²⁹⁶ Postoje dokazi da je, počev od kraja leta 1991, TO SAO Krajine bio potčinjen JNA.²⁹⁷ Postoje i dokazi o operativnoj saradnji između JNA i oružanih snaga SAO Krajine. Svako prepotčinjavanje jedinica MUP snagama JNA za neki privremeni zadatak iziskivalo je prethodno odobrenje od strane ministra unutrašnjih poslova SAO Krajine.²⁹⁸ Prepotčinjavanjem bi se jedinica MUP stavljala pod komandu komandanta jedinice JNA. Međutim, ako bi jedinica MUP samo delovala u sadejstvu ili u saradnji s jedinicom JNA, onda bi ostala pod komandom komandanta iz MUP.²⁹⁹ Po završetku zadatka u kome je bila prepotčinjena, jedinica MUP bi se vratila u sastav MUP.³⁰⁰ Za potrebe borbenih operacija, jedinice TO su takođe mogle da budu prepotčinjene jedinicama JNA.³⁰¹ Prilikom prepotčinjavanja, komandovanje bi vršila najveća jedinica TO ili JNA, pri čemu bi to obično bila jedinica JNA na dotičnom području. Takvo prepotčinjavanje jedinica TO bi vršila JNA.³⁰²

143. Početkom septembra 1991, u Otoci kod Bosanske Krupe u BiH, što je bio pretežno muslimanski kraj, Milana Martića je uhapsila policija i držala ga u pritvoru dan ili dva.³⁰³ Dokazi pokazuju da je puštanje Milana Martića na slobodu obezbeđeno čvrstom koordinacijom između

²⁹⁶ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2782-2783, 29. mart 2006, T. 2823-2825, DP 268, T. 11579-11580; DP 120; DP 122; DP 124.

²⁹⁷ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8991; Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9771-9772; DP 26. Milan Babić je naišao na otpor od strane JNA u vezi sa ljudima koje je postavio na položaje u TO tokom proleća i leta 1991. godine. Međutim, taj otpor je prestao u septembru 1991, kada je Milan Babić počeo da potpisuje imenovanja oficira koji su poslani iz Beograda. S tim u vezi, Pretresno veće konstatuje da je 28. novembra 1991. godine Radoslav Maksić zamenio Iliju Đujića na položaju komandanta TO i da je Radoslav Maksić svedočio da ga je za komandanta TO mogao postaviti samo SSNO, Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1445-1447, 17. februar 2006, T. 1568, 20. februar 2006, T. 1588-1590; Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1153-1155, 1186, 7. februar 2006, T. 1197; DP 121; DP 128; DP 219. Štab TO SAO Krajine u Kninu bio je potčinjen 9. korpusu JNA, čiji štab je bio smešten u Kninu. Deveti korpus je bio potčinjen Vojno-pomorskoj oblasti JNA, sa štabom u Splitu. U sastavu 9. korpusa su, pored ostalih, bile 221. motorizovana brigada, kojom je do aprila 1992. komandovao Borislav Đukić, 180. motorizovana brigada (sa štabom u kasarni u Benkovcu), 2. brigada TO, 1. partizanska brigada TO i bataljon vojne policije, Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1448-1449, 17. februar 2006, T. 1568, 20. februar 2006, T. 1583, 1593; Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1153-1155, 1160-1161, 7. februar 2006, T. 1254-1255; svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5245-5246, 5279-5280; Borislav Đukić, 18. oktobar 2006, T. 9684-9686; DP 49.

²⁹⁸ Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1166-1167. Ministar unutrašnjih poslova i MUP dobili bi kopiju naređenja koje bi se na osnovu toga izdalo, ili barem onih delova tog naređenja koji se odnose na jedinice MUP koje učestvuju u datoj operaciji. Kada bi bile prepotčinjene, jedinice iz redovnog sastava policije bi normalno bile angažovane na obezbeđenju izvođenja operacije, i to tako što bi vršile obezbeđenje puteva, objekata ili područja od zaseda i diverzantskih akcija. One bi pružale i ličnu bezbednost. Međutim, s obzirom na njihovo brojno stanje i nivo obučenosti za borbena dejstva, te jedinice nisu stvarno bile u stanju da učestvuju u borbenim dejstvima. Ako bi bile angažovane redovne jedinice policije veličine čete ili veće, međutim, one su mogle da učestvuju u borbenim dejstvima, ali to se retko dešavalo, Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1166-1167, 1171-1174. S tim u vezi, Pretresno veće podseća na dokaze o tome je u avgustu i septembru 1991. godine Milan Martić saradivao sa 9. korpusom JNA u vezi sa sadejstvom jedinica JNA i jedinica MUP, Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1445-1446.

²⁹⁹ Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1173-1174.

³⁰⁰ Radoslav Maksić, 7. februar 2006, T. 1188.

³⁰¹ Svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5303.

³⁰² Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1160-1161, 1167, 7. februar 2006, T. 1262, gde je takođe svedočio da bi, u slučajevima kada je jedinica MUP bila najveća jedinica u nekoj operaciji, svaka jedinica TO koja je u njoj učestvovala bila prepotčinjena toj jedinici MUP. DP 47 predstavlja primer u kome je jedan vod tenkova T-34 JNA bio prepotčinjen 1. brigadi TO (str. 2). *Vidi i* Reynaud Theunens, 26. januar 2006, T. 718; DP 130.

³⁰³ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1441-1442, 20. februar 2006, T. 1616-1618; DP 206.

rukovodstava SAO Krajine, Srbije i BiH, i to preko Milana Babića, Slobodana Miloševića, Radovana Karadžića i Jovice Stanišića.³⁰⁴

3. Logor za obuku u Golubiću i "Martićeva milicija"

144. Početkom 1991. godine, kninski SUP je osnovao logor za obuku u Golubiću, seocetu koje se nalazi približno 9 kilometara severno od Knina, jer je Milan Martić hteo da policajci budu adekvatno obučeni.³⁰⁵ Postoje dokazi da je ovaj logor za obuku 1993. godine još postojao.³⁰⁶ Logor za obuku su vodili i finansirali MUP SAO Krajine i MUP i SDB Srbije.³⁰⁷ Štaviše, postoje dokazi da je Milan Martić posetio taj logor.³⁰⁸ Kapetan Dragan Vasiljković iz SDB Srbije vršio je obuku policijskih jedinica za posebne namene u logoru u Golubiću i za te usluge ga je plaćala SDB Srbije.³⁰⁹

145. Obuka u Golubiću je obuhvatala: strojevu obuku, obuku u postavljanju zaseda, ideološku obuku usmerenu ka lojalnosti državi a ne političkim strankama, obuku u naoružanju (uključujući artiljerijsku obuku, obuku u postavljanju mina, snajpersku obuku i obuku u gađanju bojevom municijom), fizičko vežbanje, obuku u obezbeđenju lica, samozaštiti i penjanju pomoću užeta.³¹⁰ Obuka je u proseku trajala dvadesetak dana.³¹¹ Neki svedoci su izjavili da je ta obuka bila standardna policijska obuka,³¹² dok su drugi izjavili da je obuka bila vojne prirode.³¹³ Na osnovu

³⁰⁴ DP 223; DP 224; DP 225; DP 226; DP 227.

³⁰⁵ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1426-1427, 17. februar 2006, T. 1539-1541, 1543-1544; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 1999-2000, 2002, 10. mart 2006, T. 2149-2150, 2195-2196; DP 268, T. 11569-11570, 11572; svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4435-4437, 25. maj 2006, T. 4538-4539; svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6948, 23. avgust 2006, T. 6955, 25. avgust 2006, T. 7194; svedok MM-090, 4. septembar 2006, T. 7636; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8318; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8692-8694, 8705; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8965-8966, 10. oktobar 2006, T. 9051, 9054; Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9815-9816, 23. oktobar 2006, T. 9946, 9949; Dragan Knežević, 3. novembar 2006, T. 10698-10699; DP 244; DP 464; DP 619; DP 623; DP 627; DP 674; DP 675. *Vidi i* svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2804; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 4, str. 19-27; DP 1044.

³⁰⁶ Dragan Knežević, 3. novembar 2006, T. 10723; DP 674; DP 675. Postoje i dokazi o tome da su logori za obuku organizovani u Šamarici, Bruškoj i Korenici i da je SDB Srbije učestvovao u obuci u Bruškoj i Korenici, Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1541-1542, 1546-1547; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 2002-2003, 10. mart 2006, T. 2205; Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2510; Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3922; svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4435-4436; DP 565; DP 567; DP 568; DP 613, str. 25 (ERN 02011443).

³⁰⁷ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1459, 17. februar 2006, T. 1539-1543 (gde je posvedočio da je pomoćnik Milana Martića "vodio administraciju, upravu kampa" i "bio rukovodilac svega toga, šef kampa"), 2. mart 2006, T. 1822; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 1999, 2001-2004, 9. mart 2006, T. 2086; svedok MM-079, 31. mart 2006, T. 3050; svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4436-4438; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8327-8328; Borislav Đukić, 23. oktobar 2006, T. 9949-9950. *Vidi i* svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4539, 4547-4548; DP 244; DP 620; DP 621; DP 622; DP 623; DP 624; DP 677.

³⁰⁸ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4436-4437, 25. maj 2006, T. 4547-4548.

³⁰⁹ Svedok MM-003, 10. mart 2006, T. 2209-2210; Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1427, 1429-1430, 17. februar 2006, T. 1543; DP 478, str. 2; DP 626.

³¹⁰ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1541-1544, 2. mart 2006, T. 1822; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 2002-2005; svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4412, 25. maj 2006, T. 4539; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8693-8695, 21. septembar 2006, T. 8782; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8968-8969, 10. oktobar 2006, T. 9074-9075, 12. oktobar 2006, T. 9281, 9284, 9286; Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9815-9816; Dragan Knežević, 3. novembar 2006, T. 10699-10700; DP 622.

³¹¹ Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8693-8695; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8968; Borislav Đukić, 23. oktobar 2006, T. 9946; Dragan Knežević, 3. novembar 2006, T. 10698; DP 620.

³¹² Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8694. *Vidi i* svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4506; Dragan Knežević, 3. novembar 2006, T. 10703.

³¹³ Svedok MM-003, 9. mart 2006, T. 2100; svedok MM-096, 25. avgust 2006, T. 7196. *Vidi i* Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1382, 2. mart 2006, T. 1769-1770.

gorenavedenih elemenata obuke, Pretresno veće zaključuje da je obuka u Golubiću bila pretežno vojnog karaktera.

146. Polaznici su nosili plave maskirne uniforme, koje su se razlikovale od običnih policijskih uniformi.³¹⁴ Ima dokaza da su neki polaznici na rukavima nosili polukružne oznake sa natpisom "Milicija Krajine" i srpskom trobojnom zastavom.³¹⁵ Polaznici su obučavani u grupama, od kojih je svaka brojala između 40 i 100 polaznika.³¹⁶ Ljudi koji su završili obuku u Golubiću dalje su u svojim opštinama osnivali jedinice i vršili obuku ljudstva.³¹⁷

147. Postoje dokazi o grupama koje su nazivane "Martićeva milicija" i "martićevci", koje su bile aktivne na teritoriji SAO Krajine i RSK tokom perioda na koji se odnosi Optužnica. Neki svedoci su svedočili da su se izrazi "Martićeva milicija" ili "martićevci" odnosili na sve one koji su završili obuku u logoru u Golubiću i bili zaposleni u nekoj od SJB.³¹⁸ Jedan svedok je svedočio da je razlog za takav naziv bio taj što je Milan Martić osnovao logor za obuku u Golubiću.³¹⁹ Drugi svedoci su izjavili da su se ti izrazi generalno odnosili na policijske snage SAO Krajine i RSK.³²⁰ Nikola Medaković, koji je 1991. godine bio komandant jedinice Milicije Krajine u Plaškom, svedočio je da su pripadnici te jedinice obučavani u logoru za obuku u Golubiću i da su ih zvali "martićevcima".³²¹

³¹⁴ Dragan Knežević, 3. novembar 2006, T. 10723-10724.

³¹⁵ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8969, 10. oktobar 2006, T. 9052-9053, 12. oktobar 2006, T. 9289; DP 266, oznaka *Milicija Krajine*. Dragan Knežević je svedočio da je jedina oznaka koju su polaznici obuke nosili bila jugoslovenska trobojnica na beretki, Dragan Knežević, 3. novembar 2006, T. 10724.

³¹⁶ Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9817. *Vidi i* svedok MM-003, 10. mart 2006, T. 2195; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8694, 8696-8697; DP 625, niz operativnih obaveštajnih izveštaja JNA, str. 1, gde se pominje da je pre 12. maja 1991. godine 150 ljudi obučavano u Golubiću; DP 464, Spisak lica sa područja opštine Knin koja su završila obuku u naselju Golubić, gde se navodi 190 ljudi koji su završili obuku u Golubiću. DP 625, niz operativnih obaveštajnih izveštaja JNA, str. 1.

³¹⁷ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1542-1543; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 2006; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8696-8697, 9704-9705, 21. septembar 2006, T. 8793-8794; Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9051; Dragan Knežević, 3. novembar 2006, T. 10698-10699, 10722; DP 568; DP 600; DP 620; DP 1028, L0079797. *Vidi i* DP 471.

³¹⁸ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4439. Prema izjavi svedoka MM-078, ti policajci su nazivani martićevcima, a građani su ih smatrali specijalcima ili elitom, koja je sposobnija, obučenija "pa i odanija tom sistemu", u poređenju sa ostalim policajcima u raznim SJB. Razlog za takav naziv bio je taj što je "Martić osnovao sve to i [...] po njemu su [...] dobili ime", svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4439. Hamdija Krupić je posvedočio da je i u opštini Bosanski Novi, u BiH, bilo policajaca koji su završili obuku u Golubiću "za izvršenje posebnih zadataka" i da su ih nazivali "Martićevom milicijom". Ti ljudi su bili iz Bosanske Krajine, Hamdija Krupić, 30. mart 2006, T. 2958-2960. Prema izjavi svedoka MM-037, mlađi policajci u SJB u Plaškom su upućeni na obuku u Golubiću i, kad su se vratili odatle, počeli su sami sebe da nazivaju "Martićevom milicijom", svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2749, 2804, DP 268, T. 11569-11570. Pretresno veće napominje da su jedinice koje su obučavane u Golubiću nazivane i specijalnom policijom, specijalcima, specijalistima ili jedinicama za posebne namene Milicije Krajine, svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 2006-2007, 10. mart 2006, T. 2195-2196; Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1539-1541; DP 1028, L0079768.

³¹⁹ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4439.

³²⁰ Radoslav Maksić je posvedočio da je izraz "martićevci" bio kolokvijalni izraz koji je označavao "policijske snage [MUP SAO Krajine]", Radoslav Maksić, 7. februar 2006, T. 1191. Svedok MM-096 je takođe posvedočio je taj izraz korišćen i za označavanje celokupnih policijskih snaga u SAO Krajini i RSK, "možda čak šire, da su pod tim pojmom nekada podrazumijevali sve stanovnike koji su pod uniformom", svedok MM-096, 25. avgust 2006, T. 7194. Svedok MM-003 je posvedočio da se izraz "Martićeva milicija", ili "martićevci", kako je glasilo u skraćenom obliku, "odnosio na kompletnu policiju" SAO Krajine, svedok MM-003, 10. mart 2006, T. 2194 -2195.

³²¹ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8965-8966, 8999, 10. oktobar 2006, T. 9051, 9056, koji je takođe posvedočio da se u maju 1991. sastao sa Milanom Martićem u Kninu da bi tražio naoružanje za pojačanje policije u opštini Plaški, a da je Milan Martić odgovorio da se oružje sa dugačkom cevi može izdati samo licima koja su prošla obuku u Golubiću. *Vidi i* DP 507, str. 2, gde stoji da je Nikola Medaković bio komandant martićevaca i da je ta jedinica bila deo redovnih policijskih snaga pod komandom Dušana Latasa.

Svedok MM-037 je sve one koje je predvodio Nikola Medaković nazvao "Martićevom milicijom".³²²

148. Dokazi pokazuju da su grupe ljudi koje su obučavane u Golubiću bile, u nekim slučajevima, nazivane martićevcima ili Martićevom milicijom. Međutim, ti dokazi nisu dovoljni da bi se zaključilo da su sve grupe koje su tako nazivane, ili koje su se same tako nazivale, bile obučavane u Golubiću. Dokazi pokazuju i da su pripadnici Milicije Krajine bili obučavani u Golubiću. Ti dokazi nisu dovoljni da bi se zaključilo da su svi pripadnici policije SAO Krajine nazivani "martićevcima" ili "Martićevom milicijom".

C. RSK

1. Razvoj RSK

149. Dana 19. decembra 1991, Skupština SAO Krajine je proglasila RSK, na čelu sa Milanom Babićem kao predsednikom, i usvojila Ustav RSK.³²³ Oružane snage RSK činila je TO.³²⁴ Vlada je pala 16. februara 1992, kada je Skupština RSK smenila Milana Babića sa položaja predsednika RSK zbog toga što se protivio Slobodanu Miloševiću u pogledu Vanceovog plana.³²⁵ Milan Martić, koji se ranije protivio Vanceovom planu, sada je javno podržavao njegovo usvajanje.³²⁶ Skupština RSK je, posle smenjivanja Milana Babića sa pomenute funkcije, usvojila Vanceov plan.³²⁷

150. Dana 21. februara 1992, Savet bezbednosti UN je usvojio Rezoluciju 743 kojom je počelo sprovođenje Vanceovog plana a UNPROFOR angažovan na određenim područjima u Hrvatskoj koja su proglašena "Zaštićenim područjima Ujedinjenih nacija" (u daljem tekstu: UNPA zone).³²⁸ UNPA zone su bila područja na kojima su Srbi činili većinu ili znatnu većinu stanovništva i gde su napetosti između nacionalnih zajednica ranije dovele do oružanog sukoba.³²⁹ Vanceovim planom su definisane tri UNPA zone, koje su pokrivala četiri sektora: UNPA zona Krajina, koja je pokrivala

³²² Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2795.

³²³ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 23. *Vidi i* Reynaud Theunens, 27. januar 2006, T. 759; svedok MM-090, 29. avgust 2006, T. 7373; svedok MM-090, 5. septembar 2006, T. 7777-7779. RSK je definisana kao nacionalna država srpskog naroda i svih gradana koji u njoj žive, DP 820, Usaglašene činjenice, par. 23.

³²⁴ DP 166, član 102. *Vidi i* DP 6, str. 123.

³²⁵ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1639-1642, 1644 (gde je posvedočio da je hteo da se Vanceov plan izmeni tako da JNA ostane u Krajini kao vojna sila koja bi štitila Krajinu dok se ne dođe do političkog rešenja statusa); Lazar Macura, 12. septembar 2006, T. 8206. *Vidi i* DP 657; Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4888; Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6196-6197; Lazar Macura, 13. septembar 2006, T. 8226-8231, 14. septembar 2006, T. 8337, 8396-8397.

³²⁶ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1644-1645; Mile Dakić, 25. oktobar 2006, T. 10044; DP 230. *Vidi i* Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8347.

³²⁷ Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 405-406; Borislav Đukić, 23. oktobar 2006, T. 9936.

³²⁸ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 25. *Vidi i* Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 559; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3744; John McElligott, 26. maj 2006, T. 4553-4554; Charles Kirudja, 30. maj 2006, T. 4785-4786, 1. jun 2006, T. 4901-4905; Ratko Ličina, 15. avgust 2006, T. 6435, 17. avgust 2006, T. 6629-6630; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8332; Borislav Đukić, 23. oktobar 2006, T. 9903-9904; DP 115.

³²⁹ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 25. *Vidi i* Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 559; DP 864.

Sektor jug (Lika i Dalmacija) i Sektor sever (Banija i Kordun), UNPA zona Zapadna Slavonija, koja je pokrivala Sektor zapad i UNPA zona Istočna Slavonija, koja je pokrivala Sektor istok.³³⁰ UNPA zone su trebale da budu demilitarizovana područja i sve oružane snage su trebale da budu povučene ili raspuštene.³³¹ Međutim, plan je predviđao ostanak lokalne policije koja može da nosi naoružanje i uniforme.³³² UNCIVPOL, to jest pripadnici UN koji su vršili nadzor policije, trebali su da se postaraju da lokalna policija obavlja svoje zadatke bez diskriminacije ili kršenja ljudskih prava.³³³ UNCIVPOL je o svim incidentima izveštavao i svoje pretpostavljene i nadležne kadrove hrvatske policije i lokalne policije RSK, ali kad se radilo o ozbiljnim slučajevima, izveštaje je upućivao i neposredno nadležnoj vladi.³³⁴

151. Dana 26. februara 1992, u sastav RSK ušli su SAO Zapadna Slavonija i SAO Istočna Slavonija, Baranja i Zapadni Srem.³³⁵ U novoj vladi RSK, Zdravko Zečević je postao predsednik vlade, Goran Hadžić je izabran za predsednika, a Milan Martić je ponovo izabran za ministra unutrašnjih poslova.³³⁶ U aprilu 1992, u UNPA zone su počeli da stižu vojnici UNPROFOR.³³⁷ Pored toga, UNPROFOR je, takođe u okviru svog mandata, patrolirao takozvanim “ružičastim zonama” izvan UNPA zona, koje su bile pod kontrolom JNA i u kojima je, u mnogim slučajevima, bilo dosta Srba.³³⁸

152. Dokazi pokazuju da RSK nije bila u potpunosti demilitarizovana, kako je to zahtevao Vanceov plan.³³⁹ Dana 28. aprila 1992, SSNO Srbije je u sklopu Ministarstva odbrane RSK

³³⁰ Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 559, 19. januar 2006, T. 610; DP 115; DP 61; DP 724. Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4805. Hrvati i Srbi su različito tumačili granice UNPA zona, pri čemu su Hrvati smatrali da granice UNPA predstavljaju granice opština, a Srbi su granicom UNPA smatrali liniju sukoba, Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4805-4809; DP 746.

³³¹ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 25, gde stoji da će, kada UNPROFOR preuzme dužnost, sve snage JNA koje su bile angažovane u Hrvatskoj biti izmeštene izvan Hrvatske. *Vidi i* Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 407; John McElligott, 26. maj 2006, T. 4553; Charles Kirudja, 30. maj 2006, T. 4788, 31. maj 2006, T. 4810, 1. jun 2006, T. 4902-4903; Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6197-6198, 6245; Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7837-7838; svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9353; Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9721-9722, 23. oktobar 2006, T. 9904; DP 115.

³³² Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9723. Naoružanje je trebalo da bude stavljeno pod sistem duplog ključa; jedan ključ bi posedovao UNPROFOR, a drugi organi vlasti RSK, Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4818-4819, 4821-4822; Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6198-6199, 6244; Ratko Ličina, 15. avgust 2006, T. 6436-6437; svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6879; Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7838; Borislav Đukić, 23. oktobar 2006, T. 9904; DP 748.

³³³ DP 115; John McElligott, 26. maj 2006, T. 4553, 4555-4557, 29. maj 2006, T. 4660-4662, 4669-4673, 30. maj 2006, T. 4770-4771; svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6880-6882; DP 721; DP 722; DP 723; DP 725. Milan Martić je izdao uputstva kojima je detaljno regulisan način saradnje sa UNPROFOR i UNCIVPOL, svedok MM-117, 18. oktobar 2006, T. 9648-9649.

³³⁴ John McElligott, 26. maj 2006, T. 4565-4567, 29. maj 2006, T. 4669-4671, 4676-4679, 30. maj 2006, T. 4731, 4733; svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6881-6882, 6929-6931, 24. avgust 2006, T. 7106.

³³⁵ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 26. *Vidi i* Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 347-348 (gde je svedočio da je SAO Zapadna Slavonija proglašena 12. avgusta 1991), 358; Ratko Ličina, 15. avgust 2006, T. 6493.

³³⁶ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 26. Slobodan Jarčević je bio ministar inostranih poslova RSK od oktobra 1992. do aprila 1994, kada je na njegovo mesto došao Milan Babić, Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6133, T. 6169; DP 191. *Vidi i* Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 358, 19. januar 2006, T. 621.

³³⁷ Charles Kirudja, 30. maj 2006, T. 4781, 4789, 31. maj 2006, T. 4804-4805; svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6873.

³³⁸ Veljko Džakula, 19. januar 2006, T. 610-611; John McElligott, 26. maj 2006, T. 4569, 29. maj 2006, T. 4629-4630. *Vidi i* Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4805-4809.

³³⁹ Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 406-407; Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1645; Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6245, 6248; DP 75, str. 2-4. *Vidi i* Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9722.

osnovao brigade posebnih jedinica milicije (u daljem tekstu: PJM) i Upravu PJM.³⁴⁰ General Borislav Đukić, oficir JNA, postavljen je za načelnika Uprave PJM.³⁴¹ Brigade PJM bile su povezane i sa Ministarstvom odbrane i sa MUP RSK.³⁴² Pripadnici PJM nosili su plave uniforme i koristili lično naoružanje i opremu TO.³⁴³ Postoje dokazi i da su vozila TO prefarbana u plavo i da su ih koristile PJM.³⁴⁴ Dana 18. maja 1992, osnovana je SVK.³⁴⁵ U mirnodopskim okolnostima, SVK je trebalo da se sastoji od jedinica TO, ali se u slučaju neposredne ratne opasnosti ili u vreme ratnog stanja PJM pridružuju SVK.³⁴⁶

153. Rukovodstvo RSK bilo je protiv demilitarizacije RSK, tvrdeći da RSK ne bi bila u stanju da se odbrani u slučaju da Hrvati napadnu.³⁴⁷ Stoga je rukovodstvo RSK Vanceov plan tumačilo kao da on znači da je zadatak UNPROFOR da zaštiti stanovništvo na područjima na kojima je angažovan.³⁴⁸ U tom kontekstu, Pretresno veće napominje da su hrvatske snage izvršile nekoliko oružanih upada u UNPA zone u periodu od 1992. do 1995. godine, uključujući onaj na Miljevačkom platou 21. juna 1992, zatim onaj na Maslenici 22. januara 1993, upad u Medački džep 9. i 12. septembra 1993, kao i Operaciju "Bljesak" 1. maja 1995.³⁴⁹

154. Tokom leta 1992, put kroz takozvani Posavski koridor, uski kopneni pojas na severoistoku BiH gde su većinu stanovnika činili bosanski Hrvati, blokirale su na području Doboja hrvatske snage koje su bile u savezu sa snagama BiH.³⁵⁰ To područje je bilo od strateškog značaja jer je

³⁴⁰ DP 978. Brigade PJM bile su potčinjene Upravi PJM i u miru i u ratu, DP 978, str. 2, stavka 10; Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9723-9724, 9730.

³⁴¹ DP 71; Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9740-9741; DP 633. *Vidi i* DP 978; svedok MM-117, 18. oktobar 2006, T. 9676-9677.

³⁴² Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9793-9794, koji je takođe posvedočio da je "[s]tručni deo izvršavanja zadataka bio vezan za ministra unutrašnjih poslova" i da su brigade PJM "izvršavale policijske zadatke i u stručnom delu smo bili vezani za ministra unutrašnjih poslova", 23. oktobar 2006, T. 9911-9913; DP 72.

³⁴³ Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4816; DP 747; Slobodan Perić, 7. septembar 2006, T. 7942-7943.

³⁴⁴ Slobodan Perić, 7. septembar 2006, T. 7942-7943. *Vidi i* DP 68; DP 696. U DP 747, str. 4, Charles Kirudja je napisao sledeće:

Teško je ne zapaziti svježe ojačanu miliciju. Nekadašnja zelena vojna vozila prefarbana su u plavo, što je boja sadašnjih policijskih snaga. Mnogi milicajci počeli su da nose plave uniforme i čini se da su raspoređeni na liniji fronta.

Vidi još DP 73; DP 74; DP 75; DP 730; DP 864; DP 985.

³⁴⁵ DP 6, str. 141, gde se citira ustavni amandman br. VIII.

³⁴⁶ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o odbrani, citiran u DP 6, str. 142.

³⁴⁷ Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 405-406; Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1644; John McElligott, 29. maj 2006, T. 4631; Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6199-6200; Ratko Ličina, 15. avgust 2006, T. 6439-6440; DP 574, str. 1; DP 750. *Vidi i* Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4837-4838, 1. jun 2006, T. 4981-4982; Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9721-9722.

³⁴⁸ Ratko Ličina, 15. avgust 2006, T. 6439; svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6880; svedok MM-090, 31. avgust 2006, T. 7484-7485.

³⁴⁹ John McElligott, 29. maj 2006, T. 4631-4632, 4641, 4648-4649; Charles Kirudja, 1. jun 2006, T. 4921-4922, 4928, 4942-4943; Ratko Ličina, 15. avgust 2006, T. 6450-6453, 6462-6464; svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6880; svedok MM-090, 4. septembar 2006, T. 7706-7707; Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7841; svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9383-9384, 9388; Patrick Barriot, 9. novembar 2006, T. 10764; DP 75, str. 1-2; DP 885. Posle upada na Maslenicu i Medački džep, RSK je uklonila naoružanje iz depoa u kojima je ono bilo uskladišteno, Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4819-4822, 1. jun 2006, T. 4981-4982; Ratko Ličina, 17. avgust 2006, T. 6635. *Vidi i* Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3795-3796; Slobodan Perić, 7. septembar 2006, T. 7945-7946.

³⁵⁰ Veljko Džakula, 17. januar 2006, T. 432, 19. januar 2006, T. 588; Charles Kirudja, 1. jun 2006, T. 4966; Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6192; Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9778-9779, 9788-9789, 23. oktobar 2006, T. 9918 (gde je posvedočio da je

povezivalo Krajinu u Hrvatskoj i Bosansku Krajinu sa Srbijom.³⁵¹ Tokom leta i kasne jeseni 1992. godine, u Posavskom koridoru je u dve faze izvedena vojna operacija poznata pod nazivom “Koridor 92”. Iako ima dokaza da je cilj te operacije bio rešavanje humanitarne situacije do koje je došlo zbog blokade puta kod Doboja, postoje značajni dokazi o tome da je njen glavni cilj bio povezivanje srpskih teritorija.³⁵² U sklopu te operacije, opustošeno je celo područje Posavine; mnoge kuće su spaljene, a ubijeno je mnogo civila, uključujući Hrvate.³⁵³

155. Dana 20. aprila 1993, osnovan je Vrhovni savet odbrane RSK, čiji su članovi bili predsednik RSK, predsednik vlade, ministar odbrane, ministar unutrašnjih poslova i komandant SVK.³⁵⁴ Predsednik RSK “[rukovodi] [SVK] u miru i ratu, u skladu sa Ustavom [RSK] i odlukama Vrhovnog saveta odbrane, i [predsedava] Vrhovnim savetom odbrane”.³⁵⁵ Vrhovni savet odbrane imao je mandat da “donosi odluke o pripravnosti, mobilizaciji i upotrebi [SVK] i o drugim pitanjima u skladu sa Ustavom i zakonom.”³⁵⁶

156. Dana 25. januara 1994, Milan Martić je izabran za predsednika RSK, pobedivši Milana Babića.³⁵⁷ Nova vlada, pod rukovodstvom Milana Martića, formirana je 21. aprila 1994, a u njoj su, pored ostalih, bili Borislav Mikelić kao predsednik vlade i Milan Babić kao ministar inostranih poslova.³⁵⁸ Cilj nove vlade bio je da ostvari “suverenitet RSK i pravo srpskog naroda na samoopredeljenje i ujedinjenje sa drugim delovima srpskog naroda.”³⁵⁹

usled blokade puta došlo do teške humanitarne situacije u Krajini i Bosanskoj Krajini); svedok MM-105, 2. novembar 2006, T. 10610; DP 6, str. 169; DP 103. *Vidi i* Reynaud Theunens, 27. januar 2006, T. 796-797.

³⁵¹ O značaju ovog područja govorio je Milan Martić u jednom članku u listu *Vojska Krajine*, 3. jun 1993, str. 3, *vidi* DP 6, str. 169. *Vidi i* Reynaud Theunens, 27. januar 2006, T. 797. Pored toga, dana 12. maja 1992, na sednici Skupštine srpskog naroda u BiH, predsednik RS Radovan Karadžić je objavio da je strateški cilj srpskog naroda stvaranje koridora između regije Krajine i Semberije u Srbiji “jer to integriše srpske zemlje”, DP 45, str. 13-14; Veljko Džakula, 19. januar 2006, T. 589; Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6192.

³⁵² U vezi sa humanitarnom situacijom, *vidi* Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9779, 9788-9789; svedok MM-105, 2. novembar 2006, T. 10609 (*vidi i* Veljko Džakula, 17. januar 2006, T. 589; DP 6, str. 169; Reynaud Theunens, 27. januar 2006, T. 813). Pretresno veće napominje da je, od tih svedoka, jedino Borislav Đukić svedočio o tome da je humanitarna situacija bila teška. Što se tiče povezivanja srpskih zemalja, *vidi* DP 944; Lazar Macura, 15. septembar 2006, T. 8412-8413; DP 45, str. 13-14; Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6192 (*vidi i* svedok MM-003, 9. mart 2006, T. 2040-2041).

³⁵³ Veljko Džakula, 19. januar 2006, T. 590-592, 613, gde je takođe izjavio da je čuo da se “palilo i devastiralo i gdje nisu bile borbe vođene i mimo tih pravaca”, i da je Posavinski koridor bio “spaljen, devastiran i pust”.

³⁵⁴ DP 78, str. 3.

³⁵⁵ DP 78, str. 3. *Vidi i* DP 79, član 40, str. 1.

³⁵⁶ DP 78, str. 4.

³⁵⁷ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 29.

³⁵⁸ U sastavu vlade su bili i Ilija Prijić kao ministar unutrašnjih poslova i Rade Tanjga kao ministar odbrane, Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1328-1329; svedok MM-117, 18. oktobar 2006, T. 9646; DP 970, str. 2. Milan Babić je ostao na položaju ministra inostranih poslova do 27. jula 1995, kada je postao predsednik vlade, Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1328-1329; Nikola Dobrijević, 10. novembar 2006, T. 10855, 10902.

³⁵⁹ DP 970, str. 2 (gde se citira sledeća izjava Borislava Mikelića: “Naš pregovarački položaj jeste i biće teritorijalni integritet i suverenitet Republike Srpske Krajine. RSK će prije ili kasnije se ujediniti sa Republikom Srpskom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu”). *Vidi i* svedok MM-117, 16. oktobar 2006, T. 9494-9495, 9483-9484.

157. Kao sledeći korak posle Zagrebačkog sporazuma, koji je potpisan 29. marta 1994,³⁶⁰ u januaru 1995. predstavljen je Plan Z-4, kojim je za regiju Krajine predviđen visok stepen autonomije u okviru Hrvatske, dok bi Istočna Slavonija, Baranja i Srem, kao i Zapadna Slavonija, bili ponovo pripojeni Hrvatskoj uz manje oblike autonomije.³⁶¹ Plan Z-4 je predviđao petogodišnji prelazni period za ponovnu uspostavu punog suvereniteta Hrvatske.³⁶² Dana 30. januara 1995, Milan Martić, kao predsednik RSK, odbio je da prihvati Plan Z-4, jer je Hrvatska objavila da neće prihvatiti produženje mandata UNPROFOR.³⁶³ Pomenuti mandat je konačno ipak produžen u martu 1995. i bio je usredsređen na rekonstrukciju i saradnju, međutim, Milan Martić je i dalje odbijao da pregovara o Planu Z-4 jer preoblikovani UNPROFOR, koji se sada zvao UNCRO, nije bio zaštitna snaga.³⁶⁴ Ima dokaza da je Milan Martić postupao po uputstvima Slobodana Miloševića kada je odbio Plan Z-4.³⁶⁵ Pregovori između RSK i Hrvatske nastavljeni su tokom prve polovine 1995. godine, pri čemu se činilo da vlada RSK postaje otvorenija prema usvajanju Plana Z-4.³⁶⁶

158. Dana 2. avgusta 1995, Milan Babić, kao predsednik vlade RSK, prihvatio je Plan Z-4 “u suštini”.³⁶⁷ Snage Hrvatske vojske i policije su 4. avgusta 1995. započele vojnu operaciju nazvanu Operacija "Oluja", usmerenu protiv RSK i UNPA zona, a krajnji ishod te operacije bio je da su te snage preuzele kontrolu nad teritorijom RSK.³⁶⁸

³⁶⁰ Zagrebački sporazum je predviđao stvaranje dva kantona u Hrvatskoj, a njime je takođe regulisano povlačenje svez naoružanja za posredno gađanje i artiljerije sa granice između Hrvatske i RSK. Štaviše, sve naoružanje je trebalo da se stavi pod kontrolu UN, Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6167-6168; Charles Kirudja, 1. jun 2006, T. 4935-4936; DP 929. Usledila su dva ekonomska sporazuma, potpisana u novembru, odnosno početkom decembra 1994, i vlada RSK je preduzela mere da ispoštuje te sporazume, Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1660; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3743-3745, 3794, 3815, 3796-3797; Charles Kirudja, 1. jun 2006, T. 4935-4936; Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6169, 6175; Ratko Ličina, 15. avgust 2006, T. 6451-6452; Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7841. Ranije, tokom 1993. godine, bilo je nekoliko neuspelih pokušaja da se postignu sporazumi između Hrvatske i RSK: Daruvarski sporazum od 18. februara 1993. (Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 359-362; Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1653-1654; svedok MM-105, 1. novembar 2006, T. 10534-10535, 10573-10574, u aprilu 1993, u Ženevi su vođeni pregovori u cilju postizanja sporazuma (Slobodan Jarčević, 14. jul 2006, T. 6281-6282), Erdutski sporazum u julu 1993. (Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6151-6153, T. 6162-6163; DP 876), sporazum u Oslu 4. novembra 1993. (Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6157-6160), pregovori u Dobanovcima u decembru 1993. (Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3741; Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6163-6165).

³⁶¹ Veljko Džakula, 17. januar 2006, T. 440-441, 19. januar 2006, T. 596-597; Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1654; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3742-3743, 3754-3755 (gde je posvedočio da je regija Krajine trebalo da ima pravo na svoju zastavu i jezik, nadležnost da donosi odluke u oblasti zakonodavstva, stambene politike, obrazovanja, kulture, javnih službi, energije, privrede i mnogim drugim aspektima društva); Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6177-6178; Slobodan Perić, 7. septembar 2006, T. 7944-7945; Lazar Macura, 13. septembar 2006, T. 8232; DP 381.

³⁶² Veljko Džakula, 19. januar 2006, T. 597; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3803.

³⁶³ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1654-1655; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3749-3751, 3801-3802; Slobodan Jarčević, 14. jul 2006, T. 6299-6300; Lazar Macura, 13. septembar 2006, T. 8233, 14. septembar 2006, T. 8349.

³⁶⁴ Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3750, 3801-3802; Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6181-6183. *Vidi i* Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8350.

³⁶⁵ Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3918-3919 (gde je posvedočio da je Slobodan Milošević *a priori* rekao Milanu Martiću da odbije Plan Z-4); Mile Dakić, 25. oktobar 2006, T. 10055-10056 (gde je posvedočio da je rukovodstvo RSK “odgovor tražilo iz Beograda. Znae, ja mislim da instanca iznad, ovaj... da je, da je odlučivala da li će se plan Z-4 primjeniti ili neće”). *Vidi i* Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3751-3753; Charles Kirudja, 1. jun 2006, T. 4957; DP 769, str. 2.

³⁶⁶ Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3793; svedok MM-117, 16. oktobar 2006, T. 9450-9451, 17. oktobar 2006, T. 9596; DP 391.

³⁶⁷ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1656-1657; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3747-3749. *Vidi i* svedok MM-117, 18. oktobar 2006, T. 9623-9625.

³⁶⁸ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 32.

2. Saradnja sa Srbijom i pomoć koja je odatle pružana

159. Tokom cele 1992, 1993. i 1994. godine, rukovodstvo RSK, u kome je bio i Milan Martić, u brojnim prilikama je tražilo finansijsku, logističku i vojnu podršku od Srbije, kao i neposredno od Slobodana Miloševića.³⁶⁹ Većini tih zahteva je udovoljeno i podrška je pružana MUP RSK,³⁷⁰ kao i TO i SVK.³⁷¹ U januaru 1992, Milan Martić je izjavio da je saradnja sa Srbijom dobra i da nikad nije prestajala.³⁷² Ima dokaza u kojima se odnos između RSK i Srbije opisuje kao odnos “između dve države”, premda je RSK slušala “mišljenje svog saveznika.”³⁷³ U Beogradu se nalazilo predstavništvo Ministarstva inostranih poslova RSK.³⁷⁴ Ministra inostranih poslova RSK plaćala je Srbija, budući da ga je zapošljavalo Ministarstvo inostranih poslova Srbije.³⁷⁵ Kao predsednik RSK, Milan Martić je uživao punu podršku VJ.³⁷⁶

160. Što se tiče saradnje između RSK i RS, Pretresno veće ima u vidu dokaze u vezi s Operacijom “Koridor 92”.³⁷⁷ U obe faze te operacije učestvovala su jedinice policije RSK, PJM i TO, a operacijom su rukovodili VRS i policija RS.³⁷⁸ Milan Martić je tokom prve faze operacije, u junu i julu 1992, u nekoliko navrata obišao Posavski koridor.³⁷⁹ U drugoj fazi Operacije “Koridor 92” učestvovala su dve brigade PJM RSK.³⁸⁰ Milan Martić i Borislav Đukić su tokom te faze

³⁶⁹ DP 11 (identičan DP 659); DP 12; DP 68; DP 69; DP 194; DP 707; DP 840; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3756-3757.

³⁷⁰ MUP RSK je dobijao podršku od Srbije i JNA/VJ i ta podrška je u mnogim slučajevima pružana na osnovu trajnog naređenja koje je SSNO izdao 20. aprila 1992. u vezi sa snabdevanjem MUP RSK municijom: DP 67; DP 692; DP 694; DP 695; DP 697; DP 698; DP 699, DP 700, DP 701, DP 702, DP 703 i DP 704. Milan Babić je posvedočio da je policija RSK 1992. godine finansirana na isti način kao što je 1991. godine bila finansirana u SAO Krajini, Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1465.

³⁷¹ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1466-1467. Podrška koju je Srbija pružala SVK pokrivala je sve aspekte njenog funkcionisanja i obuhvatala je kadrovsku, operativnu i pozadinsku podršku, Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3894-3896 (na vodeće položaje u SVK bilo je prekomandovano približno 150-200 oficira VJ), T. 3903 (gde je posvedočio da su SVK i VJ “praktično bile jedno tkivo, samo na dve različite lokacije”), T. 3907-3910, 3953-3954, Rade Rašeta, 3. maj 2006, T. 3978; Slobodan Perić, 7. septembar 2006, T. 7933; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8338-8339; Borislav Đukić, 23. oktobar 2006, T. 9927-9928; DP 63, str. 2; DP 64; DP 65, DP 456. SSNO je nastavio da izdaje naređenja vezana za organizacione promene u TO SAO Krajine, DP 62; DP 71; DP 978. *Vidi i* DP 6, str. 161-68; Reynaud Theunens, 27. januar 2006, T. 806.

³⁷² DP 951, str. 1.

³⁷³ Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6254.

³⁷⁴ Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6139, 13. jul 2006, T. 6253-6254.

³⁷⁵ Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6139, 13. jul 2006, T. 6170, 6253-6254, 14. jul 2006, T. 6322-6323.

³⁷⁶ Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3907-3908. JNA je postala VJ kada je SFRJ prestala da postoji i kada su Srbija i Republika Crna Gora osnovale Saveznu Republiku Jugoslaviju, Lazar Macura, 15. septembar 2006, T. 8428.

³⁷⁷ *Vidi par. 154 gore.*

³⁷⁸ Dana 5. juna 1992, Milan Martić je naredio brigadama SUP i MUP RSK da formiraju “po jednu četu milicije, i to od dobrovoljaca”, od kojih je svaka trebala da broji po 120 ljudi naoružanih automatskim naoružanjem, sa oznakama Milicije Krajine, “za izvršenje zadatka od interesa za Srpsku Republiku Krajinu i srpski narod u celini”, DP 635. Dana 10. juna 1992, Milan Martić je naredio tim jedinicama da po određenim pravcima umarširaju u BiH, DP 461. Snage MUP RSK činile su deo Taktičke grupe 2 (TG-2), kojom je komandovao pukovnik Mile Novaković, i bile su angažovane u BiH barem od 24. juna 1992, DP 634, str. 4, 9. Kabinet ministra unutrašnjih poslova RSK objavio je 19. juna 1992. da su jedinice MUP RSK učestvovala u Operaciji “Koridor”, Reynaud Theunens, 27. januar 2006, T. 813; DP 646. *Vidi i* DP 6, str. 170; DP 568.

³⁷⁹ DP 634, str. 14, 48, 63, 93, 123.

³⁸⁰ DP 87 (Naređenje od 13. novembra 1992. da se dve brigade PJM uključe u operaciju u cilju “proširenja koridora odnosno do potpunog oslobodenja svih srpskih teritorija”).

Operacije “Koridor 92” komandovali sa “najjačim” odredom policije RSK.³⁸¹ Dokazi pokazuju da je, posle Operacije “Koridor 92”, popularnost Milana Martića u RSK znatno porasla.³⁸²

D. Oružani okršaji između srpskih i hrvatskih snaga

1. Tokom proleća i leta 1991.

161. Tokom proleća i leta 1991. godine, na više lokacija je došlo do nekoliko oružanih okršaja između oružanih snaga Hrvatske i SAO Krajine.³⁸³

162. Kao što je već rečeno, u martu 1991. godine u Pakracu i na Plitvicama izbili su oružani okršaji između snaga specijalne policije MUP Hrvatske i policije SAO Krajine. JNA je u oba navrata posle okršaja intervenisala kako bi razdvojila dve strane.³⁸⁴

163. U junu 1991. godine, u selu Lovinac u opštini Gračac, severozapadno od Knina, nalazila se jedna hrvatska SJB, pa je zbog toga policija SAO Krajine napala to selo.³⁸⁵ Svedok MM-003 je posvedočio da je tim napadom komandovao Milan Martić. Pretresno veće podseća na svoj zaključak da izjava svedoka MM-003 zahteva potkrepu i napominje da ona nije potkrepljena. Međutim, Pretresno veće ima u vidu izjavu Milana Babića da je Milan Martić “učestvovao” u napadu zajedno sa Frankom Simatovićem.³⁸⁶ Iako dokazi ne potkrepljuju zaključak da je Milan Martić komandovao napadom na Lovinac, Pretresno veće zaključuje da je van razumne sumnje dokazano da je Milan Martić učestvovao u tom napadu.³⁸⁷

164. Dana 2. jula 1991, Milicija Krajine je napala selo Ljubovo, jugozapadno od Titove Korenice, zbog toga što su se tu stacionirali pripadnici hrvatskog MUP posle okršaja na Plitvicama. U izjavama za javnost Milan Martić je rekao da je taj napad izvršen zbog toga što je istekao

³⁸¹ Veljko Džakula, 17. januar 2006, T. 432-433. *Vidi* i svedok MM-003, 9. mart 2006, T. 2041, 10. mart 2006, T. 2211. Postoje i dokazi da su 22. novembra 1992. Milan Martić, Borislav Đukić i general Momir Talić iz VRS održali sastanak da “zajednički procene situaciju povodom predstojećih borbenih dejstava” na području Gradačca i Orašja, *vidi* DP 6, str. 173.

³⁸² Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 404.

³⁸³ Postoje dokazi i da je tokom proleća i leta 1991. bilo nekoliko sličnih oružanih okršaja i napada u drugim selima, uključujući Potkonje, Vrpolje i Lički Osik: Potkonje i Vrpolje: u periodu do juna 1991, oko 60 pripadnika policije SAO Krajine izvršilo je prepad na mala hrvatska sela Potkonje i Vrpolje u opštini Knin, navodno u cilju pronalazjenja radio predajnika. U toj akciji niko nije poginuo, ali je civilno stanovništvo zbog tog incidenta otišlo, svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4453, 25. maj 2006, T. 4520-4521; svedok MM-096, 21. avgust 2006, T. 6846-6849 (gde je posvedočio da je kod nekih lica pronađeno 60 automatskih pušaka i municija, da je protiv njih pokrenut krivični postupak, ali da su na kraju pušteni na slobodu), 24. avgust 2006, T. 7067-7068, 7072-7073; DP 1037, L0092049. Lički Osik: dana 2. jula 1991, “snage Krajine” su napale hrvatsku policiju u mestu Lički Osik, DP 214, str. 3, gde je Milan Martić tu akciju opisao rečima “naša prva ofanzivna akcija”.

³⁸⁴ *Vidi* par. 132 *gore*.

³⁸⁵ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1432-1433; svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 2010-2011; Ratko Ličina, 14. avgust 2006, T. 6408.

³⁸⁶ Svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 2010-2011; Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1432-1433.

³⁸⁷ Pretresno veće podseća da iskaz Milana Babića, kao i iskaz svedoka MM-003, zahteva potkrepu, *vidi* Odeljak I D 2 *gore*. Međutim, Pretresno veće smatra da je, u slučajevima kada iskaz jednog od ove dvojice svedoka potkrepljuje iskaz drugog, takva potkrepa dovoljna.

ultimatum vlade SAO Krajine za povlačenje svih pripadnika i jedinica MUP Hrvatske sa teritorije SAO Krajine i zbog hapšenja i zlostavljanja Srba na području Like od strane Hrvata.³⁸⁸

165. Sredinom jula 1991, jedna jedinica po komandom kapetana Dragana Vasiljkovića napala je grad Glinu, koji se nalazi na području Banije, severozapadno od Dvora.³⁸⁹ Posle napada, intervenisala je JNA i stvorila tampon zonu.³⁹⁰ Dana 25. jula 1991, selo Strugu, koje se nalazi nekoliko kilometara severno od Dvora uz reku Unu, napale su jedinice pod komandom kapetana Dragana Vasiljkovića i Ratnog štaba Glina, a u toj operaciji učestvovalo je 50 “specijalaca”, 50 policajaca i 700 civila.³⁹¹ Posle napada, intervenisala je JNA i stvorila tampon zonu.³⁹²

166. Dana 26. avgusta 1991, napadnuto je hrvatsko selo Kijevo, koje se nalazi 15 kilometara istočno od Knina, zato što je MUP Hrvatske u tom selu osnovao SJB.³⁹³ Odluku da se izvrši napad na Kijevo doneo je Milan Martić u saradnji sa JNA i ona je usledila posle ultimatumu koji je on izdao hrvatskoj SJB, u kome je izjavio: “Vi i vaše vrhovništvo doveli ste odnose između srpskog i hrvatskog stanovništva do nemogućnosti daljeg zajedničkog življenja na našim – srpskim teritorijama Srpske autonomne oblasti Krajina”.³⁹⁴ Što se tiče civilnog stanovništva u Kijevu, u tom ultimatumu se kaže sledeće:

Također upozoravamo stanovništvo Kijeva da se na vrijeme skloni na sigurna mjesta, da ne bi došlo do njegova stradanja. Napominjemo da želimo zajednički život i razumijevanje stanovništva srpskih sela i hrvatskog pučanstva u Kijevu, garantujući svima sva građanska i ljudska prava.³⁹⁵

167. U tom napadu su učestvovali jedinice 9. korpusa JNA u Kninu, jedinice Milicije Krajine i lokalne TO.³⁹⁶ Dokazi pokazuju da su JNA i MUP bili u sadejstvu i da je JNA komandovala snagama koje su učestvovali u napadu.³⁹⁷ Dokazi u vezi sa brojnošću hrvatskih snaga u Kijevu nisu dosledni.³⁹⁸ Uoči napada, u periodu od 23. do 25. avgusta 1991, komandant hrvatske SJB evakuisao je skoro sve civilno stanovništvo iz Kijeva.³⁹⁹

³⁸⁸ DP 211; DP 973; DP 975. *Vidi i* MM-003, 8. mart 2006, T. 2005-2006. Ratko Ličina je posvedočio da je policija SAO Krajine reagovala na osnivanje hrvatskih SJB samo u onim opštinama u kojima su Srbi bili u većini, kao što je bio slučaj na Plitvicama (opština Titova Korenica), u Lovincu (opština Gračac), u Kijevu (opština Knin), u Kruševu (opština Obrovac), u Škabrnji (opština Benkovac) i u Viduševcu (opština Glina), Ratko Ličina, 14. avgust 2006, T. 6428, 15. avgust 2006, T. 6507-6508.

³⁸⁹ Aernout van Lynden, 2. jun 2006, T. 5002, 5012-5014.

³⁹⁰ Aernout van Lynden, 2. jun 2006, T. 4996-4999, 5007.

³⁹¹ DP 587. *Vidi i* DP 582 (gde stoji da su se Milan Martić, kapetan Dragan Vasiljković i Bogdan Vajagić sastali 23. jula 1991. da bi razgovarali o situaciji na području Banije).

³⁹² Aernout van Lynden, 2. jun 2006, T. 5008. *Vidi i* DP 587, str. 1.

³⁹³ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1553-1556; DP 1037, L0079681.

³⁹⁴ DP 820, Usaglašene činjenice, par. 20. *Vidi i* Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1438-1439, 17. februar 2006, T. 1555, DP 1037, Grupa 11, L0079292-3, L0079682; DP 212.

³⁹⁵ DP 212; Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1555. *Vidi i* DP 496, str. 11; DP 1037, L0079294, L0079682.

³⁹⁶ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1558-1559; Milan Dragišić, 19. septembar 2006, T. 8655-8656.

³⁹⁷ DP 45, str. 48; DP 496, str. 11. *Vidi i* svedok MM-003, 9. mart 2006, T. 2035.

³⁹⁸ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4443 (pripadnici hrvatskog MUP bili su smešteni u Domu kulture u Kijevu). Milan Dragišić, 19. septembar 2006, T. 8655-8656 (u Kijevu je bilo najmanje 300 naoružanih ljudi, uključujući pripadnike ZNG); Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9875 (vršeno je postepeno pojačavanje hrvatskih snaga u Kijevu i one su na kraju brojale 1.000 ljudi).

³⁹⁹ Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9872.

168. Napad na Kijevo 26. avgusta 1991. trajao je samo nekoliko časova.⁴⁰⁰ Postoje različiti dokazi u vezi sa ciljem tog napada. Svedoci su u iskazima rekli da je cilj bio da se “[očisti Kijevo] od hrvatske populacije”, da se povežu dva srpska sela, Polače i Civljane, koja se nalaze na suprotnim stranama Kijeva, da se “oslobodi taj prostor”, kao i da se omogući dalje napredovanje JNA.⁴⁰¹ Borislav Đukić, koji je u to vreme bio komadant Taktičke grupe 1 (u daljem tekstu: TG-1) 9. korpusa JNA u Kninu, posvedočio je da napad nije bio unapred planiran, nego da je bio reakcija na hrvatski napad od 25. avgusta 1991. na tampon zone koje je pre toga uspostavila TG-1. Prema izjavi Borislava Đukića, cilj napada je bio da se probije blokada puta u Kijevu, koju je u tom mestu postavila hrvatska SJB.⁴⁰²

169. Tokom napada katolička crkva u Kijevu je oštećena, a posle je i uništena.⁴⁰³ Dokazi takođe pokazuju da su privatne kuće pljačkane i paljene.⁴⁰⁴

170. Dana 28. avgusta 1991, TG-1 Devetog korpusa JNA napala je i mešovito hrvatsko-srpsko selo Vrliku, koje se nalazi južno od Knina, u blizini Kijeva.⁴⁰⁵ Posle napada, u Vrlici je osnovana SJB MUP SAO Krajine.⁴⁰⁶ Potom su pripadnici te SJB posredno učestvovali u opštoj pljački tako što su kamionima natovarenim opljačkanom robom dozvolili da se odvezu prema Kninu.⁴⁰⁷

171. Dana 16. septembra 1991, snage i artiljerija TG-1 Devetog korpusa JNA napali su Drniš, koji se nalazi blizu Knina i u kome su u to vreme 75% stanovnika bili Hrvati.⁴⁰⁸ Tokom tog napada i nekoliko dana posle toga, centar Drniša je skoro potpuno razoren.⁴⁰⁹ Pripadnici JNA i MUP i lokalni stanovnici učestvovali su u pljački velikih razmera.⁴¹⁰ Približno 10 do 15 dana posle napada, u Drnišu je osnovana SJB MUP SAO Krajine.⁴¹¹

172. Posle tih napada, na pretežno hrvatskim delovima SAO Krajine došlo je do nekoliko većih okršaja i napada. Oni su detaljnije opisani u daljem tekstu.

⁴⁰⁰ Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9880.

⁴⁰¹ Svedok MM-003, 9. mart 2006, T. 2030, 2032-2035; svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4443.

⁴⁰² Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9871-9873, 9875-9876; Milan Dragišić, 19. septembar 2006, T. 8655-8656. Milan Babić je posvedočio da su stanovnici Kijeva blokirali put, Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1551-1552. *Vidi i* DP 105.

⁴⁰³ Milan Babić, 3. mart 2006, T. 1931; svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4444; Borislav Đukić, 19. oktobar 2006, T. 9767, 20. oktobar 2006, T. 9886; DP 106 (gde se navodi da je ZNG bio raspoređen u crkvi).

⁴⁰⁴ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4434-4435; Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9885-9886. *Vidi i* DP 496.

⁴⁰⁵ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1567; svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4444; Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9887.

⁴⁰⁶ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4445.

⁴⁰⁷ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4445; Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9887-9888 (gde je posvedočio da je JNA probila hrvatsku opsadu Vrlike i da JNA nije učestvovala u pljačkanju); DP 221.

⁴⁰⁸ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4446, 4450-4451; Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9888, 9894-9895; DP 984, str. 7-12. Pored Drniša su se nalazila dva vojna objekta JNA i oba su bila blokirana od strane hrvatskih snaga, Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9888-9889. U Drnišu nije bilo hrvatske SJB, svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4452.

⁴⁰⁹ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4450, 25. maj 2006, T. 4542.

⁴¹⁰ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4450; Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9889-9890.

⁴¹¹ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4452.

2. Hrvatska Dubica, Cerovljani i Baćin

(a) Preuzimanje vlasti u Hrvatskoj Kostajnici i Hrvatskoj Dubici

173. Hrvatska Dubica, Cerovljani i Baćin su 1990. godine bili mešana ili pretežno hrvatska sela u opštini Hrvatska Kostajnica u severoistočnom delu Hrvatske.⁴¹² Godine 1990, Hrvatska Dubica je imala oko 2.000 do 2.500 stanovnika.⁴¹³ Cerovljani se nalaze oko tri do šest kilometara severno od Hrvatske Dubice i 1990. godine su imali nekih 500 stanovnika.⁴¹⁴ Baćin se nalazi na oko tri do pet kilometara zapadno od Hrvatske Dubice i 1990. godine je imao 200 do 500 stanovnika.⁴¹⁵

174. Na području Hrvatske Kostajnice tokom avgusta i septembra 1991. vođene su žestoke borbe koje su trajale do početka oktobra.⁴¹⁶ U septembru 1991, zajedno s pukovnikom Dušanom Smiljanićem, načelnikom bezbednosti 10. korpusa JNA u Zagrebu, Milan Martić je otišao na to područje radi koordinacije borbenih dejstava oko “oslobađanja Kostajnice”.⁴¹⁷

175. Dana 12. ili 13. septembra 1991, srpske snage, među kojima je bila i TO SAO Krajine, preuzele su kontrolu nad Hrvatskom Kostajnicom.⁴¹⁸ U tome je učestvovala specijalna jedinica policije SAO Krajine u Dvoru na Uni, u sadejstvu sa TO.⁴¹⁹ Posle preuzimanja kontrole nad Hrvatskom Kostajnicom, operacija je nastavljena kako bi se zauzela ostala sela duž pravca između Kostajnice i Novske, uključujući sela Hrvatska Dubica, Cerovljane i Baćin.⁴²⁰ Uspostavljena je linija fronta između snaga SAO Krajine i hrvatskih snaga, a pružala se od Sunje do Hrvatske Dubice i dalje prema Novskoj.⁴²¹ Posle te operacije, na liniji fronta je svakog dana bilo okršaja.⁴²²

⁴¹² Hrvatsku Dubicu okružuju sela Baćin, Cerovljani, Predore (na približno osam kilometara od Hrvatske Dubice), Slabinja i Živaja. Neposredno uz Hrvatsku Dubicu, na drugoj obali reke Une, u BiH, nalazi se Bosanska Dubica, koja je 1990. godine imala približno 10.000 stanovnika (oko 40% Srba, 45% Muslimana i 500 Hrvata). Živaja (koja se nalazi nešto severnije od Cerovljana i oko osam do petnaest kilometara od Hrvatske Dubice) i Slabinja (deset do petnaest kilometara zapadno od Hrvatske Dubice) su bili pretežno srpska sela, svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2278, 2361; svedok MM-025, 12. jun 2006, T. 5410, 5422-5424; DP 265, str. 2-3; Nikola Dobrijević, 10. novembar 2006, T. 10883-10884; Mijo Ciprić, DP 274, str. 2; DP 23, Atlas str. 21. *Vidi i* DP 301, str. 3; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 42-59 i DVD 2, str. 1-7; DP 1044.

⁴¹³ DP 265, str. 2; DP 301, str. 2, godine 1991, 50% stanovništva su bili Hrvati, a 38% Srbi.

⁴¹⁴ DP 265, str. 2. Godine 1991, Hrvata je bilo 52,9%, a Srba 39,5%, DP 301, str. 3.

⁴¹⁵ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2278; DP 265, str. 3; Mijo Ciprić, DP 274, str. 2; DP 301, str. 1, gde se navodi i da je Hrvata bilo 94,9%, a Srba 1,5%.

⁴¹⁶ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1597-98; DP 1034, L0092283; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 7-8; DP 1044.

⁴¹⁷ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1441-1442. *Vidi i* DP 206; Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1532-1533.

⁴¹⁸ Nikola Dobrijević, 10. novembar 2006, T. 10873, 10878, 10882-10883. Nikola Dobrijević je posvedočio da je među 500-600 pripadnika TO bilo 111 Hrvata i nekoliko procenata Muslimana, Nikola Dobrijević, 10. novembar 2006, T. 10881-10882, 13. novembar 2006 T. 10980-10981; Antun Blažević, DP 273, str. 2.

⁴¹⁹ DP 568, str. 3; Nikola Dobrijević, 13. novembar 2006, T. 10955. *Vidi i* DP 957, str. 2, gde stoji da se od 2. septembra 1991. “jake snage MUP-a nalaze u rejonu Dubica i Štici”.

⁴²⁰ Nikola Dobrijević, 10. novembar 2006, T. 10883-10884; Antun Blažević, DP 273, str. 2-3; Mijo Ciprić, DP 274, str. 3-4; DP 568, str. 4; DP 599, str. 5.

⁴²¹ Nikola Dobrijević, 10. novembar 2006, T. 10884-10886. Prema izjavi svedoka MM-022, linija fronta protezala se između Jasenovca i Sunje duž reke Save, svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2350-2351.

⁴²² Nikola Dobrijević, 10. novembar 2006, T. 10886.

(b) Hrvatska Dubica

176. Hrvatski MUP je 1991. godine preuzeo kontrolu nad SJB u Hrvatskoj Dubici.⁴²³ Od sredine 1991. godine, u Hrvatskoj Dubici su formirane jedinice ZNG.⁴²⁴ Približno u isto vreme, stanovnici srpske nacionalnosti su počeli da se iseljavaju iz Hrvatske Dubice.⁴²⁵

177. Posle okupacije Hrvatske Kostajnice, približno 12. ili 13. septembra, Hrvatska Dubica je granatirana iz Hrvatske Kostajnice i Bosanske Dubice, koja se nalazi u BiH.⁴²⁶ Kasnije su se ZNG i hrvatski MUP povukli iz Hrvatske Dubice i okolnih sela, a civilno stanovništvo je počelo da odlazi odatle.⁴²⁷ Posle 13. septembra 1991, u Hrvatskoj Dubici je ostalo samo oko 60 Hrvata, uglavnom starih ljudi i žena.⁴²⁸

178. U Hrvatskoj Dubici su bile stacionirane snage TO SAO Krajine i policijske snage, među kojima je bila i jedna jedinica Milicije Krajine koja je u svom sastavu imala 30 policajaca s tog područja.⁴²⁹ Tom jedinicom Milicije Krajine komandovali su Veljko Rađunović zvani Velja, njegov sin Stevo Rađunović i Momčilo Kovačević, a komandno mesto se nalazilo u staroj zgradi škole u Hrvatskoj Dubici.⁴³⁰ U Živaji je bilo "rezervista" i oni su bili pod komandom Steve Borojevića.⁴³¹ Rezervisti su nosili stare vojne sivomaslinaste uniforme.⁴³²

179. Dana 15. septembra 1991, JNA, TO i policija su opkolili Predore, selo udaljeno približno osam kilometara od Hrvatske Dubice, i počeli da pretresaju kuće.⁴³³ Pokupili su ljude i odveli njih šest ili sedam, među kojima je bio i pripadnik ZNG Josip Josipović, do reke Save, gde su ih koristili kao živi štit dok su vršili izviđanje terena, pa su ih onda sve vratili u selo.⁴³⁴ Josipa Josipovića i njegovog rođaka Miću Ćorića su onda odveli u Dubička Brda, gde su ih mesec dana držali u

⁴²³ Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3338.

⁴²⁴ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2281-2283, 2324. Radilo se o približno četiri jedinice, od kojih je svaka brojala po četiri do pet ljudi, koji nisu imali uniforme. Te jedinice su imale po jedan komad vatrenog oružja, a neki njihovi pripadnici su nosili svoje lovačke puške. Njihov štab se nalazio u Hrvatskoj Dubici, blizu mosta između Hrvatske Dubice i Bosanske Dubice, DP 265, str. 5; Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3297-3298, 3348.

⁴²⁵ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2284, 2325, 2330; Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2385; Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3304-3305, 3333-3334; svedok MM-025, 12. jun 2006, T. 5421.

⁴²⁶ Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 2. *Vidi i* Antun Blažević, DP 273, str. 2.

⁴²⁷ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2281, 2286-2287, 2289; Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3298, 3346-3347; svedok MM-025, 12. jun 2006, T. 5414, 5421, DP 265, str. 4; Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 2.

⁴²⁸ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2292-2293; Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2385-2386; svedok MM-025, 12. jun 2006, T. 5421-5422, DP 265, str. 4.

⁴²⁹ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2289-2290, 2293, 2316, 2336, 2350; Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3297-3298.

⁴³⁰ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2291, 2297-2298, 2308; Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3309-3310, 3314. Pripadnici *Milicije Krajine* bili su i Mirko Šarac, Milan Petrović, Đorđe Ratković, Đuro Jerinić, Marjan Prvalo, Mladen Pozar, Rajko Pauković, Dubravko Pauković, Mičo Tepić i Branko Kotur, Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3309, 3318.

⁴³¹ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2289, 2293.

⁴³² Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2293. Srpske snage na tom području u to vreme su nosile razne oznake, među kojima su bili zvezda petokraka i amblemi sa natpisima "SAO Krajina", "Milicija Krajine", sa dvoglavim orlom i ukrštenim mačevima, sa četiri ćirilična slova "S". Nije bilo moguće raspoznati kojoj su jedinici vojnici pripadali. Ima i dokaza o vojnicima sa oznakama na kojima je pisalo "Specijalne jedinice policije", "Plavi" i "Ugljevik", koje su nosili Srbi koji su došli iz BiH, Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3299-3300, 3300-3303, 3353, 7. april 2006, T. 3382-3383; DP 266; DP 288.

⁴³³ Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3294, 3309, 3349-3350.

zatočenju.⁴³⁵ Posle toga su ih premestili u zgradu škole u Hrvatskoj Dubici, koju su srpske snage, uključujući TO i policiju, koristile kao komandno mesto.⁴³⁶ U toj zgradi škole bili su Momčilo Kovačević i Veljko Rađunović, koji su izdavali naređenja i učestvovali u premlaćivanju zatočenika koji su se nalazili u toj zgradi.⁴³⁷ Josip Josipović je identifikovao Momčila Kovačevića, Stevu Rađunovića, Mirka Šarca, Milana Petrovića, Đorđa Ratkovića, Đuru Jerinića, Marjana Prvala i Mišu Pozara kao vojnike koji su ih čuvali.⁴³⁸ Josip Josipović je posvedočio da je čuo vojnike kako razgovaraju i da je na osnovu njihovih reči zaključio da su naređenja primali od Milana Martića.⁴³⁹

180. Posle zauzimanja Hrvatske Dubice pa do sredine oktobra 1991, neke kuće u Hrvatskoj Dubici su spaljene: približno osam njih je pripadalo Hrvatima, dve su pripadale parovima u mešovitim brakovima, dok je jedna pripadala jednom Srbinu.⁴⁴⁰ I pljačkanje je bilo rasprostranjeno, a vršili su ga JNA, TO, Milicija Krajine i Srbi meštani.⁴⁴¹ I zatočene Hrvate su terali da pljačkaju.⁴⁴² Opljačkane su sve kuće ljudi koji su pobjegli, kako Hrvata tako i Srba, a automobili, traktori, alati, mehanizacija, nameštaj i stoka su pokradeni.⁴⁴³ U kuće ljudi koji su pobjegli uselili su se Srbi koji su se povukli sa područja Pakraca i Lipika.⁴⁴⁴

181. Ujutro 20. oktobra 1991, Veljko Rađunović, Radovan Šoša i jedan čovek sa nadimkom Janjeta dovezli su se jednim kamionom s oznakom "Milicija SAO Krajine" do kuće Ane Kesić i njoj i njenoj snaji/zaovi Katarini rekli da pođu s njima na neki sastanak.⁴⁴⁵ Potom su tim kamionom pokupili još nekoliko civila i odvezli ih u Vatrogasni dom u Hrvatskoj Dubici.⁴⁴⁶ Istog dana, Branko Majstorović, koji je nosio uniformu JNA, rekao je Tomislavu Kozarčaninu da ode u Vatrogasni dom na sastanak, što je ovaj i učinio.⁴⁴⁷ Deset minuta kasnije, u Vatrogasni dom je stigao drugi

⁴³⁴ Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3310, 3350.

⁴³⁵ Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3310-3311. Pretresno veće smatra da odbrana nije na odgovarajući način obavestena o zatočeničkom objektu u Dubičkim Brdima i ovaj dokaz neće uzeti u obzir kao osnovu za donošenje osuđujuće presude, *vidi* Odeljak I C *gore*.

⁴³⁶ Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3311, 3314.

⁴³⁷ Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3314.

⁴³⁸ Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3318, 7. april 2006, T. 3375.

⁴³⁹ Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3356.

⁴⁴⁰ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2295-2296.

⁴⁴¹ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2293-2295, 2336.

⁴⁴² Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3312-3313.

⁴⁴³ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2294-2296; Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2383. *Vidi i* Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3313.

⁴⁴⁴ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2296.

⁴⁴⁵ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2298-2301; Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2388-2390, DP 258, str. 2.

⁴⁴⁶ Među onima koje je pokupio taj kamion bili su Vera Franković, Veronika Stanković, Pavle Kropf, Bara Kropf i njena kćerka, jedan osamdesetogodišnjak sa nadimkom Brico, Danica Krizmanović, Ruža Dikulić, Sofija Dikulić i Nikola Lončar, svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2299-2301; Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2388-2389, DP 258, str. 2. Pretresno veće smatra da Vera Stanković, rođena 1915. godine, jeste Veronika Stanković iz Dodatka I Optužnici, da Pavle Kropf, star 60 godina, jeste Pavao Kropf iz Dodatka I, da Bara Kropf, stara 60 godina, jeste Barbara Kropf iz Dodatka I, kao i da Nikola Lončar jeste Nikola Lončarević iz Dodatka I. *Vidi i* Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3324; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 49-53.

⁴⁴⁷ Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 2.

autobus, kojim je dovezeno još 20 ljudi.⁴⁴⁸ U Vatrogasnom domu tada je ukupno bilo preko 40 ljudi, ali kasnije ih je došlo i više.⁴⁴⁹ Uglavnom su to bili Hrvati, ali bilo je i Srba i Muslimana.⁴⁵⁰

182. Ljude u Vatrogasnom domu su čuvali Katarina Pekić zvana Kaća i Stevo Rađunović, koji su bili naoružani i u uniformama JNA, kao i jedan čovek koji se prezivao Kovačević.⁴⁵¹ Zatočenicima nisu dozvoljavali da odu.⁴⁵² Svaka dva-tri sata smenjivala se straža i zatočenike su prozivali sa spiska kako bi proverili da li su svi tu.⁴⁵³ Tokom dana jedanaest zatočenika je pušteno na slobodu ili je uspelo da pobegne, a među njima je bio Tomislav Kozarčanin.⁴⁵⁴

183. Nekoliko svedoka je posvedočilo da je, pored ostalih, od srpskih vojnika u Hrvatskoj Dubici čulo da su ljude koji su 20. oktobra 1991. bili zatočeni u Vatrogasnom domu sledećeg dana odveli na mesto zvano Krečane kod Baćina i da su ih tamo ubili.⁴⁵⁵ Iz nekoliko grobnica, među kojima je bila i grobnica u Krečanama kod Baćina, kasnije su ekshumirana tela sledeća 32 civila, za koje dokazi pokazuju da su 20. oktobra 1991. bili zatočeni u Vatrogasnom domu.⁴⁵⁶ Katarina Alavančić, Terezija Alavančić, Josip Antolović,⁴⁵⁷ Marija Batinović,⁴⁵⁸ Mara Ćorić,⁴⁵⁹ Mijo Ćović,⁴⁶⁰ Marija Delić, Ana Dikulić, Ruža Dikulić, Sofija Dikulić, Antun Đukić, Marija Đukić zvana Maca,⁴⁶¹ Ana Ferić, Juraj Ferić, Kata Ferić, Filip Jukić, Marija Jukić, Antun Krivajić, Barbara Kropf, Pavao Kropf, Ivan Kulišić,⁴⁶² Nikola Lončarić, Antun Mucavac,⁴⁶³ Ivo Pezo, Sofija Pezo, Anka Piktaja,⁴⁶⁴ Štepan Sabljar, Veronika Stanković, Antun Švračić, Marija Švračić, Ana Tepić⁴⁶⁵ i Katarina Vladić.⁴⁶⁶ Pored toga, dokazi pokazuju da je sledećih devet civila, čija tela nisu pronađena, bilo

⁴⁴⁸ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2301.

⁴⁴⁹ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2301-2302. *Vidi i* DP 380, str. 10, 12.

⁴⁵⁰ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2303.

⁴⁵¹ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2343-2344; Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 3; DP 380, str. 11-12.

⁴⁵² Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 3

⁴⁵³ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2302, 2343-2344. Dva Srbina, Mičo Kesonja i Đuro Kesonja, sastavila su spisak svih ljudi koji su ostali u Hrvatskoj Dubici za vreme njihove okupacije, Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 3-4.

⁴⁵⁴ Na slobodu su puštena trojica Srba, jedan Musliman i sedam Hrvata, čije su komšije ili prijatelji Srbi kontaktirali stražare, svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2304-2306, 2360; Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2390, 2393-2394, DP 258, str. 2-3; Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 3; DP 380, str. 11-12.

⁴⁵⁵ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2310-2311; Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3324-3325, 3354; Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2381-2382, DP 258, str. 3; Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 3. *Vidi i* DP 265, str. 6; DP 257.

⁴⁵⁶ Godine 1997, iz masovne grobnice u Krečanama kod Baćina ekshumirano je 56 tela, Davor Strinović, 12. april 2006, T. 3669; Ana Kesić, DP 258, str. 3; Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 3; Antun Blažević, DP 273, str. 4; Mijo Ciprić, DP 274, str. 4; DP 301, str. 1; DP 380; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 5-7; DP 1044.

⁴⁵⁷ DP 315.

⁴⁵⁸ DP 316.

⁴⁵⁹ DP 310; Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3324-3325.

⁴⁶⁰ DP 317.

⁴⁶¹ DP 308.

⁴⁶² Ima dokaza da je osoba zvana "Ivo Kuliša" ostala u Hrvatskoj Dubici, Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 2. Međutim, Pretresno veće ne može da zaključi da se radi o istoj osobi koja je navedena pod imenom Ivan Kulišić.

⁴⁶³ DP 307.

⁴⁶⁴ DP 314.

⁴⁶⁵ DP 306.

⁴⁶⁶ U vezi s ove 32 osobe, *vidi* DP 257 (gde su navedene sve te osobe osim Marije Batinović); svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2312-2313; DP 302, DP 323. DP 302 ukazuje na to da su tela svih tih osoba, osim Marije Delić i Ive Peze, ekshumirana iz masovne grobnice u Krečanama kod Baćina. U DP 323 navode se uzroci smrti, i to kao strelne rane, rane koje su posledica udaraca ili eksplozije, osim u slučaju Ivana Kulišića, za koga se u ovom dokaznom predmetu navodi da uzrok smrti nije poznat. U DP 257 se takođe navodi da su Jukić, ime nepoznato, Krnić, ime nepoznato i Šestić, ime nepoznato, bili zatočeni u Vatrogasnom domu. Ne

zatočeno u Vatrogasnom domu 20. oktobra 1991. i da su sledećeg dana ubijeni u Krečanama kod Bačina: Stjepan Dikulić, Antun Đurinović, Jozo Karanović, Reza Krivajić, Dušan Tepić, Ivan Trninić, Ivo Trninić, Kata Trninić i Terezija Trninić.⁴⁶⁷ Premda njihova tela nisu pronađena, s obzirom na činjenicu da su bili zatočeni u Vatrogasnom domu u isto vreme kada i gorepomenute 32 osobe koje su kasnije ubijene, Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da su i oni ubijeni.⁴⁶⁸ Sve gorenavedene žrtve su bile hrvatske nacionalnosti, osim Ane Tepić i Dušana Tepića, koji su bili Srbi.⁴⁶⁹

184. Posle bekstva iz Vatrogasnog doma, Tomislav Kozarčanin se sedam-osam dana skrivao. Kada se vratio kući, pokupili su ga Đuro Majstorović i još dvojica ljudi s istim prezimenom. Bili su u uniformama JNA i nosili automatske puške. Stavili su mu lisice na ruke i povez preko očiju i pretukli ga, a potom ga u svom automobilu odvezli u jednu napuštenu kuću. Za vreme vožnje su ga tukli i polomili mu nekoliko rebara, a noge su mu sekli nožem. Zatim su ga odvezli na drugo mesto, skinuli mu lisice i ostavili ga. Jedan Srbin ga je kasnije odveo u SJB u Hrvatskoj Dubici, gde je ispričao šta mu se desilo.⁴⁷⁰

185. Nakon što su Ana Kesić i njena snaja/zaova Katarina puštene iz Vatrogasnog doma, jedan njihov rođak, Milan Šestić, rekao im je da je ubijeno troje njihovih komšija i da im je on iskopao rake.⁴⁷¹ Za te tri osobe ne postoje nikakvi drugi dokazi.⁴⁷² Pretresno veće konstatuje da ovi dokazi nisu dovoljni da bi se van razumne sumnje utvrdilo da su te osobe ubijene.⁴⁷³

postoje nikakvi drugi dokazi u vezi s ovim osobama i, s obzirom na taj nedostatak dokaza, Pretresno veće nije u mogućnosti da ih identifikuje. Imajući u vidu svoj zaključak u vezi s tumačenjem Optužnice (*vidi* Odeljak I C *gore*) Pretresno veće neće donositi nikakve dalje zaključke u vezi s ovim osobama.

⁴⁶⁷ DP 257; DP 302; DP 323.

⁴⁶⁸ U vezi s tim, Pretresno veće ima u vidu izjavu Mije Ciprića da postoji mogućnost da je tela iz masovne grobnice u Krečanama kod Bačina odnela voda, budući da se ta grobnica nalazi na obali reke Une, Mijo Ciprić, DP 274, 7-8. novembar 2000, str. 4. *Vidi* i DP 1042; DP 1043, DVD 2, str. 5-7.

⁴⁶⁹ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2313.

⁴⁷⁰ Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 3.

⁴⁷¹ Ana Kesić, DP 258, str. 3.

⁴⁷² Te tri osobe su bili Luka Krnić, Štef Uska i Batinović, čije ime nije poznato, Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2381, DP 258, str. 3. U Dodatku I Optužnice navode se dve osobe s prezimenom Batinović, ali Pretresno veće ne može da utvrdi da li je pomenuti Batinović ijedna od te dve osobe navedene u Dodatku I.

⁴⁷³ Postoje dokazi o tome da je Milan Šestić nestao iz Hrvatske Dubice, Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2381, DP 258, str. 3. *Vidi* i DP 302, str. 4. Dokumentarni dokazi pokazuju da je i Mijo Mišić nestao iz Hrvatske Dubice, DP 302, str. 4. Milan Šestić i Mijo Mišić su navedeni u Dodatku I Optužnice kao žrtve koje su ubijene u Bačinu i okolini. Međutim, s obzirom na dokaze koji su predloženi Pretresnom veću u vezi s ovim osobama (DP 302, DP 323), Pretresno veće ne može da sa sigurnošću konstatuje da su te osobe mrtve ili da su ubijene. Maca Dikulić (stara 86 godina) je navedena u Dodatku I Optužnice. Ima dokaza da je ona ostala u Hrvatskoj Dubici posle okupacije, Ana Kesić, DP 258, str. 3; Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 2. Međutim, Pretresnom veću nisu dostavljene nikakve druge informacije u vezi s tom osobom (DP 302, DP 303). Pretresno veće ne može sa sigurnošću da konstatuje da je ta osoba umrla ili da je bila ubijena.

(c) Cerovljani

186. Na preporuku hrvatske policije i ZNG, većina stanovnika Cerovljana je u avgustu i početkom septembra 1991. otišla iz tog sela, tako da su u njemu ostali samo stariji ljudi.⁴⁷⁴

187. Dana 13. i 21. septembra 1991, u Cerovljane su došli Srbi i spalili kuće Hrvata.⁴⁷⁵ Srbi koji su došli 21. septembra bili su naoružani i bilo ih je pedesetak, većina njih je bila u civilnoj odeći, ali ih je nekoliko bilo i u vojnim uniformama.⁴⁷⁶ Komandant im je bio Nikola Begović iz Babine Rijeke kod Hrvatske Kostajnice, a većina ih je bila iz Živaje, Šaša i okoline Hrvatske Dubice.⁴⁷⁷ U popodnevnim časovima 24. septembra, naoružani Srbi su ponovo došli i čula se pucnjava; te noći su pronađena tri leša.⁴⁷⁸ Istog dana, Srbi su zapalili kuće Đure Petrovića, Nikole Dragoćajca, Anke Barišić i Željka Blinje, a iz bacača raketa gađali su katoličku crkvu i oštetili zvonik.⁴⁷⁹ Neki od tih naoružanih Srba takođe su ukrali automobil Antuna Blaževića.⁴⁸⁰

188. Dokazi pokazuju da su negde u oktobru 1991. godine, neidentifikovani naoružani Srbi preostale civile u Cerovljanima okupili u prostorijama Mesne zajednice pod izgovorom da će se tu održati sastanak, posle čega su ih tu noć zadržali u pritvoru. Sledećeg jutra su ih odveli.⁴⁸¹ Tela Marije Antolović,⁴⁸² Ane Blinje,⁴⁸³ Josipa Blinje,⁴⁸⁴ Katarine Blinje,⁴⁸⁵ Andrije Likića,⁴⁸⁶ Ane Lončar⁴⁸⁷ i Kate Lončar (rođene 1906. godine)⁴⁸⁸ su kasnije pronađena u masovnoj grobnici u Krečanama kod Baćina.⁴⁸⁹ Jedna druga žena koja se zvala Kata Lončar i koja je bila Hrvatica, ostala je u selu sve vreme okupacije, zato što je imala “veze sa Srbima”.⁴⁹⁰ Tela Nikole Blinje, Antuna Lončara i Nikole Zaočevića, koji su takođe bili pokupljeni te noći, nisu pronađena.⁴⁹¹ Što se tiče Nikole Zaočevića, Pretresno veće napominje da on nije naveden u Dodatku I Optužnice i podseća

⁴⁷⁴ Antun Blažević, DP 273, str. 3.

⁴⁷⁵ Antun Blažević, DP 273, str. 3. Dana 13. septembra 1991, “Srbi” su spalili tri kuće Hrvata koje su se nalazile na onoj strani Cerovljana koja je okrenuta prema Živaji. Dana 21. septembra, spalili su još tri kuće, Antun Blažević, DP 273, str. 3.

⁴⁷⁶ Antun Blažević, DP 273, str. 3.

⁴⁷⁷ Antun Blažević, DP 273, str. 3.

⁴⁷⁸ Žrtve su bile Barbara Blinja, Nikola Likić i Đuro Petrović, Antun Blažević, DP 273, str. 3-4. Pretresno veće zaključuje da su te žrtve ubili naoružani Srbi iz Živaje pod komandom Nikole Begovića. Pretresno veće ima u vidu da Barbara Blinja, Nikola Likić i Đuro Petrović nisu navedeni u Dodatku I Optužnice. Pretresno veće smatra da odbrana nije na odgovarajući način obavestena o tim ubistvima, pa stoga neće donositi osuđujuću presudu zasnovanu na njima. *Vidi Odeljak I C gore.*

⁴⁷⁹ Antun Blažević, DP 273, str. 3.

⁴⁸⁰ Antun Blažević, DP 273, str. 3.

⁴⁸¹ Antun Blažević, DP 273, str. 4.

⁴⁸² Antun Blažević, DP 273, str. 4; DP 302; DP 311; DP 323, str. 4.

⁴⁸³ Antun Blažević, DP 273, 23. jun 2003, str. 1; DP 302; DP 323, str. 4.

⁴⁸⁴ Antun Blažević, DP 273, str. 4; DP 302; DP 323, str. 4.

⁴⁸⁵ Antun Blažević, DP 273, 23. jun 2003, str. 1; DP 302; DP 323, str. 4.

⁴⁸⁶ Antun Blažević, DP 273, str. 4; DP 302; DP 309; DP 323, str. 5.

⁴⁸⁷ Antun Blažević, DP 273, str. 4; DP 302; DP 323, str. 5.

⁴⁸⁸ Antun Blažević, DP 273, str. 4; DP 302; DP 313; DP 323, str. 5.

⁴⁸⁹ Antun Blažević, DP 273, str. 4, 23. jun 2003, str. 1; DP 302.

⁴⁹⁰ Antun Blažević, DP 273, str. 4.

⁴⁹¹ Antun Blažević, DP 273, str. 4; DP 302 (u vezi sa Nikolom Blinjom i Antunom Lončarom).

na svoje tumačenje Optužnice s tim u vezi.⁴⁹² Pored toga, Pretresno veće smatra da odbrana nije na odgovarajući način obavještena o ovoj žrtvi, pa stoga nije u mogućnosti da o njoj dalje raspravlja. Što se tiče Nikole Blinje i Antuna Lončara, u svjetlu dokaza da su oni bili zatočeni zajedno sa drugim gorepomenutim osobama koje su sve potom ubijene, Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da su i oni u isto vreme ubijeni.

(d) Baćin i okolina

189. Posle zauzimanja Baćina, svi stanovnici su otišli, osim tridesetak uglavnom starijih civila, među kojima su bile sledeće 22 osobe: Željko Abaza, Matija Barunović, Antun Bunjevac, Tomo Bunjevac, Antun Čorić, Barica Čorić, Josip Čorić (star 30 godina), još jedan čovek koji se zvao Josip Čorić (star 60 godina), Vera Čorić, Nikola Felbabić, Grga Glavinić, Anka Josipović, Ankica Josipović, Ivan Josipović, Josip Karagić, Kata Lončar (rođena 1931. godine), Stjepan Lončar, Antun Ordanić, Luka Ordanić, Antun Pavić, Matija Pavić i Nikola Vrpoljac.⁴⁹³ Dokazi pokazuju da je Željko Abaza sredinom oktobra bio zatočen u toaletu u staroj zgradi škole u Hrvatskoj Dubici, da su ga kasnije ubili pripadnici Milicije Krajine i da su ti isti pripadnici bacili njegovo telo u reku Unu.⁴⁹⁴ Dokazi dalje pokazuju da su tela Antuna Bunjevca i Tome Bunjevca ekshumirana iz pojedinačnih grobnica u Hrvatskoj Dubici.⁴⁹⁵ Nema dokaza o ekshumaciji u vezi s ostalim gorenavedenim osobama. Pretresno veće ima u vidu dokaze da su u oktobru 1991. svi ljudi koji su ostali u selu odvedeni u Krečane kod Baćina, gde su ubijeni zajedno s određenim brojem ljudi koji su dovedeni iz Cerovljana i Hrvatske Dubice.⁴⁹⁶

190. S obzirom na dokaze da je Željko Abaza ubijen u Hrvatskoj Dubici i da nije pokopan, nego bačen u reku Unu, kao i da su Antun Bunjevac i Tomo Bunjevac pokopani u Hrvatskoj Dubici, Pretresno veće ne može da konstatuje da su gorenavedene osobe ubijene zajedno, kao jedna grupa. Međutim, Pretresno veće posebno ima u vidu situaciju koja je na tom području vladala u oktobru 1991. i činjenicu da nema nikakvih dokaza da je u to vreme u samom Baćinu bilo borbi. Pretresno veće dalje podseća na dokaze o brojnim ubistvima osoba iz Hrvatske Dubice, Cerovljana i Baćina

⁴⁹² *Vidi* Odeljak I C gore.

⁴⁹³ Mijo Ciprić, DP 274, str. 3.

⁴⁹⁴ Josip Josipović je bio zatočen zajedno sa Željkom Abazom, Antunom Kneževićem i Idrizom Čauševićem. Idriza Čauševića su ubila lica pod komandom Veljka Rađunovića i Momčila Kovačevića u staroj zgradi škole u Hrvatskoj Dubici. Tri dana kasnije, Željko Abaza i Ante Knežević su zaklani, a Josipa Josipovića i Miću Čorića su Stevo Rađunović, Momčilo Kovačević, Mirko Šarac, Milan Petrović, Đorđe Ratković, Đuro Jerinić, Marjan Prvalo i Mladen Pozar naterali da utovare leševe Željka Abaze i Antuna Kneževića u kamion. Potom je kamion odvezao njih trojicu i dva leša do reke, gde su ti isti Srbi bacili leševe u reku, Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3315-3320, 7. april 2006, T. 3375-3377. Pretresno veće konstatuje da su te tri osobe ubijene. Međutim, nijedna od tih žrtava nije navedena u Dodatku I Optužnice. Pretresno veće smatra da odbrana nije na odgovarajući način obavještena o tim ubistvima, pa stoga neće donositi osuđujuću presudu zasnovanu na njima. S tim u vezi, Pretresno veće podseća na svoje zaključke u vezi s tumačenjem Optužnice, *vidi* Odeljak I C gore. *Vidi* i Mijo Ciprić, DP 274, str. 3; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 46-48.

⁴⁹⁵ DP 302; DP 323.

⁴⁹⁶ Mijo Ciprić, DP 274, str. 3.

koja su počinjena u Krečanama kod Baćina oko 21. oktobra 1991. S tim u vezi, Pretresno veće podseća da je, tokom svoje posete licu mesta u Hrvatskoj, obišlo Baćin i Krečane i primećuje da se Krečane nalaze na rubu Baćina, na manje od deset minuta hoda od katoličke crkve u Baćinu.⁴⁹⁷ Stoga, s obzirom na gorenavedeno i na ukupne dokaze, Pretresno veće smatra da dokazi van razumne sumnje pokazuju da su gorenavedene osobe ubijene približno u oktobru 1991, iako možda ne nužno sve odjednom i na istoj lokaciji.

191. U Dodatku I Optužnice navodi se da su Ivo Barunović, Nikola Barunović, Kata Bunjevac, Vera Jukić, Terezija Kramarić, Mijo Krnić, Marija Milašinović, Marija Šestić i Soka Volarević ubijeni u Baćinu ili njegovoj okolini. Dokazi pokazuju da su tela Vere Jukić, Terezije Kramarić, Mije Krnića, Marije Milašinović, Marije Šestić i Soke Volarević ekshumirana iz masovne grobnice u Krečanama kod Baćina.⁴⁹⁸ Pored toga, iz dokaza se vidi da je telo Nikole Barunovića ekshumirano iz masovne grobnice u Višnjevačkom Boku, gde je ekshumirano i telo Ive Peze, koji je prethodno bio zatočen u Vatrogasnom domu u Hrvatskoj Dubici.⁴⁹⁹ Osim toga, telo Ive Barunovića je ekshumirano iz pojedinačne grobnice u Baćinu.⁵⁰⁰ Što se tiče Kate Bunjevac, dokazi pokazuju da je ona nestala u Kostrićima, ali u vezi s njom nema nikakvih dodatnih dokaza.⁵⁰¹ Pretresno veće konstatuje da su gorenavedene žrtve ubijene, s izuzetkom Ive Barunovića i Kate Bunjevac, za koje konstatuje da nema dovoljno dokaza da bi se van razumne sumnje utvrdilo da su i oni ubijeni.

192. Pretresnom veću nisu predočeni nikakvi dokazi o sledeće 22 osobe koje su navedene u Dodatku I Optužnice: Sofija Barić, Marija Barunović, Anka Batinović, Danica Đukić, Kata Đukić, Liza Đukić, Iva Jukić, Marija Juratović, Janja Jurić, Marija Krnić, Štefo Krnić, Ivica Kulišić, Mijo Lazić, Anka Likić, Antun Likić, Jelka Likić, Antun Lončarević, Janja Lujić, Dragica Matijević, Mara Mucavac, Jula Šestić i Pero Vuković.⁵⁰² Pretresno veće, stoga, konstatuje da nema dovoljno dokaza da bi se van razumne sumnje utvrdilo da su te osobe ubijene. Što se tiče Nevenke Perković, Vlade Perkovića i Zorana Perkovića, koji su takođe navedeni u Dodatku I Optužnice, iz dokaza se vidi da su oni pronađeni živi.⁵⁰³

⁴⁹⁷ Vidi DP 1043, DVD 2, str. 5-6; DP 1044, str. 5, 8-9.

⁴⁹⁸ DP 302. U vezi sa Sokom Volarević, vidi i DP 312; DP 323.

⁴⁹⁹ DP 302. U DP 323 je naznačeno da je uzrok smrti Nikole Barunovića bila eksplozivna rana, a da su uzrok smrti ostalih žrtava bile strelne rane.

⁵⁰⁰ DP 302; DP 323, gde je navedeno da uzrok smrti nije poznat.

⁵⁰¹ DP 302; DP 323.

⁵⁰² DP 302, str. 2-4, gde se navodi da nema podataka o tim osobama.

⁵⁰³ DP 302, str. 4; Ivan Grujić, 10. april 2006, T. 3476.

(e) Razaranje u Cerovljanima, Hrvatskoj Dubici i Baćinu posle decembra 1991.⁵⁰⁴

193. U periodu do avgusta 1993, katolička crkva u Hrvatskoj Dubici je srušena sa zemljom, a njeni temelji su uklonjeni.⁵⁰⁵ Pravoslavna crkva je ostala nedirnuta i još uvek je stajala na svom mestu 1995. godine.⁵⁰⁶ Krajem 1992. i početkom 1993. godine, lokalni Srbi su pljačkali i palili kuće.⁵⁰⁷ Do 1995. godine, mnoge kuće u Hrvatskoj Dubici koje su pripadale Hrvatima bile su uništene.⁵⁰⁸ Onaj deo sela u kome su se nalazile i kuće Srba i kuće Hrvata ostao je neoštećen.⁵⁰⁹ Do 1995. godine, većina kuća je bila opljačkana.⁵¹⁰

194. Ima dokaza da su do 1995. godine kuće Hrvata u Cerovljanima spaljene ili dignute u vazduh, kao i da je uništena katolička crkva.⁵¹¹

195. Ima dokaza da je do 1995. godine polovina kuća u Baćinu uništena ili spaljena.⁵¹² Katolička crkva u Baćinu je potpuno razorena.⁵¹³ Mnoge kuće u okolnim selima su pretrpele štetu, a selo Predore je srušeno sa zemljom.⁵¹⁴

3. Područje Saborskog

196. Saborsko se nalazi na severozapadu Hrvatske i proteže se na potezu od sedam kilometara duž puta Korenica-Ogulin, koji od Korenice vodi kroz Plitvice, Poljanak, Saborsko, Ličku Jasenicu, Plaški i Josipdol, te, na kraju, u Ogulin.⁵¹⁵ Čisto ili pretežno hrvatska sela nalazila su se južno od Saborskog u blizini Plitvičkih jezera,⁵¹⁶ dok su se srpska sela, kao što su Plaški i Lička Jasenica, nalazila severno od Saborskog.⁵¹⁷

⁵⁰⁴ Pretresno veće podseća da predmetni period Optužnice po tačkama od 12 do 14 jeste period od 1. avgusta 1991. do 31. decembra 1992, Optužnica, par. 47.

⁵⁰⁵ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2365; Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2383. *Vidi i* Mijo Ciprić, DP 274, str. 3; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 53-54; DP 1044.

⁵⁰⁶ Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2383. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 54-59; DP 1044.

⁵⁰⁷ Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 4.

⁵⁰⁸ Ana Kesić, 21. mart 2006, T. 2383, DP 258, str. 3; svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2361; Mijo Ciprić, DP 274, str. 3.

⁵⁰⁹ Mijo Ciprić, DP 274, str. 3-4.

⁵¹⁰ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2318; Tomislav Kozarčanin, DP 828, str. 4.

⁵¹¹ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2362-2363; Antun Blažević, DP 273, str. 4; Mijo Ciprić, DP 274, str. 3. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 1-2; DP 1044.

⁵¹² Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2362; Mijo Ciprić, DP 274, str. 3.

⁵¹³ Mijo Ciprić, DP 274, str. 3.

⁵¹⁴ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2362.

⁵¹⁵ DP 22, Mapa 8; DP 23, str. 19; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2610; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2655, 2710; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2797; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8961; Ana Bićanić, DP 276, str. 2. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 30-41 i DVD 3, str. 1-10; DP 1044.

⁵¹⁶ Kao što su Sertić Poljana i Poljanak, Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2568.

⁵¹⁷ Ostala srpska sela na tom području bila su Blata, Plavca Draga, Haski, Latin i Vojnovac, Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2568; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2747; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8946. U Ličkoj Jasenici se nalazila kasarna JNA i veliko skladište goriva, Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2655; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2574, 2605; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2751-2752; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8972.

(a) Opština Plaški

197. Godine 1990, Plaški je bio u sastavu opštine Ogulin.⁵¹⁸ Posle referenduma, Plaški je osnovao svoju opštinu i pridružio se SAO Krajini. Nikola Medaković je postao prvi predsednik te nove opštine.⁵¹⁹ Opština Plaški je obuhvatala, pored ostalih, srpska sela Vojnovac, Plaški, Blata i Ličku Jasenicu i bila je okružena hrvatskim selima.⁵²⁰

198. Posle oružanog okršaja na Plitvicama u martu 1991, u SJB u Plaškom je došlo do raskola, u kome su policajci hrvatskog porekla napustili SJB, a umesto njih su došli srpski policajci s tog područja.⁵²¹ Posle toga, SJB je imala 10-15 zaposlenih, a njen načelnik je bio Dušan Latas.⁵²²

199. Tokom proleća i početkom leta 1991, posle završene obuke u Golubiću, u Plaškom je formirana jedna jedinica Milicije Krajine. Tom jedinicom, koja je u punom sastavu brojala 50 policajaca, komandovao je Nikola Medaković, koji je takođe završio obuku.⁵²³ Pripadnici te jedinice su sami sebe nazivali “Martićevom milicijom”.⁵²⁴ U septembru 1991, u Plaškom je formirana jedna brigada TO koja je popunjena pripadnicima Milicije Krajine.⁵²⁵

200. Posle oružanog okršaja na Plitvicama i tokom leta 1991, i srpske i hrvatske snage su postavile barikade na putu koji je vodio iz Saborskog, preko Ličke Jasenice, u Ogulin.⁵²⁶ Posle leta 1991, taj put je zatvorio MUP Hrvatske, koji je postavio barikade severno od Plaškog u Josipdolu i južno u Saborskom, što je dovelo do blokade Plaškog, kao i poligona za obuku JNA u Slunju.⁵²⁷ Nije bilo telefonskih linija ni struje, a ni osnovnih potreština, kao što su hrana i lekovi.⁵²⁸

⁵¹⁸ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2746-2747; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8945-8947, 10. oktobar 2006, T. 9086.

⁵¹⁹ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2747-2748, DP 268, T. 11570, 11572; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8948, 10. oktobar 2006, T. 9055.

⁵²⁰ Među hrvatskim mestima bili su Slunj, Ogulin, područje Stajnice, zatim Lipice i Saborsko, svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2746-2748, 2770-2771; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8975-8976, 10. oktobar 2006, T. 9046.

⁵²¹ Razlog za raskol bio je taj što su policajci hrvatske nacionalnosti odbili da potpišu izjavu o lojalnosti SAO Krajini, Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2570-2571; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2653; Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9094; svedok MM-037, DP 268, T. 11569, 11616. U vezi s okršajem na Plitvicama, *vidi par. 132 gore*.

⁵²² Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2749, 2751, 29. mart 2006, T. 2821, DP 268, T. 11568-11569; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8959, 8971, 8973.

⁵²³ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8965-8966, 8970, 10. oktobar 2006, T. 9051, 9054; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2748, 2804, DP 268, T. 11569-11570, 11572.

⁵²⁴ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2749, DP 268, T. 11570; DP 507, str. 2.

⁵²⁵ Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9054. Na osnovu dokaza se ne može jasno zaključiti da li su tada svi pripadnici jedinice Milicije Krajine postali deo brigade TO. Nikola Medaković je posvedočio da je 15-20 pripadnika Milicije Krajine odbilo da se pridruži brigadi TO i formiralo svoju posebnu grupu pod komandom Radeta Milanovića. Na kraju, ali nije jasno tačno kad, ta grupa je ušla u sastav “ostalih jedinica”, Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9054, 9058-9070. TO je imao poluautomatske puške, puškomitraljeze i sivomaslinaste uniforme, Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9112-9113; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2787-2788, DP 268, T. 11577-11579; Ana Bičanić, DP 276, str. 2. Do leta 1991. godine, srpske snage, među kojima su bili policija, TO i JNA, nalazile su se i u Plaškom i na Plitvicama, s obe strane sela Saborsko, Vukovići i Poljanak, Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9047.

⁵²⁶ Vršen je pretres vozila i putnika i ometane su veze na tom području, Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2569, 2571, 2630; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2656, 28. mart 2006, T. 2722; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2758-2759, DP 268, T. 11567-11568, 11588, 11617; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8974, 10. oktobar 2006, T. 9044, 9120; Ana Bičanić, DP 276, str. 2.

⁵²⁷ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2694; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8961, 8975-8977, 10. oktobar 2006, T. 9097-9098 (gde je posvedočio da JNA posle avgusta nije mogla da prođe putem od Slunja do Plitvica jer je grad Slunj bio pod kontrolom

(b) Lipovača

201. Lipovača se nalazi u opštini Slunju, približno 25 kilometara od Saborskog i 18 kilometara od grada Slunja i bivšeg poligona za obuku 5. vojne oblasti JNA u Slunju.⁵²⁹ Godine 1991, Lipovača je bila pretežno hrvatsko selo s ukupno 267 stanovnika.⁵³⁰ Hrvatski stanovnici Lipovače, s nekoliko pušaka, držali su straže duž puta koji je prolazio kroz selo za slučaj da se pojave vojnici JNA.⁵³¹ U obližnjim Drežnik Gradu, Rakovici i Slunju bilo je nešto snaga ZNG.⁵³² Godine 1991, JNA je helikopterima prevozila oružje i municiju, koji su podeljeni lokalnim Srbima.⁵³³

202. Krajem septembra ili početkom oktobra 1991, JNA je ušla u Lipovaču a skoro sve njeno civilno stanovništvo je pobjeglo, s izuzetkom nekih 20-50 ljudi.⁵³⁴ JNA je u selu ostala sedam-osam dana i otvarala je vatru iz tenkova na hrvatsku policiju u Drežnik Gradu i Rakovici, kao i na katoličku crkvu u Drežnik Gradu.⁵³⁵ Dok je JNA bila tu, neki njeni vojnici su upozorili jednog svedoka, rekavši: “[k]ad odemo, čuvajte se rezerve, to su ti paravojne jedinice.” ‘Oni su tukli narod i pljačkali i palili kuće. I ko god osta, bio je ubijen. Bez obzira, koga su god uhvatili.’⁵³⁶ Kada su vojnici JNA otišli, nekoliko ljudi koji su ostali u selu pobjegli su u šumu i tamo prenoćili.⁵³⁷

203. Negde u oktobru 1991, posle odlaska JNA, u Lipovaču su došle naoružane jedinice, među kojima su bile “paravojne jedinice, Srbi” sa tog područja i van njega.⁵³⁸ Te snage su nazivane “rezerva, vojska Martićeva” i nosile su “one kao vojska” uniforme.⁵³⁹

204. Dana 27. oktobra 1991, jedna jedinica vojne policije JNA, na čelu sa Milanom Popovićem, stigla je u selo Nova Kršlja pored Lipovače, zajedno s pripadnicima TO i uniformisanim Srbima meštanima.⁵⁴⁰ Vojnici JNA bili su su uniformama JNA, dok su pripadnici TO nosili crne

MUP Hrvatske), 12. oktobar 2006, T. 9273-9275; svedok MM-037, DP 268, T. 11567, 11588, 11633-11636. Poligon za obuku JNA u Slunju bio je na potezu od Slunja prema Saborskom i Plaškom, Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2574, 2604-2605; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2710-2711; Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9096; svedok MM-037, DP 268, T. 11585. *Vidi i* Reynaud Theunens, 3. februar 2006, T. 1051; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 11-15.

⁵²⁸ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8976.

⁵²⁹ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3183-3184, 3201; Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9096; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 21-24; DP 1044.

⁵³⁰ Ivan Grujić, 12. april 2006, T. 3629. DP 301, str. 9. Oko 60 kuća je pripadalo Hrvatima, a oko 15 ih je pripadalo Srbima, svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3183-3184; DP 301, str. 9, gde stoji da je Hrvata bilo 83,15%, a Srba 16,48%. Selo se nalazi blizu hrvatskih sela Drežnik, Rakovica, Selište, Čatrinja, Smaljanac i Nova Kršlja i srpskih sela Stara Kršlja, Jamari i Mucila, svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3184; Ivan Marjanović, DP 426, T. 25005, 25013; DP 23, str. 19; DP 1044.

⁵³¹ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3200-3201.

⁵³² Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3204.

⁵³³ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3186-3187, T. 3189, 3206-3207.

⁵³⁴ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3190.

⁵³⁵ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3205, 3210.

⁵³⁶ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3191-3192, 3208.

⁵³⁷ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3207.

⁵³⁸ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3190-3191.

⁵³⁹ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3207, T. 3191. Pretresno veće napominje da je svedok MM-036 izjavio da je za njega paravojna jedinica isto što i rezervne snage ili TO, svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3207.

⁵⁴⁰ Ivan Marjanović, DP 426, T. 25005-25006, 25035, Milan Popović je nosio standardnu uniformu JNA i kapu sa zvezdom petokrakom; Ivan Marjanović, DP 427, str. 2.

uniforme.⁵⁴¹ Uhapsili su sve mlade muškarce Hrvate, među kojima je bio i Marijan, sin Ivana Marjanovića,⁵⁴² i pretresli kuću Ivana Marjanovića tražeći oružje.⁵⁴³ Sledećeg dana, ti vojnici su ponovo došli u kuću Ivana Marjanovića i zahtevali da im preda svoju pušku, iako je on nije imao.⁵⁴⁴ Vojnici su ga potom surovo pretukli, udarili ga nogom u prepone i slomili mu ručni zglob.⁵⁴⁵ Sledećeg dana su ponovo došli i rekli mu da ne sme da napušta kuću ni njenu neposrednu okolinu.⁵⁴⁶

205. Krajem oktobra 1991, nešto posle dolaska paravojnih jedinica, u kući Franje Brozinčevića u Lipovači pronađena su tela Franje Brozinčevića, Marije Brozinčević, Mire Brozinčević i Katarine Cindrić.⁵⁴⁷ Sve četiri žrtve su bile u civilnoj odeći i ubijene su hicima iz vatrenog oružja.⁵⁴⁸

206. U periodu od 29. do 31. oktobra 1991, lokalni srpski komandant Neđo Kotur⁵⁴⁹ došao je u kuću Ivana Marjanovića i rekao mu da su "Srbi" ubili nekoliko Hrvata, a da on treba da pođe s njim u Lipovaču da pokopa žrtve.⁵⁵⁰ Neđo Kotur, Ivan Marjanović i još tri Hrvata iz sela su se odvezli u Lipovaču i prošli kroz jedan kontrolni punkt na kome su bili "martićevci".⁵⁵¹

207. Ta grupa ljudi stigla je u Lipovaču u 09:00 časova i otišla u kuću Mate Brozinčevića, gde su u kuhinji pronašli njegovo telo sa nekoliko rupa od metaka na stomaku.⁵⁵² I Matina supruga Roža bila je ubijena iz vatrenog oružja, a telo njihovog sina Mirka ležalo je na ulazu u spavaću sobu s rupom od metka na vratu.⁵⁵³ Sve žrtve su bile u civilnoj odeći.⁵⁵⁴

208. U junu 1996, tela gorepomenutih sedam osoba, koje su navedene u Optužnici, ekshumirana su iz masovnih grobnica u Lipovači Drežničkoj.⁵⁵⁵

⁵⁴¹ Ivan Marjanović, DP 427, str. 2.

⁵⁴² Sin Ivana Marjanovića pušten je posle 15 dana s modricama po celom telu, Ivan Marjanović, DP 426, T. 25006, 25032, a posle njegovog povratka, JNA mu je dala mogućnost izbora ili da se pridruži vojsci ili da ide na prisilni rad.

⁵⁴³ Ivan Marjanović, DP 426, T. 25006, 25035.

⁵⁴⁴ Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007.

⁵⁴⁵ Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007, DP 427, str. 3.

⁵⁴⁶ Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007.

⁵⁴⁷ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3192; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 21-23.

⁵⁴⁸ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3193-3194; Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007, 25009, DP 427, str. 4; DP 304, str. 8-12; DP 323, str. 2. *Vidi i* DP 375, str. 5-8, gde se navodi da su te četiri žrtve umrle nasilnom smrću.

⁵⁴⁹ Pretresno veće konstatuje da je iskaz Ivana Marjanovića nedosledan u pogledu uniforme koju je nosio Nedo Kotur. On je u svom svedočenju na suđenju u predmetu *Milošević* izjavio da je Neđo Kotur nosio uniformu rezervnog oficira JNA i kapu JNA sa crvenom zvezdom, Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007, 25023-25037. U izjavi koju je dao 2001, Ivan Marjanović je naveo da je Nedo Kotur nosio crnu uniformu policije s oznakom SAO Krajina i pletenu kapu sa kokardom, Ivan Marjanović, DP 427, str. 3. Pretresno veće ne može da izvuče nikakav zaključak na osnovu ovih dokaza.

⁵⁵⁰ Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007, DP 427, str. 3.

⁵⁵¹ Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007, DP 427, str. 3.

⁵⁵² Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007; DP 323, str. 2. *Vidi i* DP 304, str. 6-7; DP 375, str. 3-4; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 23-24.

⁵⁵³ Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007; DP 323, str. 2. *Vidi i* DP 304, str. 4-6; DP 375, str. 2-3; svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3194.

⁵⁵⁴ DP 304, str. 4-7; DP 375, str. 2-4; Ivan Marjanović, DP 426, T. 25007, 25009, 25022, DP 427, str. 4; DP 375, str. 2-4.

⁵⁵⁵ DP 302. Pretresno veće ima u vidu da su u Lipovači ubijene i sledeće osobe: Ana Pemper, Barbara Vuković, Juraj Šebalj, Juraj Conjar i Milan Smolčić, DP 304, str. 13-15; DP 375, str. 9-10. Ove žrtve nisu navedene u Optužnici. Pretresno veće podseća na svoje

209. Milan Babić je 1993. godine obišao Lipovaču i okolna sela i posvedočio da je video “sela u kojima su živjeli Hrvati i hrvatske kuće bile su razrušene i nije bilo hrvatskog stanovništva tu.”⁵⁵⁶ Posle povratka u Lipovaču 1995. godine, svedok MM-036 je video da su Lipovača i druga sela u opštini opljačkana i spaljena.⁵⁵⁷

(c) Poljanak i Vukovići

210. Poljanak se nalazi na oko 14 kilometara jugoistočno od Saborskog i osam kilometara severozapadno od Plitvica.⁵⁵⁸ Godine 1991, u Poljanku je bilo oko 30-50 pretežno hrvatskih domaćinstava.⁵⁵⁹ Hrvatski zaselak Vukovići, koji se nalazi na manje od kilometar udaljenosti od Poljanka, sastojao se od oko šest ili sedam kuća.⁵⁶⁰

211. Poljanak je prvi put granatiran 28. avgusta 1991. i posle toga je granatiran svakodnevno.⁵⁶¹ Nekoliko porodica je prvo otišlo iz sela, ali se dva ili tri dana kasnije vratilo.⁵⁶²

212. Dana 5. septembra 1991, žene sa manjom decom i maloletnici otišli su iz Poljanka i okolnih sela u Kraljevicu, koja se nalazi na jadranskoj obali, jugoistočno od grada Rijeke.⁵⁶³ Vukovići su granatirani oko podneva 8. oktobra 1991, posle čega su u selu neidentifikovani naoružani Srbi otvorili vatru.⁵⁶⁴ Sledećeg jutra, Tomo Vuković je pronađen mrtav pred svojom spaljenom kućom, a spaljene su bile još najmanje dve kuće.⁵⁶⁵ Približno 14. oktobra 1991, Mile Lončar, koji je bio invalid, i njegov otac Ivan Lončar, pronađeni su obešeni u svojoj kući.⁵⁶⁶

zaključke u vezi s tumačenjem Optužnice i konstatuje da odbrana nije bila obaveštena o tim žrtvama, *vidi* paragrafe u Odeljku I C *gore*.

⁵⁵⁶ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1600-1601.

⁵⁵⁷ Svedok MM-036, 4. april 2006, T. 3195. *Vidi i id.* u T. 3211.

⁵⁵⁸ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2403-2404; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 24-26; DP 1044.

⁵⁵⁹ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2403, 2438, 2451; svedok MM-038, 24. mart 2006, T. 2563.

⁵⁶⁰ Svedok MM-038, 24. mart 2006, T. 2451, 2457, 2561; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 26-29; DP 1044.

⁵⁶¹ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2411.

⁵⁶² Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2414. Granatiranje je obično vršeno iz srpskog sela Bigina Poljana, zatim sa Plitvica i iz Rastovače, hrvatskog sela koje su spalili i zauzeli Srbi, Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2415-2416. Ta sela se nalaze na oko kilometar udaljenosti od Poljanka, Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2442. Marica Vuković nije znala koje su jedinice bile stacionirane u tim selima, *ibid.*

⁵⁶³ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2408, 2414-2415.

⁵⁶⁴ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2417.

⁵⁶⁵ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2404, 2416-2417 (gde je posvedočila da su to bile “Perina [kuća] i od tetke Lucije”); DP 261, str. 2; DP 376, str. 6-7, gde je konstatovano da je Tomo Vuković ubijen hicem iz vatrenog oružja u grudni koš; svedok MM-038, 24. mart 2006, T. 2561-2562. Pretresno veće ima u vidu da se paragraf 29 Optužnice odnosi na zaselak Vukovići kod Poljanka, premda se paragraf 27 odnosi na Poljanak. Pored toga, u rezimeima izjava Marice Vuković i svedoka MM-038 dostavljenim u skladu s pravilom 65ter pominje se ubistvo Tome Vukovića. Pretresno veće smatra da referenca na Poljanak u paragrafu 27 obuhvata i zaselak Vukovići i da je, stoga, odbrana bila na odgovarajući način obaveštena u vezi s ubistvom Tome Vukovića.

⁵⁶⁶ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2419-2420, 2445. Iz dokaza nije jasno da li su ti ljudi izvršili samoubistvo ili su bili ubijeni; *vidi i* DP 261, str. 3.

213. U leto i jesen 1991. godine, u Poljanku nije bilo hrvatskih vojnih jedinica.⁵⁶⁷ Međutim, postojao je jedan odred civilne zaštite koji je čuvao stražu, ali su njegovi pripadnici bili nenaoružani ili su raspolagali sa samo dve-tri lovačke puške.⁵⁶⁸

214. Dana 7. novembra 1991, u Vukovićima se nalazila jedna velika grupa vojnika. Oni su bili u zelenim maskirnim uniformama, a njihovi komandanti su nosili kape JNA sa crvenom zvezdom.⁵⁶⁹ Među tim vojnicima bilo je i meštana, a tu je bila i jedna specijalna jedinica JNA iz Niša u Srbiji, i njihovi pripadnici su nosili tamnije maskirne uniforme.⁵⁷⁰ Vojnici su došli u kuću Nikole Vukovića zvanog Šojka u Vukovićima i tu postrojili i ubili Daneta Vukovića (sina Polde), Daneta Vukovića (sina Mate),⁵⁷¹ Luciju Vuković, Milku Vuković, Vjekoslava Vukovića, Josu Matovinu i Nikolu Matovinu.⁵⁷² Nikola Vuković zvani Šojka (rođen 1926) bio je toliko bolestan da nije mogao da izađe iz kuće, pa je pogođen iz vatrenog oružja kroz prozor dok je ležao u krevetu.⁵⁷³ Sve ubijene osobe bile su civili hrvatske nacionalnosti.⁵⁷⁴ Iz dokaza se vidi da su pripadnici tih jedinica 7. novembra 1991. u Vukovićima zapalili jednu ili dve kuće.⁵⁷⁵

215. Odbrana je istakla određene nedoslednosti u dokazima u vezi sa načinom na koji su 7. novembra 1991. izvršena ubistva u Vukovićima.⁵⁷⁶ Međutim, Pretresno veće smatra da te nedoslednosti nisu od suštinskog značaja, tako da ne utiču na zaključak Veća da ta ubistva jesu izvršena.

216. Takođe 7. novembra 1991, 20 naoružanih vojnika u maskirnim i sivomaslinastim uniformama opkolilo je kuću Hrvatice Marice Vuković u Poljanku.⁵⁷⁷ Marica Vuković nije znala odakle su ti vojnici, ali je zaključila da su neki sigurno bili meštani jer je izgledalo da su dobro obavješteni o Marici Vuković i njenoj porodici.⁵⁷⁸ Vojnici su odmah po dolasku "uhvatili" Maricu Vuković i ostale koji su bili u njenoj kući.⁵⁷⁹ Vojnici su vezali ruke Nikoli Vukoviću (rođenom

⁵⁶⁷ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2412-2413.

⁵⁶⁸ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2414, 2423; DP 261, str. 3; svedok MM-038, 23. mart 2006, T. 2555.

⁵⁶⁹ DP 261, str. 5. Nije jasno koliko je stvarno vojnika tog dana bilo u Vukovićima. Jedan svedok je izjavio da ih je bilo od 90 do 100, svedok MM-038, 23. mart 2006, T. 2549-2551.

⁵⁷⁰ Svedok MM-038, 23. mart 2006, T. 2551-2552, 2560, 2563-2564 (gde je takođe posvedočio da su meštani nosili iste uniforme i služili kao vodiči); Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1599-1600; Radoslav Maksić, 7. februar 2006, T. 1253; DP 261, str. 5.

⁵⁷¹ DP 262; DP 302, str. 6.

⁵⁷² DP 261, str. 4; svedok MM-038, 23. mart 2006, T. 2535-2542. *Vidi i* Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2432; DP 376; DP 302, str. 6; DP 323; DP 715; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 26-29.

⁵⁷³ DP 261, str. 4; DP 376, str. 5; DP 302; DP 323.

⁵⁷⁴ Svedok MM-038, 23. mart 2006, T. 2519.

⁵⁷⁵ Svedok MM-038, 23. mart 2006, T. 2551, 24. mart 2006, T. 2562, DP 261, str. 5.

⁵⁷⁶ Svedok MM-038, 23. mart 2006, T. 2535-2542; DP 262; DP 263; DP 264.

⁵⁷⁷ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2443-2444, 2455. *Vidi i id.* u T. 2424, 2450; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 24-26.

⁵⁷⁸ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2424, 2426, 2446-2447.

⁵⁷⁹ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2424-2425.

1938), suprugu Marice Vuković, kao i njenom ocu, Ivanu Vukoviću.⁵⁸⁰ Maricu Vuković, njenu kćerku Miru Vuković, njenu svekrvu Jelenu Vuković i komšinicu Mariju Vuković su odveli pod jednu šljivu, gde su ih šamarali, vređali i ispitivali.⁵⁸¹ Jedan od vojnika je pretio Marici Vuković i stavio joj nož pod grlo.⁵⁸² Taj vojnik je nosio rukavicu i rekao je da je to “kad koljem ustaše da ruke ne krvavim.”⁵⁸³

217. Žene su odvojili od Ivana Vukovića i Nikole Vukovića (rođenog 1938.) i odveli ih na obližnje polje kukuruza, gde su iz pravca Vukovića došla još dva-tri vojnika s jednim dečakom. Dečaka su ostavili sa ženama.⁵⁸⁴ Posle toga se čula pucnjava iz kuće u kojoj su ostavili Ivana Vukovića i Nikolu Vukovića.⁵⁸⁵

218. Ubrzo posle toga, ženama je prišao jedan vojnik i rekao im da beže. Žene i dečak su se nekoliko sati sakrivali u šumi.⁵⁸⁶ Kad je videla kako nekoliko automobila odlazi iz sela, Marica Vuković se vratila u svoju kuću, a onda je u polju kukuruza naišla na tela svog oca i supruga.⁵⁸⁷ Videla je da mozak njenog supruga “pored njega stoji” i da njen otac “isto, nema lubanje”.⁵⁸⁸ Tog dana ni njen suprug ni otac nisu bili naoružani ni u uniformi, niti su bili pripadnici neke vojske ili policije.⁵⁸⁹

219. Iz dokaza se vidi da su vojnici koji su se 7. novembra 1991. nalazili u Poljanku zapalili nekoliko kuća, štala i automobila. Dokazi takođe pokazuju da je, pre paljenja kuća, privatna imovina opljačkana ili uništena.⁵⁹⁰ Dok su palili kuće, neki vojnici su komentarisali, govoreći: “Vidiš kako, Milošević ti napravio [kuću], Milošević ti ruši” i “Što će ti Tuđman? Ništa ti nije ni napravio, još će ti metak u čelo dati”.⁵⁹¹

⁵⁸⁰ Pretresno veće ima u vidu da su se i suprug i stric Marice Vuković zvali Nikola Vuković, da joj je suprug rođen 1938, a da joj je stric imao nadimak Šojka (rođen 1926), Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2424-2425. I Nikola Vuković i Ivan Vuković su bili Hrvati, Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2405.

⁵⁸¹ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2425, 2454.

⁵⁸² Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2426.

⁵⁸³ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2426-2427.

⁵⁸⁴ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2425-2426.

⁵⁸⁵ DP 261, str. 5.

⁵⁸⁶ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2427-2429.

⁵⁸⁷ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2429.

⁵⁸⁸ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2430, gde je takođe posvedočila da je tela umotala u ćebad koja su kasnije pronađena za vreme ekshumacije; DP 376, str. 2-5. *Vidi i* DP 323; DP 302.

⁵⁸⁹ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2430.

⁵⁹⁰ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2428-2429, 2457, gde je takođe posvedočila da su vojnici izvodili ljude iz kuća i automobila koje su potom palili. DP 259, 11 fotografija kuća i mesta koja je opisala Marica Vuković. *Vidi i* Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1600-1601, gde je posvedočio da je 1993. godine video da je Poljanak opustošen i da tamo više nema hrvatskih stanovnika.

⁵⁹¹ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2428.

(d) Saborsko

220. Početkom 1991. godine, u Saborskom je bilo 300 domaćinstava u kojima je živelo 600 do 850 ljudi, većinom Hrvata.⁵⁹² U centru Saborskog nalazila se velika crkva Svetog Ivana. Malo van centra nalazila se jedna manja crkva, crkva Svete Marije.⁵⁹³

221. Dana 2. aprila 1991, hrvatski pripadnici SJB Ogulin postavili su stražu u Saborskom.⁵⁹⁴ Tu je bilo oko 30 policajaca, naoružanih automatskim puškama i pištoljima, koji su obavljali redovne policijske poslove, ali i dežurali na kontrolnim punktovima u slučaju da dođe do napada na Saborsko.⁵⁹⁵ Od aprila do avgusta 1991, oklopnim vozilima JNA bilo je dozvoljeno da prolaze kroz barikade na putu i ona su svakodnevno patrolirala kroz Saborsko na putu između Plitvica i Ličke Jasenice.⁵⁹⁶ Približno od juna 1991, oko 20-30 muškaraca meštana Saborskog organizovalo se i noću patroliralo selom noseći “lovačke puške ili nekoliko vojnih pušaka.”⁵⁹⁷ Od juna do avgusta 1991, na Saborsko je otvarana vatra iz pušaka i artiljerijskih oruđa. Uglavnom su gađane jedna od crkava i škola, a vatra je otvarana iz Ličke Jasenice i sa brda Pištenik.⁵⁹⁸

222. Rano ujutro 5. avgusta 1991, Saborsko je granatirano iz minobacača iz pravca kasarne JNA u Ličkoj Jasenici.⁵⁹⁹ Granate su padale po groblju i centralnim delovima sela.⁶⁰⁰ U vreme dok je vršeno to granatiranje, jedna specijalna jedinica hrvatske policije iz Duge Rese, koja se sastojala od 20 do 30 policajaca, zauzela je položaje na liniji odbrane u osnovnoj školi u centru sela.⁶⁰¹ Tokom noći 5. avgusta 1991, većina civilnog stanovništva Saborskog pobjegla je preko Rakovice u Grabovac, gde je stigao Crveni krst sa tri autobusa. Oko 100 do 150 civila evakuisano je na

⁵⁹² Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2648-2649, 2679, 28. mart 2006, T. 2730; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2567-2568; Ana Bićanić, DP 276, str. 2; Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1600; godine 1991, Saborsko je imalo 852 stanovnika (93,9% Hrvata i 3,3% Srba), DP 301, str. 7.

⁵⁹³ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9014; Ana Bićanić, DP 276, str. 5. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 30-35, 38-39.

⁵⁹⁴ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2651-2652; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2572-2573, 2598; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8321; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8960.

⁵⁹⁵ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2572-2573, 2602-2603; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2654, 2686, 2689; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8962-8963, gde je takođe posvedočio da je straža u Saborskom brojala oko 60 ljudi, *id.* u T. 8960.

⁵⁹⁶ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2574; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2655; Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9095; Ana Bićanić, DP 276, str. 3.

⁵⁹⁷ Ana Bićanić, DP 276, str. 3.

⁵⁹⁸ Ana Bićanić, DP 276, str. 2. U julu 1991, hrvatski socijalni radnici su evakuisali nekoliko starijih osoba, mladih žena i dece, *ibid.*, str. 3. U napadima u junu i julu 1991. poginulo je 10 ljudi, među kojima su bili Ivica Krizmanić, Marko Krizmanić, Tomo Matovina, Ante Kovačić, Pere Matovina i Joso Matovina, a veliki broj ljudi je ranjen, *id.* na str. 3.

⁵⁹⁹ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2412, 2441; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2574-2576, 2608; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2657-2659, 28. mart 2006, T. 2724; Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9122; Ana Bićanić, DP 276, str. 3. *Vidi i* Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2577-2578; DP 38; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 3, str. 5-8. Vlado Vuković je takođe, svedočeći u vezi s tim ko je otvarao vatru na Saborsko, u svom iskazu rekao: “I zna se ko to. JNA i lokalne vođe, takozvani martićevci”, Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2658. Pretresno veće ne može samo na osnovu tog svedočenja da izvede zaključak o tome ko je odgovoran za to granatiranje.

⁶⁰⁰ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2659, 2692.

⁶⁰¹ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2576 (gde je takođe posvedočio da je ta jedinica pobjegla prema Slunju u 22:00 ili 23:00 časa te večeri), 2606-2607; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2658, 2690-2692 (gde je takođe posvedočio da je ta jedinica došla krajem jula 1991. i da su njeni pripadnici bili naoružani pištoljima i oružjem dugih cevi), 28. mart 2006, 2732; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8963. Nikola Medaković je posvedočio da su se na manje od 50 metara od crkve Svete Marije nalazili utvrđeni hrvatski položaji koji su predstavljali liniju odbrane, Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9015-9016.

područja pod hrvatskom kontrolom, a tokom nekoliko sledećih dana oko 400 osoba se vratilo u Saborsko.⁶⁰²

223. Posle 5. avgusta 1991, Saborsko je granatirano skoro svakog dana iz raznih pravaca, uključujući pravac na kome se nalazila kasarna u Ličkoj Jasenici.⁶⁰³ Posle tog datuma, policajci koji su bili stacionirani kao straža u Saborskom nisu više obavljali redovne policijske poslove, nego su bili razmešteni na borbenim položajima.⁶⁰⁴ Dana 6. avgusta 1991, iz Slunja je kao podrška policiji u Saborskom došlo 15-20 policajaca naoružanih puškama i pištoljima.⁶⁰⁵ Kada je ta jedinica iz Slunja otišla, došla su druga pojačanja iz Drežnik Grada.⁶⁰⁶ Crkva Svetog Ivana je najviše stradala od granatiranja, premda su oštećeni i mnogi drugi objekti u Saborskom.⁶⁰⁷ Približno u to vreme, srpska strana je pokušala da zauzme i Kušelj, zaselak Saborskog, i tom prilikom je ranjeno i poginulo nekoliko pripadnika hrvatskih snaga.⁶⁰⁸

224. Približno 25. septembra 1991, iz Zagreba je upućena jedna jedinica iz rezervnog sastava MUP Hrvatske radi podrške odbrani Saborskog. Ta jedinica se sastojala od 100 do 200 ljudi naoružanih automatskim puškama i automatima, a imala je i dva minobacača i jedan protivavionski top.⁶⁰⁹ Zauzela je položaje oko Saborskog, u zaseocima Sivnik, Alan, Kušelj, Borik i Strk, i ostala je tu do pada Saborskog, 12. novembra 1991.⁶¹⁰ Ima dokaza da je ta rezervna jedinica MUP Hrvatske bila delimično raspoređena u crkvi Svetog Ivana, koja je korišćena kao osmatračnica, mitraljesko gnezdo i skladište municije.⁶¹¹ Početkom oktobra došlo je do oružanog okršaja na području Sertić Poljane.⁶¹² U oktobru 1991, u Saborsko je stigao jedan konvoj sa hranom i oružjem, a pratilo ga je 20 do 50 rezervnih policajaca naoružanih automatskim i poluautomatskim puškama. Ti policajci ostali su u Saborskom.⁶¹³ Dana 4. novembra 1991, snage MUP Hrvatske i ZNG, među kojima i one iz Saborskog, krenule su u napad na kasarnu u Ličkoj Jasenici i na obližnje područje

⁶⁰² Marica Vuković 22. mart 2006, T. 2412; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2578-2579, 2607-2608, 2629; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2659, 2693; Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9048; Ana Bičanić, DP 276, str. 3.

⁶⁰³ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2584-2586 (gde je svedočio i o vazдушnim napadima); Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2659; Ana Bičanić, DP 276, str. 3; Jure Vuković, DP 277, str. 2.

⁶⁰⁴ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2696-2697.

⁶⁰⁵ Ta jedinica je zauzela položaje u nekim zaseocima Saborskog i ostala tu najmanje 12 dana, Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2579-2580, 2608-2611; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2692, 2694 (gde je posvedočio da su ta pojačanja ostala u Saborskom "dva - tri dana").

⁶⁰⁶ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2609.

⁶⁰⁷ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2659-2660.

⁶⁰⁸ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2585.

⁶⁰⁹ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2580, 2588, 2597-2598; 2614-2615, 2620; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2660-2662 (gde je u T. 2661 posvedočio da su pripadnici te jedinice nosili zelene uniforme), 2695-2696; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8964, 8981, 8983, 11. oktobar 2006, T. 9134.

⁶¹⁰ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2584, 2618. *Vidi i* Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8984.

⁶¹¹ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9028-9029.

⁶¹² Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2619-2620.

⁶¹³ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2586, 2621-2622; Ana Bičanić, DP 276, str. 3

zvano Glibodolski Križ.⁶¹⁴ Tokom tog napada, hrvatske snage su ubile neke srpske civile.⁶¹⁵ Hrvatski napad je na kraju odbijen 8. novembra 1991.⁶¹⁶

(i) Napad na Saborsko 12. novembra 1991.

225. Saborsko su tokom prepodneva 12. novembra 1991. napali Taktička grupa 2 (u daljem tekstu: TG-2), pod komandom pukovnika Čedomira Bulata, i 5. partizanska brigada, obe u sastavu 13. korpusa JNA.⁶¹⁷ U napadu su učestvovala i jedna jedinica SDB iz Plaškog,⁶¹⁸ brigada TO iz Plaškog⁶¹⁹ i jedinice Milicije Krajine.⁶²⁰ U sastavu brigade TO iz Plaškog u napadu je, pod komandom Bogdana Grbe, učestvovao jedan bataljon koji se sastojao od tri čete.⁶²¹

226. Napad je započeo bombardovanjem iz vazduha, a potom je usledio artiljerijski napad.⁶²² Posle toga, ka Saborskom su iz tri pravca krenule jedinice kopnene vojske, uključujući i tenkove.⁶²³ Tokom napada, crkva Svetog Ivana je pogođena jednom tenkovskom granatom, ali joj toranj nije srušen.⁶²⁴ I crkva Svete Marije je granatirana i oštećena u tom napadu.⁶²⁵ Ta crkva je korišćena kao osmatračnica jer se iz nje pružao neometan pogled na kasarnu u Ličkoj Jasenici.⁶²⁶ Borbe su trajale

⁶¹⁴ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8984-8987, 9003-9004, 11. oktobar 2006, T. 9173-9174; DP 108, tačke 3-9; DP 962. Navođenje vatre je vršeno iz Saborskog jer se ono nalazi na većoj nadmorskoj visini od Ličke Jasenice, *ibid.* Prisustvo manjeg broja pripadnika ZNG u Saborskom u periodu od septembra do novembra 1991. potvrdio je Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2612-2614, 2628; DP 52.

⁶¹⁵ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2754-2755, 2781-2783; DP 268, T. 11625-16266; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8985-8987, 8993-8995, 11. oktobar 2006, T. 9167, 9174-9177, 12. oktobar 2006, 9268-9269; DP 108, tačka 13; DP 605, str. 1-2.

⁶¹⁶ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2752, 2780-2781; Nikola Medaković, 11. oktobar 2006, T. 9180.

⁶¹⁷ Radoslav Maksić, 7. februar 2006, T. 1235 (gde je posvedočio i da se istureno komandno mesto 13. korpusa nalazilo u selu Mukinje u blizini Saborskog); Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1599-1600; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2789-2790, 2798; DP 268, T. 11591; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8988-8989, 8998-8999, 9009, 12. oktobar 2006, T. 9225-9226; Imra Agotić, DP 398, T. 23315, 23402; DP 51, str. 2-3; DP 52, str. 3; DP 108, tačka 18; DP 422; DP 507, str. 4; DP 603; DP 605, str. 2. TG-2 je 23. oktobra 1991. osnovala 5. vojna oblast, DP 960; DP 507, str. 4.

⁶¹⁸ DP 603; DP 605, str. 1.

⁶¹⁹ Brigada TO iz Plaškog bila je potčinjena TG-2, svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2751, 2789-2790; DP 51, str. 2-3; DP 52, str. 3.

⁶²⁰ DP 605, str. 1.

⁶²¹ Te čete su bile *ad hoc* prirode i formirane su od ljudstva iz brigade TO i policije u Plaškom, Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9104; DP 607. Nikola Medaković je posvedočio da je njegova četa imala oko 60 ljudi, među kojima su bili bivši pripadnici jedinice Milicije Krajine u Plaškom koji su u septembru 1991. prekomandovani u brigadu TO u Plaškom, Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8988, 8990-8992, 8998-8999, 10. oktobar 2006, T. 9055, 12. oktobar 2006, T. 9287; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2751, 2794-2795, 29. mart 2006, T. 2821; DP 607, str. 2; DP 507, str. 4. Četom koja se nalazila u sredini komandovao je Đuro Ogrizović, Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9018, 10. oktobar 2006, T. 9103; DP 607, str. 3; DP 608, str. 3; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2803-2804. Jedna oklopna četa sa oko deset tenkova kretala se asfaltnim putem u sredini, između te tri čete, Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9014, 9018; Jure Vuković, DP 277, str. 2.

⁶²² Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2798, gde je izjavio da je napad počeo odmah posle 09:00 časova. *Vidi i* DP 268, T. 11593-11594, 11627 (gde je izjavio da se artiljerija sastojala od minobacača i tenkova koji su se nalazili na položajima na uzvišicama oko Saborskog i u Slunju); Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9010-9011, 11. oktobar 2006, T. 9160; Ana Bičanić, DP 276, str. 3; Jure Vuković, DP 277, str. 2; Imra Agotić, DP 398, T. 23314-23315; DP 422; DP 507, str. 4; DP 608, str. 2. Jedna avionska bomba je pala na kuću komšije Jure Vukovića i tri sprata te kuće su se srušila, Jure Vuković, DP 277, str. 2.

⁶²³ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9009 (gde je posvedočio da je njegova četa krenula iz sela Momčilovići prema Vukelić Poljani i Boriku), 9017-9019 (gde je u T. 9018 posvedočio da se jedna četa upuila ka Sivniku, da je četom koja se nalazila u sredini zajedno sa deset tenkova komandovao Đuro Ogrizović, i da se ona kretala putem prema samom Saborskom). *Vidi i* svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2798, 29. mart 2006, T. 2798, 2803, DP 268, T. 11595; Nikola Medaković, 12. oktobar 2006, T. 9238; Jure Vuković, DP 277, str. 2; DP 607, str. 3. DP 608, str. 3.

⁶²⁴ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2753; Jure Vuković, DP 277, str. 2.

⁶²⁵ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9015-9016.

⁶²⁶ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9016, gde je posvedočio da se iz crkve Svete Marije pružao neometan pogled na kasarnu u Ličkoj Jasenici.

do nekog trenutka između 14:00 i 17:00 časova; tenkovi su se povukli oko 18:00 časova.⁶²⁷ Na srpskoj strani nije bilo gubitaka, dok je “[n]a strani [MUP] Hrvatske” bilo 50 mrtvih.⁶²⁸

227. Posle napada, u centru Saborskog bilo je mnogo srpskih vojnika i policajaca.⁶²⁹ Dokazi pokazuju da su jednu prodavnicu opljačkali Zdravko Pejić i pojedinci koji su se prezivali Cekić ili Cvekić i Momčilović, a obojica su bili pripadnici čete Đure Ogrizovića zvanog Snjaka.⁶³⁰ Čovek za koga je navedeno da se prezivao Peić, zatim Željko Mudrić zvani Buba i Nedeljko Trbojević zvani Kiča, kao i “ostali martićevci”, odvezli su se u privatnim automobilima koje su zatekli u Saborskom.⁶³¹ Pored toga, iz Saborskog su odvezeni svi traktori, koji su kasnije prodavani na licitaciji, a pljačkaši su pokrali i aparate za domaćinstvo.⁶³² Ima dokaza i o tome da je više od 50 grla stoke odvedeno iz Saborskog u Plaški i da je 17 ovaca odvedeno u Kunić.⁶³³ Posle napada, mnoge kuće u Saborskom su zapaljene i izgorele.⁶³⁴ Iz dokaza se vidi da su među počiniocima koji su učestvovali u paljenju kuća bili Nedeljko Trbojević zvani Kiča, čovek koji se prezivao Peić, Željko Mudrić zvani Buba, kao i “ostali martićevci”.⁶³⁵ Zapaljene su i kuće u zaseocima Tuk i Dumenčići, kao i one u srpskom zaseoku Šolaje.⁶³⁶ U Boriku su spaljene i hrvatske i srpske kuće.⁶³⁷ Do sredine decembra 1991, razorene su i crkva Svetog Ivana i crkva Svete Marije.⁶³⁸ Do 1995, uništeno je celo Saborsko, uključujući i školu.⁶³⁹ Jedine dve kuće koje su još uvek stajale bile su dve srpske kuće, koje su i same pretrpele teška oštećenja.⁶⁴⁰

228. Posle napada, većina stanovnika Saborskog pobjegla je u Karlovac, Zagreb i Ogulin.⁶⁴¹ Međutim, u selu je ostalo oko 30 do 60 starijih stanovnika i njih su pripadnici TO iz Plaškog odveli

⁶²⁷ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9017-9019; DP 108, tačka 18.

⁶²⁸ DP 605, str. 3. *Vidi i* svjedok MM-037, 29. mart 2006, 2812, DP 268, T. 11596.

⁶²⁹ Svedok MM-037, DP 268, T. 11599-11601; Nikola Medaković, 11. oktobar 2006, T. 9188, 12. oktobar 2006, T. 9236-9237; DP 507, str. 4.

⁶³⁰ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2803, 29. mart 2006, 2808-2810; DP 268, T. 11597-11600.

⁶³¹ DP 507, str. 4-5 (na str. 4 stoji da je nadimak Nedeljka Trbojevića bio Kičin), gde se, pored ostalog, navodi da je automobil Mate Matovine uzeo Željko Mudrić zvani Buba, a da je kamion Jure Matovine zapaljen u Saborskom. U DP 606 navodi se da su Miloš Momčilović i Željko Mudrić bili pripadnici “Izviđačko-diverzantskog odeljenja (specijalaca) u Plaškom” u sastavu DB. Nikola Medaković je posvedočio da su obojica išla na poligon za obuku u Slunju i da ih je mobilisala JNA nakon što je jedinica Milicije Krajine uvrštena u sastav brigade TO, Nikola Medaković, 10. oktobar 2006, T. 9106.

⁶³² DP 507, str. 4, gde se takođe navodi da je skoro svako domaćinstvo u Saborskom imalo traktor.

⁶³³ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9025; DP 507, str. 4; DP 963, str. 2, gde stoji da je Slavko Dumenčić video kako jedan čovek u vojnoj uniformi, koga je prepoznao kao Milana Grkovića, odvodi 25 ovaca.

⁶³⁴ Milan Babić je posvedočio da 1993. godine u Saborskom, Poljanku i Lipovači više nije bilo hrvatskih stanovnika i da su hrvatske kuće opustošene, Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1600-1601.

⁶³⁵ DP 507, str. 5, gde takođe stoji da je “Nedeljko Trbojević išao od kuće do kuće, bacao bombe po podrumima, palio stogove, kojom prilikom je spalio oko dvadesetak kuća”.

⁶³⁶ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2714; svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2803, DP 268, T. 11597-11598; Imra Agotić, DP 398, T. 23315-23316; DP 507, str. 4-5.

⁶³⁷ Vlado Vuković, 28. mart 2006, T. 2730, 2733; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 3, str. 3-4.

⁶³⁸ Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2753; Nikola Medaković, 12. oktobar 2006, T. 9245.

⁶³⁹ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2590, 2631; Ana Bičanić, DP 276, str. 4; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2674-2675.

⁶⁴⁰ Svedok MM-039, DP 277, str. 4.

⁶⁴¹ Vlado Vuković, 28. mart 2006, T. 2727. *Vidi i* Imra Agotić, DP 398, T. 23315-23316, gde je posvedočio da su civili raseljeni iz manje-više svih hrvatskih sela na tom području, uključujući Vagnac, Drežnik Grad i Rakovicu, kao i da su posle toga kuće i svi objekti opustošeni.

u kasarnu u Ličkoj Jasenici. Noć su proveli u toj kasarni, a potom su ih autobusom odvezli prema Ogulinu, gde su ih pustili na teritoriji koja je bila pod kontrolom hrvatske strane.⁶⁴²

(ii) Ubistva u Saborskom 12. novembra 1991.

229. Za vreme bombardovanja iz vazduha 12. novembra 1991, Ana Bićanić i njen suprug Milan Bićanić sklonili su se u podrum kuće Petra Bićanića zvanog Krtan, gde se okupilo dvadesetak ljudi, među kojima i jedan dečak po imenu Jure Vuković.⁶⁴³ Kada se u poslepodnevnim časovima napolju stišalo, Milan Bićanić je čuo kako neko govori “daj mi šibice”, pa je pomislio da vojnici koji su ušli u selo pale kuće i da će i oni izgoreti u podrumu.⁶⁴⁴ Da bi to sprečili, zavezali su belu potkošulju za jedan komad drveta i mahali njome kroz vrata podruma, vičući da su civili.⁶⁴⁵ Napolju su bili vojnici u maskirnim i sivomaslinastim uniformama, kao i dva vojnika koja su nosila “srpske tamnosive uniforme i šlemove sa zvezdom petokrakom”.⁶⁴⁶ Vojnici su rekli svim seljanima da izađu iz podruma.⁶⁴⁷ Vojnici su bili naoružani i govorili su srpskim dijalektom.⁶⁴⁸ Neki vojnici su im psovali “ustašku majku” i govorili da ih sve treba poklati.⁶⁴⁹

230. Jedan od vojnika je bacio ručnu bombu u prazan podrum.⁶⁵⁰ Vojnici su odvojili muškarce od žena i postrojili ih jedne naspram drugih.⁶⁵¹ Zatim su pretresli muškarce i oduzeli im novac i predmete od vrednosti.⁶⁵² Dok su pretresali muškarce, jedan vojnik je udario Jureta Štrka i Milana Bićanića.⁶⁵³ Nekih 15 minuta kasnije, muškarce su odveli iza ugla kuće Ivana Bićanića.⁶⁵⁴ Dva vojnika u srpskim tamnosivim uniformama pucala su i ubila muškarce rafalima iz automatskih pušaka.⁶⁵⁵ Ubijeno je sledećih sedam muškaraca: Milan Bićanić, Nikola Bićanić, Petar Bićanić, Jure Štrk,⁶⁵⁶ Ivan Vuković, Jure Vuković i njegov polubrat koji se takođe zvao Jure Vuković.⁶⁵⁷

⁶⁴² Svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2801-2803, DP 268, T. 11603-11604, 11612-11613, 11637; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9019-9020. *Vidi i* DP 963, str. 2-3.

⁶⁴³ Ana Bićanić, DP 276, str. 3. U podrumu su se nalazile sledeće osobe: Petar Bićanić i njegova supruga Kate Bićanić, Ana Bićanić i njen suprug, Ivan Vuković, Nikola Bićanić, Pero Bićanić, Jure Štrk i njegova supruga Kate Štrk, Jure Vuković i njegov polubrat koji se takođe zvao Jure Vuković (i koji je imao nadimak Jura Zenkov), Kate Vuković i njen sin Jure Vuković (koji je imao 8-10 godina), zatim još jedna žena koja se zvala Ana Bićanić, Bara Bićanić, Ana Vuković, Jeka Vuković, treća žena koja se zvala Ana Bićanić (rođena 1924), Marija Hodak, Jeka Dumančić i Marija Štrk, Ana Bićanić, DP 276, str. 3; Jure Vuković, DP 277, str. 2. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 3, str. 1-2.

⁶⁴⁴ Ana Bićanić, DP 276, str. 3; Jure Vuković, DP 277, str. 2-3

⁶⁴⁵ Ana Bićanić, DP 276, str. 3; Jure Vuković, DP 277, str. 3.

⁶⁴⁶ Ana Bićanić, DP 276, str. 4.

⁶⁴⁷ Ana Bićanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 3.

⁶⁴⁸ Ana Bićanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 3.

⁶⁴⁹ Ana Bićanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 3.

⁶⁵⁰ Ana Bićanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 3.

⁶⁵¹ Ana Bićanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 3; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2588.

⁶⁵² Ana Bićanić, DP 276, str. 4.

⁶⁵³ Ana Bićanić, DP 276, str. 4.

⁶⁵⁴ Ana Bićanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 3.

⁶⁵⁵ Ana Bićanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 3. *Vidi i* Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2588-2589.

⁶⁵⁶ Jure Vuković, DP 277, str. 3; Ana Bićanić, DP 276, str. 4 (gde ga naziva “Juraj”). Pretresno veće ima u vidu da je u spisak u Dodatku I Optužnice uvršteno ime Josip Štrk, ali ne može sa sigurnošću da zaključi da se radi o istoj osobi. Međutim, Pretresno veće

231. Nakon što su pobila te muškarce, dva vojnika su se vratila do ostalih u grupi.⁶⁵⁸ Jedan od ta dva vojnika je uperio pušku u Anu Bičanić i rekao im da imaju sat vremena da odu odatle, inače će biti ubijeni.⁶⁵⁹ Dok su bežali, vojnici su pucali na njih.⁶⁶⁰ Jeka Vuković je pala i Jure Vuković ju je tada video poslednji put.⁶⁶¹ Pobjegli su prema Boriku i posle tri dana, 15. novembra 1991, stigli su u kasarnu HVO u Lipicama, istočno od Saborskog.⁶⁶²

232. Posle napada na Saborsko, Nikola Medaković, u svojstvu predsednika opštine Plaški, izdao je naređenje da se ljudski leševi pokopaju i, po završetku tog zadatka, izvešten je da je pokopano preko 20 ljudskih tela, među kojima je bilo žena i starijih muškaraca civila.⁶⁶³

233. Počev od oktobra 1995, u Saborskom je ekshumirano nekoliko grobnica.⁶⁶⁴ Najveća se nalazila u Popovom Šancu, koji se nalazi blizu crkve Svetog Ivana, gde su pronađena tela sledećih 14 žrtava: Ane Bičanić, Milana Bičanića, Nikole Bičanića, Petra Bičanića, Kate Dumenčić, Nikole Dumenčića, Mate Matovine (rođenog 1895), Milana Matovine, Mate Špehara, Ivana Vuković, Jeka Vuković, Jure Vukovića (rođenog 1929), Jure Vukovića (rođenog 1930) i Petra Vukovića.⁶⁶⁵ U grobnici u Boriku pronađeni su leševi sledeće tri žrtve: Darka Dumenčića, Ivica Dumenčića i Josipa Štrka.⁶⁶⁶ U pojedinačnim grobnicama u Saborskom pronađeni su leševi sledećih deset žrtava: Leopolda Conjara, Ante Dumenčića, Ivana Matovine, Kate Matovine (rođene 1920), Kate Matovine

s tim u vezi podseća na svoje tumačenje Optužnice i uzeće ubistvo Jureta Štrka u obzir za donošenje osuđujuće presude, *vidi* Odeljak I C *gore*.

⁶⁵⁷ Ana Bičanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 3. Jedan srpski vojnik je uveče 12. novembra 1991. rekao svedoku MM-037 da su petorica ili šestorica vojnika ubili Petra Bičanića zvanog Krtan i još dvojicu ljudi. Svedok MM-037 smatra da su počinioci bili grupa "nevoljnika", pripadnika Martičeve milicije, koji su mislili da Petar Bičanić kod sebe ima dosta novca, svedok MM-037, 28. mart 2006, T. 2800-2801. Svedok MM-037 je još identifikovao Đuru Ogrizovića zvanog Snjaka i ljude koji su se zvali Lecin, Cvekic i Pejić, svedok MM-037, 29. mart 2006, T. 2814-2815; DP 268, T. 11602, 11608-11609, 11613-11614, 11638-11639. Pretresno veće ima u vidu iskaze svedoka prema kojima je Peić ili Pejić bio "najgori od svih martičevaca" i da se, zajedno sa Željkom Mudrićem zvanim Buba, hvalisao da je "streljao osmoro ljudi ispred Doma u Saborskom", DP 507, str. 4. Međutim, Pretresno veće ne može da zaključi van razumne sumnje da se ovaj navod o ubistvima u centru Saborskog odnosi na ubistva u kući Petra Bičanića zvanog Krtan. Vlado Vuković zna za jednu porodicu koja je ubijena, kao i za svoju unju/strinu/tetku i ujaka/stricu/teću koji su se sklonili u kuću svojih komšija Srba, ali su ipak ubijeni, Vlado Vuković, 28. mart 2006, T. 2730, 2733. Pretresno veće napominje da su žrtve koje se prezivaju "Bičanić" u Dodatku I Optužnice navedene kao "Bičanić". *Vidi i* Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2588-2589. Pretresnom veću su takođe predočeni dokazi da su, tokom napada na Saborsko, Kata Dumaničić i Nikola Dumaničić zvani Dika ubijeni ispred svoje kuće, DP 963, str. 2. Pretresno veće smatra da se slična imena, Kata Dumenčić i Nikola Dumenčić, koja su navedena u Dodatku I Optužnice, odnose na te žrtve, te će ih uzeti u obzir za donošenje osuđujuće presude.

⁶⁵⁸ Ana Bičanić, DP 276, str. 4.

⁶⁵⁹ Ana Bičanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 3-4; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2588.

⁶⁶⁰ Jure Vuković, DP 277, str. 4.

⁶⁶¹ Jure Vuković, DP 277, str. 4. U Dodatku I Optužnice uvršteno je ime Jela Vuković, a Pretresno veće smatra da se radi o Jeki Vuković.

⁶⁶² Ana Bičanić, DP 276, str. 4; Jure Vuković, DP 277, str. 4.

⁶⁶³ Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9021-9022, 9027-9028, 10. oktobar 2006, T. 9250. Nikola Medaković je posvedočio da su žrtve trebale da budu pokopane što je moguće bliže mestu na kome su ubijene, zajedno sa svim predmetima koje su imale na sebi, uključujući lične dokumente, Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 9027.

⁶⁶⁴ Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2590-2591; Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2676; Davor Strinović, 12. april 2006, T. 3667. *Vidi i* DP 302.

⁶⁶⁵ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2676; Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2591; Ivan Grujić, 10. april 2006, T. 3477; DP 302; DP 323 (gde se strelne rane navode kao uzrok smrti Mate Matovine (rođenog 1895), Mate Špehara, Ivana Vukovića, Jeka Vuković, Jure Vukovića (rođenog 1929), Jure Vukovića (rođenog 1930) i Petra Vukovića); DP 963 (u vezi sa Katom Dumenčić i Nikolom Dumenčićem). *Vidi i* Nikola Medaković, 12. oktobar 2006, T. 9244-9245. Pretresno veće je tokom posete predmetnim lokacijama obišlo Popov Šanac, DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 36-38.

⁶⁶⁶ DP 302; DP 323, gde stoji da je uzrok smrti Ivica Dumenčića bio "trauma - vjerovatno". *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 40-41.

(rođene 1918), Lucije Matovine, Marije Matovine, Marte Matovine, Slavice Matovine i Slavka Sertića.⁶⁶⁷

234. Uzevši posebno u obzir činjenicu da postoje neposredni dokazi u vezi s ubistvom osam žrtava čija su tela ekshumirana iz masovne grobnice u Popovom Šancu, Pretresno veće zaključuje da je svih 14 žrtava čija su tela ekshumirana iz ove grobnice ubijeno 12. novembra 1991. u Saborskom. Pored toga, na osnovu dokaza koji ukazuju na uzrok njihove smrti, Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da su Ivica Dumenčić, Kata Matovina (rođena 1920) i Slavko Sertić takođe ubijeni 12. novembra 1991. u Saborskom. Štaviše, uzevši u obzir da su tela Darka Dumenčića i Josipa Štrka pronađena u istoj masovnoj grobnici kao i telo Ivica Dumenčića, koji je ubijen 12. novembra 1991, Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da su i ove dve osobe ubijene istog datuma. Na kraju, iako telo Jure/Juraja Štrka nije pronađeno, na osnovu neposrednih dokaza je utvrđeno da je on ubijen 12. novembra 1991. Pretresno veće, stoga, konstatuje van razumne sumnje da je 12. novembra 1991. ubijeno 20 osoba. Što se tiče ostalih žrtava (Leopolda Conjara, Ante Dumenčića, Ivana Matovine, Kate Matovine (rođene 1918), Lucije Matovine, Marije Matovine, Marte Matovine i Slavice Matovine), nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo kada i gde su te žrtve ubijene, kao i ko ih je ubio.

4. Škabrnja i Nadin

(a) Škabrnja, Nadin i okolna sela

235. Škabrnja se nalazi na jugozapadu Hrvatske i 1991. godine je bila u sastavu opštine Zadar, koja se na jugoistoku graničila s opštinom Benkovac.⁶⁶⁸ Škabrnja je imala oko 2.000 stanovnika koji su skoro isključivo bili Hrvati.⁶⁶⁹ U Škabrnji i njenoj neposrednoj okolini nalazile su se tri crkve, i to crkva Uznesenja blažene djevice Marije u centru Škabrnje, crkva Svete Marije u zaseoku Ambar i crkva Svetog Luke zapadno od centra Škabrnje.⁶⁷⁰ Godine 1991, Nadin se nalazio u sastavu opštine Benkovac, približno tri kilometra jugoistočno od Škabrnje.⁶⁷¹ Nadin, koji je bio skoro isključivo hrvatsko mesto, imao je između 300 i 660 stanovnika koji su živeli u približno 120

⁶⁶⁷ DP 323 (gde se navodi da su uzrok smrti Slavka Sertića i Kate Matovine (rođene 1920) bile strelne rane). Mate Matovina (u Dodatku I Optužnice navodi se da njegov datum rođenja nije poznat) je na spisak žrtava koji je sastavila Uprava za zatočene i nestale pri Vladi Hrvatske uvršten kao poginuli, Davor Strinović, 12. april 2006, T. 3667-3668. Njegovo telo nije ekshumirano ni iz jedne od grobnica i nema nikakvih drugih dokaza u vezi s njegovom navodnom smrću. Stoga, Pretresno veće na osnovu dokaza ne može da konstatuje da je Mate Matovina mrtav. *Vidi* i DP 302.

⁶⁶⁸ Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2915; Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10151; DP 22, Mapa 8; DP 23, str. 24-25; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 4, str. 31-50 i DVD 5, str. 1-12.

⁶⁶⁹ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2862; Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10164; DP 301, str. 4; Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2862; Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1280; Tomislav Šegarić, DP 826, str. 2; DP 301, str. 4 (gde se navodi da je 1991. godine bilo 97,59% Hrvata i 2,15% Srba).

⁶⁷⁰ Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2848 (gde upućuje na DP 271, ERN 0468-7818); Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3393-3394; DP 109, str. 1; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 4, str. 42-50 i DVD 5, str. 8-12; DP 1044.

do 150 kuća.⁶⁷² Hrvatska sela su se nalazila južno od Škabrnje, dok su se pretežno srpska sela nalazila severno i severoistočno od Škabrnje, prema opštini Benkovac.⁶⁷³

(b) Situacija u Škabrnji, Nadinu i okolini pre 18. novembra 1991.

236. U avgustu 1991, iz Benkovca je prekinuto snabdevanje Nadina vodom i strujom.⁶⁷⁴ Približno u septembru 1991, u Škabrnji se nalazilo oko 240 pripadnika rezervne policije Hrvatske i meštana dobrovoljaca.⁶⁷⁵ U septembru 1991, Škabrnja i Nadin su granatirani i bombardovani iz vazduha, pri čemu su korišćene i kasetne bombe.⁶⁷⁶ Dana 2. oktobra 1991, poginula su tri seljana i donesena je odluka da se evakuise civilno stanovništvo, posle čega su u Škabrnji ostali samo pripadnici rezervnih policijskih snaga i dobrovoljci da bi branili selo.⁶⁷⁷ Oko 2. oktobra 1991, Nadin je napala JNA i tada su poginula dva čoveka.⁶⁷⁸ Taj napad je izvršen u cilju proboja blokade na putu od Benkovca do aerodroma u Zemunik.⁶⁷⁹ Dana 9. oktobra 1991, između, pored ostalih, komande 9. korpusa stacionirane u Kninu i predstavnika opštine Zadar, sklopljen je sporazum o prekidu borbenih dejstava, deblokadi Zadra i povlačenju JNA iz zadarskog garnizona i sa aerodroma Zemunik u Benkovac.⁶⁸⁰

⁶⁷¹ Svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5730; Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10151; Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10366; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 5, str. 12-20; DP 1044.

⁶⁷² Svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5730-5731; Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2862; DP 301 (Hrvata je bilo 97,6%, a Srba 1,95%).

⁶⁷³ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2862 (gde je posvedočio da je Biljane bilo isključivo srpsko selo i da je u nekim hrvatskim selima u okolini Škabrnje, uključujući Donji Zemunik, bilo i stanovnika srpske nacionalnosti); Zoran Lakić, 27. oktobar 2006, T. 10229-10230.

⁶⁷⁴ Svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5731.

⁶⁷⁵ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2862-2864 (gde je posvedočio da je, shodno naređenju načelnika policijske uprave Zadar, pripadnik MUP Hrvatske Marko Miljanić postavio kontrolne punktove na putu kod Biljana i Zemunika i podigao dve barikade u Škabrnji; i u zaseoku Ambar nalazio se jedan kontrolni punkt sa ljudstvom, Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3391-3392), 2864-2865 (gde je posvedočio da su bili naoružani sa šest lakih puškomitraljeza, dva ručna bacača, automatskim i poluautomatskim puškama i pištoljima), Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2890-2891; Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3224-3226 (gde je posvedočio da su seoski stražari nosili polovne uniforme iz Istočne Njemačke i da je njemu tri do pet dana pre 18. novembra 1991. izdata automatska puška). U Škabrnji je takođe bilo minobacača, svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5254-5255; DP 116, str. 2. U to vreme u Nadinu su od oružja imali samo lovačke puške, svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5731.

⁶⁷⁶ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2863, 2871; Tomislav Šegarić, DP 826, str. 2. Postoje i dokazi o tome da je bilo snajperskog delovanja po Škabrnji, Neven Šegarić, DP 251, str. 2. Nadin je granatiran 18. septembra 1991. iz pravca srpskih sela Biljane ili Lišane, posle čega su žene i deca otišli u hrvatsko selo Polaču, svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5732.

⁶⁷⁷ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2863, 2865; Tomislav Šegarić, DP 826, str. 2; Neven Šegarić, DP 251, str. 2.

⁶⁷⁸ Svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5732-5733.

⁶⁷⁹ Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10342-10344 (gde je posvedočila da je napad na kraju bio neuspešan zbog minskih polja na strani Nadina koja gleda prema Benkovcu), 10421-10422; Zoran Lakić, 27. oktobar 2006, T. 10214-10216. Prema izjavi svedoka MM-080, neke hrvatske snage su iz pravca Škabrnje otvorile vatru na vozila JNA koja su se kretala putem Benkovac-Zemunik ka aerodromu Zemunik, gde je bila stacionirana JNA. Prema podacima kojima je raspolagala JNA, vatru na vozila JNA otvorio je jedan samostalni bataljon koji se nalazio u Škabrnji i brojao 250 do 300 pripadnika, svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5250, 5254-5255, 5260. *Vidi i* DP 40, izveštaj TO SAO Krajine, koji ukazuje na to da je Milan Martić 16. septembra 1991. naredio benkovačkom štabu TO da "stavi na raspolaganje što više ljudi potpukovniku Živanoviću koji će komandovati operacijom deblokade Zemunika".

⁶⁸⁰ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1604-1605; DP 1030. Pretresno veće na osnovu dokaza ne može da zaključi da li je taj sporazum ispoštovan, *vidi* Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10148-10152 (gde je posvedočio da su povlačenje JNA ometali ZNG i hrvatska policija), 27. oktobar 2006, T. 10221-10222; DP 991 (gde se navodi da do 14. oktobra 1991. nije bilo nikakvih većih poteškoća za vreme evakuacije garnizona u Zadru). Svedok MM-080 je posvedočio da su tokom novembra 1991. na konvoje JNA iz garnizona u Zadru i sa aerodroma Zemunik hrvatske snage otvarale vatru pre nego što bi konvoji stigli do Biljana Donjih, svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5251, 5253, 5260. *Vidi i* DP 784; Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10443.

237. Dana 10. oktobra 1991, Marko Miljanić je postavljen za komandanta odbrane Škabrnje, Nadina, Gornjeg Zemunika, Donjeg Zemunika, Prkosa, Gorice, Galovca i Glavice.⁶⁸¹ Ova odbrambena formacija zvala se Samostalna bojna Škabrnja i sastojala se od nekih 730 rezervnih policajaca i dobrovoljaca sa tog područja.⁶⁸² Samostalna bojna Škabrnja postavila je minska polja u Škabrnji i oko nje.⁶⁸³ Dana 6. novembra 1991, seljani koji su bili evakuisani 2. oktobra vratili su se u Škabrnju.⁶⁸⁴

238. Godine 1991, jedinice 9. korpusa JNA, benkovačke TO i policije SAO Krajine bile su aktivne na području severne Dalmacije, uključujući rejon oko Škabrnje, Nadina i Bruške.⁶⁸⁵ U Benkovcu je bila stacionirana 180. motorizovana brigada, koja je bila u sastavu 9. korpusa u Kninu.⁶⁸⁶ U jesen 1991, komandant TO u Benkovcu bio je Zoran Lakić.⁶⁸⁷ Načelnik SJB u Benkovcu bio je Boško Dražić.⁶⁸⁸

(c) Napad na Škabrnju i Nadin 18. i 19. novembra 1991.

239. Između 06:00 i 07:00 časova 18. novembra 1991, jedna mehanizovana pešadijska jedinica JNA sa 80 do 200 pripadnika, osam do devet oklopnih transportera i tri tenka, krenula je prema Škabrnji iz srpskog sela Smilčić.⁶⁸⁹ U toj operaciji učestvovala je i TO, uključujući i pripadnike TO Benkovca, i ona je bila prepotčinjena JNA.⁶⁹⁰ Tom formacijom JNA komandovao je potpukovnik

⁶⁸¹ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2885, 30. mart 2006, T. 2895-2897; Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3388.

⁶⁸² Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2885, 30. mart 2006, T. 2890-2891, 2908; Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3227, 7. april 2006, T. 3388-3389; svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5254-5255. *Vidi i* Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10166, 27. oktobar 2006, T. 10173.

⁶⁸³ Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2895; Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3411-3412; Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10342-10343, 10349, 10368, 31. oktobar 2006, T. 10368, 10448-10449; Zoran Lakić, 27. oktobar 2006, T. 10173-10174.

⁶⁸⁴ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2868 (gde je posvedočio da se to desilo posle potpisivanja primirja u Hagu); Tomislav Šegarić, DP 826, str. 2; Neven Šegarić, DP 251, str. 2.

⁶⁸⁵ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1601; DP 1036.

⁶⁸⁶ Svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5246. *Vidi i* Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10339.

⁶⁸⁷ Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10128-10130.

⁶⁸⁸ Svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5246. *Vidi i* DP 959.

⁶⁸⁹ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3225-3227 (gde je posvedočio da je seoska straža u Škabrnji bila raspoređena u noći između 17. i 18. novembra 1991, *vidi i* Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3256, 7. april 2006, T. 3395, 3434-3435; Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10155-10156, 10159-10160, 10166 (gde je posvedočio da je učestvovalo oko 110 muškaraca); Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10349 (gde je posvedočila da je na strani JNA učestvovalo "oko dvesta vojnika sveukupno"); Neven Šegarić, DP 251, str. 4. Komandna mesta su postavljena u Gornjim Biljanima i zaseoku Trljuge, Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3255). *Vidi i* DP 285 (gde se pominju tenkovi i oklopni transporteri (zvani BOV /borbeno oklopno vozilo/) u rejonu Ambara, zapadno od Škabrnje, i u Biljanima Donjim). Ima dokaza i da su neki delovi kolone išli kroz Gornji Zemunik i da su se, pre dolaska u Ambar, neka od vozila okrenula prema crkvi Svetog Luke, Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3434; DP 285; DP 107, str. 1. Luka Brkić je posvedočio da su "Beli orlovi" kapetana Dragana učestvovali u napadu na Škabrnju, međutim, Pretresno veće ima u vidu da taj iskaz nije potkrepljen nikakvim dokazima da je kapetan Dragan komandovao jedinicom koja se tako zvala, Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3427.

⁶⁹⁰ Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10345, 31. oktobar 2006, T. 10399, 10425; DP 107, str. 1, 3-4 (gde je naznačeno da je TO trebalo da blokira to područje i spreči intervenciju spolja, kao i da je koordinacija između TO i JNA u početku bila loša, ali da se popravila). Zoran Lakić je posvedočio da je benkovačka TO učestvovala u tim dejstvima sa jednom jedinicom od 25-30 ljudi, koji su bili raspoređeni u zaseoku Skorić u rejonu Biljana Donjih i da je 12 tih pripadnika TO vršilo premeštanje ranjenih civila i vojnika u Biljane Donje pomoću dva minibusa i jednog ambulantskog vozila, Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10158-10159, 10163, 10168, 27. oktobar 2006, T. 10178, 10248, 30. oktobar 2006, T. 10278; Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10345, 10347, 10356-10358, 31. oktobar 2006, T. 10445. Neke posade tenkova JNA bile su dopunjene do punog sastava pripadnicima TO iz drugih mesta, Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10156 (*vidi i* Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2929, gde je posvedočio da je čuo da je u nekim tenkovskim posadama bilo i dobrovoljaca iz Srbije; DP 616, u vezi s dobrovoljcima iz Srbije i BiH koji su se pridružili benkovačkoj TO). Pretresno veće ima u vidu da se u DP 116, DP 117, DP 118, DP 411 i DP 614 navodi da su pripadnici TO bili prisutni u Škabrnji i Nadinu 18. i 19. novembra 1991. Pretresno veće ima u vidu iskaz Zorana Lakića da u napadu, osim gorepomenutih, nisu

Momčilo Bogunović iz 180. motorizovane brigade JNA.⁶⁹¹ Postoje dokazi da su i hrvatska i srpska strana imale minobacače i artiljeriju.⁶⁹² Od približno 07:00 časova, Nadin je granatiran iz pravca srpskih sela Biljane ili Lišane i to granatiranje je nastavljeno celog dana.⁶⁹³ Većina žena i dece su otišli iz Nadina u Polaču, Zaton i Zadar, a u selu su ostali samo muškarci i nekoliko žena.⁶⁹⁴ U približno 07:30 časova, takođe iz pravca Biljana ili Lišana, počelo je intenzivno granatiranje Škabrnje, koje je trajalo do 12:30 časova.⁶⁹⁵

240. Kada je kolona stigla do raskrsnice puteva prema Biljanima Donjim i Zadru, poručnik Miodrag Stevanović i jedan vojnik ubijeni su nakon što su izašli iz svog oklopnog transportera.⁶⁹⁶ Dokazi u vezi s razlogom njihovog izlaska iz oklopnog transportera su kontradiktorni.⁶⁹⁷ Posle toga započela je žestoka pucnjava.⁶⁹⁸ Hrvatske snage su sa svojih položaja, od kojih su neki bili i u kućama, otvarale vatru na tenkove i vojnike JNA.⁶⁹⁹ Jedna jedinica ZNG je raketama gađala kolonu JNA sa kote Ražovljeva Glavica.⁷⁰⁰ JNA je koristila i helikoptere da bi rasporedila kopnene snage u blizini Škabrnje.⁷⁰¹ JNA je u napadu koristila i kasetne bombe koje je bacala iz aviona.⁷⁰²

241. Na crkvu Uznesenja blažene djevice Marije u centru Škabrnje otvorena je vatra iz jednog tenka JNA.⁷⁰³ U jednom trenutku, tenkovi su pokušali da uđu u crkvu Uznesenja blažene djevice

učestvovala nikakve druge jedinice benkovačke TO, Zoran Lakić, 27. oktobar 2006, T. 10190-10192, 30. oktobar 2006, T. 10277. U vezi s učešćem TO u napadu, *vidi i* Veljko Džakula, 17. januar 2006, T. 417-418.

⁶⁹¹ Svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5262; DP 107. *Vidi i* Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10154.

⁶⁹² Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3256, Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10166, DP 285, Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10354-10355, 31. oktobar 2006, T. 10369.

⁶⁹³ Svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5732, 5735, 5737.

⁶⁹⁴ Svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5734-5735.

⁶⁹⁵ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2869; Neven Šegarić, DP 251, str. 4; Tomislav Šegarić, DP 826, str. 2-3.

⁶⁹⁶ Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10345-10346; Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 1016, 27. oktobar 2006, T. 10232-10233.

⁶⁹⁷ Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2835, gde je posvedočio da nije bilo nikakvog upozorenja; Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10351-10353; Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10161, gde su oboje posvedočili da je upozorenje pomoću megafona izdao poručnik Stevanović kad su izašli iz oklopnog transportera.

⁶⁹⁸ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2869, gde je posvedočio da su vatru prvo otvorile kolona i artiljerija JNA oko 07:30 časova; Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3229-3231 (gde je posvedočio da su granate pogodile kuću njegovog brata), 3255 (gde je posvedočio da mapa u DP 285 precizno pokazuje da je vatra prvo otvorena na Škabrnju u 07:30 časova iz pravca Ambara), 7. april 2006, T. 3397, 3417; Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10161-10162, 27. oktobar 2006, T. 10174, 10233-10234; Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10347, 10354; Tomislav Šegarić, DP 826, str. 2; DP 984, Prilog 9.

⁶⁹⁹ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2876 (gde je posvedočio da su oko 14:00 časova Luka Škara i on bili pored crkve Uznesenja blažene djevice Marije pokušavajući da tenkove koji su ušli u centar sela pogode iz ručnog bacača raketa, ali da su odustali od toga jer su oko tenkova bili žene, deca i stariji ljudi s rukama na vratu); Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3232-3233, 3246, 3248; Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10356, 10358, 31. oktobar 2006, T. 10392; Zoran Lakić, 27. oktobar 2006, T. 10173-10174. *Vidi i* DP 109.

⁷⁰⁰ Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10354-10355, 31. oktobar 2006, T. 10369. *Vidi i* Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2901-2902, gde je potvrdio da se jedinica ZNG nalazila na toj koti.

⁷⁰¹ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2870, 2075 (gde je posvedočio da su helikopteri tri ili četiri puta sleteli na livadu zvanu Jabuka, dovezavši svaki put po oko 30 vojnika koji su nosili "tamne odore"). Pretresno veće napominje da je Zoran Lakić posvedočio (27. oktobar 2006, T. 10239-10240) da tokom napada nije čuo ni helikoptere ni avione. Međutim, s obzirom na neposredne dokaze, Pretresno veće njegov iskaz ne smatra verodostojnim, Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2870; Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3230; Neven Šegarić, DP 251, str. 4.

⁷⁰² Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2870, 30. mart 2006, T. 2925; Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3230; 7. april 2006, T. 3393-3394.

⁷⁰³ Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3393, 3417; DP 984, Prilog 9; DP 922, str. 7. Nada Pupovac je posvedočila da je zvonik pogođen iz tenka zato što se na njemu nalazilo hrvatsko mitraljesko gnezdo, Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10355-10356, 31. oktobar 2006, T. 10431-10433, 1. novembar 2006, T. 10458. Pretresno veće ne smatra ovaj iskaz uverljivim, s obzirom na dokaze koji ga opovrgavaju.

Marije, ali ih je zaustavio kapetan Janković, pripadnik JNA.⁷⁰⁴ Posle toga, nekoliko vojnika je bez odobrenja kapetana Jankovića ušlo u crkvu i otvorilo vatru.⁷⁰⁵ Jedan tenk je dejstvovao prema školi u Škabrnji.⁷⁰⁶ Ima dokaza da je iz tenkova i ručnih bacača otvarana vatra na privatne kuće.⁷⁰⁷

242. Tokom borbi, civili su pobjegli prema jugu.⁷⁰⁸ Civile su iz Škabrnje takođe odvodile snage JNA i TO i prevozile ih na teritoriju pod kontrolom hrvatskih snaga.⁷⁰⁹ Pripadnike seoske straže Luku Brkića, Antu Gurlicu zvanog Neno i Marina Gurlicu su autobusom odvezli u Benkovac, gde su prenoćili, a potom su ih odveli u Knin.⁷¹⁰ Do 14:00 časova, srpske snage su pod kontrolom držale približno pola Škabrnje.⁷¹¹ Borbe u Škabrnji su trajale do sumraka.⁷¹² Srpska strana je imala dva poginula i nekoliko ranjenih, dok je na hrvatskoj strani bilo približno 15 poginulih.⁷¹³

243. Hrvatske snage su se u 05:00 časova ujutro 19. novembra 1991. povukle iz Škabrnje.⁷¹⁴ Oko 07:00 časova, konvoj JNA je napustio Škabrnju i uputio se putem prema Nadinu, koji je potom granatiran.⁷¹⁵ Konvoj je prošao kroz Nadin u približno 14:00 časova i potom se povukao u kasarnu u Benkovcu.⁷¹⁶ Tokom noći 19. septembra 1991, “gorilo je sve živo” u Nadinu.⁷¹⁷

⁷⁰⁴ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3242-3243.

⁷⁰⁵ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3242-3243.

⁷⁰⁶ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3239.

⁷⁰⁷ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3239, 3246 (gde je posvedočio da je snajperska vatra otvarana iz jedne privatne kuće koja je potom gađana iz tenka); Zoran Lakić, 27. oktobar 2006, T. 10175; DP 117, str. 3; DP 984, Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić, Izjava Snježane Ferice.

⁷⁰⁸ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2880; Zoran Lakić, 30. oktobar 2006, T. 10311, gde je posvedočio da se preko 1.500 civila iz Škabrnje povuklo prema Zadru; Boško Brkić, DP 275, str. 2, gde je izjavio da je oko 100 stanovnika sela pobjeglo u jedan kamenolom u šumi, koji je, prema ranijem dogovoru, trebalo da bude zborna mesto u slučaju napada na selo i da se potom pešice uputilo u Prkos, gde su ih na kraju pokupili autobusi.

⁷⁰⁹ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3251-3252. Nada Pupovac je posvedočila da je TO odveo više od 150 nepovređenih civila, prvo u Benkovac, a potom do raskrsnice blizu hrvatskog sela Pristeg i srpskog sela Ceranje Gornje, gde su prešli na “hrvatsku teritoriju”, Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10364, 10370. Zoran Lakić je posvedočio da je, kad je 18. novembra 1991. u 17:00 časova stigao u Škabrnju, video da su 120-130 civila smestili u osnovnu školu i dečiji vrtić, kao i da su ih kasnije te večeri autobusima benkovačkog “autoprevoznog preduzeća” prevezli do “hrvatskih snaga”, Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10164.

⁷¹⁰ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3233 (gde je posvedočio da su njih trojica bili pripadnici seoske straže, ali da su, pre no što su zarobljeni, skinuli maskirne uniforme), 3250-3253 (gde je takođe posvedočio da je jedan vojnik tukao Antu Gurlicu zvanog Neno pre nego što su ih odvezli i da su ih svu trojicu tukli dok su ulazili u autobus kojim su prevezeni u Benkovac), 3264-3265. *Vidi* par. 278, 281 *dole*.

⁷¹¹ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2880.

⁷¹² Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2869-2870 (gde je takođe posvedočio da je u granatiranju bilo poginulih civila); Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3417; Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10162-10163; Neven Šegarić, DP 251, str. 5; Ivica Bilaver, DP 821, str. 2; Tomislav Šegarić, DP 826, str. 2; DP 984, Prilog 9. *Vidi* i Nada Pupovac, 30. oktobar 2006, T. 10354-10355. U jednom trenutku, hrvatska strana je digla u vazduh rezervnu municiju JNA, Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2870-2871, 30. mart 2006, T. 2902.

⁷¹³ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2878; Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10170; DP 377.

⁷¹⁴ Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2904-2905; svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5736-5737; Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10365. *Vidi* i Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10165. Kad su okončana neprijateljstva, JNA je pronašla automatske puške, pištolje, snajperske puške, minobacače, protivavionske topove i ručne bacače raketa, koje je donela u kasarnu u Benkovcu, Zoran Lakić, 26. oktobar 2006, T. 10166-10167, 27. oktobar 2006, T. 10173; Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10369. Luka Brkić je posvedočio da je, kad su ga odveli iz Škabrnje u Benkovac, video veliku gomilu oružja koje je, po njegovom mišljenju, zaplenjeno u Škabrnji, Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3406-3407.

⁷¹⁵ Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10366-10367; svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5738.

⁷¹⁶ Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10366-10367; 10369-10370.

⁷¹⁷ Svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5745-5746.

(d) Dokazi o jedinicama koje su bile prisutne u Škabrnji

244. Pretresnom veću su predočeni dokazi u kojima se govori o jedinicama koje su se 18. novembra 1991. nalazile u Škabrnji. Dokazi pokazuju da su jedinice JNA bile sastavljene od vojnika različitih nacionalnosti.⁷¹⁸ Jedinice JNA bile su sastavljene od vojnika iz redovnog sastava i rezervista iz susednih srpskih sela.⁷¹⁹ Pored uniformi koje su obično nosili pripadnici JNA, starešine JNA koje su bile u Škabrnji nosile su mešavinu maskirnih i svečanih uniformi.⁷²⁰

245. Pripadnici TO koji su bili u Škabrnji nosili su iste uniforme, kape i šlemove kao i JNA.⁷²¹ Međutim, pripadnici TO su na svojim uniformama nosili i srpske zastave, a neki od njih su na levom ramenu imali bele trake.⁷²² Ima dokaza da su neki pripadnici TO na svojim uniformama nosili oznake SAO Krajine.⁷²³

246. Paravojne jedinice, koje svedoci često jednostavno nazivaju “četnicima”, bile su prisutne u Škabrnji i nosile su razne tipove uniformi JNA, od kojih su na nekima bile oznake sa četiri ćirilična slova “S”, kao i razne vrste kapa, uključujući beretke, šubare sa kokardama i šešire.⁷²⁴ Lica su im bila premazana bojom, međutim dokazi pokazuju da su barem neki od njih po svemu sudeći bili meštani.⁷²⁵

247. Ne postoji dovoljno dokaza da bi se izveo zaključak o tome da li su pripadnici MUP SAO Krajine učestvovali u napadima na Škabrnju 18. i 19. novembra 1991.⁷²⁶ Tužilaštvo tvrdi da je Goran Opačić bio pripadnik policije i da se nalazio u Škabrnji u vreme te vojne operacije.⁷²⁷ Odbrana opovrgava obe tvrdnje tužilaštva.⁷²⁸ Pretresno veće konstatuje da je na osnovu dokaza van razumne sumnje utvrđeno da je 18. i 19. novembra 1991. Goran Opačić bio pripadnik specijalne

⁷¹⁸ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3243-3245, 7. april 2006, 3405-3406, 3420, 3441-3442 (gde je izjavio da smatra da je kapetan Janković bio Srbin).

⁷¹⁹ Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3419, 3421 (gde navodi sela Zemunik Gornji, Veljane, Biljane, Gornje Biljane, Djevske, Kistanje, Lišane i Rastević), 3429-3430, 3440-3441.

⁷²⁰ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3236-3237; Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10452-10453. Opis uniformi JNA dat je u fn 283 *gore*.

⁷²¹ Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10452-10453. *Vidi i* DP 117.

⁷²² Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10453; DP 117, str. 3.

⁷²³ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3237, 7. april 2006, T. 3426-3427.

⁷²⁴ Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2918-2919; Tomislav Šegarić, DP 826, str. 3, 5-6; DP 118, str. 1.

⁷²⁵ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 3-4.

⁷²⁶ Zoran Lakić, 27. oktobar 2006, T. 10258; Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10396, 10428; Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1607, DP 1036, L0092006; DP 116; DP 614. *Vidi i* DP 411.

⁷²⁷ Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 189-190. Tužilaštvo se oslanja na iskaz svedoka MM-003, 8. mart 2006, T. 2024 (gde je posvedočio da je Goran Opačić bio pripadnik “specijalne policije Benkovac” u vreme operacije u Škabrnji); Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1607 (gde je posvedočio da je čuo “da nije tačno da je Goran Opačić [...] celo vreme učestvovao u tim borbama [nego da je] bio [tamo] na početku, ali je posle otišao”; *vidi i* DP 1036); DP 411 (gde navodi da je Goran Opačić pripadnik specijalne policije u Benkovcu i gde pruža informacije o ubistvima koja su počinjena u Škabrnji); DP 511, str. 18 (štampani spisak bez datuma na kome stoji da je Goran Opačić bio pripadnik policijske jedinice u Benkovcu do 31. oktobra 1991).

⁷²⁸ Završni pretresni podnesak odbrane, par. 19. Odbrana se oslanja na iskaz Zorana Lakića, 27. oktobar 2006, T. 10258, 10263-10264, 30. oktobar 2006, T. 10272 (gde je posvedočio da Goran Opačić nije bio pripadnik SJB Benkovac i da nije učestvovao u borbama, *vidi i* Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10396, 10428); DP 116 (gde stoji da su, “prema do sada neproverenim podacima”, ubistva u Nadinu izvršili pripadnici “Opačićeve grupe”); DP 511, str. 18.

jedinice SJB Benkovac. Međutim, iako dokazi van razumne sumnje pokazuju da je Goran Opačić u nekom trenutku 18. novembra 1991. bio prisutan u Škabrnji, oni nisu dovoljni da bi se utvrdilo van razumnije sumnje da je on učestvovao u događajima ili zločinima u Škabrnji ili Nadinu 18. ili 19. novembra 1991.⁷²⁹

(e) Ubistva u Škabrnji i Nadinu

(i) Ubistva u kući Slavka Šegarića u Ambaru 18. novembra 1991.

248. Ujutro 18. novembra 1991, Neven Šegarić, Ivica Bilaver, Lucija Šegarić, Krsto Šegarić, Maja Grgica Šegarić, Željko Šegarić, Josip Miljanić i Stana Vicković skrivali su se u podrumu kuće Slavka Šegarića u Ambaru.⁷³⁰ Ubrzo posle prvog granatiranja, neko je zalupao na vrata i čuli su kako neko napolju pita koga ima u podrumu.⁷³¹ Čuli su nekoga napolju kako govori: “Izlazite, ustaše, ili ćemo vas sve poklati”.⁷³² Kada su ljudi koji su se skrivali u podrumu otvorili vrata, ušlo je desetak vojnika JNA.⁷³³ Lica su im bila premazana bojom i nosili su obične sivomaslinaste uniforme sa crvenom zvezdom na dugmetima i epoletama.⁷³⁴ Nakon što su uzeli jednu pušku i pištolj koji su se nalazili na nekom drugom mestu u kući, neki od tih vojnika su otišli.⁷³⁵ Ubrzo posle toga, došlo je pet ili šest “srpskih dobrovoljaca, mještana susjednih sela”.⁷³⁶ Pretili su ljudima u podrumu i isterali ih napolje; svi su izašli iz podruma osim Lucije Šegarić.⁷³⁷ Čim su ljudi izašli iz podruma, Neven Šegarić je video kako jedan “četnik” ispaljuje rafal iz vatrenog oružja u podrum.⁷³⁸ Oko pet minuta kasnije, kada su Nevena Šegarića i Željka Šegarića naterali da siđu u podrum i traže

⁷²⁹ Što se tiče pripadnosti “specijalnoj jedinici” SJB Benkovac, Pretresno veće ima u vidu DP 411, DP 511 i Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1601, 1607 (*vidi i* DP 1036). Pretresno veće ima u vidu da je iskaz svedoka MM-003 s tim u vezi potkrepljen (svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 2024). Što se tiče njegovog prisustva u Škabrnji i Nadinu, Pretresno veće uzima u obzir saznanja Milana Babića iz druge ruke da je Goran Opačić bio prisutan samo “na početku” u Škabrnji 18. novembra 1991, da Nada Pupovac, koja se nalazila u Škabrnji 18. novembra 1991, poriče da je Goran Opačić bio tamo, kao i da se u DP 116 navodi samo da je prema “do sada neproverenim podacima Opačićeva grupa” ubila članove jedne porodice u Nadinu i tri neidentifikovana zarobljenika iz Škabrnje. Pretresno veće smatra da suprotan iskaz svedoka MM-003 nije dovoljno uverljiv u vezi s tim. Pretresno veće ima u vidu dokaze iz druge ruke (Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2879-2880) da su Gorana Opačića zvanog Klempa čuli preko radija u Škabrnji 18. novembra 1991, ali ne može da izvede nikakav zaključak na osnovu tih dokaza (*vidi i* Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1607; DP 1036).

⁷³⁰ Neven Šegarić je izjavio da je bio u podrumu zajedno sa svojom bakom Lucijom Šegarić (starom 62 godine), svojim dedom Krstom Šegarićem (starim 60 ili 61 godinu), rodakom Željkom Šegarićem (starim 14 ili 15 godina), prabakom Majjom Grgicom Šegarić (starom 94 godine), Ivom Bilaverom (starim 14 ili 15 godina) i Josipom/Josom Miljanićem. Međutim, baš uoči napada, Maju Grgicu Šegarić su odveli nazad u kuću Mileta Šegarića, oca Nevena Šegarića, Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2836, 2841-2842, DP 251, str. 3, 5; Ivica Bilaver, DP 821, str. 2 (gde je takođe izjavio da se kuća nalazila blizu crkve Svete Marije u Ambaru); DP 270, F-2. Ivica Bilaver je imao 14 ili 15 godina, Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2836; Ivica Bilaver, DP 821, str. 2. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 4, str. 32-38.

⁷³¹ Neven Šegarić, DP 251, str. 3.

⁷³² Neven Šegarić, DP 251, str. 3. Ima dokaza da su i žene i decu nazivali ustašama i da su ih vredali, DP 984, Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić, Izjava Snježane Ferice.

⁷³³ Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2855-2856, DP 251, str. 3.

⁷³⁴ Neven Šegarić, DP 251, str. 3.

⁷³⁵ Ivica Bilaver, DP 821, str. 2; Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2834-2835, 2855-2856, DP 251, str. 3.

⁷³⁶ Neven Šegarić, DP 251, str. 3; Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2856; Ivica Bilaver, DP 821, str. 2.

⁷³⁷ Neven Šegarić, DP 251, str. 3.

⁷³⁸ Neven Šegarić, DP 251, str. 3.

oružje, Neven Šegarić je video da Lucija Šegarić leži mrtva na nekoliko metara od vrata.⁷³⁹ Kada je Neven Šegarić ponovo izašao iz podruma, video je kako teraju Stanu Vicković i Josipa Miljanića da kleknu i kako im je potom jedan vojnik u maskirnoj uniformi sa oznakom na rukavu na kojoj je pisalo “SAO Krajina” pucao u glavu.⁷⁴⁰ Posle toga, Krstu Šegarića su pretukla petorica ili šestorica vojnika u zelenim maskirnim uniformama sa oznakama SAO Krajine na rukavima i crvenim zvezdama na dugmetima, među kojima je bio Đuro Kosović, koga je Neven Šegarić prepoznao.⁷⁴¹ Đuro Kosović je potom pucao Krsti Šegariću u potiljak.⁷⁴² Vojnici koji su se tada nalazili napolju oko kuće bili su mešovita grupa vojnika JNA i vojnika u maskirnim uniformama sa oznakama SAO Krajine.⁷⁴³

249. Posle toga je Đuro Kosović, koristeći spisak stanovnika sela, ispitivao Nevena Šegarića o tome gde neki od njih stanuju i da li imaju oružje.⁷⁴⁴ Kada je Neven Šegarić odgovorio da ne zna, Đuro Kosović je otišao.⁷⁴⁵ Posle toga je onaj vojnik koji je ubio Stanu Vicković i Josipa Miljanića naterao Nevena Šegarića i Željka Šegarića da stanu uza zid kuće, međutim intervenisao je jedan “oficir JNA” i spečio ga da ih ubije.⁷⁴⁶ Vojnici su potom Ivicu Bilavera, Nevena Šegarića i Željka Šegarića odveli u Smilčić.⁷⁴⁷

(ii) Ubistva u kući Petra Pavičića u Škabrnji 18. novembra 1991.⁷⁴⁸

250. Kada je počeo napad na Škabrnju, Tomislav Šegarić se sakrio u podrum kuće Petra Pavičića zvanog Pešo u Škabrnji, zajedno sa približno 25 do 30 civila, među kojima je bilo žena, dece i

⁷³⁹ Neven Šegarić, DP 251, str. 3. Pretresno veće ima u vidu da se u DP 305, koji je izveštaj o obdukciji, na str. 22, navodi Luca Šegarić, rođena 1920, koju su, pored ostalih, identifikovala njena dva sina, Slavko Šegarić i Mile Šegarić (*vidi i* DP 323, str. 10; DP 302). U izveštaju o obdukciji navodi se da je ona nekoliko puta pogođena iz vatrenog oružja, ali da je umrla od metka u glavu ispaljenog iz neposredne blizine. U DP 377, str. 12, navodi se izvesna Luca Šegarić, rođena 1922, koja je ubijena metkom iz vatrenog oružja u glavu. Pretresno veće konstatuje da se ovaj dokaz odnosi na Luciju Šegarić. U ovom kontekstu, Pretresno veće ima u vidu DP 270, F-14, gde se navodi ime Lucka Šegarić, međutim, zbog nedoslednosti između DP 305 i DP 270, F-14, Pretresno veće ne može da konstatuje da se DP 270, F-14, odnosi na Luciju Šegarić. Neven Šegarić je posvedočio da DP 270, F-14, ne prikazuje Luciju Šegarić, Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2840.

⁷⁴⁰ Neven Šegarić, DP 251, str. 3. U vezi sa Stanom Vicković, DP 344; DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 13, gde se navodi da je ona “Hrvatica, civil”; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi sa Josipom Miljanićem, DP 360; DP 825, ERN 0469-0706; DP 377, str. 9, gde se navodi da je on “Hrvat, civil”; DP 323, str. 9; DP 302. Pretresno veće ima u vidu da je izjava Ivica Bilavera (DP 821, str. 2) manje detaljna od izjave Nevena Šegarića, ali ne nalazi da ta razlika između njihovih izjava daje mesta razumnoj sumnji u pogledu ubistva Stane Vicković i Josipa Miljanića. U jednom trenutku, ili kada je na Luciju Šegarić ili grupu odraslih pucao iz vatrenog oružja, Ivica Bilaver je ranjen u nogu jednim metkom koji je rikošetirao, Ivica Bilaver, DP 821, str. 2; Neven Šegarić, DP 251, str. 3; DP 270, F-2, (Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2841-2842, koji je ispravio pogrešno navedena imena žrtava na ovoj fotografiji).

⁷⁴¹ Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2857; DP 251, str. 3 (gde je takođe izjavio da je Đuro Kosović bio iz Smokovića).

⁷⁴² Neven Šegarić, DP 251, str. 3; DP 270, F-4 i F-5 (*vidi i* Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2841-2842); DP 350; DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 12, gde se navodi da je on “Hrvat, civil”; DP 323, str. 9; DP 302.

⁷⁴³ Neven Šegarić, DP 251, str. 3. Neven Šegarić je posvedočio da je nekoliko njih bilo iz susednog sela, Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2856-2857.

⁷⁴⁴ Na spisku su bila i imena Mileta Šegarića, Slavka Miljanića, *vidi par.* 255 *dole*. Branko Šegarić, Marko Bilaver, Marko Miljanić i Stipe Miljanić, Neven Šegarić, DP 251, str. 3-4.

⁷⁴⁵ Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2834, DP 251, str. 4.

⁷⁴⁶ Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2832, 2834, DP 251, str. 4.

⁷⁴⁷ Neven Šegarić, DP 251, str. 4; Ivica Bilaver, DP 821, str. 2-3 (gde je takođe izjavio da je video kako gori kuća Stane Vicković). Ivicu Bilavera su odveli u bolnicu u Benkovac, Ivica Bilaver, DP 821, str. 3.

⁷⁴⁸ Pretresno veće ima u vidu da je Ivan Jelić izjavio da je Petar Pavičić imao nadimak Pešo, Ivan Jelić, DP 825, str. 3.

starijih ljudi.⁷⁴⁹ Granatiranje je prestalo oko 12:30 časova i dvadesetak minuta je vladala tišina, a onda je Eva Šegarić izašla iz podruma.⁷⁵⁰ Ubrzo posle toga, Tomislav Šegarić je čuo neke ljude kako viču da svi izađu iz podruma, inače će u njega baciti ručne bombe.⁷⁵¹ Ljudi su počeli da izlaze iz podruma s podignutim rukama. Napolju, kod ulaza u podrum, stajala je grupa od preko deset naoružanih “četnika” koji su bili sa tog područja i nosili maskirne uniforme i razne vrste kapa.⁷⁵²

251. Kako su ljudi izlazili iz podruma, tako su ih “četnici” odvlačili na stranu i ubijali. Neke ljude prvo su udarali kundacima pušaka, a potom ubijali.⁷⁵³ Kod kuće Petra Pavičića ubijene su sledeće osobe:⁷⁵⁴ Jozo Brkić,⁷⁵⁵ Jozo Miljanić,⁷⁵⁶ Slavka Miljanić,⁷⁵⁷ Mile Pavičić,⁷⁵⁸ Petar Pavičić,⁷⁵⁹ Ilija Ražov,⁷⁶⁰ Kata Rogić zvana Soka,⁷⁶¹ Ivica Šegarić,⁷⁶² Rade Šegarić⁷⁶³ i Vice Šegarić.⁷⁶⁴ Posle toga su postrojili žene i decu i vređali ih, pitajući ih gde su im muškarci.⁷⁶⁵ Posle

⁷⁴⁹ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 3 (na str. 4, on objašnjava da se ta kuća nalazila u centru Škabrnje). DP 270, fotografija F-9 prikazuje podrum kuće Petra Pavičića zvanog Pešo, Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2845. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 4, str 39-42.

⁷⁵⁰ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 3.

⁷⁵¹ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 3.

⁷⁵² Tomislav Šegarić, DP 826, str. 3-4, gde je izjavio da se posebno dobro seća jednog koji se zvao Kosović, ali da je to često prezime među ljudima u selu Zemunik.

⁷⁵³ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 3; DP 984, Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić.

⁷⁵⁴ DP 984, Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić. Pretresno veće ima u vidu da se u DP 984, Prilog 9, Izjava Snježane Ferice, navodi izvesni “Iviša Ražov” i konstatuje da se to odnosi na Ivu Ražova. Nema nikakvih daljih dokaza u vezi s tom osobom i Pretresno veće ne može da izvede zaključak van razumne sumnje da je Ive Ražov bio među onima koji su ubijeni pred kućom Petra Pavičića. U vezi s tom žrtvom, Pretresno veće podseća na svoje zaključke o tumačenju Optužnice, *vidi* paragrafe u Odeljku I C *gore*.

⁷⁵⁵ DP 354, Izveštaj o obdukciji; DP 984; Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić; DP 270, F-6 (Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2844); DP 825, ERN 0469-0706; DP 323, str. 9; DP 302; DP 377, str. 6, gde se navodi da je “Hrvat, civil”. Pretresno veće napominje da se u Dodatku I Optužnice kao jedna od žrtava ubijenih u Škabrnji navodi Joso Brkić i konstatuje da se to odnosi na istu žrtvu.

⁷⁵⁶ DP 984, Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić. Pretresno veće napominje da se u Dodatku I Optužnice navodi Josip Miljanić i podseća na svoj zaključak da je ta osoba ubijena u kući Slavka Šegarića u Ambaru. Pretresno veće podseća da se kuća Petra Pavičića nalazila u centru Škabrnje, a ne u zaseoku Ambar (Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4). Pretresno veće, stoga, smatra da Jozo Miljanić, koji je ubijen u kući Petra Pavičića, i Josip Miljanić, koji se navodi u Dodatku I Optužnice, nisu jedna te ista osoba.

⁷⁵⁷ DP 984, Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić, gde ona navodi da su njen suprug Jozo Miljanić i njena svekrva Slavka Miljanić ubijeni u toj kući. Pretresno veće ima u vidu da se u Dodatku I Optužnice navodi Slavko Miljanić, ali, s obzirom na informacije koje ova izjava sadrži, smatra da se radi o drugoj osobi. U vezi s ovom žrtvom, Pretresno veće podseća na svoje zaključke u vezi s tumačenjem Optužnice, *vidi* Odeljak I C *gore*.

⁷⁵⁸ DP 362, Izveštaj o obdukciji; DP 984; Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić; DP 270, F-10 i F-11 (Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2846); DP 825, ERN 0469-0708; DP 323, str. 9; DP 302; DP 377, str. 3, gde se navodi da je on “Hrvat, branitelj”. *Vidi i* DP 377, str. 3-4.

⁷⁵⁹ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 3, gde je izjavio da je ispred kuće video leš Petra Pavičića zvanog Pešo; DP 365, Izveštaj o obdukciji; DP 984; Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić; DP 825, ERN 0469-0708; DP 323, str. 9; DP 302; DP 377, str. 10, gde se navodi da je on “Hrvat, civil”.

⁷⁵⁹ DP 362, Izveštaj o obdukciji; DP 984; Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić; DP 270, F-10 i F-11 (Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2846); DP 825, ERN 0469-0708; DP 323, str. 9; DP 302; DP 377, str. 3, gde se navodi da je on “Hrvat, branitelj”.

⁷⁶⁰ Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2844, gde je posvedočio da osoba na DP 270, F-5, jeste Ilija Ražov. U vezi s ovom žrtvom, Pretresno veće podseća na svoje zaključke u vezi s tumačenjem Optužnice, *vidi* Odeljak I C *gore*.

⁷⁶¹ Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2841-2843; Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4; DP 270, F-3 (Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2841-2843); DP 338, Izveštaj o obdukciji; DP 984, Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić i Izjava Snježane Ferice; DP 825, ERN 0469-0702; DP 323, str. 9; DP 302; DP 377, str. 11, gde se navodi da je ona “Hrvatica, civil”.

⁷⁶² DP 363, Izveštaj o obdukciji; DP 984; Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić; DP 825, ERN 0469-0708; DP 323, str. 9; DP 302; DP 377, str. 4, gde se navodi da je on “Hrvat, branitelj”. *Vidi i* DP 377, str. 3-4.

⁷⁶³ DP 358, Izveštaj o obdukciji; DP 984, Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić i Izjava Snježane Ferice; DP 270, F-8 (Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2845); DP 825, ERN 0469-0706; DP 323, str. 9; DP 302; DP 377, str. 12, gde se navodi da je on “Hrvat, civil”.

⁷⁶⁴ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 3, gde je izjavio da je ispred kuće video leš Vice Šegarića; DP 359, Izveštaj o obdukciji, DP 984; Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić; DP 825, ERN 0469-0706; DP 323, str. 9; DP 302; DP 377, str. 12, gde se navodi da je on “Hrvat, civil”.

⁷⁶⁵ DP 984, Prilog 9, Izjava Svetke Miljanić, Prilog 9, Izjava Snježane Ferice.

toga su ih naterali da idu pešice prema Ambaru, dok su im "četnici" pretili.⁷⁶⁶ Na tom području bilo je dosta oficira i vojnika JNA i oficiri JNA su sprečili "četnike" da dalje ubijaju.⁷⁶⁷

(iii) Ubistva u kući Pere Sopića u Nadinu 19. novembra 1991.

252. Dana 19. novembra 1991, vojnici u uniformama JNA došli su u kuću Pere Sopića u Nadinu, gde su zatekli Novicu Atelja, Stoju Brkić, Danku Brzoju, Iku Čirjak, Mašu Čirjak, Jakova Šestana i Mariju Šestan. Vojnici su prvo izveli Novicu Atelja i ubili ga ispred kuće, a potom su se vratili u kuću i pobili ostale civile.⁷⁶⁸

(iv) Ostala ubistva u Škabrnji i Nadinu

253. Grgica Šegarić zvana Maja, koja je imala između 80 i 96 godina i bila nemoćna jer je pretrpela moždani udar, ubijena je 18. novembra 1991. u kući Mileta Šegarića u Ambaru.⁷⁶⁹

254. Ante Ražov je ubijen 18. novembra 1991. u Škabrnji. Dokazi pokazuju da je Ante Ražov bio premlaćen i da su mu odsekli uvo, pa ga onda ubili hicem u glavu pred njegovom majkom.⁷⁷⁰ Ante Ražov se navodi u Dodatku I Optužnice kao civilna žrtva. Međutim, iz dokaza se vidi da je on bio pripadnik hrvatskih odbrambenih snaga u Škabrnji. Uprkos tome, utvrđeno je van razumne sumnje da on u trenutku kad je ubijen nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. U tom smislu, Pretresno veće smatra da je odbrana bila na odgovarajući način obavještena o ovoj žrtvi putem Dodatka I Optužnice. Nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo ko je počinio ovo ubistvo.

255. Slavko Miljanić je ubijen 18. novembra 1991. u Škabrnji. Slavko Miljanić je u Dodatku I Optužnice naveden kao civilna žrtva, međutim, dokazi pokazuju da je bio pripadnik hrvatskih odbrambenih snaga u Škabrnji.⁷⁷¹ Pretresno veće konstatuje da nije utvrđeno van razumne sumnje da Slavko Miljanić u vreme smrti nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

256. Dana 18. novembra 1991, nekoliko "četnika" je tuklo na putu koji vodi od centra Škabrnje prema Ambaru. "Četnici" su potom ukrcali Šimeta Šegarića i Budu Šegarića u oklopni transporter

⁷⁶⁶ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4.

⁷⁶⁷ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4.

⁷⁶⁸ Svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5736-5745; DP 109, str. 3; DP 302; DP 323, str. 7; DP 324 do DP 330 (iz ovih izveštaja o obdukcijama vidi se da je svaka žrtva pogođena metkom iz vatrenog oružja u glavu iz neposredne blizine, kao i po pet do jedanaest puta s udaljenosti veće od jednog metra); DP 825 ERN 0469-0710, 0469-0712, 0469-0714 (gde je naznačeno da su sve žrtve bile u civilnoj odeći). *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 5, str. 12-20.

⁷⁶⁹ Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2920; Neven Šegarić, DP 251, str. 5; DP 356, Izveštaj o obdukciji; DP 377, str. 12, gde se navodi da je ona "Hrvatica, civil"; DP 825, ERN 0469-0706. *Vidi i* DP 323, str. 9; DP 302.

⁷⁷⁰ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2871; DP 270, F-1 (Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2841); DP 364, Izveštaj o obdukciji; DP 825, ERN 0469-0708; DP 377, str. 3, gde se navodi da je on "Hrvat, branitelj"; DP 323, str. 9; DP 302. *Vidi i* Nada Pupovac, 31. oktobar 2006, T. 10414, gde je posvedočila da je čula za nekog čoveka bez jednog uveta, DP 117, str. 4 (jedan pripadnik bataljona vojne policije je izjavio da je jedan pripadnik ZNG pogođen iz vatrenog oružja iza neke kuće i da su mu pripadnici TO odsekli uvo); DP 411, Izveštaj o ubijanju civila u selu Škabrnja.

JNA, koji se odvezao u pravcu Biljana. Njihova tela su kasnije predata njihovoj rodbini. Iz dokaza se vidi da su Šime Šegarić i Bude Šegarić bili pripadnici hrvatskih odbrambenih snaga u Škabrnji.⁷⁷² Dokazi takođe pokazuju da su odvedeni u Knin, gde su ubijeni.⁷⁷³

257. Postoje i dokazi o tome da su sledeće osobe ubijene u Škabrnji i Nadinu 18. ili 19. novembra 1991: Ivan Babić, Luka Bilaver, Marija Brkić (rođena 1943), Marko Brkić, Željko Ćurković, Marija Dražina, Ana Jurić, Grgo Jurić, Petar Jurić, Niko Pavičić, Josip Perica, Ljubo Perica, Ivan Ražov, Jela Ražov, Branko Rogić, Nikola Rogić, Kljajo Šegarić, Lucka/Luca Šegarić, Mara Žilić, Pavica Žilić, Roko Žilić, Tadija Žilić i Marko Župan.⁷⁷⁴

⁷⁷¹ Slavko Miljanić je u Dodatku I Optužnice naveden kao civil. DP 357, Izveštaj o obdukciji; DP 825, ERN 0469-0706; DP 377, str. 3, gde se navodi da je on "Hrvat, branitelj"; DP 323, str. 9; DP 302. *Vidi i* Tomislav Šegarić, DP 826, str. 5.

⁷⁷² Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4. Pretresno veće napominje da su i jedan i drugi navedeni kao "Hrvat, branitelj" u DP 377, str. 4.

⁷⁷³ DP 825, ERN 0469-0702, ERN 0469-0722, 0469-0727. U vezi s povredama na telu Šimeta Šegarića, DP 333, Izveštaj o obdukciji, i DP 825, ERN 0469-0702. *Vidi i* DP 323, str. 9; DP 302. Pretresno veće ima u vidu da Bude Šegarić nije uvršten u Dodatak I Optužnice i upućuje na odeljak o tumačenju Optužnice, *vidi* Odeljak I C *gore*. Pretresnom veću nije dostavljen izveštaj o obdukciji Bude Šegarića.

⁷⁷⁴ Pretresno veće ima u vidu da Kljajo Šegarić, Lucka/Luca Šegarić, Luka Bilaver i Branko Rogić nisu uvršteni kao civili u Dodatak I Optužnice, ali podseća na svoje zaključke u vezi s tumačenjem Optužnice, par. 13. U vezi s Ivanom Babićem, DP 305, Izveštaj o obdukciji, str. 24-25 (poginuo od šrapnela); DP 377, str. 5, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 10; DP 302. U vezi s Lukom Bilaverom, DP 270, F-15 (na ovoj fotografiji žrtva je u civilnoj odeći). Pretresno veće napominje da se u DP 377, str. 5, i DP 825 ERN 0469-0718 navodi osoba s istim imenom koja je umrla od smrzavanja 1. decembra 1991. Međutim, Pretresno veće ne može da konstatuje da je to ista osoba kao Luka Bilaver iz DP 270, F-15. U vezi s Marijom Brkić, DP 334, Izveštaj o obdukciji (umrla od strelne povrede glave nanese iz velike blizine); DP 825, ERN 0469-0702; DP 377, str. 6, gde se navodi da je ona "Hrvatica, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Markom Brkićem, DP 361, Izveštaj o obdukciji (umro od strelnih povreda glave nanesenih iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0708; DP 377, str. 7, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi sa Željkom Ćurkovićem, DP 335, Izveštaj o obdukciji; DP 825, ERN 0469-0702 (umro od nekoliko strelnih povreda, uključujući jednu na glavi, nanese iz neposredne blizine). Pretresno veće napominje da su DP 270, F-17, navodi izvesni Zoran Ćurković. Imajući u vidu pojedinosti navedene u Izveštaju o obdukciji i one koji se vide na fotografiji F-17, Pretresno veće zaključuje van razumne sumnje da je to Željko Ćurković. Pretresno veće napominje da je na fotografiji F-17 žrtva u civilnoj odeći. U vezi s Marijom Dražinom, DP 367, Izveštaj o obdukciji (umrla od strelne povrede glave nanese iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0710; DP 377, str. 7, gde se navodi da je ona "Hrvatica, civil"; DP 302; DP 323, str. 9. U vezi s Anom Jurić, DP 332, Izveštaj o obdukciji (umrla od udara u glavu tupim predmetom); DP 377, str. 8, gde se navodi "Anica Jurić" kao "Hrvatica, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Grgom Jurićem, DP 355, Izveštaj o obdukciji (umro od višestrukih strelnih povreda glave nanesenih sa razdaljine od najviše jednog metra); DP 825, ERN 0469-0706; DP 377, str. 8, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Petrom Jurićem, DP 346, Izveštaj o obdukciji (umro od strelnih povreda glave nanesenih iz neposredne do velike blizine); DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 9, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Nikom Pavičićem, Izveštaj o obdukciji DP 343 (umro od strelnih povreda glave i grudnog koša nanesenih iz velike blizine); DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 9, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Josipom Pericom, DP 331, Izveštaj o obdukciji (umro od strelnih povreda, uključujući one na glavi nanese iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0702; DP 377, str. 10, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302 (naveden kao "Joso"). U vezi s Ljubom Pericom, DP 347, Izveštaj o obdukciji (umro od nekoliko strelnih povreda, uključujući one na glavi nanese iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 10, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Ivanom Ražovom, DP 345, Izveštaj o obdukciji (umro od strelnih povreda, uključujući dve strelne povrede vrata nanese iz relativno velike blizine); DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 11, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Jelom Ražov, DP 368, Izveštaj o obdukciji (umrla od dve strelne povrede glave nanese iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0718; DP 377, str. 11, gde se navodi da je ona "Hrvatica, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Brankom Rogićem, DP 270, F-16. Nema nikakvih daljih dokaza u vezi s ovom žrtvom. U vezi s Nikolom Rogićem, DP 339, Izveštaj o obdukciji (umro od nekoliko strelnih povreda, uključujući jednu na glavi nanese iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0702; DP 377, str. 11, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Kljajom Šegarićem: DP 270, F-4 (na ovoj fotografiji žrtva je u civilnoj odeći); Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2840, 2843. U vezi s Luckom/Lucum Šegarić, DP 270, F- 14 (na ovoj fotografiji žrtva je u civilnoj odeći). Nema nikakvih daljih dokaza u vezi s ovom žrtvom. U vezi s Marom Žilić, DP 353, Izveštaj o obdukciji (umrla od nekoliko strelnih povreda nanesenih sa razdaljine veće od jednog metra); DP 825, ERN 0469-0706; DP 377, str. 13, gde se navodi da je ona "Hrvatica, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Pavicom Žilić, DP 352, Izveštaj o obdukciji (umrla od eksplozivnih povreda); DP 825, ERN 0469-0706; DP 377, str. 13, gde se navodi da je ona "Hrvatica, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Rokom Žilićem, DP 342, Izveštaj o obdukciji (umro od strelnih povreda, uključujući dve strelne povrede glave nanese iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 14, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Tadijom Žilićem, DP 351, Izveštaj o obdukciji (umro od nekoliko strelnih rana, uključujući one na glavi nanese iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0706; DP 377, str. 14, gde se navodi da je on "Hrvat, civil"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Markom Županom, DP 366, Izveštaj o obdukciji (umro od dve strelne povrede, uključujući onu na glavi nanese iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0710; DP 377, str. 14, gde se navodi da je on "Hrvat,

258. Ima dokaza da su Petar Rogić i Miljenko Šegarić iz Škabrnje ubijeni 18. novembra 1991. u Benkovcu.⁷⁷⁵ Ima i dokaza da je Milka Žilić iz Škabrnje 18. novembra 1991. ranjena granatom i da je umrla u Zadru.⁷⁷⁶

259. U Dodatku I Optužnice sledeće osobe se navode kao civilne žrtve koje su ubijene u Škabrnji 18. novembra 1991, međutim, dokazi pokazuju da su to bili "hrvatski branitelji": Vladimir Horvat, Nediljko Jurić, Gašpar Perica, Marko Rogić, Nediljko Škara i Stanko Vicković.⁷⁷⁷

260. Posle napada na Škabrnju, neki civili su ostali u selu.⁷⁷⁸ U decembru 1991, u selu je bilo vojnika JNA, a mitraljeska gnezda su bila postavljena u kućama duž puteva.⁷⁷⁹ Iz dokaza se vidi da je u selu bila stacionirana jedna brigada TO pod komandom JNA.⁷⁸⁰ Boško Brkić se mnogo puta potajno vraćao u Škabrnju da obiđe svoje roditelje, Matu Brkića i Josipu Brkić, koji su ostali u selu.⁷⁸¹ Kata Perica, Marija Bilaver, Anica Pavičić i Eva Pavičić su svake večeri dolazile kod njegovih roditelja na spavanje.⁷⁸² U jednom periodu posle decembra 1991, Boško Brkić nije mogao da posećuje svoje roditelje zbog situacije u selu.⁷⁸³ Roditelji su mu rekli da su im "četnici" dolazili svakog dana i da su im istovremeno pretili i pretvarali se da im pružaju zaštitu.⁷⁸⁴ "Četnici" su imali dugačke brade i nosili uniforme sa "četničkim oznakama".⁷⁸⁵ Do sredine januara 1992, u selu je ostalo samo nekoliko vojnika JNA, ali je u selu patroliralo i stražarilo oko 50 do 70 vojnika sa

civil"; DP 323, str. 9; DP 302. Postoje i dokazi o ubistvima neidentifikovanih žrtava u Škabrnji i Nadinu 18. i 19. novembra 1991, Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2877-2878, 30. mart 2006, T. 2914, 2920; Boško Brkić, DP 275, str. 2; DP 109; DP 116; DP 117; DP 614. Pretresno veće ne može da izvede nikakve daljnje zaključke na osnovu ovih dokaza, posebno u vezi s pitanjem da li se oni odnose na ijedno od dokazanih ubistava.

⁷⁷⁵ Ni jedna ni druga osoba nisu uvrštene u Dodatak I Optužnice. Pretresno veće podseća na svoje zaključke u vezi s tumačenjem Optužnice, *vidi* Odeljak I C *gore*, i shodno tome ove žrtve će uzeti u obzir za donošenje osuđujuće presude. U vezi s Petrom Rogićem, DP 825, ERN 0469-0722 (naveden kao ubijen); DP 377, str. 12 (navodi se da je mučen i premlaćen na smrt 18. novembra 1991. u Benkovcu). U vezi s Miljenkom Šegarićem, DP 377, str. 4 (navodi se da je on "hrvatski branitelj" i da je zarobljen, mučen i premlaćen na smrt u Benkovcu).

⁷⁷⁶ Milka Žilić nije uvrštena u Dodatak I Optužnice. Pretresno veće podseća na svoje zaključke u vezi s tumačenjem Optužnice, par. 13. DP 825, ERN 0469-0722; DP 377, str. 13, gde se navodi da je ona "Hrvatica, civil".

⁷⁷⁷ U vezi s Vladimirom Horvatom, DP 336, Izveštaj o obdukciji (umro od strelnih povreda, uključujući jednu strelnu povredu glave nanесenu iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0702; DP 377, str. 2, gde se navodi da je on "hrvatski branitelj"; DP 323, str. 9; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Nediljkom Jurićem: DP 349, Izveštaj o obdukciji (umro od nekoliko strelnih povreda nanесenih sa razdaljine veće od jednog metra); DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 2-3, gde se navodi da je on "hrvatski branitelj"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Gašparom Pericom: DP 348, Izveštaj o obdukciji (umro od nekoliko strelnih povreda, uključujući dve strelne povrede glave nanесene iz velike blizine); DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 3, gde se navodi da je on "hrvatski branitelj"; DP 302. U vezi s Markom Rogićem: DP 340, Izveštaj o obdukciji (umro od nekoliko strelnih povreda, uključujući jednu na glavi nanесenu iz neposredne blizine); DP 825, ERN 0469-0702; DP 377, str. 4, gde se navodi da je on "hrvatski branitelj"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi s Nediljkom Škarom: DP 341, Izveštaj o obdukciji (umro od nekoliko strelnih povreda nanесenih sa razdaljine veće od jednog metra i od eksplozivnih povreda); DP 825, ERN 0469-0704; DP 377, str. 5, gde se navodi da je on "hrvatski branitelj"; DP 323, str. 9; DP 302. U vezi sa Stankom Vickovićem: DP 337, Izveštaj o obdukciji (umro od nekoliko strelnih povreda nanесenih sa razdaljine veće od jednog metra, uključujući jednu strelnu povredu glave koja je bila fatalna); DP 825, ERN 0469-0702; DP 377, str. 5, gde se navodi da je on "hrvatski branitelj"; DP 323, str. 9; DP 302.

⁷⁷⁸ Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2877; Boško Brkić, DP 275, str. 2.

⁷⁷⁹ Boško Brkić, DP 275, str. 3.

⁷⁸⁰ Zoran Lakić, 30. oktobar 2006, T. 10289.

⁷⁸¹ Mate Brkić je bio u invalidskim kolicima jer je pretrpeo moždani udar, Boško Brkić, DP 275, str. 2-3.

⁷⁸² Boško Brkić, DP 275, str. 3.

⁷⁸³ Boško Brkić, DP 275, str. 3.

⁷⁸⁴ Boško Brkić, DP 275, str. 3, gde je takođe izjavio da je od svojih roditelja čuo da su im vojnici JNA rekli da se čuvaju jer će ih "četnici" ubiti.

⁷⁸⁵ Boško Brkić, DP 275, str. 3, gde je izjavio i da su njegovi roditelji među njima prepoznali dva Srbina meštana.

oznakama “SAO Krajina” i “Beli orlovi” na maskirnim uniformama.⁷⁸⁶ Dana 11. marta 1992, Anica Pavičić i Eva Pavičić su došle u kuću roditelja Boška Brkića i zatekle Mariju Bilaver, Matu Brkića, Josipu Brkić i Katu Pericu mrtve na podu.⁷⁸⁷

261. Iz dokaza se vidi da su ubistva vršena u periodu od 18. novembra 1991. do 11. marta 1992.⁷⁸⁸ Godine 1996, iz masovne grobnice kod škole u Škabrnji ekshumirano je 26 tela.⁷⁸⁹ Pored pomenute četiri žrtve, utvrđeno je da su ekshumirana tela sledećih osoba: Grge Bilavera, Peke Bilaver, Šimeta Bilavera, Ane Brkić, Kate Brkić (rođene 1935), Kate Brkić (rođene 1939), Marije Brkić (rođene 1906), Mijata Brkića, Luke Čička, Jure Erlića, Dumice Gospić, Ljubomira Ivkovića, Nedjeljka Ivkovića, Tereze Ivković, Jele Jurić, Simice Jurjevića, Mirka Karduma, Grgice Ražov, Marka Ražova, Šimeta Ražova, Pere Škare, Bože Sture i Draginje Sture.⁷⁹⁰

⁷⁸⁶ Boško Brkić, DP 275, str. 3.

⁷⁸⁷ Boško Brkić, DP 275, str. 2-3, gd je takođe izjavio da su Anica Pavičić i Eva Pavičić odmah pobegele u Prkos, gde su ispričale Bošku Brkiću šta se desilo. Pretresno veće napominje da je u Optužnici navedeno da su ubistva u Škabrnji izvršena u periodu od 18. novembra 1991. do februara 1992, uključujući i februar, a da je do ovih ubistava došlo u martu 1992. Međutim, Pretresno veće zaključuje da je odbrana bila obavještena o njima putem uvrštavanja imena žrtva u Dodatak I Optužnice i putem rezimea izjave Boška Brkića u podnesku tužilaštva u skladu s pravilom 65ter od 7. maja 2004, u kome se ovaj incident konkretno opisuje i povezuje sa tačkom 1 (progoni), tačkom 2 (istrebljivanje) i tačkama 3 i 4 (ubistvo). Pretresno veće ima u vidu da je Mate Brkić u Dodatak I Optužnice uvršten pod imenom Mato Brkić. U izveštaju o obdukciji ovih žrtava stoji da su u vreme smrti bile u civilnoj odeći (Mate Brkić, DP 373, leš br. 6; Josipa Brkić, DP 374, leš br. 7; Kata Perica, DP 374, leš br. 9; Marija Bilaver, DP 373, leš br. 8). Pored toga, u DP 377 stoji da su sve četiri žrtve bile civili. *Vidi* DP 302; DP 323.

⁷⁸⁸ DP 305; DP 377. Pretresno veće takođe ima u vidu da u DP 107, str. 7, 16, u belešci za 10. decembar 1991. stoji da “u selu Škabrnji TO ubije svaki dan po jednog starca”, a za 15. februar 1992. stoji: “[j]oš jedan leš u selu Škabrnja”.

⁷⁸⁹ Ivan Grujić, 10. april 2006, T. 3477-3479; Davor Strinović, 12. april 2006, T. 3670-3671; DP 305; DP 373; DP 374; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 5, str. 1.

⁷⁹⁰ Grgo Bilaver, DP 305, str. 15-16, umro od strelne povrede grudnog koša. *Vidi* i DP 302; DP 323, str.10; DP 377, str. 5. Peka Bilaver, DP 305, str. 19-20, umrla od strelne povrede. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10; DP 377, str. 6. Ana Brkić, DP 305, str. 21-22, umrla od eksplozije. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10; DP 377, str. 6. Kata Brkić (rođena 1935), DP 374, str. 3-4, umrla od strelne povrede. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10. Kata Brkić (rođena 1939), DP 374, str. 6, umrla od strelne povrede glave. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10, DP 377, str. 6. Marija Brkić, DP 373, str. 2, umrla od strelne povrede grudnog koša i udarca tupim predmetom u glavu. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10. Mijat Brkić, DP 305, str. 6-7, umro od strelne povrede. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10; DP 377, str. 7. Jure Erlić, DP 305, str. 8-9, umro od šrapnela, ali u DP 377, str. 7, stoji da je umro od strelne povrede. *Vidi* i DP 302; DP 323, str.10. Dumica Gospić, DP 305, str. 18-19, umrla od eksplozije, ali u DP 377, str. 7, stoji da je umrla od strelne rane. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10. Ljubomir Ivković, DP 374, str. 12-13, umro od šrapnela. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10; DP 377, str. 8. Nedjeljko Ivković, DP 305, str. 11-12, umro od strelnih povreda grudnog koša. Pretresno veće napominje da je na str. 2 u DP 377 za ovu žrtvu navedeno da je “hrvatski branitelj”, međutim, njegovo ekshumirano telo bilo je u civilnoj odeći. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10. Tereza Ivković, DP 373, str. 5-6, umrla od udarca oštrim predmetom u glavu. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10; DP 377, str. 8. Šimica Jurjević, DP 305, str. 9, nagnječenje glave i grudnog koša. Pretresno veće napominje da na str. 9 u DP 377 stoji da je ova žrtva pregažena nekim teškim vozilom. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10. Mirko Kardum, DP 305, str. 2-3, umro od šrapnela. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10, DP 377, str. 9. Simo Ražov, DP 305, str. 17-18, umro od strelne povrede glave. Pretresno veće primećuje da se na str. 11 u DP 377 navodi žrtva po imenu Šime Ražov, rođen 1938, što je ista godina rođenja koja je u DP 305 navedena za Simu Ražova. Pretresno veće ima u vidu da se u Dodatku I Optužnice navodi Šime Ražov, rođen 1938, te konstatuje da je to ista osoba koja je navedena u DP 305 i DP 377. *Vidi* i DP 302; Ex 323, str. 10. Grgica Ražov, DP 305, str. 12-14, umrla od strelne povrede glave. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10; DP 377, str. 10. Marko Ražov, DP 305, str. 14-15, umro od strelne povrede glave. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10; DP 377, str. 11. Pera Škara, DP 374, str. 10-11, umrla od šrapnela. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10; DP 377, str. 13. Božo Stura, DP 374, str. 6-7, umro od udaraca oštrim predmetom u glavu. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10. Draginja Stura, DP 373, str. 3, umrla od višestrukih strelnih povreda. *Vidi* i DP 302; DP 323, str. 10. U vezi sa Šimetom Bilaverom, Lukom Čičkom i Jelom Jurić: Pretresno veće ima u vidu da je za Šimeta Bilavera i Luku Čička navedeno da su umrli prirodnom smrću (DP 373, str. 5, odnosno DP 305, str. 5-6). Stoga ovi dokazi nisu relevantni i neće biti uzeti u obzir za donošenje osuđujuće presude. Za Jelu Jurić se navodi da je umrla od šrapnela (DP 305, str. 4-5; DP 825, ERN 0469-0702). Pretresno veće napominje da ova žrtva nije uvrštena u Dodatak I Optužnice i podseća na svoje zaključke u vezi s tumačenjem Optužnice, *vidi* Odeljak I C *gore*. Pretresno veće konstatuje da odbrana nije bila u dovoljnoj meri obavještena u vezi s ovom žrtvom.

(f) Istrage o događajima u Škabrnji i Nadinu 18. i 19. novembra 1991.

262. Dana 20. novembra 1991, Vojno-pomorska oblast JNA u Splitu je, na zahtev Posmatračke misije Evropske zajednice, zatražila od komande 9. korpusa JNA da do sledećeg dana podnese izveštaj o ubistvima u Škabrnji i Nadinu 18. i 19. novembra 1991.⁷⁹¹ Ima dokaza da je izvršen uviđaj na licu mesta u saradnji sa SJB Benkovac.⁷⁹² Informativne razgovore je obavila 180. motorizovana brigada, iako to nije učinjeno u skladu s nalogom pretpostavljenih.⁷⁹³ Posle obavljenih razgovora, poslani su izveštaji komandi 9. korpusa JNA.⁷⁹⁴

(g) Razaranje u Škabrnji i Nadinu

263. Kao što je navedeno gore u tekstu, tokom napada 18. i 19. novembra 1991. na Škabrnju su bacane kasetne bombe koje su nanele štetu objektima. Pored toga, na privatne kuće i školu je otvarana vatra iz tenkova i ručnih bacača raketa, a crkva Uznesenja blažene djevice Marije je takođe gađana iz tenka.⁷⁹⁵ Marko Miljanić je posvedočio da je do 19. novembra 1991, 30% do 40% kuća u Škabrnji bilo “oštećeno” i da je i crkva Uznesenja blažene djevice Marije i škola “uništena”.⁷⁹⁶ Pretresno veće ima u vidu da jedini dokaz o razaranju te crkve 18. ili 19. novembra 1991. jeste taj da je iz tenka gađan zvonik.⁷⁹⁷ Kao što je gore navedeno, “vojnici” su ušli u tu crkvu i otvarali vatru iz naoružanja.⁷⁹⁸ Pored toga, Srbi meštani i pripadnici srpskih paravojnih formacija vršili su pljačku.⁷⁹⁹ Ima i dokaza da su dobrovoljci iz Srbije i BiH, koji su se pridružili benkovačkoj TO, učestvovali u napadu na Škabrnju i da su vršili pljačku i otimačinu.⁸⁰⁰

264. Posle napada na Škabrnju, pa do februara 1992, srpske paravojne snage i Srbi meštani pljačkali su i palili kuće u Škabrnji.⁸⁰¹ Dokazi o tome kada je Škabrnja uništena nisu definitivni.⁸⁰² Međutim, do 1994. godine, uništeno je oko 90% do 95% Škabrnje, a crkva Svete Marije u Ambaru

⁷⁹¹ DP 60. Dana 23. novembra 1991, JNA je predala više od 35 tela ljudi iz Škabrnje Civilnoj zaštiti u opštinama Zadar, Biograd, Benkovac i Obrovac. Do 5. decembra 1991, od JNA je primljeno još 13 tela iz Škabrnje i Nadina, Ivan Jelić, DP 825, str. 2-3 i priloženi dokumenti.

⁷⁹² Zoran Lakić, 27. oktobar 2006, T. 10254; Marko Miljanić, 29. mart 2006, T. 2881, 30. mart 2006, T. 2914, 2927; DP 270.

⁷⁹³ DP 109; DP 116; DP 117; DP 118; DP 411; DP 615. Pretresno veće ima u vidu da se u DP 116, DP 117, DP 118, DP 411, DP 614 i DP 615 navode imena navodnih počinilaca ubistava. Međutim, Pretresno veće zaključuje da ti dokazi nisu dovoljni da bi se bilo koja od navedenih osoba dovela u vezu sa gorepomenutim ubistvima u Škabrnji i Nadinu 18. i 19. novembra 1991.

⁷⁹⁴ Svedok MM-080, 8. jun 2006, T. 5270-5271, 5279-5280.

⁷⁹⁵ *Vidi* par. 236, 241 *gore*.

⁷⁹⁶ Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2925; Neven Šegarić, 29. mart 2006, T. 2848 (gde govori da je škola bila “miniran[a]” i “zapaljena”). Pretresno veće podseća da je jedan tenk JNA otvorio vatru u pravcu škole, *vidi* par. 241 *gore*.

⁷⁹⁷ *Vidi* par. 395 *dole*.

⁷⁹⁸ *Vidi* par. 241 *gore*.

⁷⁹⁹ DP 107, str. 3; DP 922, str. 7; Boško Brkić, DP 275, str. 3.

⁸⁰⁰ DP 616, str. 2, 13-14. Takođe se navodi da su ova lica izvršila ubistva neidentifikovanih osoba, *id.* na str. 2.

⁸⁰¹ Boško Brkić, DP 275, str. 3; DP 107, str. 3; DP 984, Prilog 9.

⁸⁰² Zoran Lakić, 30. oktobar 2006, T. 10294-10295, 10303, gde je posvedočio da u novembru 1992. Škabrnja nije bila više oštećena nego godinu dana ranije, kao i da šteta nije bila onakva kakva je prikazana u DP 271 i DP 272, ali da na krovovima kuća jeste bilo oštećenja od minobacačkih granata i da je na zidovima bilo rupa od artiljerijske i tenkovske vatre, *ibid.* Zoran Lakić je posvedočio da je do obimne štete na objektima u Škabrnji koja je prikazana na fotografijama moglo doći 1993. ili 1994. godine, posle hrvatskih napada na opštine Benkovac, Obrovac, Gračac i (delimično) Knin, *ibid.* Boško Brkić je izjavio da je do decembra 1992. Škabrnja bila potpuno uništena, Boško Brkić, DP 275, str. 4.

i crkva Svetog Luke blizu centra Škabrnje su teško oštećene.⁸⁰³ Do oktobra ili novembra 1995, razorene su sve kuće u Škabrnji i crkva Uznesenja blažene djevice Marije.⁸⁰⁴ Do 1996, opljačkane su, razorene i spaljene crkva i kuće u Nadinu.⁸⁰⁵

5. Bruška

265. Bruška se nalazi oko 15 kilometara istočno od Benkovca.⁸⁰⁶ Godine 1991, tu je živelo oko 400 ljudi i selo je bilo pretežno hrvatsko.⁸⁰⁷ Marinovići su zaselak Bruške koji je činilo osam kuća u kojima su 1991. godine živeli Hrvati.⁸⁰⁸

266. Od proleća 1991, u Bruškoj je bilo pripadnika rezervne policije Hrvatske, međutim, oni nisu imali redovne smene, uniforme ili oružje.⁸⁰⁹ “Milicija Krajine ili Martićeva milicija” postavila je barikade kojima je presečena autobuska linija između Zadra i Benkovca.⁸¹⁰ U Brušku su skoro svakog dana dolazili naoružani ljudi koji su se predstavljali kao “martićevci” ili “Martićeva milicija” da bi plašili stanovništvo.⁸¹¹ Ti naoružani ljudi su nazivali seljane “ustašama” i rekli da će Bruška biti deo Velike Srbije i da ljudi iz Bruške treba da odu odatle.⁸¹² Međutim, u decembru 1991. skoro svi stanovnici Bruške i dalje su živeli u svom selu.⁸¹³

267. Uveče 21. decembra 1991, Ante Marinović je u svom domu igrao karte sa svojim bratom Dušanom Marinovićem, svojim ocem Rokom Marinovićem, stricem Petrom Marinovićem i Svetom Dračom.⁸¹⁴ Deda Ante Marinovića i Ljilja Marinović, supruga Dušana Marinovića, bili su na gornjem spratu sa svoje dvoje dece, Jurom i Donjom, kao i sa decom Svete Drače i Soke Drače.⁸¹⁵ Muškarci nisu bili naoružani i nosili su civilnu odeću, osim Svete Drače koji je bio Srbin i

⁸⁰³ Marko Miljanić, 30. mart 2006, T. 2925 (gde je posvedočio da su kuće bile dignute u vazduh eksplozivom i srušene sa zemljom, a ne pogođene granatama), 2926.

⁸⁰⁴ Neven Šegarić 29. mart 2006, T. 2848, 2851; Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3290.

⁸⁰⁵ Svedok MM-083, 16. jun 2006, T. 5747 (gde je posvedočio da je uzeo traktor, nameštaj i aparate za domaćinstvo).

⁸⁰⁶ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1293; DP 23, str. 25. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 5, str. 22-41; DP 1044.

⁸⁰⁷ DP 301, str. 6, gde stoji da je Bruška imala 474 stanovnika, od kojih su 89,54% bili Hrvati, a 10,46% Srbi; Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1269; Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2472.

⁸⁰⁸ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1269. U okolini Bruške nalazila su se sela Medvida, Zelengrad, Karin, Brgud, Bjeline i Kalanja Draga. Zelengrad, Karin, Brgud i Kalanja Draga su bili srpska sela; Medvida je bila pola srpska, a pola hrvatska; u Bjelinama je bilo 20% Hrvata i 80% Srba, Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2472-2473.

⁸⁰⁹ Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2471, 2492.

⁸¹⁰ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1270, 1305.

⁸¹¹ Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2493, T. 2479-2480, 2498, gde je takođe posvedočio da su ti muškarci uglavnom bili iz Medvide. Ante Marinović je još posvedočio da su govorili “Vi ovde nemate što raditi. Ovo je srpsko i sad možete ići kud god hoćete” i da su ljude nazivali “ustašama” i govorili im da će Bruška biti deo Velike Srbije, *ibid*.

⁸¹² Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2480, gde je posvedočio da stanovnici Bruške nisu bili naoružani, pa nisu mogli da se zaštite.

⁸¹³ Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2480.

⁸¹⁴ Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2481-2483, 2498; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 5, str. 32-41.

⁸¹⁵ Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2481; Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1291.

pripadnik JNA i nosio sivomaslinastu uniformu.⁸¹⁶ Iako je u to vreme Ante Marinović bio pripadnik rezervnog sastava policije, te noći nije bio na dužnosti.⁸¹⁷

268. Oko 20:00 ili 20:30 časova, tri pripadnika Milicije Krajine su upala u kuću, izvela muškarce napolje, poređala ih uza zid i počela da pucaju.⁸¹⁸ Dušan Marinović i Roko Marinović su ubijeni, a Ante Marinović je ranjen.⁸¹⁹ Sveto Drača i Petar Marinović su počeli da beže, ali su ih stigli i ubili kod kapije.⁸²⁰

269. Iste večeri, Jasna Denona je sa svojom majkom i komšijama Sokom i Draganom Marinović bila u svojoj porodičnoj kući, koja se nalazila blizu kuće Roka Marinovića.⁸²¹ Jasna Denona, njena majka i Dragan Marinović su bili Hrvati, a Soka je bila Srkinja.⁸²² Približno u isto vreme kad su u kuću Roka Marinovića došli pripadnici Milicije Krajine, na Jasnina vrata su došli ljudi koji su se predstavili kao pripadnici Milicije Krajine i kao “martićevci”.⁸²³ Dragan Marinović je otišao da otvori vrata.⁸²⁴ Žene su pobile napolje u baštu i preko zida.⁸²⁵ Dok su trčale, Jasna Denona je čula jednog od ljudi kako viče “utekoše nam”, a onda su ti ljudi počeli da pucaju na njih i pogodili Jasnu Denonu.⁸²⁶ Njena majka se vratila i pomogla joj da se skloni iza zida u vinogradu, gde su se približno dva sata skrivale zajedno sa Jekom i Sokom.⁸²⁷ Potom je Jeka otišla da proveri šta se dešava u kući koja im je bila najbliža, a to je bila kuća Roka Marinovića.⁸²⁸ One su pošle za njom i videle da je kod dvorišne kapije zatekla mrtvo telo svog supruga Petra Marinovića, i svog komšije Svete Drače.⁸²⁹ U dvorištu ispred kuće zatekla je mrtva tela Roka Marinovića i njegovog sina Dušana Marinovića.⁸³⁰

⁸¹⁶ Ante Marinović, 23. mart 2006. T. 2481-2482; Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1290.

⁸¹⁷ Ante Marinović, 23. mart 2006. T. 2481-2482.

⁸¹⁸ Ante Marinović, 23. mart 2006. T. 2482-2484, (u T. 2483 je posvedočio da su na rukavima uniformi imali oznake “Milicija Krajine”).

⁸¹⁹ Ante Marinović, 23. mart 2006. T. 2484. Ante Marinović je pogođen sedam puta: dvaput u levu butinu ili iznad leve butine, dvaput u ruku, dvaput iznad desnog kuka i jednom u šaku, Ante Marinović, 23. mart 2006. T. 2484. *Vidi i* DP 370, str. 2; Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1274-1275. U vezi sa Dušanom Marinovićem i Rokom Marinovićem, *vidi* DP 370, gde je takođe navedeno da su bili u civilnoj odeći; DP 323, str. 8, gde je naznačeno da su umrli od strelnih povreda. *Vidi i* DP 302; DP 378.

⁸²⁰ Ante Marinović, 23. mart 2006. T. 2484.

⁸²¹ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1270-1271; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 5, str. 22-31.

⁸²² Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1271.

⁸²³ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1271-1272, 1281.

⁸²⁴ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1272, 1286, gde je posvedočila da je on imao 23 godine.

⁸²⁵ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1272.

⁸²⁶ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1272-1273, 1276-1277. Ona je danas 50% invalid, jer joj je desna ruka mnogo slabija od leve, a pored toga je i izobličena, *id.* u T. 1279.

⁸²⁷ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1273.

⁸²⁸ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1273-1274.

⁸²⁹ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1274. U vezi s Petrom Marinovićem, DP 369, gde takođe stoji da je on bio u civilnoj odeći; DP 323, str. 8, gde se navodi da je umro od strelnih povreda. *Vidi i* DP 302; DP 378. U vezi sa Svetom Dračom, DP 302. Pretresno veće ima u vidu da u vezi sa Svetom Dračom nije dostavljen nikakav izveštaj o obdukciji.

⁸³⁰ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1274.

270. Joso Marinović je došao u kuću i rekao im da su i njegov sin Dragan Marinović i njegova supruga Ika Marinović ubijeni.⁸³¹ Kasnije te noći, došao je Dušan Drača, otac Svete Drače, i rekao im da se u Marinovićima nalaze još četiri leša.⁸³² Sledećeg jutra otkrili su da su to leševi Krste Marinovića, Draginje Marinović, njegove supruge Stane Marinović i njene svekrve Mande Marinović.⁸³³ Majka Jasne Denone i njena komšinica Kata videle su te leševe i rekle joj da su oni ubijeni iz vatrenog oružja i da su im tela “izrešetana mecima”.⁸³⁴

271. Sledećeg dana u 18:00 časova stiglo je jedno ambulantno vozilo i jedna žena policajac iz Benkovca, koja je obavila razgovor sa Jasnom Denonom o tome šta se desilo.⁸³⁵

272. Bilo je nekih istraga u vezi s ubistvima u Bruškoj. U jednom izveštaju JNA od 11. marta 1992. i jednom od 4. aprila 1992. potvrđeno je da su 21. decembra 1991. u Bruškoj izvršena ubistva s indikacijom da su ta ubistva možda bila motivisana željom za osvetom od strane jedne imenovane osobe.⁸³⁶ Na licu mesta je bio i tim za vršenje uviđaja iz Benkovca, jedan istražni sudija i ljudi iz SJB koji su učestvovali u istrazi u Bruškoj.⁸³⁷

273. Do 1995. godine veći deo Bruške je uništen.⁸³⁸

E. Zločini vezani za zatočenje

1. SJB u Titovoj Korenici

274. SJB u Titovoj Korenici, koji je bio potčinjen SUP u Kninu, korišćen je kao objekat za zatočenje.⁸³⁹ Sastojao se od tri ćelije.⁸⁴⁰ U tom objektu bilo je pripadnika Milicije Krajine, kao i osoba u maskirnim uniformama i uniformama JNA.⁸⁴¹

⁸³¹ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1275; DP 372, gde takođe stoji da su bili u civilnoj odeći; DP 323, str. 8, gde se navodi da su umrli od strelnih povreda. *Vidi i* DP 302; DP 378.

⁸³² Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1275.

⁸³³ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1275.

⁸³⁴ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1275; DP 369 (u vezi sa Krstom Marinovićem, Draginom Marinović); DP 371 (u vezi sa Stanom Marinović i Mandom Marinović); DP 323, str. 8, gde stoji da su umrli od strelnih povreda. U DP 369 i DP 371 se takođe navodi da su sve četiri žrtve bile u civilnoj odeći. *Vidi i* DP 302; DP 378.

⁸³⁵ Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1277-1278.

⁸³⁶ DP 403, sa datumom od 11. marta 1992, str. 2-3, *vidi i* Imra Agotić, DP 398, T. 23277-23278; MM-096, 22. avgust 2006, T. 6901; DP 404, str. 2 (u ovom izveštaju, autor navodi da smatra da su te informacije istinite i da potiču iz pouzdanog izvora, *ibid*).

⁸³⁷ MM-080, 8. jun 2006, T. 5281-5282, 5318. *Vidi i* DP 617; DP 618. Sa Jasnom Denonom razgovor je obavila policija u Benkovcu, DP 134; Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1281-1284. Svedok MM-096 je posvedočio da je postojala informacija da je zločin izvršen od strane Srba, ali da njemu “niko nije naveo od strane Milicije Krajine, nego od strane Srba”, svedok MM-096, 24. avgust 2006, T. 7092, 7095-7096. *Vidi i* MM-080, 8. jun 2006, T. 5318. Ni svedok MM-080 ni Jasna Denona nisu čuli da je iko ikad kažnjen za ubistva izvršena su Bruškoj 21. decembra 1991, Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1281; MM-080, 8. jun 2006, T. 5318.

⁸³⁸ Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2509; Jasna Denona, 9. februar 2006, T. 1279-1280, 1307.

⁸³⁹ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2669; MM-096, 21. avgust 2006, T. 6829, 6831-6832. Pretresno veće ima u vidu da je Vlado Vuković, pre zatočenja u Titovoj Korenici, bio zatočen u SJB u Plaškom, gde su ga zlostavljali i tukli ljudi koji su sebe nazivali “martičevcima” (*vidi* Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2665-2667). Međutim, Pretresno veće napominje da, s obzirom na to da zatočenički objekat u SJB u Plaškom nije naveden u paragrafu 39 Optužnice, smatra da odbrana nije bila obavestena o tom zatočenju. S tim u vezi, Pretresno veće podseća na svoj zaključak u vezi s tumačenjem Optužnice. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 15-16; DP 1044, mapa područja Titove Korenice.

275. Vlado Vuković, hrvatski policajac, bio je zatočen u SJB približno deset dana zajedno s Ignjacom Ivanušem, komandantom SJB iz Zagorja, i Nikolom Pemperom.⁸⁴² Ljudi koji su ga zatočili nisu mu nikad rekli zbog čega je uhapšen i zatočen, nego su “znali grubo nam vulgarno pričat' one riječi da će nas koštati' Republika Hrvatska”.⁸⁴³ Dok je bio zatočen u SJB, Vladu Vukovića su u nekoliko navrata tukli ljudi koji su sebe nazivali “martićevcima”, zatim ljudi u maskirnim uniformama, kao i “JNA, [...] [u] sivomaslinast[im] [uniformama]”.⁸⁴⁴ Dok su ga ti ljudi tukli, prisutni su bili i pripadnici Milicije Krajine, ali oni nisu učinili ništa da zaustave to premlaćivanje.⁸⁴⁵ Vladu Vukovića su jednom prilikom posekli po licu.⁸⁴⁶

276. Pretresnom veću su takođe predočeni dokazi o tome da je jedan hrvatski civil po imenu Milan Pavlič držan u zatočenju približno 15 dana, kao i da su pripadnici snaga civilne zaštite u Poljanku Perica Bićanić i Ivica Bićanić takođe držani u zatočenju, i to prvi devet meseci, a drugi mesec dana. Sva trojica su bila teško zlostavljana u SJB.⁸⁴⁷

2. Objekti za zatočenje u Benkovcu⁸⁴⁸

277. Dana 14. oktobra 1991, jedan pripadnik “Martićeve milicije” uhapsio je Ivana Atelja i Šimeta Čačića u Zagradu i odveo ih u SJB u Benkovcu.⁸⁴⁹ Za vreme ispitivanja pretili su im i tukli ih. Posle 19 dana zatočenja, Ivan Atelj i Šime Čačić su premešteni u staru bolnicu u Kninu, pri čemu je potonji premešten po nalogu Milana Martića.⁸⁵⁰

⁸⁴⁰ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2669-2670. Međutim, Vlado Vuković nije mogao da vidi da li je u drugim ćelijama u SJB bilo još zatočenika, *ibid.*

⁸⁴¹ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2669, 2712.

⁸⁴² Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2679, 2674. Pretresno veće ima u vidu da nema dokaza da je Nikola Pemper bio zlostavljan u SJB u Titovoj Korenici.

⁸⁴³ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2669, T. 2672, 2674.

⁸⁴⁴ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2712-2713.

⁸⁴⁵ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2671-2672.

⁸⁴⁶ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2671-2672. Vlado Vuković je kasnije premešten na vojni aerodrom Željava u Bihaću, gde su ga tukli ljudi u uniformama vojne policije. Dana 28. oktobra 1991, Vlado Vuković je premešten u jedan hangar na vojnom poligonu za obuku na Manjači, BiH. Dana 9. novembra 1991, razmenjen je u Slavanskom i Bosanskom Šamcu, Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2672-2674.

⁸⁴⁷ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2418-2419, 2422-2423, gde je takođe posvedočila da su Milanu Pavliču slomili nos i “razbili mu glavu”, kao i da je Perica Bićanić izgubio približno polovinu telesne težine i da je pretrpeo duboku traumu. Pretresno veće ima u vidu iskaz Ivana Grujića da su u periodu od 1991. do 1995. u “Plaškom-Korenici” bile zatočene 22 osobe, a u “Korenici” pet osoba, DP 300, str. 10. Pretresno veće na osnovu iskaza Ivana Grujića ne može da izvede nikakav zaključak u vezi s tim.

⁸⁴⁸ U Optužnici se konkretno ne pominje objekat za zatočenje u Benkovcu. Međutim, Pretresno veće ima u vidu da se u Pretpretresnom podnesku tužilaštva (par. 50) pominje zatočenje nesrpskog stanovništva muškog pola u Benkovcu i Kninu. Pored toga, Pretresno veće ima u vidu da se u rezimeima izjava Nevena Šegarića, Tomislava Šegarića i Luke Brkića, podnesenim u skladu s pravilom 65ter, pominje zatočenje u Benkovcu. Konačno, Pretresno veće ima u vidu da je odbrana pozvala svedoka MM-096, koji je, pored ostalog, svedočio i o zatočenju u SJB u Benkovcu.

⁸⁴⁹ DP 959, str. 1-4. Svedok MM-090 je posvedočio da je Šime Čačić “zarobljen kao ratni zarobljenik”, svedok MM-090, 4. septembar 2006, T. 7667. Odmah posle hapšenja, Ivana Atelja i Šimeta Čačića su tukli, a jednu treću osobu su iz vatrenog oružja pogodili u nogu. U SJB u Benkovcu, Šimeta Čačića i Ivana Atelja su zavezali za klupu. Boško Dražić, načelnik SJB u Benkovcu, ispitivao ih je o položajima Hrvatske vojske u Nadinu i drugim mestima blizu Zadra, kao i o naoružanju koje je koristila Hrvatska vojska. Ivana Atelja su tukli posle svakog pitanja i pretili mu stavljajući mu nož pod grlo. Zatočenike su tukli i udarali čizmama, pesnicama i drvenim batinama po licu i drugim delovima tela. Nisu im dozvoljavali da se operu, uprkos tome što su bili obliveni krvlju. Ivan Atelj je imenovao nekoliko osoba koje su učestvovala u premlaćivanju i ispitivanju, među njima i Boška Dražića.

⁸⁵⁰ DP 959, str. 4; DP 529.

278. Posle napada na Škabrnju 18. novembra 1991, oko 40 stanovnika, među kojima su bili pripadnik seoske straže Luka Brkić i troje dece - Tomislav Šegarić, Tomislav Gurlica i Marin Jurić - odvedeni su u dečji vrtić u Benkovcu, koji se nalazi preko puta kasarne JNA.⁸⁵¹ Tokom noći tu su doveli još ljudi.⁸⁵² Ispitivali su ih vojnici JNA.⁸⁵³ Sledećeg jutra, Tomislava Šegarića, Tomislava Gurlicu i Marina Jurića su odveli u "trgovinu" u Biljanima, severozapadno od Benkovca, gde su ceo dan bili izloženi vređanju i pretnjama od strane "četnika".⁸⁵⁴ Predveče su ih odvezli nazad u dečji vrtić; ostali zatočenici više nisu bili tu.⁸⁵⁵ Dana 20. novembra 1991, pustili su ih na slobodu nedaleko od hrvatskog sela Pristeg.⁸⁵⁶

3. Objekti za zatočenje u Kninu

279. U Kninu su se nalazila dva objekta za zatočenje, jedan u kasarni 9. korpusa JNA a jedan u staroj bolnici.⁸⁵⁷ Dokazi pokazuju da je u periodu od 1991. do 1995. godine u Kninu bilo zatočeno 650 do 700 ljudi.⁸⁵⁸

(a) Zatočenje u kasarni 9. korpusa JNA

280. Kasarna 9. korpusa JNA je jedan veliki kompleks koji se sastoji od nekoliko zgrada, helikopterske piste i nekoliko skladišta.⁸⁵⁹

281. Dana 19. novembra 1991, ljudi u uniformama JNA su kamionom dovezli Luku Brkića, Antu Gurlicu zvanog Neno i Marina Gurlicu u kasarnu JNA u Kninu.⁸⁶⁰ Dok su ih vodili u kasarnu, tukli su ih i vređali.⁸⁶¹

282. Luka Brkić je bio zatočen na raznim lokacijama u kasarni JNA, zajedno sa 8 do 17 ljudi, starosti od 30 do 80 godina.⁸⁶² Zatočenike su surovo tukli najmanje dvadeset dana.⁸⁶³ Zatočenicima

⁸⁵¹ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3225-3226, 3252, 7. april 2006, T. 3390; Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4. Pretresno veće ima u vidu da je saslušalo dokaze iz druge ruke o tome da je čovek po imenu Davor Lukić bio zatočen u kasarni u Benkovcu ili u SJB u Benkovcu, svedok MM-096, 25. avgust 2006, T. 7179-7180.

⁸⁵² Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4.

⁸⁵³ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4. Pored vojnika JNA, tu je bilo pripadnika srpskih paravojnih formacija u raznim vrstama uniformi, među kojima su neki imali oznake sa četiri ćirilčna slova "S". Tomislav Šegarić smatra da su većina njih bili lokalni Srbi, Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4-6.

⁸⁵⁴ Jedna osoba je stavila nož Tomislavu Šegariću pod grlo, Tomislav Šegarić, DP 826, str. 4-5.

⁸⁵⁵ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 5.

⁸⁵⁶ Tomislav Šegarić, DP 826, str. 5.

⁸⁵⁷ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1616; DP 8, str. 3; Mladen Lončar, 12. jun 2006, T. 5435.

⁸⁵⁸ DP 300, str. 10; DP 008, str. 3. *Vidi i* Mladen Lončar, 12. jun 2006, T. 5435, DP 841, str. 92-93; DP 922, str. 15.

⁸⁵⁹ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3266-3267. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 4, str. 3-17.

⁸⁶⁰ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3264-3266.

⁸⁶¹ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3264.

⁸⁶² Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3251, 3264, 3268-3269, 3289, 7. april 2006, T. 3407; DP 286; DP 287. Pretresno veće napominje da su to, pored ostalih, bili Ante Gurlica zvani Neno, Marin Gurlica, zatim jedan civil koji se zvao Petar Gurlica i čovek koji se zvao Jero/Jere Misković, rođen 1912. godine.

⁸⁶³ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3271-3272: "Oni nas u tim prostorijama su tukli. Onu večer oni su nas tukli, ne tukli nego satrali. Ja nisam se moga dizati. Onda mi je pomaga jedan moj digniti se koji je moga, a ja nisam moga. Ako ležen ne mogu se digniti, ako sidnem ne mogu se odvojiti od stola jer je bilo sve stučeno, jel. Znači, uvijek je bez pomoći... Onda je bio jedan veterinar koji je bio

nije pružana medicinska pomoć,⁸⁶⁴ nije bilo dovoljno hrane i vode⁸⁶⁵ i nije bilo sanitarnih prostorija.⁸⁶⁶

283. I Luka Brkić je bio zatočen u sportskoj sali kasarne zajedno sa 75 do 200 ljudi, od kojih su većina bili Hrvati.⁸⁶⁷ Zatočenike su povremeno surovo tukli.⁸⁶⁸ Sanitarnih prostorija nije bilo dovoljno i za mokrenje je korišćeno jedno bure od 200 litara koje se nalazilo pored vrata.⁸⁶⁹ Ratko Mladić, tadašnji komandant 9. korpusa, dvaput je obišao zatočenike u sportskoj sali.⁸⁷⁰ Ratko Mladić im se rugao govoreći “ako ne budete [...] izvršavali ono što vam se kaže, biće vam isto kao i onim u Škabrnji.”⁸⁷¹ Zatočenike su “pokazivali kao ustaše” i terali da se “kunu u kralja i [...] otadžbinu, [...] srpsku domovinu”.⁸⁷²

284. Dok je bio zatočen u kasarni JNA, Luka Brkić je, osim vojnika JNA, video i vojnike koji su nosili oznake SAO Krajine i oznake "Belih orlova".⁸⁷³

(b) Objekat za zatočenje u staroj bolnici u Kninu

285. Početkom 1991, u zgradi stare bolnice u centru Knina otvoren je objekat za zatočenje.⁸⁷⁴ Ovaj objekat je ponekad nazivan “Martićev zatvor” i “Okružni zatvor”.⁸⁷⁵ Jedan deo bolnice su kao spavaonicu koristili “ljudi kapetana Dragana i pripadnici rezervnih snaga JNA”.⁸⁷⁶ Od leta 1991, Ministarstvo pravde SAO Krajine preuzelo je od TO kontrolu nad starom bolnicom i angažovalo

kratko vrijeme tu. Jedno 15 dana. On nije mogao čovik spavati. Onda mi je on pomogao da bi se ... jer sam čitavo to vrijeme, oko 20 dana, samo na stojeći spava. Ako leženi ne mogu se digniti i to je užasno bilo. Sve je mokro na nama bilo. Ledi sve. To je onda je bila baš hladna godina tako da mi smo sleđeni praktički na pola spavali - ležali unutra, a ne spavali, jel.” Potom su ih odveli na drugo mesto unutar kasarne, gde su ih tukli, Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3267.

⁸⁶⁴ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3269, 3272, gde je takođe posvedočio da je Jere Misković imao bolesnu nogu: “Noga je bila u raspadanom stanju, više, mislim, to je bila tromboza, kako li ćemo je nazvat, jel ...”

⁸⁶⁵ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3270-3271, gde je posvedočio da im tokom prva tri dana nisu uopšte dali vode, da je količina vode koju su im kasnije davali bila ograničena i da nisu imali nimalo vode da se peru.

⁸⁶⁶ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3270, gde je posvedočio da su pocepali kaput koji je pripadao Petru Gurlici i koristili ga kao kao toaletni papir, da su zatočenici koristili jednu kofu od 30 litara za nuždu i da su neke osobe koje su bile u stanju delirijuma vršile veliku nuždu pored vrata, pa su drugi zatočenici morali da čiste iza njih. Zatočenici su dobili po jedno čebe i morali su da spavaju na betonskom podu, *ibid.*

⁸⁶⁷ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3272, 3274, 7. april 2006, T. 3430-3431.

⁸⁶⁸ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3272, 3274-3275.

⁸⁶⁹ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3274-3275.

⁸⁷⁰ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3274-3275.

⁸⁷¹ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3275.

⁸⁷² Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3264, 3267-3268.

⁸⁷³ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3243-3244, 3273, 7. april 2006, T. 3407. Luka Brkić je kasnije čuo da “je tu bilo miješani ljudi koji su tako zvani, Martićevi i ovi...” *id.* u T. 3407.

⁸⁷⁴ Svedok MM-090, 29. avgust 2006, T. 7382-7383, 30. avgust 2006, T. 7428-7429; Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3277, 3283. Njegovo osnivanje je trajalo nekoliko meseci, svedok MM-090, 29. avgust 2006, T. 7381. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 3, str. 20-67 i DVD 4, str. 1-3.

⁸⁷⁵ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3276-3277, 7. april 2006, T. 3408; svedok MM-90, 30. avgust 2006, T. 7428; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8724.

⁸⁷⁶ Stanko Erstić, DP 392, T. 24972; Stevo Plejo, 22. septembar 2006, T. 8900.

profesionalne stražare.⁸⁷⁷ Dana 28. septembra 1992, Skupština RSK zvanično je osnovala Okružni zatvor u Kninu.⁸⁷⁸

286. Dana 2. oktobra 1991. u Medviđi kod Bruške, Milicija Krajine je uhapsila Stanka Erstića i odvela ga u staru bolnicu u Kninu.⁸⁷⁹ Zatočen je sa još 120 zatvorenika, koji su svi bili nesrbi iz hrvatskih ili mešovitih sela sa područja Krajine.⁸⁸⁰ Osim 20 pripadnika ZNG koji su zarobljeni u borbama u Kijevu, svi zatočenici bili su hrvatski civili.⁸⁸¹ Bio je zatočen u prostoriji sa još približno 12 ljudi.⁸⁸² Po njegovom mišljenju, “svi stražari bili su paravojska i dio ‘Martićeve milicije’”.⁸⁸³ Posvedočio je da je u staroj bolnici video Ratka Mladića.⁸⁸⁴ Dana 2. novembra, Stanka Erstića i još stotinak zatočenih nesrba razmenili su za približno 60 zarobljenih Srba.⁸⁸⁵ Dvadeset Hrvata iz Like ostalo je u zatvoru.⁸⁸⁶ Pripadnici “specijalne [jedinice vojne] policij[e]”, odeveni u uniforme JNA, odveli su ih u kasarnu JNA u Kninu, gde su ih ukrkali u autobuse. Potom su ih odvezli u Pakovo Selo, gde su ih pokupili autobusi sa hrvatske strane.⁸⁸⁷

287. Luku Brkića su iz kasarne JNA u Kninu odveli u staru bolnicu.⁸⁸⁸ Po njegovom mišljenju, “to je bila policija i vojska koji su tamo radili.”⁸⁸⁹ Onog dana kad je on stigao u staru bolnicu, video je kako tu dovode još 30 zarobljenika.⁸⁹⁰ Luka Brkić je bio zatočen u jednoj maloj prostoriji zajedno sa još devet ljudi.⁸⁹¹ Posle približno 12 dana, premestili su ga u prizemlje u drugom krilu stare bolnice, koje je bilo pod kontrolom JNA. Tu se ponovo priključio ljudima koji su u početku bili zatočeni s njim u kasarni 9. korpusa JNA.⁸⁹²

⁸⁷⁷ Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8725; svedok MM-090, 4. septembar 2006, T. 7658-7659; Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1612-1613. *Vidi i* DP 906. Od 17. avgusta 1991, u staroj bolnici je bilo zaposleno ukupno 15 ljudi, DP 906, str. 10-19. Na spisku zaposlenih u zatvoru iz oktobra 1992. godine navedeno je približno 30 ljudi, DP 903. Onih 15 ljudi koji su počeli da rade 17. avgusta 1991. u to vreme su i dalje bili zaposleni, DP 923, str. 1-2, 7.

⁸⁷⁸ DP 906, str. 10-19; DP 923, str. 1-2.

⁸⁷⁹ Stanko Erstić, 26. april 2006, T. 3873, 3875-3877; DP 396, str. 3.

⁸⁸⁰ Stanko Erstić, 26. april 2006, T. 3874; Stanko Erstić, DP 396, str. 4; Stanko Erstić, DP 392, T. 24996-24997.

⁸⁸¹ Stanko Erstić, DP 396, str. 4; Stanko Erstić, DP 392, T. 24996. Posle osnivanja Komisije za razmenu zarobljenika, JNA je u staru bolnicu dovodila ratne zarobljenike da bi ih tamo privremeno držali do razmene, svedok MM-090, 4. septembar 2006, T. 7674-7675. Ivan Atelj je bio u ćeliji zajedno sa Denisom Držom, Srbinom koga su tukli i optužili da je “srpski izdajnik”, DP 959, str. 5.

⁸⁸² Stanko Erstić, DP 392, T. 24980.

⁸⁸³ Stanko Erstić, DP 396, str. 3.

⁸⁸⁴ Stanko Erstić, DP 396, str. 3; Stanko Erstić, DP 392, T. 24972.

⁸⁸⁵ Stanko Erstić, 26. april 2006, T. 3874-3875, DP 392, T. 24973; DP 959, str. 4-5. Pretresno veće ima u vidu da je Stevo Plejo osporio verodostojnost ovog dokumenta, Stevo Plejo, 22. septembar 2006, T. 8884. Pretresno veće uzima u obzir da ovaj dokument sadrži jednu Službenu zabelešku koja je napisana 3. maja 1992. i da je veliki deo informacija koje ona sadrži potkrepljen drugim dokazima.

⁸⁸⁶ Stanko Erstić, DP 392, T. 24982.

⁸⁸⁷ Stanko Erstić, DP 392, T. 24972-24973, 26. april 2006, T. 3874-3875.

⁸⁸⁸ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3252, 3266, 3276-3277, 7. april 2006, T. 3390, 3408.

⁸⁸⁹ Luka Brkić, 7. april 2006, T. 3439.

⁸⁹⁰ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3279-3280, 3285. *Vidi i* DP 518, str. 4; DP 286.

⁸⁹¹ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3279, 7. april 2006, T. 3438.

⁸⁹² Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3282-3283.

288. Zatočenicima su svakog dana pretili i dugo ih tukli, i to često po nekoliko stražara odjednom, pri čemu su koristili kundake pušaka, pendreke i drvene motke.⁸⁹³ Zatočeničke su ispitivali i takođe tukli komandiri smena straže.⁸⁹⁴ Zatočenicima su na slepoočnice prislanjali revolvere sa nategnutim okidačem, udarali ih po bubrezima dok ne bi otekli i nisu im dozvoljavali da koriste toalet.⁸⁹⁵ Terali su ih da piju mokraću i da čiste toalete golim rukama.⁸⁹⁶ Gurali su im glavu u klozetsku šolju.⁸⁹⁷ Takođe su im pokrali ličnu imovinu.⁸⁹⁸ Ima dokaza o seksualnom zlostavljanju nekih zatočenika,⁸⁹⁹ kao i o tome da nekim zatočenicima nisu dozvoljavali da spavaju.⁹⁰⁰ Nije bilo dovoljno hrane.⁹⁰¹ Stražari su verbalno maltretirali zatočeničke, govoreći im stvari kao “hrvatski narod treba uništiti”, “sve Hrvate treba ubiti; Split i Zadar gore, a gorjet će i Šibenik”.⁹⁰² Jednom prilikom Vojislav Šešelj je obišao staru bolnicu i vređao zatočeničke, pitajući ih “koliko su poklali srpske dece, [koliko] majki”.⁹⁰³

289. Zatočeničke su tukli pripadnici “Martićeve milicije” u plavim uniformama, zajedno sa ljudima u maskirnim uniformama.⁹⁰⁴ Ivan Atelj, koga su takođe zatočili i tukli u staroj bolnici, izjavio je da su Stevo Plejo i Jovica Novaković, dok su upravljali zatvorom u staroj bolnici, “dozvoljavali da se zatvorenici tuku od strane civila, srpskih zatvorenika, 'Martićevih specijalaca' i svih ostalih osoba, to jest, tko god je htio.”⁹⁰⁵

290. Od zlostavljanja za vreme zatočenja Luka Brkić je pretrpeo trajne povrede stomaka i zaražen je hepatitisom B. Još uvek se leči.⁹⁰⁶ Stanku Erstiću su polomljena dva rebra, a jedno mu je naprslo, dok su Ivanu Atelju polomljena tri rebra i nanesene su mu povrede kičme.⁹⁰⁷

⁸⁹³ Stanko Erstić, DP 392, T. 24971, 24980, 24983; DP 959, str. 5. Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3280-3281, gde je posvedočio da su ga nekoliko puta izvlačili na hodnik, gde su ga četvorica ili petorica ljudi tukla i ta premlaćivanja su bivala češća kada bi se saznalo da će zatočenički biti razmenjeni.

⁸⁹⁴ DP 959, str. 5. *Vidi i* DP 919, pod brojem 209 H; DP 286, str. 1; DP 287, str. 1.

⁸⁹⁵ DP 984, str. 23-24.

⁸⁹⁶ DP 984, str. 23-24.

⁸⁹⁷ DP 984, str. 23-24.

⁸⁹⁸ DP 984, str. 23-24.

⁸⁹⁹ Bivši zatočenički su izjavili da su zatočenički seksualno zlostavljani tako što su ih prisiljavali na međusobni oralni seks ili oralni seks sa zatvorskim stražarima, i na međusobnu masturbaciju, DP 984, str. 24. *Vidi i* Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3283, gde je posvedočio da je čuo da je bilo pokušaja silovanja muškaraca u prostoriji koja se nalazila pored njegove.

⁹⁰⁰ DP 392, T. 24980, 24983; DP 959, str. 5; DP 984, str. 23-24.

⁹⁰¹ Stanko Erstić, DP 392, T. 24980, 24983; DP 959, str. 5; DP 984, str. 23-24 (gde je izjavio da zatočenički nisu imali dovoljno hrane, jer su im davali samo po tri jajeta dnevno, i da je jedan bivši zatočenički za vreme zatočenja smršao više od dvadeset kilograma).

⁹⁰² Stanko Erstić, DP 396, str. 4.

⁹⁰³ DP 959, str. 7.

⁹⁰⁴ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3280-3283, gde je takođe posvedočio da je najgore nasilje dok su ih tukli vršio jedan pripadnik “Martićeve milicije”. Luka Brkić je poznavao neke od pripadnika “Martićeve milicije”. On je konkretno pomenuo “braću Grahovac iz Smiljčića”, Đuru iz Plavnog i Momira Čupača, *ibid*. Pretresno veće dalje ima u vidu da je Kazimir Grahovac iz Smiljčića naveden u DP 906, na spisku zaposlenih u staroj bolnici iz maja 1993, str. 13. Pretresno veće ima u vidu da je Ivan Atelj pomenuo da su Momo Čupač i Kazimir Grahovac bili stražari u zatvoru, DP 959, str. 6.

⁹⁰⁵ DP 959, str. 5. Iako je Stevo Plejo posvedočio da su profesionalni stražari, čim su počeli da rade u staroj bolnici, bili u mogućnosti svakog da spreče da uđe u bolnicu, Stevo Plejo, 21. septembar 2006, T. 8811. Pretresno veće ne smatra da je ovaj iskaz verodostojan, s obzirom na ostale dokaze o tome. *Vidi i* Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3280-3281, gde je posvedočio da su ljudi spolja dolazili u staru bolnicu da tuku zatočeničke.

⁹⁰⁶ Luka Brkić, 5. april 2006, T. 3291.

⁹⁰⁷ Stanko Erstić, DP 392, T. 24971; DP 959, str. 5.

291. Rukovodstvo zatvora je najmanje jednom bilo obavješteno o zlostavljanju zatočenika od strane stražara. Protiv odgovornih stražara su preduzete disciplinske mere.⁹⁰⁸ Međutim, ti stražari nisu uklonjeni iz zatvora, nego su samo suspendovani i kasnije su se vratili na dužnost.⁹⁰⁹

292. Međunarodnom komitetu Crvenog krsta (u daljem tekstu: MKCK) bilo je dozvoljeno da posećuje zatočenike u staroj bolnici.⁹¹⁰ Tokom tih poseta, neki zatočenici se nisu usuđivali da predstavnicima MKCK kažu da su ih tukli jer su se plašili da će “biti pobijeni”. Zatočenike koji su bili žestoko pretučeni i teško povređeni premeštali su u druge prostorije, gde predstavnici MKCK nisu mogli da ih posete.⁹¹¹

293. Od avgusta 1991, za svakog zatočenika koga su držali u staroj bolnici trebalo je da postoji sudsko rešenje o pritvoru.⁹¹² Ne postoje nikakvi dokazi o tome da su Luka Brkić ili Stanko Erstić ikad bili optuženi za bilo kakvo krivično delo ili da su izvedeni pred sudiju ili pred vojno sudsko veće da bi se ocenilo da li je njihov pritvor u skladu sa zakonom. Međutim, Ivan Atelj je izjavio da on jeste bio optužen i da su mu optužbe saopštili usmenim putem, ali da ga nisu izveli pred sudiju.⁹¹³ Denis Drča, Srbin koji je delio ćeliju s Ivanom Ateljem, oslobođen je 11. februara 1992. odlukom Okružnog suda u Kninu.⁹¹⁴ Od približno 300 zatočenika koliko ih je bilo u staroj bolnici od sredine 1991. do sredine 1992, samo 13 ljudi je oslobođeno na osnovu sudske odluke.⁹¹⁵

294. U oktobru 1991, u zatvoru je viđen Milan Martić, odeven u maskirnu uniformu s oznakama Milicije Krajine.⁹¹⁶

F. Krivična dela deportacije i prisilnog premeštanja

295. Pored dokaza o raseljavanju hrvatskog stanovništva u SAO Krajini i RSK o kojima se govori gore u tekstu, Pretresno veće ima u vidu sledeće dokaze u vezi sa deportacijom i prisilnim premeštanjem.⁹¹⁷

⁹⁰⁸ Svedok MM-090, 29. avgust 2006, T. 7386-7387, 30. avgust 2006, T. 7432; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8735-8737.

⁹⁰⁹ Stevo Plejo, 22. septembar 2006, T. 8849-8850. Stevo Plejo je posvedočio da je od Riste Matkovića, tadašnjeg ministra pravde, tražio da smeni Jovicu Novakovića jer je Novaković bio prisutan kad su stražari “šamarali [zarobljenike]” i da nije učinio ništa u vezi s tim. Jovica Novaković je bio suspendovan a kasnije vraćen u službu, ali na niži položaj. Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8730-8733, 8742; DP 905; DP 923.

⁹¹⁰ Stanko Erstić, DP 392, T. 24981; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8737-8738; svedok MM-090, 29. avgust 2006, T. 7386-7387.

⁹¹¹ Stanko Erstić, DP 392, T. 24981, 25000.

⁹¹² Svedok MM-090, 4. septembar 2006, T. 7674-7675.

⁹¹³ DP 959, str. 7.

⁹¹⁴ DP 919, pod brojem 240 S.

⁹¹⁵ DP 919, gde takođe stoji da je jedan zatočenik, po nalogu javnog tužioca, predat vojnoj policiji, *ibid.*, pod br. 202 S. *Vidi* i DP 895, str. 10-11, Izveštaj organizacije *Human Rights Watch*, prema kome se u avgustu 1991. u zatvoru u Kninu nalazio 51 zatočenik koji je trebalo da bude razmenjen, a da nijedan od njih nije bio optužen, niti mu je bio dodeljen branilac.

⁹¹⁶ Stanko Erstić, 26. april 2006, T. 3869-3870. S tim u vezi, Pretresno veće podseća na dokaze o tome da je 12. decembra 1991. održan sastanak između Milana Martića i načelnika SJB, na kome je pomenuto da se u “u zatvorima Krajine u mjestima, Korenica, Glina, Vrginmost, Slunja i Knina” nalazilo 128 zatočenih osoba, od kojih su većina bili pripadnici ZNG i MUP Hrvatske, DP 518, str. 4 (izveštaj potpisao Milan Martić).

296. Počev od 1990, u Kninu su poslovni prostori i nekretnine u vlasništvu Hrvata dizani u vazduh i neprestano je vršen pritisak na hrvatsko stanovništvo.⁹¹⁸ Približno od aprila 1991, počelo je sprovođenje politike diskriminacije Hrvata i vršeni su pretresi njihovih kuća na području Knina u potrazi za oružjem.⁹¹⁹ Posle borbi na područjima Hrvatske Kostajnice, Knina i Gline u avgustu 1991, hrvatski civili su počeli da napuštaju svoje domove i odlaze u Zagreb, Sisak i druga mesta.⁹²⁰

297. Zbog situacije koja je vladala na području Knina, hrvatsko stanovništvo je počelo da strahuje za svoju bezbednost i da traži odobrenje od vlasti RSK da napusti teritoriju RSK.⁹²¹ Hrvati su se osećali još nesigurnije zbog govora Milana Martića emitovanih na radiju, u kojima je on navodio da ne može da im garantuje bezbednost, posebno na području Knina.⁹²² Usled toga, u periodu od 1992. do 1993. godine, policija RSK je usmeravala hrvatsko stanovništvo prema hrvatskim naseljima u blizini Knina, kao što su Vrpolje i Kninsko Polje.⁹²³ U Vrpolju, koje se nalazi na pet kilometara severno od Knina, Dom kulture je korišćen kao zborna mesto za Hrvate koji su zatražili dozvolu da odu iz RSK.⁹²⁴ Kninska policija je vršila obezbeđenje u zoni oko Doma kulture.⁹²⁵ Tu su uslovi bili loši i Hrvati nisu mogli slobodno da odu odatle, nego su morali da čekaju da se postigne sporazum između vlade RSK, međunarodnih organizacija i hrvatskih vlasti, da bi mogli da budu premešteni.⁹²⁶ Policija iz Knina je organizovala i pratila konvoje autobusa iz Vrpolja za Šibenik i, preko Like, za Karlobag.⁹²⁷

298. Vlada RSK je 21. aprila 1992. donela odluku o uslovima pod kojima se Hrvati i pripadnici drugih nacionalnosti mogu vratiti u RSK.⁹²⁸ Međutim, u septembru 1992, UNPROFOR je izvestio da “je nerealno očekivati bilo kakav povratak [raseljenih lica] u naskorijoj budućnosti” jer bi protiv Hrvata povratnika verovatno bile vršene neprijateljske radnje.⁹²⁹

⁹¹⁷ *Vidi par. 167, 177, 180, 186, 189, 202, 209, 212, 222, 228, 236-237, 239, 242 gore.*

⁹¹⁸ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4461-4462.

⁹¹⁹ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1418; svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4461-4462, 25. maj 2006, T. 4521; *vidi i* svedok MM-096, 24. avgust 2006, T. 7067, 7072-7073.

⁹²⁰ Nikola Dobrijević, 13. novembar 2006, T. 10977; DP 1017 (gde se navodi da je u avgustu 1991. u Zagrebu bilo 650 raseljenih lica, uglavnom iz Gline i Knina, da je većina ljudi iz Gline otišla u Veliku Goricu, da je cela Kostajnica “evakuisana” i da je nekih 2.500 ljudi pobeglo u Bosanski Novi i Zagreb). *Vidi i* Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1572-1574, 20. februar 2006, T. 1598.

⁹²¹ Svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9399

⁹²² Svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4518.

⁹²³ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1646-1647; DP 897 (gde se navodi da je “lokalna milicija” čuvala stanovnike sela Vrpolje koji su bili prisiljeni da napuste svoje domove, kao i da je milicija imala tri autobusa za prevoz Hrvata na teritoriju pod hrvatskom kontrolom, ali da to nije učinjeno jer od hrvatske strane nije primljena potvrda da je ta strana bila spremna da ih prihvati). *Vidi i* svedok MM-096, 25. avgust 2006, T. 7153.

⁹²⁴ Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1647; MM-078, 24. maj 2006, T. 4460-4461. Hrvati su odlazili u Vrpolje svojim vozilima i smeštali su ih u Dom kulture na najviše tri dana, svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4460-4461, 25. maj 2006, T. 4545-4546, 4468; DP 729 (gde se navodi da je Vrpolje bilo “zaštićena zona” za Hrvate). *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 4, str. 27-31; DP 1044.

⁹²⁵ Svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4465, 4519-4520 (gde je takođe posvedočio da je policija pomagala Hrvatima da odu iz RSK, *ibid.*, T. 4465). *Vidi i* svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9399.

⁹²⁶ Svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4468 (gde je posvedočio da su Hrvati dobili čebad i samo male količine hrane).

⁹²⁷ Svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4468.

⁹²⁸ DP 758; Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4872-4873.

⁹²⁹ DP 731, str. 3.

299. Postoje znatni dokazi o tome da je do sličnog raseljavanja hrvatskog stanovništva usled maltretiranja i zastrašivanja došlo i drugde na teritoriji SAO Krajine, a potom i RSK, kao i da se to nastavilo do kraja 1994. godine.⁹³⁰ Dokazi pokazuju da su maltretiranje i zastrašivanje hrvatskog stanovništva u velikim razmerama vršili policija i lokalni Srbi na toj teritoriji.⁹³¹ Dana 14. juna 1993, Milan Martić se sastao sa Cedricom Thornberryjem, direktorom za civilne poslove u UNPROFOR, da bi razgovarali, pored ostalog, o pitanju Hrvata koji su želeli da odu iz RSK. Milan Martić je na tom sastanku zahtevao da Hrvati koji žele da odu iz RSK potpišu izjave da na njih niko nije vršio pritisak da odu, kao i da na tim izjavama bude i potpis Cedrica Thornberryja ili nekog drugog predstavnika Ujedinjenih nacija. Cedric Thornberry je pristao na te zahteve.⁹³²

300. Vlasti RSK su u vezi sa raseljavanjem nesrpskog stanovništva iz Bosanskog Novog u BiH sarađivale sa vlastima u toj opštini.⁹³³ Postoje dokazi o tome da je MUP RSK trebalo da učestvuje u pružanju obezbeđenja za organizovani “bezbedan odlazak” Muslimana i drugih nesrba u pravcu Hrvatske, Slovenije, Austrije i Nemačke u julu 1992.⁹³⁴

301. U junu 1993, RSK je imala 433.595 stanovnika, od kojih su po nacionalnoj pripadnosti 92% bili Srbi, 7% Hrvati, a 2% ostali.⁹³⁵ Veštak tužilaštva Ivan Grujić je posvedočio da je “u agresiji na

⁹³⁰ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4460-4461, 25. maj 2006, T. 4466; svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6914-6917 (gde je posvedočio da je opštinski Krizni štab smeštao Hrvate, koji su strahovali za svoj život, u škole i druge javne objekte u Benkovcu i da je organizovao konvoj koji je policija RSK pratila do linije sukoba u Zemunik); Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1598; DP 551, str. 1 (gde stoji da do aprila 1992. u Glini nije ostao skoro nijedan Hrvat); DP 726 (gde se u sažetoj formi navodi 497 zločina počinjenih nad hrvatskim stanovništvom u Sektoru jug i izveštava o pet slučajeva prisilnog deložiranja Hrvata, pri čemu je jedna od žrtava kasnije premeštena u Hrvatsku); DP 729, str. 1 (gde stoji da je više od 100 Hrvata napustilo svoje domove na području Medvide i da žive u pećinama, na poljima i u šumama, da je oko 50 Hrvata podnelo molbe civilnoj policiji u Drnišu da im se dozvoli odlazak); DP 736 (gde se navodi da je 10 Hrvata premešteno iz Medvide na hrvatsku stranu 2. oktobra 1992, da je 16 Hrvata premešteno iz Medvide, Kruševa i Obrovca na hrvatsku stranu 16. oktobra 1992. i da je u toku jednog meseca u Benkovcu primljeno 155 molbi za dozvolu za odlazak sa teritorije RSK); DP 761 (gde se izveštava o proterivanju pet Hrvata iz Ličkog Petrovog Sela, s datumom od 16. jula 1992, *vidi i* Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4879-4880); DP 762, str. 3 (gde se izveštava o proterivanju 12 Hrvata iz sela Korana u opštini Korenica od strane “grup[e] uniformisanih ljudi”, *vidi i* Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4882-4883); DP 865, str. 25 (gde se izveštava da su Hrvate, pre nego što bi im odobrili odlazak iz Sektora jug, terali da potpišu izjave da odlaze dobrovoljno); DP 971, str. 3 (gde stoji da je 16 osoba iz Podlapca izrazilo želju da se premești u Hrvatsku); DP 985, str. 4-5 (gde se navodi da su hrvatske porodice pokupljene iz svojih domova i autobusom prevezene na područja izvan UNPA zona). *Vidi i* DP 75, str. 5 (gde se navodi da je nesrpsko stanovništvo u Sektoru sever “veoma malobrojno”).

⁹³¹ Svedok MM-079, 3. april 2006, T. 3111 (gde je posvedočio da je “bilo nekoliko [ljudi] gdje su iznosili da je Martićeva policija od kuće do kuće išla i da im je govorila da napuste SAO Krajinu, odnosno Knin”); John McElligott, 26. maj 2006, T. 4581, 4614-4615; DP 728, str. 3 (gde se takođe navodi da je u oktobru 1992. ubijeno pet Hrvata i da su kuće iz kojih su Hrvati otišli spaljene); DP 731 (gde se navodi da “srpska strana” stvara klimu pretnje i straha od agresije na osnovu nekih aktuelnih incidenata, da “[milicija] sistematski širi etničko čišćenje po Krajinu”, kao i da je “srpska strana” upozorila da se Hrvati ne vraćaju bez odobrenja od strane RSK jer “nedavni događaji sa Hrvatima ovde mogu da se smatraju kao indikacija onoga što bi moglo da se dogodi na širem planu”); DP 732 (gde se nabrajaju slučajevi ubistava, razaranja i zastrašivanja Hrvata na području Benkovca, Borovca i Knina od strane lokalne policije); DP 734 (pismo u kome se izveštava o premlaćivanju i pljačkanju starih i nemoćnih ljudi na području Vrlike od strane pripadnika “milicije”); DP 736 (gde se navodi više incidenata nasilja, uključujući ubistva, krađe i razaranja, usmerenih protiv Hrvata u Korenici, Zalužnici, Kninu, Vrlici i Benkovcu); DP 738 (gde se navodi da su mnogi Hrvati hteli da napuste UNPA zonu zbog toga što se nisu osećali bezbedno); DP 757, str. 3 (gde se navodi da se već u julu 1992. u Sektoru sever približno 22.000 Hrvata vodilo kao “raseljeni ili nestali”). *Vidi i* DP 75; DP 866; DP 985.

⁹³² DP 965, str. 8.

⁹³³ DP 752; DP 753; DP 754; DP 755; DP 756; DP 757, str. 7. Charles Kirudja je posvedočio da je u prvom organizovanom konvoju za Hrvatsku proterano do 8.000 bosanskih Muslimana. On je objasnio da ti Muslimani nisu otišli dobrovoljno, Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4849, 4857-4863, 4871.

⁹³⁴ DP 754.

⁹³⁵ DP 178, ERN 0113-2359. Ovo je dalje podeljeno na područja (istočna Slavonija, zapadni Srem i Baranja: 95% Srba, 4% Hrvata, 1% ostalih, Banija: 97% Srba, 2% Hrvata, 1% ostalih, Kordun: 98% Srba, 2% Hrvata, Lika: 93% Srba, 5% Hrvata, 2% ostalih, severna Dalmacija: 90% Srba, 10% Hrvata, i zapadna Slavonija: 73% Srba, 25% Hrvata, 2% ostalih), *vidi* ERN 0113-2360. Svedok

Republiku Hrvatsku” prisilno proterano 220.338 osoba nesrpske nacionalnosti.⁹³⁶ Ivan Grujić nije mogao sa sigurnošću da objasni koliko je tih osoba proterano sa teritorija koje su bile u sastavu SAO Krajine, kasnije RSK.⁹³⁷ Pretresno veće, stoga, konstatuje da se ne može osloniti na iskaz Ivana Grujića da bi utvrdilo tačan broj osoba hrvatske ili neke druge nesrpske nacionalnosti koje su napustile teritoriju SAO Krajine i RSK tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.

G. Napadi na Zagreb 2. i 3. maja 1995.

1. Operacija “Bljesak”

302. U ranim jutarnjim časovima 1. maja 1995, oružane snage Hrvatske započele su vojnu ofanzivu poznatu pod nazivom Operacija “Bljesak”.⁹³⁸ Pretresnom veću su predloženi kontradiktorni dokazi u vezi sa ciljem te operacije. Ima dokaza da je cilj bio da se preuzme kontrola nad Zapadnom Slavonijom (Sektor zapad).⁹³⁹ Postoje dokazi da je ta operacija bila odgovor Hrvatske na odluku Milana Martića da zatvori autoput Zagreb-Beograd.⁹⁴⁰ Postoje i dokazi da je Hrvatska ovaj napad planirala daleko pre zatvaranja autoputa.⁹⁴¹ U operaciji su učestvovala dve hrvatske gardijske brigade, jedna brigada iz redovnog sastava HV, kao i specijalne policijske snage.⁹⁴² Za vreme operacije vođeni su pregovori u cilju postizanja mirnog rešenja,⁹⁴³ a sporazum je postignut 3. maja 1995.⁹⁴⁴ Operacija “Bljesak” je završena oko 4. maja 1995. tako što je RSK izgubila kontrolu nad

MM-096 je posvedočio da je do 1994. godine “dosta stanovnika napustilo teritoriju RSK”, 25. avgust 2006, T. 7139. *Vidi i* svedok MM-090, 4. septembar 2006, T. 7703-7704.

⁹³⁶ DP 291, str. 18-19.

⁹³⁷ Ivan Grujić, 12. april 2006, T. 3597, gde je posvedočio da je Pretresnom veću predložio “podatke koji se odnose na županijski postojeći ustroj [u Hrvatskoj]” i “koji u svojoj naravi obuhvaća i ove općine [SAO Krajine]. [...] Županije su teritorijalno, djelomično bile okupirane i isključivo sa okupiranih područja su evidentirani ovi ljudi, osobe, dakle, kao prognanici.”

⁹³⁸ Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 381; Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1659; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3805-3806; Mile Dakić, 26. oktobar 2006, T. 10082.

⁹³⁹ Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3805-3806; Mile Dakić, 25. oktobar 2006, T. 10058. *Vidi i* DP 99, str. 6.

⁹⁴⁰ Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1660-1661; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3805-3806; DP 933, str. 5. Dana 28. aprila 1995, jedan Srbin je ubijen na jednom od odmorišta na autoputu, odmah uz granicu Sektora zapad, pa su lokalni Srbi u znak odmazde otvarali vatru na ljude koji su se vozili kroz taj Sektor, a Milan Martić je odlučio da zatvori autoput. Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3805-3806; Mile Dakić, 25. oktobar 2006, T. 10058; DP 933, str. 2; DP 99, str. 4. Milan Babić je izjavio da je na pregovorima već bilo dogovoreno da će autoput biti ponovo otvoren, ali Milan Martić je odbacio tu mogućnost i rekao da to neće dozvoliti, Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1667. Dokumentarni dokazi koji su predloženi Pretresnom veću potkrepljuju navod da je Milan Martić odbio da otvori autoput, iako je sve bilo spremno za njegovo otvaranje, DP 789, str. 5; DP 233, presretnuti telefonski razgovor, str. 5 (DP 789 i DP 233 su isti presretnuti razgovor); DP 99, str. 5.

⁹⁴¹ U svojoj knjizi pod naslovom “Sve moje bitke”, Janko Bobetko, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske za vreme Operacije “Bljesak”, napisao je da je početna operacija planirana 5. decembra 1994, a dovršena 4. maja 1995, kao deo opšteg plana pripreme za završne operacije Hrvatske vojske koje će kasnije postati Operacija “Oluja”, DP 931, str. 8, 9-12, 17; Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7846-7847, 7849. *Vidi i* DP 933, str. 27; DP 934, str. 1-3. Hrvatska vojna komanda unapred je upozorila UNPROFOR u vezi s tom operacijom tokom jutarnjih časova 1. maja 1995, Reynaud Theunens, 3. februar 2006, T. 1087; Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7845; DP 930.

⁹⁴² Reynaud Theunens, 3. februar 2006, T. 1081.

⁹⁴³ Svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9402-9403. Srpska delegacija je zahtevala da prekid neprijateljstava stupi na snagu odmah, u ponoć 1. maja 1995, ali hrvatska strana je to odbila, svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9406.

⁹⁴⁴ Dana 3. maja 1995, predstavnici međunarodne zajednice su se sastali u Kninu da bi postigli dogovor oko teksta sporazuma koji su tog dana prihvatili i Srbi i Hrvati, svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9408-9409. Dogovoreno je da će vojna dejstva da prestanu i da će potom UNPROFOR biti u poziciji da deluje na tom području, svedok MM-117, 17. oktobar 2006, T. 9596. Dana 3. maja, srpska delegacija u Ženevi u potpunosti je prihvatila predlog međunarodne zajednice za rešavanje krize u odnosima između Republike Srpske Krajine i Hrvatske, svedok MM-117, 18. oktobar 2006, T. 9650-9651. *Vidi i* DP 112; DP 935.

Zapadnom Slavonijom.⁹⁴⁵ Veliki deo srpskog stanovništva pobjegao je sa područja Zapadne Slavonije.⁹⁴⁶

2. Granatiranje Zagreba

(a) 1. maj 1995. – Priprema za napad

303. Dana 1. maja 1995, održan je sastanak između, pored ostalih, Milana Martića, načelnika Glavnog štaba SVK generala Milana Čeleketića, predsednika vlade i ministara u vladi RSK. Na sastanku se diskutovalo o predlogu Vrhovnog saveta odbrane za rešavanje situacije do koje je u jutarnjim časovima tog dana došlo u Zapadnoj Slavoniji usled Operacije "Bljesak". Dokazi pokazuju da se vodila diskusija i o mirnom rešenju, koje bi podrazumevalo pregovore i predaju delova Zapadne Slavonije, i o rešenju putem sile, kao i da su Milan Martić, Milan Čeleketić i većina starešina Glavnog štaba SVK bili naklonjeni ovom potonjem.⁹⁴⁷ U 13:00 časova 1. maja 1995, Milan Čeleketić, u prisustvu, pored ostalih, Milana Martića, naredio je da se dejstvuje artiljerijom po Sisku, koji se nalazi jugoistočno od Zagreba.⁹⁴⁸ Dokazi pokazuju da je razlog za napad bio "odmazda protiv HV koja je izvršila agresiju na Zapadnu Slavoniju."⁹⁴⁹ Artiljerijska vatra je započela u 17:00 časova 1. maja 1995.⁹⁵⁰

304. Dana 1. maja 1995, Milan Čeleketić je naredio odeljenju M-87 "Orkan" iz sastava SVK da "bude u gotovosti za upotrebu po [njegovom] naređenju" i izdao mu uputstvo da ode sa područja Knina i do 14:00 časova tog dana zauzme položaje u Vojniću, 50 kilometara južno od Zagreba.⁹⁵¹

⁹⁴⁵ Milan Babić, 21. februar, 2006, T. 1660-1661; Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 568; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3820; Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7848. *Vidi i* DP 99, str. 14; DP 112.

⁹⁴⁶ Svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9401-9402; Reynaud Theunens, 3. februar 2006, T. 1097; DP 99, str. 14. Prema iskazu svedoka MM-003, iz Zapadne Slavonije je proterano celokupno srpsko stanovništvo, svedok MM-003, 10. mart 2006, T. 2170-2171. Slobodan Perić je izjavio da je s tog područja otišlo 20.000 ljudi, Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7866. *Vidi i* Veljko Džakula, 18. januar 2006, T. 571-572 (gde je posvedočio da je bilo oko 1.250 žrtava); Ivan Grujić, 12. april 2006, T. 3633 (da je u Operaciji "Bljesak" poginulo 168 ljudi); Rade Rašeta, 3. maj 2006, T. 3970-3971 (gde je posvedočio da je bilo oko 100 žrtava); Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7866, 7. septembar 2006, T. 7947-7948 (gde je posvedočio da su identifikovane 284 žrtve, od kojih je bilo 77 starih ljudi, 30 žena i 10 dece, ali da je ukupan broj poginulih u Operaciji "Bljesak" iznosio 1.200).

⁹⁴⁷ Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3932-3933, 3940; DP 95.

⁹⁴⁸ Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3930-3931; u DP 93 se navodi da su "članovi Vrhovnog saveta odbrane" bili prisutni kada je izdato to naređenje. Međutim, Rade Rašeta, koji je bio prisutan, posvedočio je da je to bio sastanak između Milana Čeleketića i njegovih najbližih saradnika, njegovog "kolegijuma", Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3930. Milan Martić je imenovao Milana Čeleketića za komandanta Glavnog štaba SVK 22. februara 1994, DP 80; DP 83.

⁹⁴⁹ DP 93.

⁹⁵⁰ DP 93.

⁹⁵¹ DP 92. M-87 "Orkan" je samohodni dalekometni višecvni lanser raketa, DP 7, str. 38; Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5123. *Vidi* Odeljak IV B 4 (b) *dole*. Godine 1995, raketni lanseri tipa "Orkan" bili su potčinjeni komandantu general-potpukovniku Čeleketiću, kao načelniku Glavnog štaba SVK, Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3935; Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5110-5111. Dokazi pokazuju i da je upotrebu "Orkana" morao da odobri komandant Glavnog štaba SVK, Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5112-5113; DP 781, str. 11, str. 25; DP 780, str. 13; DP 7, str. 62-63.

(b) 2. maj 1995.

305. Tokom prepodneva 2. maja 1995,⁹⁵² bez ikakvog upozorenja,⁹⁵³ rakete "Orkan" su pogodile Zagreb.⁹⁵⁴ Rakete su pogodile centar grada, uključujući: Strossmayerov trg, ulicu Matice Hrvatske, Petrinjsku ulicu, Boškovićevu ulicu i Mrazovićevu ulicu, kao i Draškovićevu ulicu, raskrnicu Vlaške i Draškovićeve ulice i zgradu škole u Križanićevoj ulici, zatim selo Pleso kod Aerodroma Zagreb/Pleso,⁹⁵⁵ kao i sam aerodrom.⁹⁵⁶

306. U tim raketnim napadima poginulo je pet osoba. Telo Damira Dračića je pronađeno kako leži na trotoaru u Vlaškoj ulici.⁹⁵⁷ Ana Mutevelić je poginula kada je pogođen tramvaj na raskrsnici Draškovićeve i Vlaške ulice.⁹⁵⁸ Telo Stjepana Krhena je pronađeno u dvorištu zgrade br. 41 u Vlaškoj ulici.⁹⁵⁹ Ivanka Kovač je umrla na traumatološkoj klinici u Draškovićevoj ulici od povreda koje je zadobila na nekih 700 metara udaljenosti od bolnice.⁹⁶⁰ Ivan Brodar je povređen u Draškovićevoj ulici, a tim povredama je podlegao 3. maja 1995.⁹⁶¹

307. Pred Pretresnim većem svedočili su brojni svedoci koji su bili povređeni za vreme granatiranja Zagreba 2. maja 1995, a mnogi od njih još uvek trpe posledice povreda koje su zadobili tog dana. Sanja Buntić je povređena na Strossmayerovom trgu.⁹⁶² Zadobila je povrede glave i

⁹⁵² Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3769; Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5624; Aleksandra Szekely, DP 824, str. 2.

⁹⁵³ Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5623, 15. jun 2006, T. 5715; Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3762; Sanja Risović, 14. jun 2006, T. 5577; Rašeljka Grmoja, 19. jun 2006, T. 5784; Mina Žunac, 20. jun 2006, T. 5810-5811.

⁹⁵⁴ DP 95, str. 3, gde je 2. maja 1995, Rade Rašeta obavestio kolege na odgovarajućim položajima u VJ da je SVK lansirala osam raketa iz "Orkana na Banske dvore /predsednička palata /, Ministarstvo odbrane i aerodrom Pleso"; DP 303; DP 94, str. 2, gde se navodi da je UNPROFOR 2. maja 1995. čuo ispaljivanje pet raketa iz Gline i procenjeno je da su to bili "Orkani" kojima je pogođen Zagreb.

⁹⁵⁵ Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5656-5657, 14. jun 2006, T. 5629; Ivan Mikulčić, 14. jun 2006, T. 5598, 5617-5618; DP 805; DP 1043, T. 3-11. Selo Pleso nalazi se na oko 500 metara od Aerodroma Zagreb/Pleso, Ivan Mikulčić, 14. jun 2006, T. 5597, 5608. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 3-11, str. 12-16, str. 18-31.

⁹⁵⁶ Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5629. Pretresno veće je saslušalo svedočenje da je zvaničan naziv aerodroma bio "Zagreb", ali da su ga lokalno nazivali "Pleso", Ivan Mikulčić, 14. jun 2006, T. 5607. DP 810 prikazuje štetu koja je izazvana unutar kruga Aerodroma Zagreb/Pleso. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 1-2.

⁹⁵⁷ DP 805, Plan 2, br. 2. *Vidi i* DP 799, str. 46, str. 81; Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5634, 15. jun 2006, T. 5700. On je zadobio povrede dok se nalazio u svom automobilu, DP 805, Plan 2, označeno brojem 3; Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5666-5667. Na jednom dokaznom predmetu prikazano je telo Damira Dračića, DP 386, F-53 i F-54; Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5673-5674. *Vidi i* DP 383, na 8 minuta 8 sekundi; Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5627.

⁹⁵⁸ Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5658. Ana Mutevelić je poginula dok se nalazila u tramvaju, Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5634. *Vidi i* DP 799, str. 81; Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5700. DP 805, Plan 2, oznaka pod brojem 1 pokazuje mesto na kome je pronađeno telo Ane Mutevelić, Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5666. DP 386, F-35 i F-36 prikazuju njeno telo, Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5626, 15. jun 2006, T. 5671. *Vidi i* DP 383 na 7 minuta 41 sekundu; DP 804, na mesto koje je na mapi označeno brojem 1, Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5658. DP 386, F-1 prikazuje Draškovićevu ulicu, Mina Žunac, 20. jun 2006, T. 5825. DP 386, F-30 prikazuje raskrnicu Vlaške i Draškovićeve ulice, Mina Žunac, 20. jun 2006, T. 5825.

⁹⁵⁹ DP 805, Plan 2, br. 3 označava mesto na kome je za vreme uviđaja na licu mesta pronađen Stjepan Krhen, Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5667. *Vidi i* DP 799, str. 81; Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5700. Stjepan Krhen je zadobio nekoliko povreda na telu, na prsima i nogama i "odmah" je podlegao tim ranama, Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5634-5635; DP 799, str. 47. DP 386, F-98 i F-99 prikazuju Stjepana Krhena, Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5674.

⁹⁶⁰ Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5635. *Vidi i* DP 799, str. 81; Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5700. Kao uzrok njene smrti navedene su "[e]ksplozivne rane glave, trupa i udova", DP 800; Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5639-5640.

⁹⁶¹ Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5638-5639, 5641. U vreme granatiranja imao je 77 godina i pretrpeo je višestruke traume glave, prsa i donjih udova, Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5638-5639. *Vidi i* DP 799, str. 71; Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5640-5641; DP 801.

⁹⁶² Sanja Buntić, 19. jun 2006, T. 5761-5763.

nogu.⁹⁶³ Aleksandra Szekely je povređena dok je čekala na raskrsnici Boškovićeve i Petrinjske ulice, a zadobila je povrede leve strane tela i leve noge.⁹⁶⁴ Mina Žunac je povređena u Vlačkoj ulici.⁹⁶⁵ Zadobila je povrede noge, kuka, šake i glave.⁹⁶⁶ Rašeljka Grmoja je u vreme raketnog napada na Zagreb imala 17 godina i nalazila se u svojoj školi u Križanićevoj ulici⁹⁶⁷ kada je zadobila povredu ramena i oka.⁹⁶⁸ Ivan Mikulčić je 2. maja 1995.⁹⁶⁹ u svojoj kući u selu Pleso kod Zagreba zadobio povrede leđa.⁹⁷⁰ Ima dokaza da je u napadu od 2. maja 1995. povređeno ukupno 160 ljudi.⁹⁷¹

308. Pretresno veće konstatuje da su od posledica granatiranja 2. maja 1995. poginuli Ana Mutevelić, Damir Dračić, Stjepan Krhen, Ivanka Kovač i Ivan Brodar, a da je povređeno najmanje 160 ljudi.

(c) 3. maj 1995.

309. U podne 3. maja 1995,⁹⁷² Zagreb je ponovo gađan raketama "Orkan",⁹⁷³ koje su pale na sledeća mesta: Mažuranićev trg, Trg maršala Tita, gde se nalazi Hrvatsko narodno kazalište, kao i na Dečju bolnicu u Klaićevoj ulici.⁹⁷⁴

⁹⁶³ Ona je zadobila povrede gornjih delova nogu od krhotina rakete i kuglica, a dve kuglice su joj se zabile u glavu, pri čemu je jedna udarila u kost i izazvala prelom s odlomcima, Sanja Buntić, 19. jun 2006, T. 5776-5777. Ona još uvek ima komade krhotina u jetri, što zahteva znatno dalje lekarsko praćenje; takođe trpi neprestane glavobolje zbog krhotine rakete u glavi, Sanja Buntić, 19. jun 2006, T. 5768-5769, 5777.

⁹⁶⁴ Pogodena je s približno dvanaest krhotina rakete, od kojih se šest još uvek nalaze u njenom telu, Aleksandra Szekely, DP 824, str. 3.

⁹⁶⁵ Mina Žunac, 20. jun 2006, T. 5811-5812, T. 5826; DP 819; DP 386, F-50, F-52.

⁹⁶⁶ Mina Žunac, 20. jun 2006, T. 5819. Zadobila je teške povrede desne noge i jedan deo stopala joj je amputiran, Mina Žunac, 20. jun 2006, T. 5822. Takođe je zadobila povrede desne šake, kuka i glave. U bolnici je provela, "kad se sve više-manje zbroji", oko godinu dana, Mina Žunac, 20. jun 2006, T. 5823-5824. DP 818, fotografije prikazuju povrede koje je zadobila Mina Žunac. Ona još uvek ima više od 45 komadića krhotina u nozi i, u toku prvih par meseci, operisana je sedam puta, a potom još triput. Mina Žunac, 20. jun 2006, T. 5824. Još uvek trpi neprestane bolove i teško hoda, a ima problema i sa šakom i pisanjem, Mina Žunac, 20. jun 2006, T. 5827-5830.

⁹⁶⁷ Škola u Križanićevoj ulici nalazi se na deset minuta hoda od Trga bana Jelačića, Rašeljka Grmoja, 19. jun 2006, T. 5780-5781.

⁹⁶⁸ Rašeljka Grmoja, 19. jun 2006, T. 5781-5782. Šrapnel ju je pogodio u levo rame, a krhotine stakla u levo oko, Rašeljka Grmoja, 19. jun 2006, T. 5781-5782, T. 5793; DP 813, fotografija škole u Križanićevoj ulici sa oznakom koju je stavila Rašeljka Grmoja, a koja pokazuje prozor na kome je bila kad je povređena. *Vidi i* njeno objašnjenje ove fotografije, Rašeljka Grmoja, 19. jun 2006, T. 5785-5787. Trebalo joj je mesec dana da se vrati u školu, a još godinu-dve posle toga trpela je psihičku traumu, Rašeljka Grmoja, 19. jun 2006, T. 5794-5795.

⁹⁶⁹ Ivan Mikulčić, 14. jun 2006, T. 5598-5599.

⁹⁷⁰ On je zadobio povredu kičme i nekoliko šrapnela mu je i danas ostalo u telu, Ivan Mikulčić, 14. jun 2006, T. 5600. *Vidi i* DP 796, lekarski izveštaj; DP 797, gde mu je priznat status civilnog invalida rata X grupe sa 20% trajne invalidnosti; Ivan Mikulčić, 14. jun 2006, T. 5601. DP 798, mapa na kojoj je Ivan Mikulčić označio svoju kuću i mesta na koja su pale kasetne bombe. DP 809, prikazuje štetu nanesenu u selu Pleso.

⁹⁷¹ DP 799, str. 63-80; Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5700. Od 146 žrtava za koje se u Optužnici navodi da su povređene 2. maja 1995, DP 799 sadrži imena 144 žrtve, DP 799, str. 63-80. Pretresno veće ne vidi nikakvog razloga za sumnju da je povređeno 160 ljudi. (Dve osobe za koje se u Dodatku II Optužnice navodi da su povređene (Ines Malić i Stipe Miličević) nisu pronađene ni u ovom ni u drugim dokaznim predmetima). *Vidi i* DP 303, gde se navode 203 osobe koje su ranjene i pet osoba koje su poginule 2. i 3. maja 1995, od kojih se za sedam ranjenih i jednu poginulu osobu navodi da su bili pripadnici "MUP.HV". U tom dokumentu stoji da su svi ti pripadnici "MUP.HV" bili "izvan službe" i Pretresno veće, u skladu sa načelom *in dubio pro reo*, smatra da to znači da trenutno nisu bili na dužnosti, a ne da više nisu bili pripadnici vojske ili policije.

⁹⁷² Božica Lisak, DP 822, str. 2; Sanja Risović, 14. jun 2006, T. 5580.

⁹⁷³ DP 303; DP 94, str. 4, gde se navodi da su 3. maja 1995. VPUN čuli lansiranje raketa približno pet kilometara severoistočno od Vrginmosta i da su posle primetili kretanje jednog raketnog lansera M-87 "Orkan" u isto vreme kada je izvršen napad na Zagreb.

310. U ovom napadu poginule su dve osobe. Luka Skračić je povređen 3. maja 1995, a preminuo je u bolnici 6. juna 1995.⁹⁷⁵ Ivan Markulin, pirotehničar i policijski službenik, poginuo je kada je kasetna bombica koju je pokušavao da deaktivira eksplodirala pred Dečjom bolnicom u Klaićevoj ulici.⁹⁷⁶

311. Pretresno veće je saslušalo svedočenja nekih od ljudi koji su bili povređeni 3. maja 1995. Sanja Risović se nalazila u Dečjoj bolnici u Klaićevoj ulici sa svojom četvorogodišnjom kćerkom kada je zadobila povrede oba ramena, stomaka, desne noge, stopala i leđa.⁹⁷⁷ Ubrzo posle podneva, povređeno je 18 ljudi, među kojima je bila i Božica Lisak, kada su bombe pale kroz stakleni krov Hrvatskog narodnog kazališta.⁹⁷⁸ Božica Lisak je teško povređena sa 27 šrapnela.⁹⁷⁹ Milan Smoljan je zadobio povredu kolena od kasetnih bombica dok se nalazio na Mažuranićevom trgu, kod Hrvatskog narodnog kazališta.⁹⁸⁰

312. U granatiranju Zagreba od 3. maja 1995. povređene su ukupno 54 osobe.⁹⁸¹

313. Pretresno veće konstatuje da su Luka Skračić i Ivan Markulin poginuli, a 54 osobe povređene u granatiranju od 3. maja 1995.

3. Umešanost rukovodstva RSK u granatiranje Zagreba

314. Ima dokaza da je Milan Martić razmatrao granatiranje Zagreba i pre 2. maja 1995. Još 1992. i 1993. godine, Milan Martić, kao ministar unutrašnjih poslova, razmatrao je napad na Zagreb kao

⁹⁷⁴ Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5648-5649, 5659-5660; DP 805. Rakete su takođe padale i po predgradima, Novom Zagrebu (Čehima) i Žitnjaku, ali nisu prouzrokovale nikakvu štetu, Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5649; DP 811. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 32-36.

⁹⁷⁵ Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5652-5653, 5723. DP 803, koji sadrži izveštaj o obdukciji Ivana Brodara, pokazuje da je Luka Skračić umro nasilnom smrću od upale pluća koja je nastupila nakon što je zadobio eksplozivne povrede. Ovim dokaznim predmetom utvrđuje se uzročno-posledična veza između povreda koje je Luka Skračić zadobio 3. maja 1995. i njegove kasnije smrti, Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5653. DP 802, str. 53, gde se navodi da je Luka Skračić zadobio eksplozivnu povredu glave i da mu se u mozak zabilo strano telo, kao i da je 3. maja 1995. bio u komi. *Vidi i* Sanja Risović, 14. jun 2006, T. 5595.

⁹⁷⁶ Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5650-5651; DP 802, str. 40-41. DP 387, F-26, je mesto na kome je kasetna bombica eksplodirala u rukama Ivana Markulina, Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5687.

⁹⁷⁷ Sanja Risović, 14. jun 2006, T. 5580-5584. Ona je ranjena u desnu lopaticu i morali su hirurškim putem da joj uklone jedan deo lednog mišića i samu lopaticu. Rebra su joj polomljena i povređena su joj pluća. Jedan šrapnel joj se zabio u stomahni mišić. Ranjena je i u desnu nogu i levo stopalo, Sanja Risović, 14. jun 2006, T. 5585; DP 794; DP 795. Sanja Risović je bila u bolnici do 16. juna 1995, a potom u centru za rehabilitaciju do 10. avgusta 1995. Zbog povreda koje je zadobila, operisana je jedanaest puta. Još uvek svake godine provodi po tri nedelje na rehabilitaciji i pati od reumatskog artritisa, koji je pojačan doživljenim stresom i šokom. Sanja Risović, 14. jun 2006, T. 5586-5588. Sanja Risović je takođe posvedočila da je u bolnici u Klaićevoj ulici videla još tri povređene osobe: Mirnu Kostović, Zvonka Bakulu i jednu trudnu ženu, Sanja Risović, 14. jun 2006, T. 5584, 5594-5595; DP 802, str. 57-58.

⁹⁷⁸ Božica Lisak, DP 822, str. 2-3, gde stoji da su Božica Lisak, Matea Pučko, Dubravko Kolšek, Barbara Novković i Krištof Pastor povređeni.

⁹⁷⁹ Božica Lisak, DP 822, str. 3. Božica Lisak je zadobila povrede od 27 šrapnela koji su joj se zabili u telo, i to uglavnom u noge i stopala i jedan u vrat. U Vinogradskoj bolnici u Zagrebu ostala je četiri nedelje, potom su joj u julu skinuli gips, a onda je provela mesec dana na rehabilitaciji. Zbog povreda koje je pretrpela Božica Lisak je 50% invalid, *ibid*.

⁹⁸⁰ Milan Smoljan, DP 823, 28. april 2004, str. 2. Video je i druge osobe koje su bile povređene i koje su krvarile, Milan Smoljan, DP 823, 28. april 2004, str. 2-3.

⁹⁸¹ DP 802, str. 50-57, sadrži imena svih 48 žrtava navedenih u Dodatku II Optužnice. *Vidi i* DP 303, *vidi fn* 971 *gore*.

odgovor na napade Hrvata na gradove u RSK.⁹⁸² Dana 9. juna 1993, Milan Martić, kao ministar unutrašnjih poslova, obavestio je Slobodana Miloševića da je raketni sistem P-65 "LUNA" premešten na područje Banije i Korduna u cilju sprečavanja agresije ili mogućeg izvođenja napada na Zagreb, u slučaju da se gradovi u RSK nađu na meti napada.⁹⁸³

315. Dana 5. septembra 1994, Ratko Mladić, komandant Glavnog štaba VRS, zatražio je od Milana Martića da odobri pozajmicu od 15 raketa "Orkan" kako bi se započelo s proizvodnjom tih raketa za potrebe VRS.⁹⁸⁴

316. Na sastanku sa ambasadorom Sjedinjenih Američkih Država u Hrvatskoj Peterom Galbraithom, održanom 24. oktobra 1994, Milan Martić je pretio da će granatirati Zagreb.⁹⁸⁵ Milan Martić je izjavio, "praktično, da napad na civilne ciljeve u Zagrebu, napad na sam grad, jeste opcija, način na koji bi RSK mogla da odgovori na [...] hrvatski napad na RSK".⁹⁸⁶ Peter Galbraith je upozorio Milana Martića da bi raketni napad na Zagreb predstavljao zločin.⁹⁸⁷

317. Dana 10. februara 1995, u govoru koji je održao starešinama na komandnim položajima u SVK, Milan Martić je kategorički izjavio: "Niko nas ne može sprečiti da tučemo po Zagrebu, Osijeku, Vinkovcima, Zadru, Karlovcu, Splitu ...".⁹⁸⁸

318. U jednom novinskom članku objavljenom 24. marta 1995. u Srbiji, navodi se da je Milan Čeleketić izjavio sledeće:

Mi sigurno nećemo propustiti priliku - ako dođe do ustaške agresije - da ih udarimo po najbolnijim mestima. Zna se koja su to mesta, i zna se šta najviše boli. Bole trgovi gradova, a zna se ko se tu nalazi. Civili. Ja sam to već jednom izjavio, pa sam malo bio i kritikovan. E, sad, neki pitaju koji trgovi i kojih gradova - ja odgovaram da je to vojna tajna. To ćemo mi odrediti, i mislim da ćemo biti precizni. Teško je ovakve reči izgovarati, jer na trgovima su, kao što rekoh, civili, nedužan svet. Ali, ako smo u ratu, a jesmo, i to gadnom, njihovom krivicom, pre svega, onda tu milosti neće biti. Ne samo da neće biti milosti, nego ću ja kao komandant odlučiti gde ćemo neprijatelja udariti, u koje vreme, i to tamo gde ga stvarno najviše boli.⁹⁸⁹

319. Dana 3. maja 1995, Milan Martić je izjavio:

⁹⁸² Pretresno veće takođe ima u vidu izjavu Milana Martića od 18. jula 1992. da je "[b]olje da nas [Tuđman i njegovi bojovnici] ostave na miru, jer će nas prisiliti da ovako snažno krenemo na njegov Zagreb i da od njega napravimo Vukovar," DP 119, str. 2.

⁹⁸³ DP 12, str. 2. *Vidi i* Reynaud Theunens, 27. januar 2006, T. 808. Dalji dokazi o tome da je granatiranje Zagreba razmatrano 1993. godine mogu se pronaći u jednom izveštaju komande 51. pešadijske brigade, u kome stoji: "Ako se RH ne povuče sa okupiranih teritorija nastavit će se sa dejstvima po: gađat će Zagreb sa velikim raketama koje još nisu upotrebljavane i svijet za njih ne zna", DP 89, str. 2.

⁹⁸⁴ DP 475.

⁹⁸⁵ Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3757-3759.

⁹⁸⁶ Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3778. Peter Galbraith je takođe posvedočio da je upozorio Milana Martića da RSK neće moći da preživi hrvatsku vojnu akciju, na šta je Milan Martić odgovorio da je RSK sposobna da se odbrani i da napadne Zagreb, Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3814-3815.

⁹⁸⁷ Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3759.

⁹⁸⁸ DP 90, str. 6.

⁹⁸⁹ DP 91, str. 6; Reynaud Theunens, 27. januar 2006, T. 827. U tom članku, Milan Čeleketić naziva Milana Martića "moj vrhovni komandant", DP 91, str. 4.

Za ovo što je TUĐMAN napravio prema vama ovdje, protumjeru, mi smo bombardovali sve njihove gradove: i Sisak više puta, i Karlovac, i Zagreb i juče i danas, to je napravljeno radi vas. [...] Danas je bio uslijedio ultimatum: ukoliko budu i dalje napadali naše snage u okruženju, poslije toga tučemo i dalje Zagreb, tučemo, razaramo njihove gradove.⁹⁹⁰

U razgovoru koji su 3. maja 1995. vodili Slobodan Milošević i Borisav Mikelić, predsjednik vlade RSK, Slobodan Milošević je rekao da se Milan Martić “hvali [...] kako je gađao Zagreb.”⁹⁹¹

320. U jednom intervjuu za radio od 5. maja 1995, Milan Martić je izjavio:

... tu naredbu sam izdao lično ja da bi odgovorio Franji Tuđmanu i njegovom pokloništvu na naredbu koju je dao da se izvrši agresija na Zapadnu Slavoniju [...].⁹⁹²

Na sastanku 5. maja 1995. u Kninu sa specijalnim izaslanikom UN Yasushijem Akashijem, Milan Martić je, na osudu raketnih napada na Zagreb koju je izrekao Yasushi Akashi, odgovorio: “Da nisam naredio raketne napade [...] oni bi nastavili da bombarduju naše gradove”.⁹⁹³ Milan Martić je pretio da će nastaviti da granatira Zagreb ako njihovi uslovi ne budu ispunjeni i govorio o “snažnim raketnim napadima na Zagreb u kojima će stradati 100.000 ljudi”.⁹⁹⁴ U jednom intervjuu koji je objavljen 16. maja 1995, navodi se da je Milan Martić rekao da smatra da je to što je naredio raketne napade opravdano jer je nameravao da gađa vojne objekte.⁹⁹⁵ Milan Martić se takođe pojavio na televiziji i priznao da je naredio raketne napade.⁹⁹⁶

321. Komisija RSK koja je bila zadužena da utvrdi odgovornost za pad Zapadne Slavonije utvrdila je sledeće:

Razvoj događaja u Zapadnoj Slavoniji tražio je od GŠ SVK da interveniše u pravcu pružanja pomoći 18. korpusu [...] međutim, nikakva mišljenja nisu tražena od starešina GŠ SVK, već je odluku donosio sam Komandant sa Predsednikom, a stavovi i naređenja su prenošena preko telefona (ne raspolaže se pisanim naređenjima).⁹⁹⁷

Rade Rašeta, načelnik za bezbednost Glavnog štaba SVK, potvrdio je da članovi Glavnog štaba nisu konsultovani prilikom donošenja odluke o raketiranju Zagreba.⁹⁹⁸ Državna komisija RSK za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije utvrdila je da je među odgovornima za pad

⁹⁹⁰ DP 388; *vidi* i Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5692-5693.

⁹⁹¹ DP 233, str. 6, transkript presretnutog telefonskog razgovora između Slobodana Miloševića i Borisava Mikelića. *Vidi* i Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1666-1668.

⁹⁹² DP 389. U jednom članku koji je *Agence France Presse* objavila 6. maja 1995, navodi se da je Milan Martić rekao “[n]aredbu [za bombardovanje Zagreba] sam izdao lično ja da bi odgovorio [hrvatskom predsedniku] Franji Tuđmanu i njegovom pokloništvu na naredbu koju je dao da se izvrši agresija na Zapadnu Slavoniju, da se izvrši zločin prema civilnom stanovništvu u Zapadnoj Slavoniji”, DP 1001. *Vidi* i DP 98 *dole*.

⁹⁹³ DP 97, par. 13. U vezi s argumentom odbrane o odmazdi, *vidi* Odeljak IV B 4 (c) *dole*.

⁹⁹⁴ DP 97, par. 4, 15.

⁹⁹⁵ DP 390. *Vidi* Odeljak IV B 4 (c) *dole*, u vezi s argumentom odbrane o represalijama. *Vidi* i Patrick Barriot, 9. novembar 2006, T. 10780-10785; svedok MM-117, 17. oktobar 2006, T. 9599-9600. *Vidi*, međutim, Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3778.

⁹⁹⁶ Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5690-5691; Milan Babić, 21. februar 2006, T. 1661. Peter Galbraith je posvedočio da je u izjavama u medijima Milan Martić “pripisao sebi zaslugu” za taj prvi dan napada, Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3774.

⁹⁹⁷ DP 100, par. 9.

⁹⁹⁸ Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3943-3944, gde komentariše DP 100. General Čeleketić je pokušao da prenese to naređenje telefonom, međutim, “kolektivno se trebalo donijeti odluka da se ovo naređenje sprovede. Znači, trebali smo biti konsultovani, da učestvujemo svi u odluci. Ali ovo je išlo mimo članova užeg kolegijuma komandanta.” *Ibid*.

Zapadne Slavonije bio i “Predsjednik RSK, Milan Martić, zbog prekoračenja ustavnih ovlaštenja time što je blokirao i sprečio rad Vrhovnog savjeta odbrane”.⁹⁹⁹

322. Milan Čeleketić je podneo ostavku 15. maja 1995, navodeći kao razlog to što nije održao svoje obećanje “da ni jedan centimetar teritorije RSK” više neće biti izgubljen.¹⁰⁰⁰ Peter Galbraith je posvedočio da je, posle raketiranja, došlo do promene u SVK i da je Milan Čeleketić smenjen. On smatra da je to bila posledica uputstava koje je izdao Slobodan Milošević.¹⁰⁰¹

H. Dela progona izvršena nad nesrbima u SAO Krajini i RSK

323. Pretresnom veću je predočen znatan broj dokaza o delima diskriminacije i zastrašivanja izvršenim nad nesrpskim stanovništvom SAO Krajine i RSK tokom perioda na koji se odnosi Optužnica. U tački 1 Optužnice Milan Martić se tereti za široki raspon dela progona. Za mnoga od njih on se takođe tereti u zasebnim tačkama Optužnice i ona su razmotrena gore u tekstu. Međutim, Pretresno veće pored toga ima u vidu dole navedene dodatne dokaze.

1. 1991. godina

324. Ima dokaza da su 1991. godine Hrvati ubijani,¹⁰⁰² da im je pljačkana imovina,¹⁰⁰³ da su im paljene kuće,¹⁰⁰⁴ da su hrvatska sela i gradovi uništavani, uključujući crkve i verske objekte,¹⁰⁰⁵ kao i da su Hrvati proizvoljno otpušteni s posla.¹⁰⁰⁶

⁹⁹⁹ DP 99, str. 21.

¹⁰⁰⁰ DP 101. Pretresno veće ima u vidu da u svojoj pismenoj ostavci general Čeleketić konkretno pominje “naš[u] doktrin[u] odmazde po odabranim vitalnim ciljevima protivnika”; Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3944-3945. Rade Rašeta je bio prisutan na sastanku Vrhovnog saveta odbrane kada je general Milan Čeleketić objavio svoju ostavku i potvrdio razlog za ostavku, Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3930, 3. maj 2006, T. 3973.

¹⁰⁰¹ Peter Galbraith, 25. april 2006, T. 3757.

¹⁰⁰² DP 922, gde stoji, pored ostalog, da su u periodu od 5. do 14. avgusta 1991. “srpske paravojne grupe” navodno ubile pet Hrvata iz sela Lovinac (Gračac), str. 3, a da su 16. avgusta 1991. četiri muškarca, Hrvata, navodno ubijena kad su se vratila u selo Pečki (Vrginmost) da nahrane stoku; selo su okupirale “srpske snage”. Izvešteno je da je dana 13. oktobra 1991. rulja koju je predvodio jedan “srpski policajac” ubila 13 ljudi u Širokoj Kuli (Gospić) i da je “srpski vođa lokalne policije” naredio preostalim Hrvatima da se okupe radi evakuacije, kao i da su, kad su se Hrvati okupili, “srpske paravojne grupe” počele da pljačkaju kuće i otvaraju vatru na stanovnike sela. Tela ubijenih su bačena u njihove kuće, koje su zapaljene, str. 4-5. Dana 16. i 17. decembra 1991, navodno je ubijeno pet civila u selu Jasenice (Obrovac), str. 10-11. DP 922, Izveštaj organizacije *Helsinki Watch* od 21. januara 1992. koji je upućen Slobodanu Miloševiću i generalu Blagoju Adžiću; Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2452-2453, gde je posvedočila da je ubijeno stotinak ljudi u 10 ili 15 sela u okolini Vukovića. *Vidi* i DP 133, Naredenje štaba TO Glina od 4. oktobra 1991. kojim se jedinicama TO nalaže da “u čišćenju terena zauzete teritorije poštede ličnost i kuću Bubaš Paje i njegove žene koja je srpske nacionalnosti, a radi se o provjerenim odanim ljudima.”

¹⁰⁰³ Na str. 19 u DP 984 izveštava se da su pljačku po Drnišu sistematski vršili ‘rezervisti u uniformama JNA’. Borislav Đukić je posvedočio da je od komande 9. korpusa u Kninu tražio da preduzme mere protiv pljačkaša i da je oduzeta opljačkana imovina upućena u pozadinsku bazu JNA u Kninu, Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9890. Svedok MM-078 je posvedočio da su i vojska i policija učestvovala u pljačkanju i da je policija propuštala kamione s opljačkanom robom kroz svoje kontrolne punktove, svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4533.

¹⁰⁰⁴ Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2411, 2442 (gde je posvedočila da su “Srbi” 28. avgusta 1991. zapalili selo Rastovača (Nova Gradiška)). Marko Vuković je posvedočio da su posle napada na Grabovac spaljene neke kuće i jedan motel, kao i motel, Marko Vuković, 24. mart 2006, T. 2634.

¹⁰⁰⁵ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4450. U napadu u septembru 1991. centar Drniša je “potpuno” uništen, DP 984, par. 5.3, str. 16; Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9896. U vezi sa štetom nanesenom kućama i crkvama i sa pljačkanjem u Kijevu, *vidi* svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4434-4435. Borislav Đukić je posvedočio da 27. avgusta 1991. nije bilo jedinica JNA u Kijevu, Borislav Đukić, 20. oktobar 2006, T. 9885-9886; svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4444, T. 4527-4528; Borislav Đukić, 19.

325. U jednom izveštaju MUP od 12. decembra 1991, koji je potpisao Milan Martić, izveštava se o više kamiona, putničkih vozila i kućnih predmeta koji su “od građana sa ratom zahvaćenih područja kao ratni pljen oduzeti i smješteni u sabirne centre”.¹⁰⁰⁷

326. Marinko Mudrić je izjavio da je, posle pada Slunja u novembru 1991, video mnoge spaljene objekte, posebno u Rakovici i Slunju, među kojima su bili i robna kuća, restorani, SJB i hotel, kao i mnoge privatne kuće. Video je “vojna lica, te pripadnike milicije Krajine [u Slunju]”, kao i “Pejića i Bubu [Željko Mudrić zvani Buba]” kako krađu automobile.¹⁰⁰⁸ Policija, kao i srpski civili, učestvovali su u pljački u mestima Rakovica, Slunj, Saborsko i Poljanak.¹⁰⁰⁹ Napade na Modruške Sabljake, Medvede i Plivelice predvodili su “Pejić i Buba [Željko Mudrić zvani Buba], dok su uz njih bili ostali martićevci i to njih oko 30”, koji su krali traktore i pljačkali kuće, a onda ih palili.¹⁰¹⁰ Dana 21. novembra 1991, jedna grupa uniformisanih ljudi koju je predvodio Predrag Baklajić ubila je u Dabru Stipu Brajkovića, upadala u kuće Hrvata i krala njihovu imovinu.¹⁰¹¹

2. 1992. godina

327. Tokom 1992. godine na teritoriji RSK nastavili su se incidenti ubijanja,¹⁰¹² uznemiravanja,¹⁰¹³ pljačke, premlaćivanja, paljenja kuća,¹⁰¹⁴ krađe¹⁰¹⁵ i uništavanja crkava¹⁰¹⁶ koji su bili upereni protiv nesrpskog stanovništva.¹⁰¹⁷

oktobar 2006, T. 9768-9769; DP 106, Izveštaj Ratka Mladića iz 9. korpusa JNA Generalštabu SFRJ u vezi s napadom na Kijevo, s datumom od 4. oktobra 1991; Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1559-1560.

¹⁰⁰⁶ DP 895, str. 22-24.

¹⁰⁰⁷ DP 518, str. 4, s potpisom Milana Martića kao ministra unutrašnjih poslova.

¹⁰⁰⁸ DP 507, Zapisnik o uzimanju izjave [o operaciji u Saborskom] od 7. aprila 1992, str. 5. Jedan od automobila koje su ukrali kasnije je koristila SJB Plaški, *ibid.*

¹⁰⁰⁹ Svedok MM-037, 29. mart 2006, T. 2821-2822.

¹⁰¹⁰ DP 507, Zapisnik o uzimanju izjave [o operaciji u Saborskom] od 7. aprila 1992, str. 6.

¹⁰¹¹ DP 561, Izveštaj MUP od 14. jula 1993. u vezi s aktivnostima Predraga Baklajića. *Vidi i* DP 43, zahtev komandanta 2. ličke brigade TO Milanu Martiću da raspusti jedinicu Predraga Baklajića, koja je ranije završila obuku u Golubiću, zato što je u novembru 1991. učestvovala u pljački u Vrhovinama kod Dabra.

¹⁰¹² Dana 18. januara 1992, tri pripadnika TO ubila su porodicu Čengić u njenom domu u selu Ervenik u opštini Knin. Ista tri počinioca su zapalila kuće, šupe i štale u selu, DP 974; *vidi i* svedok MM-117, 17. oktobar 2006, T. 9565, T. 9559-9560. DP 732. DP 75, s datumom od 28. septembra 1992. DP 737, gde se navodi da su u Slunju tri osobe u uniformama lokalne milicije pretukle na smrt jednog Hrvata, a njegov otac je od udaraca pao u komu, John McElligott, 26. maja 2006, T. 4606-4607. *Vidi i* DP 739; DP 732.

¹⁰¹³ DP 763, gde se izveštava o informacijama koje “pokazuju zabrinjavajuće i ustaljene zloupotrebe, uznemiravanja i diskriminacije prema Hrvatima, naročito u sedam sela južno od Gline”, kao i o ubistvima, uništavanju kuća i terorisanju stanovnika od strane “bandi kriminalaca”. Tu se takođe izveštava da “lokalni Crveni krst” vrši diskriminaciju prilikom podele humanitarne pomoći i da vozači autobusa odbijaju da stanu na autobuskim stanicama. *Vidi i* Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4885-4886; DP 739; DP 728.

¹⁰¹⁴ DP 732, Izveštaj UNCIVPOL o situaciji u Sektoru jug od 29. maja 1992; John McElligott, 26. maj 2006, T. 4579, T. 4606-4607; DP 728; DP 736.

¹⁰¹⁵ DP 733, gde se navodi da su pripadnici lokalne policije u uniformama s oznakama na kojima je pisalo “Srpska Krajina” ili “milicija” stacionirani na području Vrljike [Sinj] stalno krali stvari od starijih osoba, Hrvata. *Vidi i* DP 728.

¹⁰¹⁶ DP 735, s datumom od 2. oktobra 1992, gde se izveštava o tome da je 1. oktobra eksplozivom uništena crkva Svete Ane u Zvjerincu, koji je deo sela Kosovo, južno od Knina. *Vidi i* John McElligott, 26. maj 2006, T. 4601-4602, 4606-4607. DP 737, Dnevni izveštaj UNCIVPOL o situaciji za 6. i 7. novembar 1992, s datumom od 8. novembra 1992.

¹⁰¹⁷ *Vidi i* DP 75, s datumom od 28. septembra 1992. U Izveštaju UNCIVPOL za oktobar 1992. navode se brojni incidenti ubistava, krađe, uništavanja i pljačke, DP 736. U izveštaju Ujedinjenih nacija o stanju ljudskih prava u bivšoj Jugoslaviji od 17. novembra 1992, za Sektor jug se navodi da je osoblje Ujedinjenih nacija prikupljalo dokaze o o ubistvima, pljački, otimačini i drugim vidovima zločinačkog nasilja “koji su često vezani za etničko čišćenje”, DP 865, Izveštaj Ujedinjenih nacija o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije od 17. novembra 1992, par. 78-81. *Vidi i* DP 728; svedok MM-117, 16. oktobar 2006, T. 9472-9473, gde je

3. Od 1993. do 1995. godine

328. Tokom cele 1993. godine i dalje su podnošene prijave o ubistvima,¹⁰¹⁸ zastrašivanju¹⁰¹⁹ i krađama.¹⁰²⁰ Do 1995. godine, napadnuto je i uništeno nekoliko hrvatskih sela, među kojima su bili Rakovica,¹⁰²¹ Poljanak, Kuselj, Saborsko, Korana, Rastovača, Čelište, Smoljanac, Drežnik, Rakovac, Lipovača, Vaganac,¹⁰²² Hrvatska Dubica¹⁰²³ i Medviđa.¹⁰²⁴

I. Politički cilj srpskog rukovodstva

329. Predsednik Srbije Slobodan Milošević javno je podržavao očuvanje Jugoslavije kao federacije čiji bi deo, pored ostalih, bila i SAO Krajina.¹⁰²⁵ Međutim, Slobodan Milošević je tajno nameravao da stvori srpsku državu.¹⁰²⁶ Milan Babić je posvedočio da je Slobodan Milošević nameravao da stvori takvu srpsku državu putem formiranja paravojskih snaga i izazivanja incidenata kako bi se omogućila intervencija JNA, u početku s ciljem razdvajanja zaraćenih strana, ali potom u cilju obezbeđenja teritorija koje su predviđene da budu deo buduće srpske države.¹⁰²⁷ Po mišljenju Milana Babića, Slobodan Milošević je ovaj politički cilj zagovarao od leta 1990. do kraja 1991. godine.¹⁰²⁸

330. Tokom leta 1991, cilj JNA je bio da se Srbi zaštite od napada hrvatskih oružanih formacija i da se spreči okupacija gradova koji su bili pod srpskom kontrolom.¹⁰²⁹ Krajem leta 1991. godine,

posvedočio da je, prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, 1992. godine bilo 6.000 krivičnih prijava, među kojima je bilo i prijava pljačke, kao i da su žrtve tih krivičnih dela u velikoj meri bili Hrvati. DP 864, Konačni izveštaj Generalnog sekretara u skladu sa Rezolucijom 743 (1992) Saveta bezbednosti, 24. novembar 1992. godine. DP 727. DP 726, gde se navodi da je samo u Sektoru jug u periodu od avgusta 1992. do maja 1993. izvršeno 497 krivičnih dela nad Hrvatima. *Vidi i* John McElligott, 26. maj 2006, T. 4616-4617, 30. maj 2006, T. 4731-4732.

¹⁰¹⁸ *Vidi* DP 741. DP 726, gde se navodi da je samo u Sektoru jug u periodu od avgusta 1992. do maja 1993. izvršeno 497 krivičnih dela nad Hrvatima; John McElligott, 26. maj 2006, T. 4616-4617, 30. maj 2006, T. 4731-4732. UNCIVPOL je izvestio da je policija u Benkovcu prijavila da je "protekle nedelje" ubijeno između 11 i 17 Hrvata i da je jedna žena silovana, DP 729, Dnevni izveštaj o situaciji štaba UNCIVPOL za Sektor jug, s datumom od 22. februara 1993. U vezi s dokazima o silovanju, *vidi i* Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2453-2454. DP 743, gde se izveštava o ubistvu jedne starije Hrvatice u selu Luka-Drage. DP 744, gde se izveštava da su 12. jula 1993. četvorica muškaraca u "vojnim uniformama" opljačkala i zlostavljala Ivicu Begića, starog 69 godina, i da je na Katu Begić pucano a da je Ana Vračar ubijena, pri čemu su sve troje bili Hrvati nastanjeni u Podlapači, Titova Korenica, zatim da su 16. juna 1993. u Ljubotiću četvorica muškaraca "u vojnim uniformama" pucali na Milku Bilušić, kao i da su 7. juna 1991. "srpski vojnici" pretukli i ubili Mariju Sarić iz Lukar Drage. *Vidi i* MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9358.

¹⁰¹⁹ *Vidi i* DP 729, DP 743, gde se navodi da su "vojnici kapetana Dragana" zlostavljali jednog starijeg Hrvata kod Bruške.

¹⁰²⁰ DP 743, Izveštaj UNCIVPOL za Sektor jug za jun i jul 1993, s datumom od jula 1993.

¹⁰²¹ Vlado Vuković, 27. mart 2006, T. 2675-2676.

¹⁰²² Marica Vuković, 22. mart 2006, T. 2451. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 17; DP 1044.

¹⁰²³ Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3325-3326.

¹⁰²⁴ Stanko Erstić, DP 392, T. 24974.

¹⁰²⁵ DP 200; DP 201; DP 202; DP 979. *Vidi i* Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1415-1416, (gde je posvedočio da je Slobodan Milošević podržavao "čvrstu federaciju", kao i očuvanje prava većinskog naroda na nekom području na samoopredeljenje), T. 1488-1489, 15. februar 2006, T. 1384-1385, 2. mart 2006, T. 1781, 3. mart 2006, T. 1925; Lazar Macura, 14. septembar 2006, T. 8326-8327. S tim u vezi, Pretresno veće podseća na dokaze u vezi s referendumom održanim 12. maja 1991, *vidi par.* 134 *gore*.

¹⁰²⁶ DP 201; Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1415-1416, 21. februar 2006, T. 1672; svedok MM-117, 16. oktobar 2006, T. 9491-9497; Mile Dakić, 25. oktobar 2006, T. 10025-10026; DP 1039, grupa 13, str. 4-8.

¹⁰²⁷ Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1416, 17. februar 2006, T. 1572-1574.

¹⁰²⁸ Milan Babić, 2. mart 2006, T. 1806.

¹⁰²⁹ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1503-1506; DP 476, ERN: 03023105, gde se navodi da su se na sastanku održanom 4. aprila 1991. Slobodan Milošević, Veljko Kadijević, Blagoje Adžić i Borisav Jović složili da "vojska neće dozvoliti da hrvatska policija zauzme Knin i druge srpske gradove, koji su sad pod srpskom vlašću". Slobodan Perić, potpukovnik u 5. vojnoj oblasti JNA u Zagrebu, posvedočio je da on na svom "operativnom nivou" nije imao utisak da je strateški cilj JNA bio da Srbe pripremi za rat

istovremeno s napadom na Kijevo, JNA je postala aktivan učesnik sukoba u Hrvatskoj, i to na strani SAO Krajine. Prema rečima saveznog sekretara za odbranu SFRJ generala Veljka Kadijevića, zadatak JNA postao je zaštita “srpsko[g] narod[a] u Hrvatskoj na način što će se svi krajevi s većinskim srpskim stanovništvom osloboditi u svakom pogledu od prisustva hrvatske vojske i hrvatske vlasti”.¹⁰³⁰ Veljko Kadijević je takođe napomenuo da je među ”glavnim idejama” na kojima je zasnovana upotreba JNA tokom druge faze bila ta da se ostvari “puno sadejstvo sa srpskim ustanicima u Srpskoj Krajini”.¹⁰³¹

331. Dana 3. oktobra 1991, Veljko Kadijević je izjavio da je cilj JNA u sukobu bio da se “ponovo uspostavi kontrola na kriznim područjima, da se srpsko stanovništvo zaštiti od progona i uništenja”.¹⁰³² Dana 12. oktobra 1991, general Blagoje Adžić, načelnik Generalštaba JNA, izjavio je da je glavni zadatak JNA da se spreči “širenje međunacionalnih sukoba i ponavljanje genocida nad srpskim narodom u Hrvatskoj.”¹⁰³³ Dana 25. oktobra 1991, na sastanku kome su, pored ostalih, prisustvovali Slobodan Milošević, Veljko Kadijević i Blagoje Adžić, Slobodan Milošević je izjavio sledeće: “pomagali smo ih [Srbe u Hrvatskoj] kapom i šakom, i to ćemo činiti do kraja”.¹⁰³⁴

332. Nekoliko svedoka je objasnilo da se uloga JNA promenila zbog toga što je Hrvatska smatrala JNA neprijateljskom vojskom i u septembru 1991. je naredila ZNG i policiji da blokiraju i zauzmu objekte JNA širom Hrvatske kako bi se sprečilo kretanje JNA.¹⁰³⁵ Prema izjavama nekih svedoka, JNA je, stoga, intervenisala samo da bi se odbranila.¹⁰³⁶

333. Rukovodstvo SAO Krajine, a potom RSK, podržavalo je viziju Slobodana Miloševića o stvaranju države kojom bi dominirali Srbi.¹⁰³⁷ Početkom jula 1991, Milan Martić je izjavio da Milicija Krajine “brani srpsku zemlju i srpski etnički prostor”.¹⁰³⁸ Isto tako, Milan Martić je 19.

protiv Hrvatske ili da je JNA “takav zadatak imal[a] da pripremi srpski narod za oružanu borbu”, Slobodan Perić, 7. septembar 2006, T. 7913. Međutim, Pretresno veće je mišljenja da Slobodan Perić na svom operativnom nivou nije mogao da bude upoznat s tim konkretnim strateškim ciljem. *Vidi i* DP 24, str. 68, ERN: 00362704; DP 26.

¹⁰³⁰ DP 24, str. 73, ERN: 00362709. *Vidi i* DP 27, str. 3.

¹⁰³¹ DP 24, str. 73-74, 77, ERN: 00362709-00362710, 00362713. *Vidi i* DP 214; DP 477; DP 973.

¹⁰³² DP 25, str. 3.

¹⁰³³ DP 26.

¹⁰³⁴ DP 476, str. 358, ERN: 03023174.

¹⁰³⁵ Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1563, 3. mart 2006, T. 1887, 1898; Radoslav Maksić, 7. februar 2006, T. 1222; Slobodan Perić, 6. septembar 2006, T. 7871, 7. septembar 2006, T. 7922; Milan Dragišić, 19. septembar 2006, T. 8657; Borislav Đukić, 18. oktobar 2006, T. 9694-9695, 20. oktobar 2006, T. 9846-9847, 9850; Imra Agotić, DP 398, T. 23266; DP 238, str. 110.

¹⁰³⁶ Slobodan Perić, 7. septembar 2006, T. 7923-7924, 7926-7928; Milan Dragišić, 19. septembar 2006, T. 8601.

¹⁰³⁷ Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 404-405, gde je posvedočio da je tokom 1991. i 1992. Milan Martić radio na “priznanju [...] i da se priključujemo savezu srpskih zemalja Republike Srpske i Srbije”; Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1476-1477, 2. mart 2006, T. 1830-1832; Ante Marinović, 23. mart 2006, T. 2474; svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4498; svedok MM-117, 16. oktobar 2006, T. 9491-9496; Mile Dakić, 25. oktobar 2006, T. 10025; DP 201, str. 3; DP 213; DP 474, str. 4; DP 912. Prema Ustavnom zakonu SAO Krajine, “[SAO Krajina] oblik je političko-teritorijalne autonomije u sastavu Federativne Jugoslavije [...]”, *vidi* DP 151, član 1. Pored toga, iz zaglavlja ili pečata koji se nalaze na nekoliko zvaničnih dokumenata SAO Krajine uvrštenih u dokaze vidi se da je SAO Krajina smatrana delom SFRJ, *vidi, na primer*, DP 34; DP 35; DP 3; DP 42; DP 188; DP 190; DP 467. Zakon o odbrani RSK, usvojen 23. marta 1992, takođe predviđa da su oružane snage RSK “sastavni dio” oružanih snaga SFRJ, DP 6, str. 123.

¹⁰³⁸ DP 498, str. 4. *Vidi i* DP 205; DP 973; DP 975; Milan Babić, 17. februar 2006, T. 1518; svedok MM-117, 17. oktobar 2006, T. 9586-9587.

avgusta 1991. izjavio da neće prihvatiti nikakvu autonomiju i da će “teritorije koje su pod kontrolom policije i Teritorijalne odbrane Srpske Autonomne Oblasti Krajine zauvek [...] ostati srpske”.¹⁰³⁹ Milan Babić je prihvatio isti stav, izjavivši 5. septembra 1991: “Srbi su [...] na svakom dijelu jugoslovenske državne teritorije priznati kao narod, i to će ostati i u buduće u onom dijelu države koji je ostao kao cjelina nakon otcjepljenja onog dijela bivše Socijalističke Republike Hrvatske koji Hrvatskoj stvarno pripada i cijele Slovenije.”¹⁰⁴⁰ Dana 12. decembra 1991, Milan Martić je izjavio da “niko nema pravo [...] da osporav[a] srpskom narodu Krajine da živi u svojoj, a ne nikako u tuđoj državi”.¹⁰⁴¹

334. Dana 14. maja 1992, Mile Paspalj, predsjednik Skupštine RSK, izrazio je potrebu stvaranja “države Srpske Krajine” u cilju preživljavanja.¹⁰⁴² Dana 3. jula 1992, Milan Martić je kritikovao predsjednike skupština opština Banije i Korduna zbog njihove odluke da osnuju autonomne oblasti u RSK, “poslije krvlju dobijenog Koridora i spajanja srpskih teritorija”.¹⁰⁴³ Na sastanku održanom 14. juna 1993. sa Cedricom Thornberryjem, direktorom za civilne poslove u UNPROFOR, Milan Martić je izjavio da je “život Srba i Hrvata u jednoj državi nemoguć, što u stvari i jeste, zbog genocidne politike Hrvatske. Mi želimo da se razdvojimo u dvije države. ... Uvjeren sam da bi kao države bili dobri susjedi.”¹⁰⁴⁴

335. Napori na ujedinjavanju hrvatske Krajine i Bosanske Krajine nastavljeni su tokom 1992. i sve do 1995. godine. Dokazi pokazuju da je rukovodstvo RSK nastojalo da ostvari savez, a na kraju i ujedinjenje, sa RS u BiH, i da je Milan Martić bio za takvo ujedinjenje.¹⁰⁴⁵ U jednom pismu od 3. aprila 1993. koje je, pored ostalih, Milan Martić, kao ministar unutrašnjih poslova, uputio Skupštini RS, a koje je napisano u ime “Srba iz RSK”, zagovara se sjedinjenje “dveju srpskih država kao prv[a] etap[a] stvaranja svesrpske države”.¹⁰⁴⁶ Pored toga, Pretresno veće s tim u vezi podseća na dokaze koji se tiču Operacije “Koridor 92”.¹⁰⁴⁷

¹⁰³⁹ DP 215.

¹⁰⁴⁰ DP 236, str. 5.

¹⁰⁴¹ DP 518, str. 3.

¹⁰⁴² DP 750, str. 2. *Vidi i* Slobodan Jarčević, 14. jul 2006, T. 6292-6293; DP 861; DP 862.

¹⁰⁴³ DP 77, str. 3. *Vidi i* Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6192-6194.

¹⁰⁴⁴ DP 965, str. 5.

¹⁰⁴⁵ Veljko Džakula, 17. januar 2006, T. 436; Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3925-3926, T. 3961-3962, gde je posvedočio da se u leto 1994. Radovan Karadžić u Kninu sastao s rukovodstvom RSK, gde se razgovaralo o tome kako bi RSK i RS mogle da se približe jedna drugoj na političkom i vojnom nivou, imajući u vidu eventualno buduće ujedinjenje; DP 6, str. 168, gde se govori o Prijedorskoj deklaraciji od 31. oktobra 1992; DP 110, par. 4-5; DP 475; DP 656, str. 3; DP 660; DP 868, str. 3.

¹⁰⁴⁶ DP 976. Ostali potpisnici tog pisma bili su komandant Generalštaba RSK Mile Novaković, ministar odbrane Stojan Španović i načelnik Generalštaba RSK Borislav Đukić.

¹⁰⁴⁷ *Vidi* par. 154, 160 *gore*.

336. Dana 21. januara 1994, za vreme izborne kampanje za predsedničke izbore u RSK, Milan Martić je izjavio da bi on “ubrza[o] proces ujedinjenja” i “tu palicu preda[o] našem svesrpskom vođi Slobodanu Miloševiću.”¹⁰⁴⁸

J. Saznanja Milana Martića o počinjenim zločinima i njegove reakcije na njih

337. Nekoliko svedoka je posvedočilo da je Milan Martić, u svojstvu ministra unutrašnjih poslova, imao *de jure* i *de facto* kontrolu nad policijom SAO Krajine i RSK od 1991. do 1993. godine.¹⁰⁴⁹ Kao ministar unutrašnjih poslova, Milan Martić je bio izveštavan o aktivnostima SJB i održavao je “odlične veze” sa jedinicama koje su bile potčinjene MUP.¹⁰⁵⁰ Dokazi pokazuju da su informacije vezane za vojna dejstva tokom jeseni 1991. godine prosleđivane Milanu Martiću.¹⁰⁵¹ Štaviše, informacije u vezi sa zločinima počinjenim u SAO Krajini i RSK bile su redovno dostavljane Milanu Martiću. Konkretno, policijski inspektori, koji su na terenu sprovodili istrage o zločinima, tokom perioda od 1991. do 1995. godine izveštavali su MUP i Milana Martića u skladu sa propisima o informisanju.¹⁰⁵² Svedok odbrane Slobodan Jarčević, koji je bio ministar inostranih poslova RSK od oktobra 1992. do aprila 1994, posvedočio je da se o zločinima počinjenim na teritoriji RSK, uključujući i one za koje se u Optužnici tereti Milan Martić, raspravljalo na sednicama vlade.¹⁰⁵³ Dokazi takođe pokazuju da je bilo brojnih kontakata između UNPROFOR i vlade RSK, uključujući i SJB, u vezi sa zločinima koje su na terenu počinili pripadnici MUP.¹⁰⁵⁴

¹⁰⁴⁸ DP 14, str. 1; DP 660. *Vidi i* Milan Babić, 16. februar 2006, T. 1475-1476; DP 504; DP 868, str. 3, gde je u julu 1994. Goran Hadžić, predsednik RSK, izjavio: “Naš cilj je dobro poznat, to je jedinstvena srpska država”.

¹⁰⁴⁹ Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 400-403, gde je takođe posvedočio da je Milan Martić bio osoba koja “uživa autoritet, da ga slušaju, da izvršavaju njegove naredbe” i da je, “kad se nije po tom ponašalo, znao biti previše, dosta grub i onako osoran, da se izgalami, izviče, da zaprijeti smjenom i tako”; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8702-8703, 21. septembar 2006, T. 8797-8798, *vidi i* Aernout van Lynden, 2. jun 2006, T. 5017-5018; Nikola Medaković, 9. oktobar 2006, T. 8965-8966, 8968; Mile Dakić, 25. oktobar 2006, T. 10023. *Vidi i* Milan Babić, 15. februar 2006, T. 1407, DP 1028, ERN: L0079770, str. 24; Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8703; DP 44. Dana 23. avgusta 1993, Milan Martić je suspendovao rad SDB RSK do rekonstrukcije te službe, zbog toga što “je došlo do pogoršanog stanja u političko-bezbednosnom smislu, kao i blokade rada pojedinih resora u ministarstvu”, DP 525.

¹⁰⁵⁰ Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1177-1178. *Vidi i* svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 1979-1981, gde je svedočio o sastancima sa načelnicima SJB.

¹⁰⁵¹ U DP 957, s datumom od 1. do 2. septembra 1991, navodi se da su iz Kistanja, Plaškog, Gračaca, Gline, Kostajnice, Dubice i Štica, pored ostalih mesta, primljene informacije u vezi s borbama i akcijama “čišćenja”. Nije jasno u kom svojstvu je Milan Martić primio ove informacije, kao ministar unutrašnjih poslova ili kao zamenik komandanta TO. *Vidi i* Radoslav Maksić, 6. februar 2006, T. 1177, gde je posvedočio da je TO slao izveštaje MUP.

¹⁰⁵² Svedok MM-096, 25. avgust 2006, T. 7188-7189. U skladu sa propisima SFRJ iz 1974. godine, SJB su imale obavezu da izveštavaju SUP i MUP, a shodno toj obavezi se i postupalo. Dana 20. maja 1992, ovi propisi su zamenjeni “Obaveznom instrukcijom o izvršavanju i informisanju u organima unutrašnjih poslova u Republici Srpska Krajina”, koju je izdao Milan Martić u svojstvu ministra unutrašnjih poslova, DP 893, svedok MM-096, 23. avgust 2006, T. 6971-6974. U skladu s tom vrlo detaljnom instrukcijom (tačka 9), “[O] svim važnijim događajima, pojavama i preduzetim merama organ unutrašnjih poslova je dužan da hitno izvesti Ministarstvo unutrašnjih poslova”. Pored toga, “stalna dežurna služba” MUP bila je obavezna da “izrađuje dnevnu informaciju o događajima, pojavama i merama organa” (tačka 11), u vezi sa stalnom dežurnom službom, *vidi i* svedok MM-096, 25. avgust 2006, T. 7172-7173. Ako bi neki izveštaj sadržao informacije o dve ili više postradalih osoba, onda SJB ne bi izvestio samo SUP, nego bi odmah informisao i MUP u Kninu, svedok MM-096, 25. avgust 2006, T. 7171-7172.

¹⁰⁵³ Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6209-6210, gde je takođe posvedočio da je u svojstvu ministra inostranih poslova uputio pismo Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija u kome je pokušao da objasni situaciju vezanu za te zločine. Pored toga, Slobodan Jarčević je posvedočio da vlada RSK “nije preduzimala ništa protiv pripadnika nijedne druge nacije”, Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6212. Po njegovom mišljenju, vlada RSK je teško mogla da zaštiti Hrvate koji su ostali u RSK jer su mnogi zločini počinjeni iz osvete zbog gubitka članova porodice, Slobodan Jarčević, 13. jul 2006, T. 6209.

¹⁰⁵⁴ Svedok MM-096, 25. avgust 2006, T. 7185. Dana 24. avgusta 1992, Cedric Thornberry, direktor za civilne poslove u UNPROFOR, uputio je pismo Iliji Prijčiću iz RSK u vezi sa zločinima na području Vrljike koje su počinili pripadnici policije, i u tom

338. Ima dokaza da je Milan Martić naglašavao da policija treba da postupa u skladu sa zakonom i da nikad ne bi trebalo da pravi razliku između građana na osnovu nacionalne, političke, verske ili druge pripadnosti.¹⁰⁵⁵ Pored toga, dokazi pokazuju da je Milan Martić u nekim slučajevima preduzimao mere u vezi s kažnjivim ponašanjem pripadnika jedinica MUP i drugih jedinica.¹⁰⁵⁶ Negde tokom 1991. godine, desio se jedan incident kada je zarobljene Hrvate zlostavljao “jedan komandir” u logoru za obuku u Golubiću, zbog čega je kapetan Dragan Vasiljković zatražio od Milana Martića da preduzme mere.¹⁰⁵⁷ Milan Martić je izbacio tog komandira iz logora, ali mu je kasnije dozvoljeno da ostane u Golubiću.¹⁰⁵⁸ U novembru 1991, Veljko Rađunović i Mile Mišljenović su pokušali da otepe, pored ostalih, Hrvatsku Dubicu od opštine Hrvatska Kostajnica i da je pripoje Bosanskoj Dubici.¹⁰⁵⁹ Iz dokaza se vidi da je Milan Martić posetio to područje nakon što je predsednik opštine Hrvatska Kostajnica zatražio pomoć i da je Milan Martić raspustio policijsku jedinicu Veljka Rađunovića, zamenivši je jednom jedinicom vojne policije iz Banjalučkog korpusa JNA.¹⁰⁶⁰ U januaru 1992, u Hrvatskoj Kostajnici i Šašu su osnovane SJB, posle čega su neke od otpadničkih grupa stavljene u zatvor ili su se pridružile legalnim formacijama SAO Krajine.¹⁰⁶¹ Međutim, Pretresno veće je takođe saslušalo dokaze da je posle izvesnog vremena jedinica JNA bila izbačena odatle i da je tu ponovo postavljena jedinica koja je ranije bila raspuštena.¹⁰⁶²

339. Dana 19. februara 1992, Milan Martić je naredio raspuštanje jedne jedinice MUP RSK za specijalne namene kojom je komandovao Predrag Baklajić zbog informacija da je ta jedinica bila

pismu je tražio da policajci koji su učestvovali u takvim zločinima budu udaljeni iz službe, DP 734. *Vidi i* DP 733; DP 735; DP 736; DP 737; DP 739; DP 740. Milan Martić je izdao uputstva kojima je detaljno regulisan način saradnje sa UNPROFOR i UNCIVPOL i prema njima su svi organi MUP RSK trebali da budu na raspolaganju UNCIVPOL, kome je dopušteno da prati rad SJB i deluje po pritužbama građana RSK, svedok MM-117, 18. oktobar 2006, T. 9647-9649. Pretresno veće ima u vidu da se u izveštaju generalnog sekretara od 28. septembra 1992. navodi da “opšte odsustvo saradnje sa UNPROFOR-om podriiva sposobnost UNPROFOR-a da vrši svoju funkciju praćenja rada policije”, DP 75, par. 17 (*vidi i* par. 18). Charles Kirudja je svedočio o mešanju vlasti RSK u misiju UNPROFOR, Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4828 (*vidi i* T. 4832-4833 u vezi s hapšenjima pripadnika UNPROFOR). *Vidi i* DP 757.

¹⁰⁵⁵ Radoslav Maksić, 7. februar 2006, T. 1231; svedok MM-096, 21. avgust 2006, T. 6845-6846; svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9339, 9346, 17. oktobar 2006, T. 9580-9582. Ima dokaza da je Milan Martić u avgustu 1991. znao da su zarobljenici odvedeni iz Kijeve u SJB Knin. Jednom prilikom je policajcima koji su premeštali zarobljenike rekao: “[m]olim vas, povedite računa o tome da ovim ljudima niko ne naudi ili da ih ne ubije”. Kada ga je policajac Božo Čeko upitao zašto, Milan Martić je odgovorio: “Ovi ljudi treba da budu razmijenjeni. Oni su zarobljenici”, Dragan Knežević, 3. novembar 2006, T. 10674. Pretresno veće takođe ima u vidu da je 9. korpus JNA preduzeo neke mere da spreči zločine, među kojima su bile i istrage od strane vojnih tužilaca, Borislav Đukić, 23. oktobar 2006, T. 9920-9921. *Vidi i* DP 27; DP 965, str. 5.

¹⁰⁵⁶ Svedok MM-003, 8. mart 2006, T. 2025, gde je posvedočio da je Milan Martić bio obavešten o tome da policija vrši pljačku na područjima na kojima su vođene borbe i da je on bio protiv toga, kao i da je smenio komandante policije u selima “gdje su bili stvarno veliki problemi i imao je indicije za to”.

¹⁰⁵⁷ Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8702.

¹⁰⁵⁸ Stevo Plejo, 20. septembar 2006, T. 8702-8703, 21. septembar 2006, T. 8796-8798.

¹⁰⁵⁹ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2315-2317, 2352-2353.

¹⁰⁶⁰ Svedok MM-022, 20. mart 2006, T. 2316-2318, 2352-2353; Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3322; Nikola Dobrijević, 10. novembar 2006, T. 10890-10901, 10895-10896. *Vidi i* DP 290, str. 2, gde se navodi da su “lokalni četnici”, među kojima su bili Momčilo Kovačević i Stevo Rađun, imali kontrolu nad tim područjem i da su bili u sukobu sa “martićevcima”; DP 600, gde se navodi da je u septembru 1991. Stevan Borojević zatražio da on i njegova jedinica ostanu pod komandom Milana Martića; DP 601, gde stoji da je 13. januara 1992. Stevan Borojević bio pod komandom Milana Martića; DP 602. *Vidi još* Nikola Dobrijević, 13. novembar 2006, T. 10983-10985, 10112-10113.

¹⁰⁶¹ Nikola Dobrijević, 10. novembar 2006, T. 10889-10890, 10892-10893, 10896-10897, 13. novembar 2006, T. 10943, 10989.

¹⁰⁶² Josip Josipović, 6. april 2006, T. 3322.

umešana u kažnjive aktivnosti, uključujući nekoliko ubistava, kao i incidente pljačke, krađe i uništavanja.¹⁰⁶³ To raspuštanje na kraju nije sprovedeno u delo i ta jedinica je nastavila s kažnjivim aktivnostima u 1992. godini.¹⁰⁶⁴ Dana 1. aprila 1993, Milan Martić je zatražio od MUP Srbije da mu pošalje 20-30 inspektora koji bi se bavili ubistvima i krivičnim delima protiv imovine koja su “u poslednje vrijeme u RS Krajini u naglom porastu”.¹⁰⁶⁵ Dana 7. septembra 1993, Milan Martić je naredio hapšenje pripadnika izvesnih paravojskih grupa, za koje se sumnjalo da su počinili organizovane zločine.¹⁰⁶⁶ Ima dokaza da je jedinica "Arkanovi tigrovi", kojom je komandovao Željko Ražnatović zvani Arkan, napustila teritoriju RSK 1993. godine posle jednog naređenja koje su izdali komandant SVK Mile Novaković i Milan Martić, kao ministar unutrašnjih poslova.¹⁰⁶⁷ Konačno, postoje neki dokazi i o tome da su krivične istrage sprovedene i da su počinioци izvedeni pred lice pravde.¹⁰⁶⁸

340. Ne postoje dalji dokazi o tome da su preduzimate mere protiv široko rasprostranjenih kažnjivih aktivnosti koje su, kako se vidi iz dokaza, vršene u SAO Krajini i RSK od 1991. pa sve do kraja 1995.¹⁰⁶⁹ Naprotiv, ima dokaza koji pokazuju upravo suprotno. Posle napada na Strugu, kapetan Dragan Vasiljković je uhapsio deset pripadnika TO u Dvoru, koji su navodno bili odgovorni za ubistvo nekoliko civila. Posle toga, u Dvor je došao Milan Martić i naredio kapetanu Draganu Vasiljkoviću da pusti tu destoricu na slobodu, što je ovaj i učinio.¹⁰⁷⁰

341. Rade Rašeta je posvedočio da mu je Milan Martić jednom prilikom rekao da “on ne može da mrzi Hrvate” i da “sve to što se govori da sam ja nacionalista, da mrzim Hrvate, to nisu tačne

¹⁰⁶³ DP 43; DP 563; DP 566, gde se navodi da je hapšenje vođa i nekoliko pripadnika ove jedinice u februaru 1992. godine samo privremeno obustavilo njene aktivnosti i da je zbog “neadekvatni[h] sudski[h] mer[a]” i “loše[g] političk[og] stanj[a] u Krajini” ova jedinica nastavila svoje kažnjive aktivnosti. *Vidi još* DP 561, gde se izveštava o ubistvu sedam civila u Dabru; DP 560, gde se navodi da “se sa sadržajem ove informacije upozna ministar unutrašnjih poslova Krajine, jer se Baklajić poziva na njega kao naredbodavca i jedinog kome je potčinjen.”

¹⁰⁶⁴ DP 563.

¹⁰⁶⁵ DP 665.

¹⁰⁶⁶ DP 541. *Vidi i* svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6919, 25. avgust 2006, T. 7173-7174, gde je posvedočio da je negde u periodu od 1993. do 1994. godine Milan Martić naredio da se uhapsu počinioци teških krivičnih dela, posebno ubistava.

¹⁰⁶⁷ Svedok MM-096, 22. avgust 2006, T. 6921-6922, 6925, 24. avgust 2006, T. 7038-7039. Pretresno veće primećuje da nema dokaza da su postojale sumnje da je ova jedinica počinila zločine.

¹⁰⁶⁸ Svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9346-9347, 9351, u vezi s ubistvom porodice Čengić 1992. godine u blizini Knina, T. 9392-9393, u vezi s incidentima iz 1993. godine, uključujući ubistva, koja su Srbi možda počinili iz osvetničkih pobuda, kao i u vezi s tim da je policija identifikovala nekoliko počinilaca i podnela krivične prijave radi daljeg krivičnog postupka. Dalje, u vezi sa nadležnošću Milana Martića za preduzimanje mera, *vidi* DP 38, Izveštaj upućen Štabu TO SAO Krajine, s datumom od 6. avgusta 1991, gde stoji da je Milan Martić izdao naredbu za prekid vatre tokom posete potpredsednika SFRJ Branka Kostića; DP 40, gde se navodi da je Milan Martić 16. septembra 1991. izdao naredbu štabu TO u Benkovcu kojom se pripadnici TO iz Benkovca nepotčinjavaju jedinici potpukovnika Živanovića za potrebe podizanja blokade aerodroma Zemunik; DP 521; DP 602, naređenje Milana Martića od 26. novembra 1991, da se “sve osobe koje nose šarene uniforme, a nisu pripadnici milicije SAO Krajine, [...] isti su dužni vratiti oznake pripadnicima milicije i javiti se vojnom odsjeku Kostajnica radi uključivanja u ratne formacije Jugoslovenske narodne armije”. *Vidi i* Nikola Dobrijević, 13. novembar 2006, T. 11013.

¹⁰⁶⁹ *Vidi* Odeljak III H *gore*. S tim u vezi, Pretresno veće podseća da je Josip Josipović posvedočio da ni protiv Momčila Kovačevića ni protiv Steve Rađunovića nije pokrenuta istraga ili krivični postupak u vezi sa zločinima počinjenim na području Hrvatske Dubice, Josip Josipović, 7. april 2006, T. 3373.

¹⁰⁷⁰ Aernout van Lynden, 2. jun 2006, T. 5017-5019, 5038-5039; DP 587; DP 588. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 2, str. 8-11; DP 1044.

izjave”.¹⁰⁷¹ Svedok MM-003 je posvedočio da Milan Martić nije izražavao mržnju prema hrvatskom stanovništvu, nego da je “mrzio šahovnicu” i da je “najviše mrzio Tuđmana”.¹⁰⁷² Pretresno veće je saslušalo dokaze da je Milan Martić tokom leta i jeseni 1991. godine davao uputstva osobama koje su učestvovala u podeli humanitarne pomoći da i prema hrvatskim i prema srpskim izbeglicama koje su stizale iz Drniša postupaju jednako.¹⁰⁷³ Slobodan Jarčević je posvedočio da je Milan Martić “pokazao svoju plemenitost” time što se starao o izbeglicama koje su 1994. godine došle iz BiH, uprkos teškoćama s kojima se suočavala RSK zbog međunarodnih sankcija.¹⁰⁷⁴ Međutim, Pretresno veće ima u vidu dokaze u vezi s povratkom hrvatskih izbeglica, što je bio uslov iz Vanceovog mirovnog plana protiv koga je Milan Martić očigledno bio i koji je, zapravo, opstruirao.¹⁰⁷⁵

342. Dokazi pokazuju da je Milan Martić aktivno zastupao i sledio cilj stvaranja etničke srpske države, uprkos tome što je bio svestan teških i široko rasprostranjenih zločina koji su, kao posledica te politike, vršeni nad hrvatskim i drugim nesrpskim stanovništvom. Iako Pretresno veće ima u vidu gore predočene dokaze da Milan Martić nije lično izražavao mržnju prema Hrvatima ili drugim nesrbima, kao i da je jednom prilikom izdao uputstvo da se i prema srpskim i prema hrvatskim izbeglicama postupa jednako, ti dokazi ne mogu da prevagnu u odnosu na onu veliku količinu dokaza o svesnom nemaru Milana Martića u pogledu sudbine hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva i o njegovom predanom radu na ostvarenju cilja stvaranja srpske države.

¹⁰⁷¹ Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3901. *Vidi i* Charles Kirudja, 1. jun 2006, T. 4961; svedok MM-096, 21. avgust 2006, T. 6846; svedok MM-090, 31. avgust 2006, T. 7482, 7522; svedok MM-117, 13. oktobar 2006, T. 9336, 9339; svedok MM-105, 2. novembar 2006, T. 10623; DP 966, str. 1.

¹⁰⁷² Svedok MM-003, 9. mart 2006, T. 2105-2106.

¹⁰⁷³ Ljubica Vujanić, 18. septembar 2006, T. 8499-8501. *Vidi i* Ljubica Vujanić, 18. septembar 2006, T. 8498-8499.

¹⁰⁷⁴ Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6172-6173.

¹⁰⁷⁵ *Vidi par.* 138. Milan Babić, 20. februar 2006, T. 1645-1647, 1651-53 *gore*, gde je posvedočio da Milan Martić nikad nije izjavio da postoje odgovarajući uslovi za povratak izbeglica. *Vidi i* Veljko Džakula, 16. januar 2006, T. 405, 407, 17. januar 2006, T. 410-411; John McElligott, 29. maj 2006, T. 4707-4708; Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4881; DP 232; DP 761, poruka u vezi s proterivanjem pet Hrvata iz Ličkog Petrovog Sela, čiji primerak je dostavljen i Milanu Martiću, ali on na nju nikad nije odgovorio, Charles Kirudja, 31. maj 2006, T. 4879-4881. Međutim, prema izjavi Slobodana Jarčevića, Milan Martić je bio mišljenja da povratak treba dozvoliti i Srbima i Hrvatima, Slobodan Jarčević, 14. jul 2006, T. 6331, 6333. *Vidi i* svedok MM-105, 2. novembar 2006, T. 10620-10621. Pretresno veće ima u vidu reakciju Milana Martića na informaciju koju je dobio u junu 1991. da su pripadnici policije SAO Krajine tukli i zlostavljali Hrvate koji su izbegli u Šibenik sa područja Knina. U vezi s njihovim povredama, Milan Martić je rekao da “oni mogu sami da se povrede, da sami sebi nanesu povrede, pa da onda pokazuju te povrede i kažu da ih je neko pretukao” i da Martićeva milicija nije nikog tukla bez razloga. Štaviše, Milan Martić je izjavio da je “rekao [izbeglicama da] ako hoće da ostanu, mogu da ostanu, ali da moraju da poštuju zakone SAO Krajine”, što su one odbile, pa su zato otišle, svedok MM-079, 3. april 2006, T. 3112-3113. Konačno, Pretresno veće ima u vidu da se 23. novembra 1994. u Beogradu Charles Kirudja sastao sa Slobodanom Miloševićem i Milanom Martićem i da na tom sastanku Milan Martić nije pokazao da je voljan da dozvoli dostavu humanitarne pomoći muslimanskom stanovništvu u bivačkom džepu u BiH u skladu s planom koji su napravili Charles Kirudja i Yasushi Akashi. Slobodan Milošević je morao da naredi Milanu Martiću da dopusti prolazak humanitarne pomoći, Charles Kirudja, 1. jun 2006, T. 4897, 4962, 4965; DP 765. *Vidi i* DP 85.

IV. ODGOVORNOST MILANA MARTIĆA

A. Zaključci o zločinima koji mu se stavljaju na teret

1. Opšti uslovi iz člana 3 Statuta

343. Odbrana je iznela tvrdnju da je u periodu od 1990. do 1992. godine, “do prestanka postojanja Jugoslavije, faktičkog”, na teritoriji Hrvatske postojalo stanje oružane pobune koju su organizovale vlasti Hrvatske.¹⁰⁷⁶ Tvrdi se da je svrha te pobune bilo postizanje nezavisnosti Hrvatske. Odbrana tvrdi da su savezni organi vlasti SFRJ u Beogradu, među kojima su bili i Predsedništvo, Savezni sekretarijat za odbranu, SSNO i JNA, delovali u skladu sa zakonom u cilju gušenja te oružane pobune.¹⁰⁷⁷ Odbrana dalje tvrdi da su rukovodstvo SAO Krajine, njena policija i TO bili obavezni da se pridržavaju naredenja i uputstava saveznih organa vlasti.¹⁰⁷⁸ Tužilaštvo tvrdi da je u periodu na koji se odnosi Optužnica postojao oružani sukob i da je rukovodstvo SAO Krajine, uključujući i Milana Martića, neposredno učestvovalo u tom oružanom sukobu.¹⁰⁷⁹

344. Oružani okršaji između Srba i Hrvata na teritoriji Hrvatske počeli su da izbijaju od aprila 1991. godine. U neprijateljstvima su učestvovali policija i meštani s obe strane. Posle tih oružanih okršaja intervenisala bi JNA i razdvajala strane stvarajući tampon zone. Od avgusta 1991, neprijateljstva su postala intenzivnija, uz neposredno učešće JNA i srpskih snaga SAO Krajine. Tokom leta i jeseni 1991, na većinski hrvatska sela izvršeni su brojni napadi od strane JNA, u sadejstvu sa TO i Milicijom Krajine.¹⁰⁸⁰ Dokazi dalje pokazuju da je rukovodstvo SAO Krajine, u kome je bio i Milan Martić, tokom cele 1991. godine igralo aktivnu ulogu u tom sukobu. Dok su trajala neprijateljstva, rukovodstvo SAO Krajine je tražilo i dobijalo vojnu pomoć od Srbije.¹⁰⁸¹ Rukovodstvo je učestvovalo u osnivanju logora za obuku, koji je bio pretežno vojnog karaktera i u kome je vršena obuka pripadnika Milicije Krajine. Te jedinice su posle neposredno učestvovala u neprijateljstvima.¹⁰⁸² Pored toga, iz dokaza se vidi da je rukovodstvo osnovalo oružane snage SAO Krajine, koje su činili TO i Milicija Krajine, kao i da je saradivalo sa JNA u organizovanju operacija na terenu.¹⁰⁸³ Tokom ovog perioda, hrvatske vlasti su organizovale Hrvatsku vojsku tako

¹⁰⁷⁶ Završna reč odbrane, T. 11257-11258; T. 11264-11267

¹⁰⁷⁷ Završna reč odbrane, T. 11262-11268.

¹⁰⁷⁸ Završna reč odbrane, T. 11264-11267. Pored toga, odbrana tvrdi da su za vreme neprijateljstava strane države izvršile povredu člana 3 Dopunskog protokola II, *vidi ibid.* u T. 11260-11262. Pretresno veće smatra da nije potrebno razmatrati ovaj argument.

¹⁰⁷⁹ Dokazi tužilaštva kojima se pobijaju navodi odbrane, T. 11375-11378. *Vidi i* Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 356-357.

¹⁰⁸⁰ *Vidi* Odeljak III D *gore*.

¹⁰⁸¹ *Vidi* Odeljak III B 2 *gore*.

¹⁰⁸² *Vidi* Odeljak III B 3 *gore*; Odeljak III D.

¹⁰⁸³ Pretresno veće ima u vidu da se rukovodstvo SAO Krajine sastajalo sa komandantima JNA u cilju planiranja operacija na terenu. *Vidi*, na primer, par. 174 *gore*, gde se pominje sastanak između Milana Martića i pukovnika Dušana Smiljanića, načelnika za bezbednost 10. korpusa JNA u Zagrebu, u vezi s preuzimanjem kontrole nad područjem Kostajnice.

što su, pored ostalog, formirale specijalnu vojnu jedinicu, zvanu ZNG, koja je angažovana u neprijateljstvima.¹⁰⁸⁴

345. Od kraja 1991, potpisano je nekoliko sporazuma o prekidu vatre i sporazuma o povlačenju JNA iz Hrvatske.¹⁰⁸⁵ Pretresno veće posebno ima u vidu da je Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija 21. februara 1992. usvojio Rezoluciju 743 o sprovođenju Vanceovog plana i osnivanju UNPROFOR u UNPA zonama.¹⁰⁸⁶ Međutim, tim mirovnim planom nije zaustavljen sukob, koji je nastavljen u Hrvatskoj, a proširio se i na severnu BiH, i trajao do 1995. godine, s više napada i upada koje su izvele obe strane.¹⁰⁸⁷

346. Pretresno veće konstatuje da su zločini koji se stavljaju na teret Milanu Martiću tesno povezani s tim sukobom. S tim u vezi, Pretresno veće ima u vidu da su među počiniocima zločina bili pripadnici JNA, TO i Milicije Krajine, koji su učestvovali u neprijateljstvima.

347. Pretresno veće konstatuje da je u periodu u kom su počinjeni zločini za koje se optuženi tereti u Optužnici, na relevantnim delovima teritorije Hrvatske i BiH postojalo stanje oružanog sukoba. Argument odbrane u vezi s oružanom pobunom se, stoga, odbacuje. Pored toga, Pretresno veće konstatuje da su zločini koji se optuženom stavljaju na teret počinjeni u kontekstu tog oružanog sukoba. Shodno tome, svi zločini koji se optuženom stavljaju na teret u Optužnici potpadaju pod nadležnost Pretresnog veća i opšti uslovi iz člana 3 Statuta su u potpunosti ispunjeni.

2. Opšti uslovi iz člana 5 Statuta

348. Pretresno veće podseća na svoj zaključak u vezi s postojanjem oružanog sukoba i konstatuje da su zločini koji se stavljaju na teret Milanu Martiću bili geografski i vremenski povezani s oružanim sukobom.

349. Približno od juna 1991. pa do kraja decembra 1991, vojne operacije i upade u pretežno hrvatska sela u SAO Krajini vršili su, pored ostalih, Milicija Krajine, JNA i TO.¹⁰⁸⁸ Među napadnutim selima bila su Potkonje, Vrpolje, Glina, Kijevo, Drniš, Hrvatska Kostajnica, Cerovljani, Hrvatska Dubica, Bašin, Saborsko, Poljanak, Lipovača, Škabrnja, Nadin i Bruška. Seljani nisu imali drugog izbora nego da pobegnu. Za vreme ili neposredno posle napada, seljani koji su ostali ubijeni su ili premlaćeni. Privatni i javni objekti, uključujući crkve i škole, uništeni su i opljačkani. Stotine Hrvata i drugih nesrpskih civila i pripadnika hrvatskih oružanih snaga i formacija zarobljeni su za

¹⁰⁸⁴ Pretresno veće ima u vidu da se ZNG nalazio na područjima kao što su Kijevo, Hrvatska Dubica, Saborsko i Škabrnja, gde su JNA i srpske snage izvele napade.

¹⁰⁸⁵ *Vidi par. 138 gore.*

¹⁰⁸⁶ *Vidi par. 150 gore.*

¹⁰⁸⁷ *Vidi par. 153-154, 158, 303-313, 327-328 gore.*

¹⁰⁸⁸ *Vidi Odeljak III D gore.*

vreme i posle napada i zatočeni u Kninu i na drugim mestima, gde su bili podvrgnuti teškom zlostavljanju.¹⁰⁸⁹ Pored toga, tokom cele 1991. godine protiv hrvatskog stanovništva preduzimate su mere teške diskriminacije.¹⁰⁹⁰

350. Ima dokaza da je u selima Lipovača, Poljanak i Bruška bilo nenaoružanih ili slabo naoružanih pripadnika hrvatskih zaštitnih snaga.¹⁰⁹¹ Pretresno veće smatra da to ne menja civilnu prirodu napadnutog stanovništva.¹⁰⁹² Hrvatske oružane snage i formacije, koje je činilo nekoliko stotina ljudi, bile su u Škabrnji i u Saborskom i borile su se protiv JNA, TO i policijskih snaga SAO Krajine.¹⁰⁹³ Međutim, s obzirom na brojnost civilnog stanovništva na ovim područjima, Pretresno veće smatra da prisustvo hrvatskih oružanih snaga i formacija na području Škabrnje i Saborskog ne menja civilni karakter napadnutog stanovništva.

351. Dela nasilja i zastrašivanja usmerena protiv Hrvata i drugih nesrpskih stanovnika, koja su obuhvatala ubistva, premlaćivanja, pljačku, krađu, uznemiravanje i uništavanje kuća i katoličkih crkava, prevladavala su u RSK tokom perioda od 1992. do 1995. godine, i dovela do masovnog iseljavanja hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva sa teritorije RSK.¹⁰⁹⁴ Pretresno veće takođe podseća na dokaze u vezi s Operacijom “Koridor 92”. Usled te operacije, područje Posavine je opustošeno, a ubijeni su mnogi civili, među kojima i Hrvati.¹⁰⁹⁵ Postoje i dokazi o tome da su u julu 1992. vlasti RSK saradivale s organima vlasti Bosanskog Novog, u BiH, na raseljavanju nesrpskog stanovništva iz Bosanskog Novog u Hrvatsku i druge zemlje.¹⁰⁹⁶

352. Pretresno veće konstatuje da je na relevantnim delovima teritorije Hrvatske i BiH u vreme kad su počinjeni zločini za koje se optuženi tereti u Optužnici postojao rasprostranjen i sistematski napad usmeren protiv hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva.

353. Na osnovu izvedenih dokaza utvrđeno je van razumne sumnje da su počinioci zločina za koje se optuženi tereti u Optužnici znali za taj napad na civilno stanovništvo i da njihova dela čine deo tog napada.

¹⁰⁸⁹ Vidi Odeljak III D; Odeljak III E gore.

¹⁰⁹⁰ Vidi par. 324-326 gore.

¹⁰⁹¹ Vidi par. 201, 213, 266 gore. U Hrvatskoj Dubici i okolnim selima bilo je pripadnika ZNG i snaga hrvatske policije. Međutim, oni su se povukli iz tih sela oko 13. septembra 1991, vidi par. 177 gore.

¹⁰⁹² Član 50 Dopunskog protokola I; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 115. Vidi fn 95 gore.

¹⁰⁹³ Vidi par. 224 (u vezi sa Saborskim), 236-237 (u vezi sa Škabrnjom) gore.

¹⁰⁹⁴ Vidi Odeljak III F; Odeljak III H 2-3 gore.

¹⁰⁹⁵ Vidi par. 154 gore.

¹⁰⁹⁶ Vidi par. 300 gore.

3. Tačke 1, od 3 do 4 i od 12 do 14 – progoni, ubistvo, razaranje i pljačka (članovi 3 i 5)(a) Hrvatska Dubica¹⁰⁹⁷

354. Pretresno veće konstatuje da je 20. oktobra 1991. u Vatrogasnom domu u Hrvatskoj Dubici bila zatočena 41 osoba i da su sledećeg dana te osobe hotimično lišene života u Krečanama kod Bačina: Katarina Alavančić, Terezija Alavančić, Josip Antolović, Marija Batinović, Mara Ćorić, Mijo Ćović, Marija Delić, Ana Dikulić, Ruža Dikulić, Sofija Dikulić, Stjepan Dikulić, Antun Đukić, Marija Đukić, Antun Đurinović, Ana Ferić, Juraj Ferić, Kata Ferić, Filip Jukić, Marija Jukić, Jozo Karanović, Antun Krivajić, Reza Krivajić, Barbara Kropf, Pavao Kropf, Ivan Kulišić, Nikola Lončarić, Antun Mucavac, Ivo Pezo, Sofija Pezo, Anka Piktaja, Stjepan Sabljar, Veronika Stanković, Antun Švračić, Marija Švračić, Ana Tepić, Dušan Tepić, Ivan Trninić, Ivo Trninić, Kata Trninić, Terezija Trninić i Katarina Vladić. Pretresno veće konstatuje da je van razumne sumnje dokazano da su sve žrtve bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Na osnovu dokaza vezanih za organizovano hapšenje, zatočenje i čuvanje civila u Vatrogasnom domu od strane pripadnika Milicije Krajine, kao i dokaza da su te žrtve ubijene samo dan nakon što su bile zatočene, Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da je za ta ubistva odgovorna Milicija Krajine. Pretresno veće konstatuje da su dokazani svi elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4).

355. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi da je u periodu od sredine septembra 1991. do sredine oktobra 1991. u Hrvatskoj Dubici uništeno desetak kuća koje su pripadale Hrvatima ili ljudima mešovite nacionalnosti.¹⁰⁹⁸ Ima dokaza da su u ta dela bili umešani "rezervisti". Pretresno veće posebno ima u vidu da je do sredine septembra 1991. u selu ostalo samo nekih 60 ljudi, uglavnom starijih osoba, i smatra da to razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom. Međutim, Pretresno veće smatra da to što je, u selu koje je imalo oko 400 do 500 domaćinstava, uništeno 10 kuća daje mesta sumnji u vezi s pitanjem da li se to uništavanje može smatrati razaranjem velikih razmera. Stoga Pretresno veće konstatuje da elementi bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12) nisu dokazani.

356. U vezi s uništavanjem katoličke crkve u Hrvatskoj Dubici, Pretresno veće smatra da se na osnovu dokaza ne može utvrditi van razumne sumnje da je ona uništena pre decembra 1991.¹⁰⁹⁹ Iz tih razloga, Pretresno veće konstatuje da elementi krivičnog dela uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji (tačka 13) nisu dokazani.

¹⁰⁹⁷ Vidi Odeljak III D 2 (b) *gore*.

¹⁰⁹⁸ Vidi par. 180 *gore*.

¹⁰⁹⁹ Vidi par. 194 *gore*.

357. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi da su JNA, TO i Milicija Krajine učestvovali u pljački hrvatskih kuća u Hrvatskoj Dubici od sredine septembra 1991, kao i da su krali automobile, traktore, alate, mehanizaciju, nameštaj i stoku.¹¹⁰⁰ Pretresno veće konstatuje da je ovo hotimično oduzimanje imovine izvršeno bez pravne osnove ili zakonskog opravdanja. Pored toga, s obzirom na obim pljačke, Pretresno veće konstatuje da je ono imalo teške posledice po žrtve, imajući u vidu njegov ukupni učinak na civilno stanovništvo i veliki broj počinjenih krivičnih dela. Pretresno veće zaključuje da su svi elementi krivičnog dela pljačke javne ili privatne imovine (tačka 14) dokazani.

358. Pretresno veće podseća da je očigledno da su ljudi okupljeni u Vatrogasnom domu u Hrvatskoj Dubici većinom bili Hrvati. Pretresno veće ima u vidu da je među tim okupljenim ljudima bilo i Srba. Međutim, iz dokaza se vidi da je troje Srba uspelo da ode iz Vatrogasnog doma, kao i da je sedmoro Hrvata uspelo da učini to isto nakon što su njihove komšije ili prijatelji Srbi kontaktirali stražare. Pretresno veće zaključuje da su ubistva gorepomenutog 41 civila izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su oni bili hrvatske nacionalnosti. Stoga su elementi krivičnog dela progona (tačka 1) u vezi s tim ubistvima dokazani.

(b) Cerovljani¹¹⁰¹

359. Pretresno veće konstatuje da su sledeće osobe iz Cerovljana hotimično lišene života: Marija Antolović, Ana Blinja, Josip Blinja, Katarina Blinja, Nikola Blinja, Andrija Likić, Ana Lončar, Antun Lončar i Kata Lončar (rođena 1906). Pretresno veće podseća na način na koji su žrtve iz Hrvatske Dubice uhapšene i zatočene u Vatrogasnom domu 20. oktobra 1991. i, potom, 21. oktobra 1991, ubijene u Krečanama kod Baćina i zakopane u masovnu grobnicu na toj lokaciji. Pored toga, Pretresno veće podseća na svoj zaključak da je za ubistvo žrtava koje su bile zatočene u Vatrogasnom domu odgovorna Milicija Krajine. Pretresno veće smatra da je kupljenje, zatočenje i ubistvo gorepomenutih žrtava iz Cerovljana skoro identično onome što se desilo u Hrvatskoj Dubici, uključujući i to da je većina žrtava pokopana u masovnoj grobnici u Krečanama. Stoga je van razumne sumnje dokazano da su pripadnici Milicije Krajine, ili jedinica JNA ili TO, ili neke mešavine tih jedinica za koje je Pretresno veće utvrdilo da su se u to vreme nalazile na tom području, 20. ili 21. oktobra 1991. ili približno tog datuma ubili gorepomenute žrtve iz Cerovljana. Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da su te žrtve bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su svi elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) dokazani.

¹¹⁰⁰ *Vidi par. 180 gore.*

¹¹⁰¹ *Vidi Odeljak III D 2 (c) gore.*

360. Pretresno veće konstatuje da su 13, 21. i 24. septembra 1991. naoružani Srbi iz Živaje, pod komandom Nikole Begovića, zapalili 10 kuća u Cerovljanima.¹¹⁰² Pretresno veće konstatuje da se u malom selu s nekih 500 stanovnika uništavanje 10 kuća mora smatrati razaranjem velikih razmera. Pretresno veće konstatuje da postoje dokazi da to uništavanje nije izvršeno iz razloga vojne nužde. S tim u vezi, Pretresno veće posebno ima u vidu dokaze da su u Cerovljanima ostale samo starije osobe i da su naoružani Srbi dolazili tri puta. Konačno, zaključak o nameri počinitelaca može se izvući iz uzastopne i hotimične prirode napada, kao i iz nepostojanja ikakve vojne nužde. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su elementi bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12) dokazani.

361. Pretresno veće konstatuje da su 24. septembra 1991. isti naoružani Srbi naneli štetu katoličkoj crkvi u Cerovljanima.¹¹⁰³ Pretresno veće konstatuje da je dokazano da ta crkva, u vreme kad je oštećena, nije bila korišćena u vojne svrhe. To da su počinioci imali nameru da nanesu štetu može se videti iz činjenice da je do toga došlo bez ikakve vojne nužde i u sklopu niza uzastopnih napada usmerenih protiv imovine u Cerovljanima. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su elementi krivičnog dela uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji (tačka 13) dokazani.

362. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi da su isti gorepomenuti naoružani Srbi ukrali automobil Antuna Blaževića.¹¹⁰⁴ S obzirom na okolnosti oduzimanja tog automobila, Pretresno veće smatra da je to učinjeno bez ikakve pravne osnove ili zakonskog opravdanja. Međutim, da bi se smatralo da je oduzimanje imovine izazvalo teške posledice po žrtvu, traži se da ta imovina bude "dovoljne novčane vrednosti". Premda Pretresno veće smatra da putničko vozilo jeste stvar od prilične vrednosti, ne postoji dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da je ovo konkretno oduzimanje imovine dovelo do teških posledica po žrtvu. Elementi krivičnog dela pljačke javne ili privatne imovine po članu 3 (tačka 14), stoga, nisu dokazani.

363. Pretresno veće je uzelo u obzir ukupne dokaze u vezi s događajima u Cerovljanima u septembru i oktobru 1991. i utvrdilo da su ciljevi napada bili hrvatsko civilno stanovništvo i imovina Hrvata, uključujući i katoličku crkvu. S tim u vezi, Pretresno veće podseća da su naoružani Srbi sistematski i više puta upadali u selo, kao i da su posledice toga bile ubistva i razaranje. Pored toga, Pretresno veće podseća da je Kata Lončar, hrvatski civil, preživela okupaciju jer je imala veza među Srbima.¹¹⁰⁵ Pretresno veće, stoga, konstatuje da je van razumne sumnje dokazano da su

¹¹⁰² *Vidi par. 187 gore.*

¹¹⁰³ *Ibid.*

¹¹⁰⁴ *Ibid.*

¹¹⁰⁵ *Vidi par. 188 gore.*

ubistva gorepomenutih deset žrtava izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su one bile hrvatske nacionalnosti. Štaviše, Pretresno veće smatra da je na osnovu dokaza van razumne sumnje utvrđeno da je uništavanje privatnih kuća i katoličke crkve izvršeno s istom namerom diskriminacije. Stoga su elementi krivičnog dela progona (tačka 1) u vezi s ubistvima i razaranjem u Cerovljanima dokazani.

(c) Baćin i okolina¹¹⁰⁶

364. Pretresno veće podseća da su tela Vere Jukić, Terezije Kramarić, Mije Krnića, Marije Milašinović, Marije Šestić i Soke Volarević ekshumirana iz masovne grobnice u Krečanama kod Baćina, a da je telo Nikole Barunovića ekshumirano iz masovne grobnice u Višnjevačkom Boku, gde je ekshumirano i telo Ive Peze, koji je prethodno bio zatočen u Vatrogasnom domu u Hrvatskoj Dubici. Na osnovu tih dokaza, Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje utvrđeno da je ovih sedam žrtva ubijeno u isto, ili približno isto, vreme kad su ubijene i žrtve iz Hrvatske Dubice i Cerovljana. Pored toga, Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje utvrđeno da su te žrtve hotimično lišili života Milicija Krajine ili jedinice JNA ili TO, ili neke mešavine tih jedinica za koje je Pretresno veće utvrdilo da su se od sredine oktobra 1991. godine nalazile na tom području. Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje utvrđeno da su žrtve bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnog dela ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) dokazani.

365. Pretresno veće konstatuje da je sledeća 21 osoba iz Baćina hotimično lišena života približno u oktobru 1991: Matija Barunović, Antun Bunjevac, Tomo Bunjevac, Antun Čorić, Barica Čorić, Josip Čorić, Josip Čorić, Vera Čorić, Nikola Felbabić, Grga Glavinić, Anka Josipović, Ankica Josipović, Ivan Josipović, Josip Karagić, Kata Lončar (rođena 1931), Stjepan Lončar, Antun Ordanić, Luka Ordanić, Antun Pavić, Matija Pavić i Nikola Vrpoljac.¹¹⁰⁷ Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da su žrtve bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Na osnovu ukupnih dokaza, Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje utvrđeno da su gorepomenute žrtve iz Baćina približno u oktobru 1991. ubili pripadnici Milicije Krajine, ili jedinica JNA ili TO, ili neke mešavine tih jedinica za koje je Pretresno veće utvrdilo da su se u to vreme nalazile na tom području. Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnog dela ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) dokazani.

¹¹⁰⁶ Vidi Odeljak III D 2 (d) *gore*.

¹¹⁰⁷ Pretresno veće podseća da neće uzimati u obzir ubistvo Željka Abaze za donošenje osuđujuće presude, *vidi* fn 494 *gore*. Vidi i Odeljak I C *gore*.

366. U vezi s uništavanjem kuća i katoličke crkve u Baćinu, nije van razumne sumnje dokazano da je do tog uništavanja došlo pre decembra 1991. godine.¹¹⁰⁸ Iz tog razloga, Pretresno veće konstatuje da elementi krivičnog dela bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12) i krivičnog dela uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji (tačka 13) nisu dokazani.

367. Pretresno veće podseća da je 1991. godine stanovništvo Baćina činilo 95% Hrvata i 1,5% Srba. Čak i ako se dopusti mogućnost da je među gorenavedenom 21 žrtvom bilo nekoliko Srba, to ne menja ocenu Pretresnog veća da su ta ubistva izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su žrtve bile hrvatske nacionalnosti. U vezi sa šest žrtava koje su ekshumirane iz masovnih grobnica u Krečanama kod Baćina i u Višnjevačkom Boku, Pretresno veće podseća na svoje zaključke u vezi s ubistvima osoba iz Cerovljana i Hrvatske Dubice i konstatuje da je i ovih šest ubistava izvršeno s namerom diskriminacije zbog toga što su žrtve bile hrvatske nacionalnosti. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su svi elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani.

(d) Lipovača i okolni zaseoci¹¹⁰⁹

368. Pretresno veće podseća da su Franjo Brozinčević, Marija Brozinčević, Mate Brozinčević, Mira Brozinčević, Mirko Brozinčević, Roža Brozinčević i Katarina Cindrić ubijeni u Lipovači krajem oktobra 1991. godine. Dokazi van razumne sumnje pokazuju da su žrtve bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno veće podseća na to da je JNA upozorila stanovnike Lipovače da se paze paravojnih snaga koje će doći posle JNA. Pretresno veće dalje podseća da su, posle odlaska JNA, u Lipovaču i Novu Kršlju od sredine oktobra stigle paravojne snage i da su, posle njihovog dolaska, otkriveni leševi gorepomenutih žrtava. Pretresno veće, stoga, smatra da je van razumne sumnje dokazano da su ova hotimična lišavanja života počinili pripadnici srpskih paravojnih snaga. Pretresno veće konstatuje da su elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) dokazani.

369. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi da je, krajem septembra ili početkom oktobra 1991. godine, u Lipovaču došla JNA i otvorila vatru iz tenkova na katoličku crkvu u obližnjem Drežnik Gradu, nanevši joj štetu.¹¹¹⁰ Pretresnom veću nisu predloženi nikakvi dokazi o tome da crkva nije bila korišćena u vojne svrhe u vreme kad je oštećena. S tim u vezi, Pretresno veće ima u vidu da je u to vreme u Drežnik Gradu bila prisutna i hrvatska policija. Pretresno veće, stoga,

¹¹⁰⁸ *Vidi par. 195 gore.*

¹¹⁰⁹ *Vidi Odeljak III D 3 (b) gore.*

¹¹¹⁰ *Vidi par. 202 gore.*

konstatuje da elementi krivičnog dela uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji (tačka 13) nisu dokazani.

370. Pretresno veće podseća da je stanovništvo Lipovače 1991. godine činilo 83% Hrvata i 16% Srba. Pored toga, Pretresno veće podseća da su pripadnici JNA upozorili meštane sela da se paze srpskih paravojnih jedinica koje su trebale da dođu posle JNA i da su te paravojne jedinice zaista došle nakon što je JNA otišla.¹¹¹¹ Iz dokaza se vidi da su, po njihovom dolasku, ubijeni Mate Brozinčević, Roža Brozinčević i Mirko Brozinčević, koji su bili Hrvati.¹¹¹² Pretresno veće konstatuje da je na osnovu dokaza van razumne sumnje utvrđeno da su ova ubistva izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su žrtve bile hrvatske nacionalnosti. Pored toga, u svetlu ukupnih dokaza, Pretresno veće takođe zaključuje da su ubistva Franje Brozinčevića, Mire Brozinčević, Marije Brozinčević i Katarine Cindrić izvršena s istom namerom diskriminacije. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su svi elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani.

(e) Vukovići i Poljanak¹¹¹³

371. Pretresno veće konstatuje da je Tomo Vuković 8. oktobra 1991. u Vukovićima hotimično lišen života od strane neidentifikovanih naoružanih Srba. Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da je Tomo Vuković bio civil i da, u vreme kad je ubijen, nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.¹¹¹⁴ Pored toga, Pretresno veće konstatuje da su Joso Matovina, Nikola Matovina, Dane Vuković (sin Poldina), Dane Vuković (sin Mate), Lucija Vuković, Milka Vuković, Nikola Vuković zvani Šojka (rođen 1926) i Vjekoslav Vuković hotimično lišeni života 7. novembra 1991. Pretresno veće konstatuje da su sve te žrtve bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da se 7. novembra 1991. u Vukovićima nalazila mešovita grupa vojnika JNA, uključujući pripadnike specijalne jedinice JNA iz Niša, kao i naoružani muškarci meštani. Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da su te grupe vojnika odgovorne za ubistvo ovih žrtava.

372. U vezi s ubistvima u Poljanku, Pretresno veće konstatuje da su Ivan Vuković i Nikola Vuković (rođen 1938) hotimično lišeni života 7. novembra 1991. Pretresno veće konstatuje da su te žrtve bile civili i da ni jedan ni drugi, u vreme kad su ubijeni, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Dokazi pokazuju van razumne sumnje da je ta ubistva izvršilo dvadesetak naoružanih vojnika u maskirnim i sivomaslinastim uniformama koji su se 7. novembra 1991.

¹¹¹¹ *Ibid.*

¹¹¹² *Vidi par. 207 gore.*

¹¹¹³ *Vidi Odeljak III D 3 (c) gore.*

¹¹¹⁴ Pretresno veće posebno ima u vidu DP 376, str. 6-7, gde stoji da je Tomo Vuković ubijen dok je pokušavao da pobjegne iz svoje kuće koja je bila zapaljena.

nalazili u Poljanku i od kojih su neki, neposredno pre ubistva Ivana Vukovića i Nikole Vukovića, došli iz pravca Vukovića.

373. Pretresno veće zaključuje da su elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) u vezi s ubistvima izvršenim u Vukovićima i Poljanku dokazani.

374. Pretresno veće konstatuje da su u Vukovićima u granatiranju od 8. oktobra 1991. uništene barem tri kuće i da su 7. novembra 1991. u Vukovićima zapaljene još jedna ili dve kuće.¹¹¹⁵ Pretresno veće konstatuje da u selu koje se sastoji od nekih šest ili sedam kuća paljenje četiri ili pet kuća van sumnje predstavlja razaranje velikih razmera. Ne postoji dovoljno dokaza da bi se počinci razaranja od 8. oktobra 1991. mogli identifikovati. U vezi sa razaranjem od 7. novembra 1991, Pretresno veće podseća na svoj zaključak da je u Vukovićima toga dana bila prisutna velika grupa vojnika.¹¹¹⁶ Pretresno veće konstatuje da su razaranje počinili pripadnici tih jedinica. Okolnosti razaranja od 7. novembra 1991. pokazuju van razumne sumnje da ono nije bilo opravdano vojnom nuždom i da je izvršeno hotimično. Pretresno veće konstatuje da su svi elementi krivičnih dela bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12) dokazani.

375. U vezi s Poljankom, iz dokaza se vidi da su 7. novembra 1991. vojnici koji su se nalazili u selu zapalili nekoliko kuća, štala i automobila.¹¹¹⁷ Pretresno veće smatra da je na osnovu dokaza van razumne sumnje utvrđeno da je razaranje vršeno u velikim razmerama. Pretresno veće se uverilo da razaranje nije izvršeno iz razloga vojne nužde i da je počinjeno hotimično. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su elementi razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12) dokazani.

376. Pred Pretresnim većem su takođe izvedeni dokazi da je u Poljanku opljačkana neka privatna imovina.¹¹¹⁸ Međutim, Pretresnom veću nisu predočeni dokazi na osnovu kojih bi moglo da dođe do zaključka da je oduzeta imovina bila dovoljne novčane vrednosti da bi njeno oduzimanje dovelo do teških posledica po žrtve. Pretresno veće, stoga, konstatuje da elementi pljačke javne ili privatne imovine (tačka 14) nisu dokazani.

377. Pretresno veće podseća da su sve žrtve u Vukovićima i Poljanku bile Hrvati. Pretresno veće takođe podseća da se jedan od vojnika u Poljanku hvalisao da je klao ustaše.¹¹¹⁹ Pretresno veće

¹¹¹⁵ *Vidi par. 214 gore.*

¹¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹¹⁷ *Vidi par. 219 gore.*

¹¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹¹⁹ *Vidi par. 216 gore.*

konstatuje da su gorepomenuta ubistva u Vukovićima i Poljanku izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su žrtve bile hrvatske nacionalnosti. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su svi elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani.

378. Pretresno veće podseća da su sve kuće koje su uništene u Vukovićima i Poljanku pripadale Hrvatima. Pored toga, dokazi pokazuju da su vojnici, dok su palili kuće u Poljanku, pravili komentare u smislu: “Milošević ti napravio kuću, Milošević ti ruši” i “Što će ti Tuđman? Nije ti ništa napravio, još će ti metak u čelo dati”.¹¹²⁰ Pretresno veće konstatuje da je van razumne sumnje utvrđeno da je razaranje u Vukovićima i Poljanku izvršeno s namerom diskriminacije zbog toga što su žrtve bile hrvatske nacionalnosti. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su svi elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani.

(f) Saborsko¹¹²¹

379. Pretresno veće konstatuje da je 12. novembra 1991. u Saborskom hotimično lišeno života 20 osoba: Ana Bićanić, Milan Bićanić, Nikola Bićanić, Petar Bićanić, Darko Dumenčić, Ivica Dumenčić, Kata Dumenčić, Nikola Dumenčić, Kata Matovina (rođena 1920), Mate Matovina (rođen 1895), Milan Matovina, Slavko Sertić, Mate Špehar, Josip Štrk, Jure/Juraj Štrk, Ivan Vuković, Jeka/Jela Vuković, Jure Vuković (rođen 1929), Jure Vuković (rođen 1930) i Petar Vuković. U vezi s ubistvima u kući Petra Bićanića, dokazi pokazuju da su dvojica počilaca nosila srpske tamnosive uniforme i šlemove sa zvezdom petokrakom. Pretresno veće konstatuje da su oni bili pripadnici jedinica koje su se nalazile u Saborskom posle napada 12. novembra 1991. U vezi s ostalih dvanaest žrtava, Pretresno veće konstatuje da je van razumne sumnje utvrđeno da su njih ubili pripadnici jedinica koje su se nalazile u Saborskom posle napada 12. novembra 1991. Dokazi pokazuju da su osam osoba koje su ubijene u kući Petra Bićanića zvanog Krtan bile civili i da nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima u vreme kad su ubijene. Pored toga, Pretresno veće na osnovu ukupnih dokaza konstatuje da su Ana Bićanić, Kata Dumenčić, Nikola Dumenčić, Kata Matovina i Mate Matovina bili civili i da, u vreme kad su ubijeni, nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Što se tiče Darka Dumenčića, Ivica Dumenčića, Milana Matovine, Slavka Sertića, Mate Špehara, Josipa Štrka i Petra Vukovića, Pretresno veće konstatuje da ne postoji dovoljno dokaza da bi se van razumne sumnje utvrdilo da li su oni u vreme kad su ubijeni bili civili ili da li su aktivno učestvovali u neprijateljstvima.¹¹²² U zaključku, Pretresno veće konstatuje da su elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4)

¹¹²⁰ *Vidi par. 219 gore.*

¹¹²¹ *Vidi Odeljak III D 3 gore.*

¹¹²² S tim u vezi, Pretresno veće je uzelo u obzir dokaze da je 20 do 30 meštana iz sela od juna 1991. bilo organizovano u naoružane patrole (*vidi par. 221 gore*), kao i starost ovih žrtava muškog pola u vreme kad su ubijene (od 19 do 59 godina).

dokazani u slučaju lišavanja života sledećih 13 žrtava: Ana Bićanić, Milan Bićanić, Nikola Bićanić, Petar Bićanić, Kata Dumenčić, Nikola Dumenčić, Kata Matovina, Mate Matovina, Jure Štrk, Ivan Vuković, Jela Vuković, Jure Vuković i njegov polubrat koji se takođe zove Jure Vuković.

380. Pretresno veće konstatuje da su, tokom granatiranja Saborskog u periodu od avgusta 1991. do napada 12. novembra 1991, oštećeni crkva Svetog Ivana i civilni objekti i kuće. Dokazi pokazuju da se u Saborskom i okolini tokom tog perioda nalazio znatan broj pripadnika oružanih snaga, kao i da su barem od septembra 1991. do pada Saborskog 12. novembra 1991. rezervne snage hrvatskog MUP bile raspoređene u crkvi Svetog Ivana, koja je korišćena kao osmatračnica, mitraljesko gnezdo i skladište municije.¹¹²³ Iako dokazi pokazuju da je Saborsko granatirano iz nekoliko pravaca, uključujući i pravac na kome se nalazila kasarna JNA u Ličkoj Jasenici, oni nisu dovoljni da bi se izvukao zaključak o tome koje su jedinice bile odgovorne za granatiranje. Pretresno veće dalje konstatuje da su tokom napada od 12. novembra 1991. pogođene i crkva Svetog Ivana i crkva Svete Marije. U vezi s potonjom crkvom, dokazi pokazuju da je ona 12. novembra 1991. korišćena kao vojni osmatrački položaj. Pretresno veće, stoga, konstatuje da je pre napada 12. novembra 1991. crkva Svetog Ivana korišćena u vojne svrhe, a da su za vreme napada od 12. novembra obe crkve korišćene u vojne svrhe. Stoga tužilaštvo nije uspelo da dokaže svoje navode u vezi s ovim crkvama. Postoje dalji dokazi da su do sredine decembra 1991. uništene obe crkve. Međutim, nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo ko ih je uništio. Pretresno veće, stoga, konstatuje da elementi uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji (tačka 13) nisu dokazani.

381. Pretresno veće konstatuje da su, posle napada na Saborsko, srpske snage koje su ušle u selo zapalile veliki broj civilnih kuća i drugih objekata.¹¹²⁴ Pretresno veće konstatuje da je ta paljevina izvršena hotimično i da nije bila opravdana vojnom nuždom, a pri tome naročito ima u vidu dokaze da je, u vreme kada je vršeno to uništavanje, napad već bio završen. Stoga su elementi krivičnog dela bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12) dokazani.

382. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi da su srpski vojnici i policajci koji su učestvovali u napadu pljačkali prodavnice i poslovne objekte i oduzimali traktore, automobile i stoku.¹¹²⁵ Pretresno veće konstatuje da je ta pljačka vršena u velikim razmerama, imajući posebno u vidu dokaze da je iz skoro svakog domaćinstva u Saborskom ukraden traktor.¹¹²⁶ Pretresno veće

¹¹²³ *Vidi par. 224 gore.*

¹¹²⁴ *Vidi par. 227 gore.*

¹¹²⁵ *Ibid.*

¹¹²⁶ *Vidi fn 632 gore.*

konstatuje da je to oduzimanje imovine dovelo do teških posledica po žrtve, uzimajući u obzir njegov ukupni učinak na civilno stanovništvo i veliki broj počinjenih krivičnih dela. Pored toga, na osnovu dokaza je utvrđeno da je to oduzimanje imovine učinjeno hotimično i bez pravne osnove ili zakonskog opravdanja. Stoga su elementi krivičnog dela pljačke javne ili privatne imovine po članu 3 (tačka 14) dokazani.

383. Pretresno veće podseća da su neki od vojnika koji su bili u Saborskom vređali stanovnike psovka kao što su “jebem vam ustašku majku” i izjavama da sve hrvatske seljane treba poklati.¹¹²⁷ Pretresno veće dalje podseća da je stanovništvo Saborskog činilo 93,9% Hrvata i 3,3% Srba.¹¹²⁸ Čak i ako se dopusti mogućnost da je među gorenavedenih 13 žrtava bilo nekoliko Srba, to ne menja ukupnu ocenu Pretresnog veća da su ta ubistva izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su žrtve bile hrvatske nacionalnosti. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su svi elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani.

384. Pretresno veće podseća da krivično delo bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom jeste počinjeno. Dokazi pokazuju da su paljene kuće u Tuku, Dumenčićima, Šolajama i Boriku.¹¹²⁹ Dokazi dalje pokazuju da su Šolaje bile srpski zaselak i da su u Boriku spaljene i kuće Srba i kuće Hrvata. Stoga, Pretresno veće konstatuje da van razumne sumnje nije dokazano da su ova dela razaranja izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su žrtve bile hrvatske nacionalnosti. Pretresno veće, stoga, konstatuje da elementi krivičnog dela progona (tačka 1) nisu dokazani.

(g) Vaganac

385. Optužnica sadrži i optužbe za razaranja i pljačku počinjene u Vaganacu, međutim, Pretresnom veću nisu predočeni dokazi u prilog tim optužbama. Iz tih razloga, Pretresno veće konstatuje da elementi krivičnog dela bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12), ili krivičnog dela uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji (tačka 13) i krivičnog dela pljačke javne ili privatne imovine po članu 3 (tačka 14) nisu dokazani.

(h) Škabrnja¹¹³⁰

386. Pretresno veće podseća da su Josip Miljanić, Krsto Šegarić, Lucija Šegarić i Stana Vicković ubijeni u kući Slavka Šegarića u Ambaru 18. novembra 1991. Pretresno veće konstatuje da je Krstu

¹¹²⁷ *Vidi par. 229 gore.*

¹¹²⁸ *Vidi fn 592 gore.*

¹¹²⁹ *Vidi par. 227 gore.*

Šegarića hotimično lišio života Đuro Kosović, lokalni pripadnik paravojske u maskirnoj uniformi s oznakom SAO Krajine, koji je zajedno s drugim pripadnicima snaga SAO Krajine učestvovao u napadu na Škabrnju. Pretresno veće dalje konstatuje da je na osnovu dokaza van razumne sumnje utvrđeno da su Josipa Miljanića, Stanu Vicković i Luciju Šegarić hotimično lišili života drugi pripadnici takvih paravojnih formacija. Pretresno veće konstatuje da su sve četiri žrtve bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nijedna od njih nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da su, u vezi s gorepomenutim slučajevima lišavanja života, svi elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) dokazani.

387. Pretresno veće konstatuje da su Jozo Brkić, Jozo Miljanić, Slavka Miljanić, Petar Pavičić, Mile Pavičić, Ilija Ražov, Kata Rogić zvana Soka, Ivica Šegarić, Rade Šegarić i Vice Šegarić hotimično lišeni života 18. novembra 1991. pred kućom Petra Pavičića u Škabrnji. Počinioци tih ubistava bili su pripadnici lokalnih paravojnih jedinica koji su, zajedno s drugima snagama SAO Krajine, učestvovali u napadu na Škabrnju i koji su nosili maskirne uniforme i različite vrste kapa. Mile Pavičić i Ivica Šegarić su navedeni u Dodatku I Optužnice kao civilne žrtve, ali se iz dokaza vidi da su oni bili pripadnici hrvatskih odbrambenih snaga u Škabrnji. Dokazi pokazuju da, u vreme kad su ubijeni, ni jedan ni drugi nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da su ostale žrtve bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da su elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona ili običaja ratovanja (tačka 4) dokazani u slučajevima lišavanja života Joze Brkića, Joze Miljanića, Slavka Miljanića, Petra Pavičića, Ilije Ražova, Kate Rogić zvane Soka, Radeta Šegarića i Vice Šegarića. U vezi s Miletom Pavičićem i Ivicom Šegarićem, Pretresno veće konstatuje da su elementi ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) dokazani.

388. Pretresno veće konstatuje da su 19. novembra 1991, u kući Pere Sopića u Nadinu, vojnici u uniformama JNA hotimično lišili života Novicu Atelja, Stoju Brkić, Danku Brzoju, Iku Čirjak, Mašu Čirjak, Mariju Šestan i Jakova Šestana. Pretresno veće konstatuje da su te žrtve bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da su elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) u vezi s ovim slučajevima lišavanja života dokazani.

389. Pretresno veće konstatuje da su 18. i 19. novembra 1991. u Škabrnji, Nadinu ili Benkovcu ubijeni sledeći civili: Ivan Babić, Luka Bilaver, Marija Brkić (rođena 1943), Marko Brkić, Željko Ćurković, Marija Dražina, Ana Jurić, Grgo Jurić, Petar Jurić, Niko Pavičić, Josip Perica, Ljubo Perica, Ivan Ražov, Jela Ražov, Branko Rogić, Nikola Rogić, Petar Rogić, Kljajo Šegarić,

¹¹³⁰ *Vidi Odeljak III D 4 gore.*

Lucka/Luca Šegarić, Grgica Šegarić zvana Maja, Mara Žilić, Milka Žilić, Pavica Žilić, Roko Žilić, Tadija Žilić i Marko Župan. Pretresno veće dalje konstatuje da te žrtve, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da je van razumne sumnje dokazano da su te žrtve, osim Petra Rogića, hotimično lišili života pripadnici jedinica koje su učestvovala u napadu na Škabrnju i Nadin 18. i 19. novembra 1991 među kojima su bile jedinice JNA i TO. U vezi s Petrom Rogićem, Pretresno veće konstatuje da je on hotimično lišen života u Benkovcu od strane neidentifikovanih počinitelaca, nakon što je odveden iz Škabrnje. Pretresno veće konstatuje da su elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) dokazani u vezi s ovim slučajevima lišavanja života, osim u slučaju lišavanja života Petra Rogića.

390. Pretresno veće konstatuje da su sledeći pripadnici hrvatskih odbrambenih snaga koji su se nalazili u Škabrnji i Nadinu ubijeni 18. i 19. novembra 1991: Vladimir Horvat, Nediljko Jurić, Slavko Miljanić, Gašpar Perica, Ante Ražov, Marko Rogić, Bude Šegarić, Miljenko Šegarić, Šime Šegarić, Nediljko Škara i Stanko Vicković. Na osnovu dokaza o uzroku smrti van razumne sumnje je utvrđeno da, u vreme kad su ubijeni, Ante Ražov, Šime Šegarić i Miljenko Šegarić nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima. Na osnovu dokaza je van razumne sumnje utvrđeno i da Vladimir Horvat, Gašpar Perica i Marko Rogić nisu aktivno učestvovali u neprijateljstvima u vreme kad su ubijeni. Pretresno veće konstatuje da je van razumne sumnje utvrđeno da su te žrtve, osim Šimeta Šegarića i Miljenka Šegarića, hotimično lišili života pripadnici jedinica koje su učestvovala u napadu na Škabrnju i Nadin 18. i 19. novembra 1991, među kojima su bile jedinice JNA i TO. U vezi sa Miljenkom Šegarićem, Pretresno veće konstatuje da je on hotimično lišen života u Benkovcu od strane neidentifikovanih počinitelaca, nakon što je odveden iz Škabrnje. U vezi sa Šimetom Šegarićem, na osnovu dokaza je van razumne sumnje utvrđeno da on nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima u vreme kad je u Kninu hotimično lišen života od strane neidentifikovanih počinitelaca, nakon što su ga pripadnici paravojske stavili u jedan oklopni transporter JNA u Škabrnji. U vezi sa Slavkom Miljanićem, Budom Šegarićem, Nediljkom Jurićem, Nediljkom Škarom i Stankom Vickovićem, ne postoji dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da li su u, vreme kad su ubijeni, aktivno učestvovali neprijateljstvima.

391. Pretresno veće konstatuje da su elementi ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) dokazani u vezi s Antom Ražovom, Vladimirom Horvatom, Gašparom Pericom, Markom Rogićem i Šimetom Šegarićem, ali da nisu dokazani u vezi sa Miljenkom Šegarićem.

392. Pretresno veće konstatuje da su Marija Bilaver, Josipa Brkić, Mate Brkić i Kata Perica ubijeni u Škabrnji 11. marta 1992. Pored toga, Pretresno veće konstatuje da su u periodu od 18. novembra 1991. do 11. marta 1992. ubijene sledeće osobe: Grgo Bilaver, Peka Bilaver, Ana Brkić,

Mijat Brkić, Jure Erlić, Dumica Gospić, Ljubomir Ivković, Neđeljko Ivković, Tereza Ivković, Simica Jurjević, Mirko Kardum, Simo Ražov, Grgica Ražov, Marko Ražov i Pera Škara. Pretresno veće konstatuje da su sve ove žrtve, izuzev Neđeljka Ivkovića, bile civili i da, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da je van razumne sumnje dokazano da su ove žrtve hotimično lišili života pripadnici jedinica koje su učestvovala u napadu na Škabrnju i Nadin 18. i 19. novembra 1991, ili koje su se na području Škabrnje nalazile posle napada, do marta 1992. Među tim jedinicama bile su jedinice JNA, jedinice iz sastava jedne brigade TO pod komandom JNA i paravojne jedinice. Pretresno veće konstatuje da su elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) dokazani, osim u vezi sa Neđeljkom Ivkovićem, za kog je na osnovu dokaza utvrđeno da je bio "hrvatski branitelj". Međutim, nije utvrđeno van razumne sumnje da on, u vreme kad je ubijen, nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima.

393. U vezi sa Katom Brkić (rođenom 1935), Katom Brkić (rođenom 1939), Marijom Brkić (rođenom 1906), Božom Sturom i Draginjom Sturom, ne postoji dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da li su oni ubijeni u periodu od 18. novembra 1991. do 11. marta 1992. U vezi sa Neđeljkom Ivkovićem, iz dokaza se vidi da je on bio pripadnik hrvatskih odbrambenih snaga i da je ubijen 19. novembra 1991. Ne postoji dovoljno dokaza da bi se izvukao zaključak da on, u vreme kad je ubijen, nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da, u vezi s ovim slučajevima lišavanja života, elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) nisu dokazani.

394. Pretresno veće podseća na dokaze da je onog jutra kad je počeo napad vršeno žestoko granatiranje Škabrnje.¹¹³¹ Štaviše, postoje dokazi da je na privatne kuće otvarana vatra iz tenkova JNA i ručnih bacača raketa.¹¹³² Pretresno veće podseća na dokaze da su se u nekim kućama u Škabrnji nalazili pripadnici hrvatskih snaga.¹¹³³ Po mišljenju Pretresnog veća, to daje mesta razumnoj sumnji u vezi s pitanjem da li je uništavanje izazvano tim radnjama izvršeno iz razloga vojne nužde. Stoga elementi bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12) nisu dokazani.

395. Ima dokaza da je za vreme napada iz jednog tenka JNA pogođena crkva Uznesenja blažene djevice Marije. Pored toga, u crkvu je ušlo nekoliko vojnika i otvorilo vatru iz oružja.¹¹³⁴ Pretresno veće konstatuje da crkva Uznesenja blažene djevice Marije, u vreme kad je oštećena, nije bila

¹¹³¹ *Vidi par. 239 gore.*

¹¹³² *Vidi par. 241 gore.*

¹¹³³ *Vidi par. 240 gore.*

¹¹³⁴ *Vidi par. 241 gore.*

korišćena u vojne svrhe, štaviše, da je na osnovu okolnosti u kojima je toj crkvi naneta šteta utvrđena namera počinilaca da nanesu tu štetu. Pretresno veće ima u vidu dokaze da je 18. novembra 1991. jedan tenk JNA otvorio vatru u pravcu škole u Škabrnji i da je do 19. novembra 1991. škola uništena. Međutim, Pretresno veće smatra da nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da škola, u vreme kad joj je nanescena šteta, nije bila korišćena u vojne svrhe. Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnog dela uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji (tačka 13) dokazani u vezi sa crkvom Uznesenja blažene djevice Marije.

396. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi da su pljačku u Škabrnji, posle napada, počinili vojnici pod komandom TO Benkovac, pripadnici srpske paravojske i lokalni Srbi.¹¹³⁵ Međutim, Pretresnom veću nije predočeno dovoljno dokaza o prirodi ili razmerama te pljačke da bi bilo u stanju da utvrdi da li je opljačkana imovina bila dovoljne novčane vrednosti da bi to dovelo do teških posledica po žrtve. Pretresno veće, stoga, konstatuje da elementi krivičnog dela pljačke javne ili privatne imovine (tačka 14) nisu dokazani.

397. Optužnica sadrži optužbe da je u Nadinu počinjeno razaranje i pljačka, međutim, Pretresnom veću nisu predočeni dokazi u prilog tim optužbama. Iz tih razloga, Pretresno veće konstatuje da elementi krivičnog dela bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12), krivičnog dela uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji (tačka 13) i krivičnog dela pljačke javne ili privatne imovine po članu 3 (tačka 14) nisu dokazani.

398. Pretresno veće podseća da je većina žrtava u Škabrnji i Nadinu koje se pominju gore u tekstu bila hrvatske nacionalnosti. Dokazi pokazuju da su vojnici koji su se nalazili u Škabrnji pretili seljanima koji su se skrivali u podrumima, govoreći im: "Izlazite, ustaše, ili ćemo vas sve poklati", te da su čak i žene i decu nazivali "ustašama" i vređali ih.¹¹³⁶ Pretresno veće dalje podseća da su Škabrnja i Nadin bili skoro isključivo hrvatska sela.¹¹³⁷ Čak i ako se dopusti mogućnost da je među gorenavedenim žrtvama bilo nekoliko Srba, to ne menja ocenu Pretresnog veća da su ta ubistva izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su žrtve bile hrvatske nacionalnosti. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su svi elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani.

399. Pretresno veće podseća da je crkva Uznesenja blažene djevice Marije uništena i da, u vreme kad je to učinjeno, nije bila korišćena u vojne svrhe. Pretresno veće podseća na način na koji je ta crkva uništena i konstatuje da je to uništavanje izvršeno s istom gorepomenutom namerom

¹¹³⁵ *Vidi par. 263 gore.*

¹¹³⁶ *Vidi par. 248 gore.*

¹¹³⁷ *Vidi par. 235 gore.*

diskriminacije. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani.

(i) Bruška¹¹³⁸

400. Pretresno veće konstatuje da su 21. decembra 1991. u Bruškoj pripadnici Milicije Krajine hotimično lišili života Svetu Draču, Dragana Marinovića, Draginju Marinović, Dušana Marinovića, Iku Marinović, Krstu Marinovića, Mandu Marinović, Petra Marinovića, Roka Marinovića i Stanu Marinović. Pretresno veće smatra da izveštaji JNA u kojima se navodi da su ta ubistva izvršena iz osvete ne utiču na ovaj zaključak.¹¹³⁹ Izuzev Svete Drače, sve žrtve su bile civili i, u vreme kad su ubijene, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. Pretresno veće konstatuje da su elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti (tačka 3) i kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) u vezi s ovim žrtvama dokazani.

401. U vezi sa Svetom Dračom, Pretresno veće konstatuje da je on bio pripadnik JNA i da je, u trenutku kad je ubijen, nosio sivomaslinastu uniformu. Pretresno veće podseća da se JNA borila na istoj strani kao i Milicija Krajine. Iz tih razloga, Pretresno veće konstatuje da elementi krivičnog dela ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja (tačka 4) nisu dokazani.

402. Dokazi koji su predloženi Pretresnom veću nisu dovoljni da bi se moglo utvrditi kada je došlo do razaranja u Bruškoj i ko ga je izvršio.¹¹⁴⁰ Iz tih razloga, Pretresno veće konstatuje da elementi bezobzirnog razaranja sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 12) nisu dokazani.

403. Pretresno veće podseća da su, pre gorepomenutih ubistava u Bruškoj, naoružani ljudi koji su se predstavljali kao "martićevci" ili "Martićeva milicija" svakog dana dolazili u Brušku da bi zastrašivali stanovnike, nazivajući ih "ustašama" i govoreći im da će Bruška biti deo Velike Srbije i da oni treba da idu odatle.¹¹⁴¹ Pretresno veće dalje podseća da su žrtve, osim Svete Drače, bile Hrvati. Pretresno veće, stoga, konstatuje da je van razumne sumnje dokazano da su ta ubistva izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su žrtve bile hrvatske nacionalnosti. Stoga, Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani za sve žrtve, osim za Svetu Draču.

¹¹³⁸ Vidi Odeljak III D 5 gore.

¹¹³⁹ Vidi par. 272 gore.

¹¹⁴⁰ Vidi par. 273 gore.

¹¹⁴¹ Vidi par. 266 gore.

4. Tačka 2 – istrebljivanje

404. Pretresno veće podseća da ne postoji minimalan broj žrtava koji se zahteva za krivično delo istrebljivanja, kao i da se postojanje ovog krivičnog dela može utvrditi akumulacijom odvojenih i nepovezanih ubistava. Međutim, Pretresno veće naglašava da ipak postoji uslov da dokazi idu u prilog zaključku da je ubijanje vršeno u velikim razmerama. U tekućem predmetu, Pretresno veće je proučilo incidente ubistava za koje se optuženi tereti u tački 2 i posebno razmotrilo dokaze da su zločini počinjeni u ograničenom periodu i na ograničenoj teritoriji. Razmotrivši ove faktore, kao i ukupne dokaze vezane za incidente ubistava koji su navedeni u okviru optužbe za istrebljivanje, Pretresno veće konstatuje da ti dokazi nisu dovoljni da bi se na osnovu njih zaključilo da je počinjeno krivično delo istrebljivanja na akumulativnoj osnovi. Stoga, uslov da su ubistva vršena u velikim razmerama nije ispunjen.

405. Tužilaštvo je alternativno iznelo argument da bi, u slučaju da Pretresno veće na osnovu akumulacije svih ubistava za koja se optuženi tereti ne dođe do zaključka da je počinjeno istrebljivanje, ubistva koja su počinjena “u Baćinu” sama za sebe i po sebi predstavljala istrebljivanje.¹¹⁴² Pretresno veće pretpostavlja da se ovo odnosi na ubistva izvršena u Krećanama kod Baćina. Ubistva počinjena u Krećanama nesumnjivo su teška ubistva, posebno kad se ima u vidu organizovan i bezobziran način na koji su, sudeći prema dokazima, izvršena. Međutim, Pretresno veće ne može da se složi s tužilaštvom. Ne može se smatrati da su ta ubistva, čak i kad se posmatraju zajedno, počinjena u velikim razmerama. Drugim rećima, ubistva u Krećanama kod Baćina ne poseduju element masovnosti koji se zahteva za krivično delo istrebljivanja.

406. U zaključku, Pretresno veće konstatuje da elementi krivičnog dela istrebljivanja kao zločina protiv čovečnosti (tačka 2) nisu dokazani.

5. Tačke 1 i od 5 do 9 – Krivićna dela vezana za zatoćenje i progoni

(a) Objekat za zatoćenje u kasarni 9. korpusa JNA u Kninu¹¹⁴³

407. Pretresno veće konstatuje da je na nekoliko lokacija unutar kasarne 9. korpusa JNA u Kninu bilo zatoćeno između 75 i 200 osoba. Među zatoćenicama je bilo i hrvatskih i drugih nesrpskih civila, kao i pripadnika hrvatskih oružanih snaga i formacija. Pretresno veće konstatuje da je prva kategorija zatoćenika bila lišena slobode mimo propisanog zakonskog postupka.

¹¹⁴² Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 397.

¹¹⁴³ *Vidi* Odeljak III E 3 (a) *gore*.

408. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi o mnogim slučajevima premlaćivanja i zlostavljanja zatočenika u kasarni 9. korpusa JNA. Pretresno veće, s obzirom na sve okolnosti u kojima je vršeno premlaćivanje i zlostavljanje, konstatuje da su takvim radnjama nanošene teške fizičke i/ili duševne patnje zatočenicima. Pretresno veće dalje konstatuje da je u nekim slučajevima zlostavljanje vršeno hotimično, sa zabranjenim ciljem zastrašivanja žrtava.¹¹⁴⁴

409. Pretresno veće konstatuje da je zatočenike u kasarni 9. korpusa JNA zatočila JNA. Pored toga, iako nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo ko je vršio premlaćivanje i zlostavljanje u kasarni 9. korpusa JNA, Pretresno veće konstatuje da su premlaćivanje i zlostavljanje vršeni na lokacijama koje su bile pod kontrolom JNA.

410. Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnih dela zatvaranja (tačka 5), mučenja (tačke 6 i 8), drugih nehumanih dela (tačka 7) i okrutnog postupanja (tačka 9) dokazani u vezi sa zatočenim civilima u kasarni 9. korpusa JNA, uključujući Petra Gurlicu i Jeru Miskovića. U vezi sa zatočenicima koji nisu bili civili, uključujući Luku Brkića, Antu Gurlicu zvanog Neno i Marina Gurlicu, Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnih dela mučenja (tačka 8) i okrutnog postupanja (tačka 9) dokazani.

411. Pretresno veće podseća da većina onih koji su bili zatvoreni u kasarni JNA u Kninu nisu bili srpske nacionalnosti. Pored toga, Pretresno veće podseća na diskriminativne komentare koje je izrekao Ratko Mladić kada je obišao sportsku salu u kasarni JNA, kao i na to da je pretio zatočenicima rekavši da će ih snaći ista sudbina kao i ljude iz Škabrnje.¹¹⁴⁵ Pored toga, Pretresno veće podseća da su zatočenike terali da se kunu u “kralja i otadžbinu, srpsku domovinu”.¹¹⁴⁶ Pretresno veće konstatuje da je na osnovu dokaza van razumne sumnje utvrđeno da su krivična dela zatvaranja, mučenja, nehumanih dela i okrutnog postupanja izvršena s namerom diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su, u vezi sa civilima koji su bili zatočeni u kasarni JNA, svi elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani.

(b) Objekat za zatočenje u staroj bolnici u Kninu¹¹⁴⁷

412. Pretresno veće konstatuje da je u periodu od sredine 1991. do sredine 1992. godine u staroj bolnici u Kninu bilo zatočeno između 120 i 300 osoba. Među zatočenicima je bilo i hrvatskih i drugih nesrpskih civila, kao i pripadnika hrvatskih oružanih snaga i formacija. Pretresno veće konstatuje da je većina zatočenika iz prve kategorije bila lišena slobode mimo propisanog

¹¹⁴⁴ *Vidi* par. 283 *gore*.

¹¹⁴⁵ *Ibid.*

¹¹⁴⁶ *Ibid.*

¹¹⁴⁷ *Vidi* Odeljak III E 3 (b) *gore*.

zakonskog postupka. Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnog dela zatvaranja po članu 5 dokazani.

413. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi o mnogim slučajevima prelaćivanja i zlostavljanja zatočenika u staroj bolnici.¹¹⁴⁸ Pretresno veće, s obzirom na sve okolnosti u kojima je vršeno prelaćivanje i zlostavljanje, konstatuje da su takvim radnjama nanošene teške fizičke i/ili duševne patnje zatočenicima. Pretresno veće dalje konstatuje da je u nekim slučajevima zlostavljanje vršeno hotimično, sa zabranjenim ciljevima dobijanja informacija i/ili diskriminacije žrtava zbog njihove nacionalne pripadnosti.¹¹⁴⁹

414. Pretresno veće konstatuje da je, počev od leta 1991, objektom za zatočenje u staroj bolnici u Kninu upravljalo Ministarstvo pravde SAO Krajine. Na osnovu dokaza je van razumne sumnje utvrđeno da su prelaćivanje, zlostavljanje i mučenje zatočenika vršili, pored ostalih, pripadnici MUP, koje su svedoci nazivali "Martićevom milicijom" i koji su nosili plave policijske uniforme, zatim pripadnici Milicije Krajine i lica u maskirnim uniformama.¹¹⁵⁰ Pored toga, dokazi van razumne sumnje pokazuju da je rukovodstvo dozvoljavalo civilima koji su u staru bolnicu dolazili spolja i zatočenim Srbima da tuku i zlostavljaju zatočene nesrbe.

415. Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnih dela mučenja (tačke 6 i 8), drugih nehumanih dela (tačka 7) i okrutnog postupanja (tačka 9) u vezi sa zatočenim civilima dokazani. U vezi sa zatočenicima koji nisu bili civili, Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnih dela mučenja (tačka 8) i okrutnog postupanja (tačka 9) dokazani.

416. Pretresno veće podseća da je u staroj bolnici u Kninu bilo zatočenih Hrvata i drugih nesrba. Iz dokaza se vidi da su stražari vređali zatočenike, govoreći im da "hrvatski narod treba uništiti" i da "sve Hrvate treba ubiti".¹¹⁵¹ Jednom prilikom, staru bolnicu je obišao Vojislav Šešelj iz Srpske radikalne stranke i pitao zatočenike "koliko su poklali srpske dece, [koliko] majki".¹¹⁵² Pretresno veće konstatuje da je na osnovu dokaza van razumne sumnje utvrđeno da su krivična dela zatvaranja, mučenja, nehumanih dela i okrutnog postupanja izvršena s namerom diskriminacije zbog nacionalne pripadnosti. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su, u vezi sa civilima koji su bili zatočeni u staroj bolnici u Kninu, svi elementi krivičnog dela progona (tačka 1) dokazani.

¹¹⁴⁸ *Vidi par. 288-289 gore.*

¹¹⁴⁹ *Vidi par. 288 gore.*

¹¹⁵⁰ S tim u vezi, Pretresno veće posebno ima u vidu dokaze da su pripadnici Milicije Krajine doveli Stanka Erstića u staru bolnicu, da su pripadnici "Martićevih specijalnih snaga" vršili prelaćivanja, kao i da je Milan Martić jednom prilikom bio prisutan, u maskirnoj uniformi s oznakom "Milicija Krajine" na rukavu, *vidi par. 286 gore.*

¹¹⁵¹ *Vidi par. 288 gore.*

¹¹⁵² *Ibid.*

(c) Objekat za zatočenje u SJB u Titovoj Korenici¹¹⁵³

417. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi da su sledeće osobe bile zatočene u SJB u Titovoj Korenici na period od 10 dana do 9 meseci: Vlado Vuković, Ignjac Ivanuš, Nikola Pemper, Milan Pavlič, Perica Bićanić i Ivica Bićanić. Pretresno veće podseća da su svi oni bili Hrvati. Međutim, Pretresno veće ima u vidu da su Vlado Vuković i Ignjac Ivanuš bili hrvatski policajci, a da su Perica Bićanić i Ivica Bićanić bili pripadnici snaga civilne zaštite u Poljanku. Stoga, u trenutku kad su zatočene, ove osobe nisu imale status civila, za razliku od Milana Pavlića, koji je, kako pokazuju dokazi, bio civil. Pretresnom veću nisu predloženi dokazi o tome da li je Nikola Pemper bio civil. Pored toga, Pretresnom veću nisu predloženi dokazi da je on bio zlostavljan u SJB u Titovoj Korenici. U vezi s ostalim osobama koje su bile zatočene u SJB u Titovoj Korenici, Pretresno veće konstatuje da nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da su one bile civili. Što se tiče Milana Pavlića, Pretresno veće ne može da utvrdi van razumne sumnje da je on bio zatočen mimo propisanog zakonskog postupka i, stoga, konstatuje da elementi krivičnog dela zatvaranja (tačka 5) nisu dokazani.

418. Pred Pretresnim većem su izvedeni dokazi da je Vlado Vuković za vreme svog zatočenja bio premlaćivan i zlostavljan od strane, pored ostalih, pripadnika MUP, koji su sebe nazivali “martićevcima”, kao i osoba u maskirnim uniformama. Dokazi pokazuju da su pripadnici Milicije Krajine bili prisutni za vreme premlaćivanja, ali da nisu učinili ništa da bi ih zaustavili. Pored toga, Pretresno veće ima u vidu dokaze da su Milan Pavlič i Perica Bićanić bili teško zlostavljani. Pretresno veće, s obzirom na sve okolnosti u kojima je vršeno premlaćivanje i zlostavljanje, konstatuje da su takvim radnjama zatočenicima nanete teške fizičke i/ili duševne patnje. Pretresno veće dalje konstatuje da je zlostavljanje Vlade Vukovića vršeno hotimično, sa zabranjenim ciljem njegovog zastrašivanja.¹¹⁵⁴

419. U vezi s Milanom Pavličem, Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnog dela nehumanih dela (tačka 7) dokazani. Međutim, Pretresnom veću nisu predloženi dokazi na osnovu kojih bi se utvrdilo postojanje elemenata krivičnih dela mučenja (tačka 6) ili progona (tačka 1). U vezi s ostalim zatočenicima u SJB, Pretresno veće konstatuje da su elementi krivičnog dela okrutnog postupanja (tačka 9), a u vezi s Vladom Vukovićem, i krivičnog dela mučenja (tačka 8), dokazani.

¹¹⁵³ *Vidi Odeljak III E 1 gore.*

¹¹⁵⁴ *Vidi par. 275 gore.*

(d) Objekti za zatočenje u Benkovcu¹¹⁵⁵

420. Pretresno veće konstatuje da su dvojica Hrvata, Ivan Atelj i Šime Čačić, bili 19 dana zatočeni u SJB u Benkovcu. Ne postoji dovoljno dokaza za zaključak da su ove osobe bile civili. Međutim, na osnovu dokaza je utvrđeno da one nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.

421. Za vreme ispitivanja u SJB u Benkovcu, policajci su pretili Ivanu Atelju i Šimetu Čačiću i surovo ih tukli. Pretresno veće konstatuje da su tim premlaćivanjem zatočenicima nanesene teške fizičke i duševne patnje. Pretresno veće takođe konstatuje da je to zlostavljanje vršeno hotimično, u cilju dobijanja informacija.

422. Pretresno veće konstatuje da elementi krivičnih dela zatvaranja (tačka 5), mučenja (tačka 6), nehumanih dela (tačka 7) i progona (tačka 1) nisu dokazani. Međutim, elementi krivičnih dela mučenja (tačka 8) i okrutnog postupanja (tačka 9) jesu dokazani.

423. Pretresno veće konstatuje da je JNA, posle napada na Škabrnju, u dečjem vrtiću u Benkovcu zatočila najmanje 40 nesrpskih civila i pripadnika hrvatskih oružanih snaga i formacija, među kojima su bili Luka Brkić, Tomislav Šegarić, Tomislav Gurlica i Marin Jurić. Iako smatra da su ove osobe bile zatočene mimo propisanog zakonskog postupka, Pretresno veće konstatuje da je ovo zatočenje primerenije opisati kao deo krivičnog dela deportacije, koje je nad njima kasnije izvršeno. Pretresno veće, stoga, konstatuje da elementi krivičnog dela zatvaranja (tačka 5) nisu dokazani.

424. Nema dovoljno dokaza o tome da li su zatočeni u dečjem vrtiću u Benkovcu bili zlostavljani. Stoga Pretresno veće konstatuje da elementi krivičnih dela nehumanih dela (tačka 7), mučenja (tačke 6 i 8) i okrutnog postupanja (tačka 9) nisu dokazani. Iz dokaza se vidi da su Tomislava Šegarića, Tomislava Gurlicu i Marina Jurića iz dečjeg vrtića u trgovinu u Biljanima odvele iste osobe koje su ih zatočile u dečjem vrtiću. U Biljanima su im pretili i vređali ih, a potom su ih vratili u dečji vrtić.¹¹⁵⁶ Pretresno veće konstatuje, imajući posebno u vidu starost ove tri žrtve, da su one u Biljanima bile izložene nehumanim delima i okrutnom postupanju. Stoga su elementi ovih krivičnih dela (tačke 7 i 9) dokazani. Međutim, elementi mučenja (tačke 6 i 8) nisu dokazani.

425. U vezi sa zlostavljanjem Tomislava Šegarića, Tomislava Gurlice i Marina Jurića, Pretresno veće konstatuje da nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da su ta dela izvršena s namerom diskriminacije zbog toga što su oni bili hrvatske nacionalnosti. Pretresno veće, stoga, konstatuje da elementi krivičnog dela progona (tačka 1) nisu dokazani.

¹¹⁵⁵ *Vidi Odeljak III E 2 gore.*

¹¹⁵⁶ *Vidi par. 278 gore.*

6. Tačke 1, 10 i 11 – progoni, deportacija i prisilno premeštanje¹¹⁵⁷

426. Počev od 1990. i tokom proleća 1991. godine, hrvatsko i drugo nesrpsko stanovništvo na području Knina izlagano je sve težim oblicima diskriminacije.¹¹⁵⁸ Od juna 1991, policija SAO Krajine, kao i Milicija Krajine, JNA i TO, izvodili su vojne operacije protiv pretežno hrvatskih sela, među kojima su bila sela Lovinac, Ljubovo, Glina i Struga.¹¹⁵⁹ To je još više pojačalo napetost. Posle ultimatumata koji je Milan Martić postavio stanovnicima Kijeve, većina hrvatskog stanovništva je evakuisana, a potom su 9. korpus JNA, Milicija Krajine i lokalna TO napale selo.¹¹⁶⁰ Napad je imao za posledicu uništavanje kuća, nanošenje štete crkvi i pljačku. U avgustu 1991, hrvatski civili su raseljeni sa područja Knina i Gline na područja pod hrvatskom kontrolom.¹¹⁶¹ Posle napada na Kijevo, napadnuta su mesta Vrlika i Drniš. Posle tih napada vršeno je razaranje i pljačkanje.¹¹⁶² Ima daljih dokaza i o tome da su 1991. godine srpske snage na raznim lokacijama u SAO Krajini ubijale Hrvate.¹¹⁶³

427. Od avgusta 1991. pa do početka 1992, snage TO i policije SAO Krajine, kao i snage JNA, napadale su sela i područja s većinskim hrvatskim stanovništvom, među kojima su bila sela Hrvatska Kostajnica, Cerovljani, Hrvatska Dubica, Baćin, Saborsko, Poljanak, Lipovača, Škabrnja i Nadin. Raseljavanje nesrpskog stanovništva koje je usledilo posle tih napada nije bilo samo posledica vojne akcije, nego njen prevashodni cilj. Ovaj zaključak potkrepljuju dokazi o načelno sličnom obrascu po kome su izvođeni napadi. Prvo bi se izvršilo granatiranje dotičnog područja ili sela, a potom bi ušle pešadijske jedinice. Nakon što bi utihnule borbe, snage koje su izvodile napad bi činile ubistva i dela nasilja nad civilnim nesrpskim stanovništvom koje nije uspelo da pobegne za vreme napada. Kuće, crkve i imovina su uništavani kako bi se sprečio njegov povratak, a pljačkalo se u velikim razmerama. U nekim slučajevima, policija i TO SAO Krajine su organizovali prevoz nesrpskog stanovništva kako bi ga uklonili sa teritorije SAO Krajine i premestili na lokacije pod hrvatskom kontrolom. Pored toga, nesrpske stanovnike su hapsili i odvodili u objekte za zatočenje, među kojima su bili oni u centru Knina a na kraju su ih razmenjivali i prevozili na područja pod hrvatskom kontrolom.¹¹⁶⁴

¹¹⁵⁷ *Vidi Odeljak III F gore.*

¹¹⁵⁸ *Vidi par. 296 gore.*

¹¹⁵⁹ *Vidi par. 163-165 gore.*

¹¹⁶⁰ *Vidi par. 166-168 gore.*

¹¹⁶¹ *Vidi par. 296 gore.*

¹¹⁶² *Vidi par. 170-171 gore.*

¹¹⁶³ *Vidi par. 324 gore.*

¹¹⁶⁴ U vezi sa Hrvatskom Kostajnicom, *vidi* Odeljak III D 2 (a), Hrvatskom Dubicom, *vidi* Odeljak III D 2 (b), Cerovljanima, *vidi* Odeljak III D 2 (c), Baćinom, *vidi* Odeljak III D 2 (d) *vidi i* Odeljak III D 2 (e). U vezi s Lipovačom, *vidi* Odeljak III D 3 (b). Poljanak i Vukovići, *vidi* Odeljak III D 3 (c). Saborsko, *vidi* Odeljak III D 3 (d). Škabrnja, *vidi* Odeljak III D 4.

428. Pretresno veće smatra da je na osnovu dokaza van razumne sumnje utvrđeno da je sistematsko vršenje dela nasilja i zastrašivanja nad nesrpskim stanovništvom u selima od strane, pored ostalih, JNA, TO i Milicije Krajine, stvorilo atmosferu prisile u kojoj nesrpsko stanovništvo nije imalo stvarnog izbora u pogledu raseljavanja. Na osnovu tih dokaza, Pretresno veće konstatuje da je namera iza činjenja tih dela bila da se nesrpsko stanovništvo otera sa teritorije SAO Krajine. S tim u vezi, Pretresno veće podseća da su dotične snage takođe preduzimale neposredne radnje da bi odatle uklonile one koji još uvek nisu pobjegli na područja pod hrvatskom kontrolom. Pretresno veće takođe podseća da su, uprkos ovoj nameri da se nesrpsko stanovništvo ukloni sa teritorije SAO Krajine, nesrpski stanovnici u nekim slučajevima privremeno napuštali svoje domove zbog dela nasilja i zastrašivanja, ali da su se potom vraćali u njih.

429. Na osnovu gorenavedenog, Pretresno veće konstatuje da je do kraja 1991. godine veliki broj stanovnika nesrpske nacionalnosti prisilno uklonjen sa teritorije SAO Krajine na područja pod kontrolom Hrvatske. Stoga su elementi krivičnog dela deportacije (tačka 10) dokazani. Pored toga, Pretresno veće konstatuje da su u nekim slučajevima stanovnici nesrpske nacionalnosti, zbog atmosfere prisile koja je vladala u tom periodu, bežali iz svojih domova, ali nisu odlazili na područja pod hrvatskom kontrolom.¹¹⁶⁵ U takvim slučajevima, elementi krivičnog dela drugih nehumanih dela (prisilnog premeštanja) (tačka 11) jesu dokazani.

430. U vezi s periodom od 1992. do 1995. godine, Pretresnom veću je predložena znatna količina dokaza o masovnim i široko rasprostranjenim delima nasilja i zastrašivanja počinjenim nad nesrpskim stanovništvom, koja su činjena na celoj teritoriji RSK.¹¹⁶⁶ Pretresno veće posebno ima u vidu da su tokom ovog perioda nastavljeni incidenti ubijanja, premlaćivanja, pljačke i krađe, uznemiravanja, kao i velikog razaranja kuća i katoličkih crkava, koji su bili usmereni protiv nesrpskog stanovništva.¹¹⁶⁷ Ova dela su stvorila atmosferu prisile koja je imala za posledicu proterivanje nesrpskog stanovništva sa teritorije RSK. Zbog toga je skoro celokupno nesrpsko stanovništvo otišlo iz RSK. Štaviše, u nekim slučajevima vlasti RSK su obezbeđivale prevoz i pratnju u cilju uklanjanja nesrpskog stanovništva na teritoriju pod hrvatskom kontrolom. Pored toga, Pretresno veće podseća da su u julu 1992. godine vlasti RSK sarađivale s vlastima u Bosanskom Novom, u BiH, na raseljavanju nesrpskog stanovništva iz te opštine u Hrvatsku, Sloveniju, Austriju i Nemačku.¹¹⁶⁸

¹¹⁶⁵ *Vidi par. 202, 211, 222 gore.*

¹¹⁶⁶ *Vidi par. 327-328 gore.*

¹¹⁶⁷ *Ibid.*

¹¹⁶⁸ *Vidi par. 300 gore.*

431. Na osnovu značajnih dokaza pomenutih gore u tekstu, Pretresno veće konstatuje da je, zbog atmosfere prisile u RSK od 1992. pa do kraja 1995. godine, skoro celokupno nesrpsko stanovništvo bilo prisilno uklonjeno na teritoriju pod kontrolom Hrvatske. Stoga su elementi krivičnog dela deportacije (tačka 10) dokazani.

432. U svetlu gorenavedenih dokaza, na osnovu kojih je utvrđeno da su dela ubijanja, zlostavljanja, deportacije, prisilnog premeštanja, uništavanja i druga dela zastrašivanja vršena s namerom diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti, Pretresno veće konstatuje da su svi elementi krivičnog dela progona (tačka 1) za period od avgusta 1991. pa do kraja 1995. godine dokazani.

7. Tačke 1 i od 15 do 19 – granatiranje Zagreba 2. i 3. maja 1995.¹¹⁶⁹

433. Pretresno veće će razmotriti tačke od 15 do 19 u sledećem Odeljku.¹¹⁷⁰

B. Zaključci o individualnoj krivičnoj odgovornosti Milana Martića

434. Milan Martić se, u vezi sa svakom od tačaka Optužnice, tereti individualnom krivičnom odgovornošću po članu 7(1) u celini. Član 7(1) Statuta predviđa sledeće:

Osoba koja je planirala, podsticala, naredila, počinila ili na drugi način pomogla i podržala planiranje, pripremu ili izvršenje nekog od krivičnih dela navedenih u članovima od 2 do 5 ovog Statuta snosi individualnu odgovornost za to krivično delo.

U vezi sa tačkama od 3 do 14, kao i tačkom 1 u onoj meri u kojoj se ona odnosi na te tačke, Pretresno veće konstatuje da individualna krivična odgovornost koju snosi Milan Martić jeste odgovornost za UZP, shodno članu 7(1) Statuta. U vezi sa tačkama od 15 do 19, kao i tačkom 1 u onoj meri u kojoj se ona odnosi na te tačke, Pretresno veće konstatuje da individualna krivična odgovornost koju snosi Milan Martić jeste odgovornost za naređivanje, shodno članu 7(1) Statuta. Drugi vidovi odgovornosti shodno članu 7(1) i 7(3) Statuta neće biti razmatrani.

1. UZP shodno članu 7(1) Statuta

435. UZP je definisan kao oblik odgovornosti u okviru značenja “počinjenja” shodno članu 7(1) Statuta.¹¹⁷¹ Žalbeno veće je konstatovalo da “[K]o god doprinosi počinjenju zločina od strane grupe osoba ili nekih članova te grupe, u izvršenju zajedničke kriminalne nakane, može se smatrati

¹¹⁶⁹ Vidi Odeljak III G gore.

¹¹⁷⁰ Vidi Odeljak IV B 4 gore.

¹¹⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 190. Vidi i *Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-AR72, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost - udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003, par. 20, 31; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 62 i primeri iz sudske prakse koji se u njoj navode.

krivično odgovornim, uz izvjesne uslove [...]”.¹¹⁷² U međunarodnom običajnom pravu su identifikovane tri kategorije UZP.¹¹⁷³ Tužilaštvo tereti Milana Martića u skladu sa “prvom” i “trećom” kategorijom UZP.¹¹⁷⁴ Kao što je navelo Žalbena veće, bez obzira na kategorije UZP, osuđujuća presuda zahteva zaključak da je optuženi učestvovao u UZP. Za donošenje takvog zaključka postoje tri uslova: da se radilo o više osoba, da je postojao zajednički cilj (ili plan) koji predstavlja ili podrazumeva činjenje nekog od krivičnih dela sankcionisanih Statutom, i da je optuženi učestvovao u tom zajedničkom cilju.¹¹⁷⁵

436. UZP postoji u slučajevima kada više osoba učestvuje u ostvarenju nekog zajedničkog kažnjivog cilja. Međutim, one ne moraju da budu organizovane u neku vojnu, političku ili administrativnu strukturu.¹¹⁷⁶

437. Prvi oblik UZP zahteva postojanje zajedničkog cilja koji predstavlja ili podrazumeva činjenje jednog ili više krivičnih dela koja su sankcionisani Statutom.¹¹⁷⁷ Zajednički cilj ne mora da bude unapred dogovoren ili definisan i može da nastane bez priprema.¹¹⁷⁸

438. Ne traži se da glavni počinioci krivičnih dela koja čine deo zajedničkog cilja budu učesnici UZP.¹¹⁷⁹ Optuženi ili neki drugi učesnik UZP mogu iskoristiti glavne počinioce za izvršenje *actus reus* zločina. Međutim, “suštinski uslov za pripisivanje odgovornosti bilo kojem optuženom kao učesniku UZP-a za zločin koji je počinila neka druga osoba [je] taj da predmetni zločin *mora biti dio zajedničkog zločinačkog cilja*.”¹¹⁸⁰ Ovakav zaključak se može izvući, pored ostalog, iz činjenice da je “optuženi ili neki drugi učesnik UZP-a usko sarađivao sa glavnim izvršiocom kako bi pospešio ostvarenje zajedničkog zločinačkog cilja.”¹¹⁸¹

¹¹⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 190.

¹¹⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

¹¹⁷⁴ Optužnica, par. 5. Žalbena veće je prvi oblik UZP opisalo kako sledi: “svi saoptuženi, djelujući u skladu sa zajedničkim planom, posjeduju istu zločinačku namjeru; na primjer, formulisanje plana među saizvršiocima da se ubije, kada, sprovodeći u život taj zajednički plan (čak i ako svaki od saizvršilaca izvršava različitu ulogu u okviru plana), oni svi ipak imaju namjeru da ubiju. Objektivni i subjektivni preduslovi za pripisivanje krivične odgovornosti učesniku koji nije, ili se ne može dokazati da je, izvršio ubistvo su sljedeći: (i) optuženi mora dobrovoljno učestvovati u jednom aspektu zajedničkog plana (na primjer, izvršiti nefatalni nasilni čin nad žrtvom, ili pružiti presudnu pomoć saizvršiocima ili pomagati njihove aktivnosti); i (ii) optuženi, čak i ako osobno ne izvrši ubistvo, mora ipak namjeravati taj rezultat.” Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196; treći oblik je okarakterisan kako sledi: “zajednički plan da se slijedi jedan način ponašanja gdje jedan od izvršitelja počini djelo koje je, iako van zajedničkog plana, ipak prirodna i predvidiva posljedica izvršenja te zajedničke nakane. Primjer za to bio bi zajednička namjera koju dijeli cijela grupa da se pripadnici neke etničke grupe prisilno uklone iz njihovog grada, sela ili regije (da se izvrši “etničko čišćenje”) sa posljedicom da se, u toku izvršenja toga, jedna ili više žrtava ustrijeli i ubije.” Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204.

¹¹⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364.

¹¹⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 227.

¹¹⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418. Žalbena veće je navelo da bi Pretresno veće trebalo da konstatuje da kažnjivi cilj nije “samo isti, nego da je zajednički cilj svih osoba koje deluju zajedno u okviru udruženog zločinačkog poduhvata”, Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

¹¹⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418.

¹¹⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410.

¹¹⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418.

¹¹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410. *Vidi i* par. 413, 418, gde se navodi da je uslov da zločin bude deo zajedničkog cilja pitanje dokaza.

439. Za prvi oblik UZP, takođe postoji uslov da optuženi mora da poseduje i nameru da zločin bude počinjen i nameru da učestvuje u zajedničkom planu čiji je cilj počinjenje tog zločina.¹¹⁸² Za treći oblik UZP, optuženi se smatra odgovornim za neko krivično delo koje izlazi iz okvira zajedničkog cilja ako je, u zavisnosti od okolnosti dotičnog predmeta, (i) bilo *predvidivo* da bi neko od članova te grupe mogao izvršiti takvo krivično delo i ako je (ii) optuženi *svojevoljno prihvatio tu mogućnost (dolus eventualis)*. Mora se dokazati da je upravo optuženi mogao predvideti počinjenje tog krivičnog dela.¹¹⁸³

440. Uslov učešća za oba oblika UZP ispunjen je onda kada je optuženi pomogao ili doprineo ostvarenju zajedničkog cilja. Optuženi ne mora da izvrši nijedan deo *actus reus* počinjenog krivičnog dela.¹¹⁸⁴ Ne traži se ni to da za krivična dela za koja je proglašen odgovornim učešće optuženog bude neophodno ili znatno.¹¹⁸⁵ Ipak, optuženi mora da pruži barem značajan doprinos krivičnim delima za koja je proglašen odgovornim.¹¹⁸⁶

2. Naređivanje shodno članu 7(1) Statuta

441. Naređivanje zahteva da osoba na nekom nadređenom položaju naloži nekoj drugoj osobi da počinji krivično delo.¹¹⁸⁷ Uslov je da glavni počinioci zaista i počine dotično krivično delo.¹¹⁸⁸ Dovoljno je da osoba koja naređuje zločin poseduje ovlašćenja, bilo *de jure* ili *de facto*.¹¹⁸⁹ Ta ovlašćenja mogu se jasno dokazati ili se zaključak o njihovom postojanju može razumno izvesti iz dokaza.¹¹⁹⁰ *Mens rea* je ili neposredna namera počinioca u vezi s njegovim sopstvenim naređivanjem ili posredna namera, to jest, osoba koja izdaje neko naređenje, svesna znatne verovatnoće da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjen zločin, ima traženu *mens rea* za ovaj vid odgovornosti po članu 7(1) Statuta.¹¹⁹¹

¹¹⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365. Žalbena veće je takođe primetilo da “Veće može da konstatuje da je optuženi posedovao traženu nameru jedino ako je to jedini razuman zaključak do kog se može doći na osnovu dokaza”, *id.* par. 429.

¹¹⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365. Žalbena veće je obrazložilo da ne postoji uslov da zločin koji je predvidiv počinji neki učesnik UZP, ali da on može da bude počinjen od strane jedne ili više osoba koje neki učesnik UZP koristi u cilju izvršenja *actus reus* zločina koji čine deo zajedničkog cilja, *id.* par. 411.

¹¹⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64.

¹¹⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 98.

¹¹⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

¹¹⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 28; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 182.

¹¹⁸⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 267 (sa daljim referencama).

¹¹⁸⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 270. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 28, gde se navodi da se ne traži postojanje formalnog odnosa nadređeni-podređeni.

¹¹⁹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 270; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 515.

¹¹⁹¹ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29-30; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 42.

3. Zaključci u vezi s tačkama od 1 do 14(a) Zajednički cilj

442. Tužilaštvo tvrdi da je zajednički cilj UZP bio "prisilno uklanjanje većeg dela hrvatskog, muslimanskog i drugog nesrpskog stanovništva približno s jedne trećine teritorije Republike Hrvatske (u daljem tekstu: Hrvatska), te velikih delova Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Bosna i Hercegovina), s ciljem da ta teritorija postane deo nove države pod srpskom dominacijom."¹¹⁹² Iz dokaza se vidi da je od početka 1991. godine postojao politički cilj ujedinjenja srpskih područja u Hrvatskoj i u BiH sa Srbijom, kako bi se stvorila jedinstvena teritorija.¹¹⁹³ Pored toga, dokazi pokazuju da su vlada i organi vlasti SAO Krajine, a potom i RSK, u potpunosti prihvatili ovaj cilj i zalagali se za njega, nastojeći da ga ostvare u saradnji sa srpskim rukovodstvom u Srbiji i u RS u BiH.¹¹⁹⁴ Pretresno veće smatra da takav cilj, to jest ujedinjenje sa drugim područjima sličnog nacionalnog sastava stanovništva, sam po sebi ne predstavlja zajednički cilj u smislu pravnih normi vezanih za UZP, shodno članu 7(1) Statuta. Međutim, u slučajevima u kojima stvaranje takvih teritorija namerava da se postigne činjenjem krivičnih dela sankcionisanih Statutom, to može da bude dovoljno da bi predstavljalo zajednički kažnjivi cilj.

443. Pretresno veće podseća da je tokom proleća i početkom leta 1991. godine izbio nekoliko oružanih sukoba između oružanih snaga i formacija SAO Krajine i Hrvatske.¹¹⁹⁵ Ti sukobi su u početku bili posledica napetosti između hrvatske policije i policije SAO Krajine i atmosfere straha i nepoverenja između srpskog i hrvatskog stanovništva. Dokazi pokazuju da su, počev od oružanog napada na pretežno hrvatsko selo Kijevo u avgustu 1991, snage MUP i TO SAO Krajine bile u sadejstvu sa JNA. Od tog trenutka, JNA je čvrsto stala na stranu vlasti SAO Krajine u borbi za preuzimanje kontrole nad teritorijom u cilju ujedinjenja pretežno srpskih područja.¹¹⁹⁶ Pretresno veće podseća na ultimatum koji je 26. avgusta 1991. postavio Milan Martić u vezi s predstojećim napadom na Kijevo, kada je rekao: "Vi i vaše vrhovništvo doveli ste odnose između srpskog i hrvatskog stanovništva do nemogućnosti daljeg zajedničkog življenja na našim – srpskim teritorijama Srpske autonomne oblasti Krajina".¹¹⁹⁷ Najkasnije od tog trenutka, pa do početka 1992, snage TO i policije SAO Krajine i JNA, delujući u sadejstvu, napale su još nekoliko pretežno hrvatskih sela.¹¹⁹⁸ Pretresno veće podseća da su se ti napadi generalno odvijali prema sličnom

¹¹⁹² Optužnica, par. 4.

¹¹⁹³ *Vidi* Odeljak III I *gore*.

¹¹⁹⁴ *Ibid*.

¹¹⁹⁵ *Vidi* Odeljak III D 1 *gore*.

¹¹⁹⁶ *Vidi* par. 166-168, 170-171; Odeljak III I *gore*.

¹¹⁹⁷ *Vidi* par. 166 *gore*.

¹¹⁹⁸ *Vidi* Odeljak III D 2-5 (*vidi i* par. 170-171); Odeljak IV A 6 *gore*.

obrascu, koji je podrazumevao ubijanje i uklanjanje hrvatskog stanovništva.¹¹⁹⁹ Pored toga, posle tih napada bi usledilo rasprostranjeno vršenje krivičnih dela nasilja i zastrašivanja, kao i krivičnih dela protiv privatne i javne imovine hrvatskog stanovništva, uključujući zatočenje u objektima kojima su upravljale snage MUP SAO Krajine i JNA.¹²⁰⁰ Pretnja koju je Milan Martić jasno izrazio u svom ultimatumu tako je u ovom periodu sprovedena u delo širom teritorije SAO Krajine putem činjenja rasprostranjenih i teških zločina, čime je stvorena atmosfera straha u kojoj je dalje prisustvo Hrvata i drugih nesrba na tim područjima postalo nemoguće. S tim u vezi, Pretresno veće je konstatovalo da raseljavanje nesrpskog stanovništva nije bilo samo propratna pojava, nego prevashodni cilj tih napada.¹²⁰¹

444. Rasprostranjena dela nasilja nad nesrpskim stanovništvom i njegovog zastrašivanja intenzivirana su i, u periodu od 1992. do 1995. godine, činjena su na celokupnoj teritoriji RSK.¹²⁰² Ta dela su činili pripadnici TO i policije RSK i pripadnici JNA, kao i pojedinci iz redova lokalnog srpskog stanovništva, čime je stvorena takva atmosfera prisile da Hrvatima i drugim nesrpskim stanovnicima RSK nije preostalo ništa drugo osim da pobegnu.¹²⁰³

445. Najkasnije od avgusta 1991, politički cilj ujedinjenja srpskih područja u Hrvatskoj i BiH sa Srbijom u svrhu stvaranja jedinstvene teritorije sproveden je putem rasprostranjenih i sistematskih oružanih napada na pretežno hrvatska i druga nesrpska područja, kao i putem činjenja dela nasilja i zastrašivanja. Po mišljenju Pretresnog veća, ova kampanja nasilja i zastrašivanja, usmerena protiv hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva, bila je posledica stava koji je zauzelo rukovodstvo SAO Krajine, a potom i RSK, da suživot sa Hrvatima i drugim nesrpskim stanovništvom na, kako je to Milan Martić rekao, "našim srpskim teritorijama SAO Krajine", nije moguć.¹²⁰⁴ Stoga je sprovođenje političkog cilja stvaranja jedinstvene srpske teritorije u tim okolnostima nužno iziskivalo prisilno uklanjanje nesrpskog stanovništva sa teritorije SAO Krajine i RSK. Pretresno veće, stoga, zaključuje van razumne sumnje da je zajednički cilj UZP bio uspostavljanje etničke srpske teritorije putem raseljavanja hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva, kao što je navedeno u tačkama 10 i 11 Optužnice.

¹¹⁹⁹ *Vidi* Odeljak IV A 6 *gore*.

¹²⁰⁰ *Ibid*.

¹²⁰¹ *Ibid*.

¹²⁰² *Vidi* Odeljak III H 2-3; Odeljak IV A 6 *gore*.

¹²⁰³ *Vidi* Odeljak IV A 6 *gore*.

¹²⁰⁴ *Vidi* par. 166 *gore*.

(b) Više osoba

446. Pretresnom veću je predočena znatna količina dokaza o tome da su cilj ujedinjavanja srpskih teritorija prihvatila rukovodstva u Srbiji, u RS u BiH, kao i u SAO Krajini i RSK.¹²⁰⁵ Vlada SAO Krajine, a kasnije i RSK, u kojoj su bili Milan Babić i Milan Martić, tražila je i dobila značajnu finansijsku, logističku i vojnu podršku od Srbije, pored ostalih, od MUP i SDB Srbije, kao i od RS u BiH.¹²⁰⁶ Milan Martić je takođe priznao da on sam “lično nikad nije prekinuo tu saradnju” i da je imao “dobru saradnju sa rukovodstvom Srbije, prvenstveno sa [MUP].”¹²⁰⁷ U stvari, dokazi pokazuju da je policija SAO Krajine uglavnom dobijala finansijska sredstva i opremu iz MUP i SDB Srbije.¹²⁰⁸ Ova podrška je trajala od 1991. do 1995. a obuhvatala je čak i promene u pogledu jedinica i kadrova unutar oružanih snaga SAO Krajine i RSK.¹²⁰⁹ Ima dokaza da je saradnja između oružanih snaga SAO Krajine, kasnije RSK, i JNA bila obimna i da je obuhvatala takve velike vojne operacije kao što su one koje su izvedene u Kijevu, Hrvatskoj Kostajnici, Saborskom i u Škabrnji, kao i Operaciju “Koridor 92”.¹²¹⁰ S tim u vezi, Pretresno veće podseća na dokaze da su SVK i VJ u stvarnosti bile jedna te ista organizacija, samo što se nalazila na dve zasebne lokacije.¹²¹¹ Pored toga, dokazi o hapšenju Milana Martića 1991. godine predstavljaju jasan primer združene saradnje između političkih rukovodilaca u SAO Krajini, u RS u BiH i u Srbiji.¹²¹² Pretresnom veću su predočeni dokazi da je takva saradnja nastavljena do 1995. godine.¹²¹³ Pretresno veće, stoga, konstatuje da su u sprovođenju gorepomenutog zajedničkog kašnživog cilja učestvovali, pored ostalih, Blagoje Adžić, Milan Babić, Radmilo Bogdanović, Veljko Kadijević, Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Vojislav Šešelj, Franko Simatović zvani Frenki, Jovica Stanišić i kapetan Dragan Vasiljković.

(c) Učešće Milana Martića u UZP

447. Kao što je navedeno gore u tekstu, tužilaštvo tvrdi da je Milan Martić učestvovao u UZP na nekoliko načina.¹²¹⁴

448. Kontakti Milana Martića sa drugim učesnicima UZP počeli su već tokom jeseni 1990. godine, a postali su intenzivniji tokom 1991. godine i nadalje.¹²¹⁵ Dokazi pokazuju da su ti kontakti

¹²⁰⁵ Vidi Odeljak III I gore.

¹²⁰⁶ Vidi Odeljak III B 2; Odeljak III C 2 gore.

¹²⁰⁷ Vidi Odeljak III C 2 gore, gde se upućuje na DP 951, str. 1.

¹²⁰⁸ Vidi Odeljak III B 2 gore.

¹²⁰⁹ Vidi Odeljak III B 2; Odeljak III C 2 gore. Vidi i par. 142.

¹²¹⁰ Vidi Odeljak III C 1; Odeljak III D 1-5 gore. U vezi s Kijevom, Pretresno veće posebno ima u vidu DP 45, str. 48, vidi fn 397 gore.

¹²¹¹ Vidi fn 371 gore.

¹²¹² Vidi Odeljak III B 2 gore.

¹²¹³ Vidi Odeljak III C 2 gore.

¹²¹⁴ Optužnica, par. 7. Vidi par. 6 gore.

bili bliski i neposredni i da je, zahvaljujući njima, SAO Krajini i RSK pružena značajna finansijska, logistička i vojna podrška.¹²¹⁶ Iz dokaza se jasno vidi da je Milan Martić aktivno sarađivao s drugim učesnicima u UZP na ostvarenju cilja stvaranja jedinstvene srpske države, što je on u periodu od 1991. do 1995. godine u nekoliko navrata javno i izjavio.¹²¹⁷

449. Milan Martić je smatran jednom od najvažnijih i najuticajnijih političkih ličnosti u vladi SAO Krajine i RSK.¹²¹⁸ Tokom svog mandata ministra unutrašnjih poslova SAO Krajine i RSK, Milan Martić je uživao apsolutnu vlast nad MUP, uključujući nadležnost da interveniše na individualnom nivou putem postavljanja i smenjivanja načelnika SJB, kao i nadležnost da raspušta jedinice u okviru MUP.¹²¹⁹

450. Iz dokaza se vidi da je raseljavanje nesrpskog stanovništva u Kninu i okolini počelo već 1991. godine. Ultimatum koji je Milan Martić krajem avgusta 1991. godine postavio hrvatskoj SJB i stanovnicima Kijeva ukazuje na način razmišljanja Milana Martića u pogledu hrvatskog stanovništva SAO Krajine.¹²²⁰ Pored toga, Milan Martić je doprineo tom raseljavanju tako što je raspirivao atmosferu nesigurnosti i straha svojim govorima na radiju u kojima je izjavljivao da ne može da garantuje bezbednost nesrpskom stanovništvu.¹²²¹

451. Nema sumnje da je Milan Martić bio svestan toga da se nesrpsko stanovništvo atmosferom prisile proteruje iz SAO Krajine i RSK. Već i zbog samog razmera rasprostranjenih zločina nad nesrpskim stanovništvom, koji su vršeni svuda u SAO Krajini i RSK, postojanje tih zločina moralo je da postane opštepoznato.¹²²² Pretresno veće podseća da se o zločinima počinjenim na teritoriji RSK diskutovalo na sednicama vlade RSK.¹²²³ Pored toga, UNCIVPOL je Milana Martića i MUP obavestavao o brojnim zločinima koji su vršeni nad nesrpskim stanovništvom.¹²²⁴ Pretresno veće ovde podseća da je Milan Martić lično izdao detaljna uputstva u vezi sa saradnjom koju je MUP trebalo da pruži UNPROFOR i UNCIVPOL, kao i u vezi s obavezama izveštavanja unutar MUP. Iz dokaza se vidi da se u skladu s tim uputstvima postupalo.¹²²⁵ Pored toga, Pretresno veće podseća da

¹²¹⁵ *Vidi* Odeljak III B 2 *gore*.

¹²¹⁶ *Vidi* Odeljak III B 2; Odeljak III C 2 *gore*.

¹²¹⁷ *Vidi* Odeljak III B; Odeljak III C *gore*.

¹²¹⁸ *Vidi* Odeljak III J *gore*.

¹²¹⁹ *Ibid*.

¹²²⁰ *Vidi* par. 166 *gore*.

¹²²¹ *Vidi* Odeljak III F *gore*.

¹²²² Pretresno veće podseća na to da je Slobodan Jarčević, ministar inostranih poslova RSK, posvedočio da vlada RSK "nije preduzimala ništa protiv pripadnika nijedne druge nacije" i da je vlada RSK teško mogla da zaštiti Hrvate koji su ostali u RSK jer su mnogi od zločina počinjeni u znak osвете zbog gubitka članova porodice, *vidi* fn 1053 *gore*. S obzirom na rasprostranjenost zločina počinjenih nad nesrpskim stanovništvom, Pretresno veće konstatuje da ovo svedočenje nije pouzdano. S tim u vezi, Pretresno veće takođe podseća na dokaze o tome da je Milan Martić znao za razne objekte za zatočenje koji su postojali u SAO Krajini i RSK, *vidi* par. 294; DP 518; DP 919 *gore*.

¹²²³ *Vidi* Odeljak III J *gore*.

¹²²⁴ *Ibid*.

¹²²⁵ *Ibid*.

je Milan Martić raspustio i jedinicu Predraga Baklajića i policijsku jedinicu Veljka Rađunovića zbog kažnjivih aktivnosti. Međutim, uprkos znatnom broju dokaza o zločinima koje je MUP činio širom teritorije SAO Krajine i RSK, Pretresnom veću su predočeni dokazi o samo nekoliko primera kada je Milan Martić intervenisao kaznivši pripadnike MUP koji su se ponašali na kažnjiv način.¹²²⁶ Pretresno veće ne može izvući nikakav drugi zaključak osim toga da Milan Martić namerno nije intervenisao protiv počilaca koji su vršili zločine nad nesrpskim stanovništvom.

452. Na osnovu dokaza je utvrđeno da je Milan Martić aktivno učestvovao u prisilnom uklanjanju nesrpskog stanovništva, kako svojim ličnim postupcima, tako i putem postupaka pripadnika MUP. Ima dokaza o neposrednim delima deportacije koja su počinile snage MUP, usled kojih je sa teritorije SAO Krajine i RSK uklonjeno nesrpsko stanovništvo.¹²²⁷ S tim u vezi, Pretresno veće posebno podseća na sabirni centar u Vrpolju, udaljenom samo nekoliko kilometara severno od Knina, u kome su obezbeđenje vršili pripadnici SJB Knin i u koji su usmeravali nesrpsko stanovništvo koje je želeo da napusti teritoriju RSK. Pripadnici SJB Knin su organizovali prevoz nesrpskog stanovništva autobusima na područja pod hrvatskom kontrolom. Na sastanku sa Cedricom Thornberryjem održanom 14. juna 1993, Milan Martić je zahtevao da Hrvati koji žele da odu iz RSK potpišu izjave da niko nije vršio pritisak na njih da odu.¹²²⁸ Milan Martić je bio svestan atmosfere progona i prisile koja je dugo vremena vladala na teritoriji SAO Krajine i RSK i znao je da su oni nesrbi koji su izrazili želju da odu sa te teritorije to učinili bez prave mogućnosti izbora u pogledu raseljenja. Štaviše, ima dokaza da se Milan Martić u više navrata javno usprotivio povratku izbeglica.¹²²⁹

453. Pretresno veće, stoga, konstatuje da je Milan Martić nameravao prisilno da premesti nesrpsko stanovništvo sa teritorije SAO Krajine, i kasnije RSK, kao i da je aktivno učestvovao u sprovođenju zajedničkog cilja UZP.

454. Pretresno veće konstatuje da su zločini za koje je utvrđeno da su počinjeni nad nesrpskim stanovništvom, a za koje se optuženi tereti u tačkama od 3 do 9, zatim od 12 do 14, kao i tački 1, u onoj meri u kojoj se ona odnosi na pomenute tačke, bili van zajedničkog cilja UZP. Međutim, Pretresno veće podseća da je Milan Martić bio svestan toga da je, usled atmosfere prisile koja je vladala u SAO Krajini i RSK, nesrpsko stanovništvo bilo podvrgavano rasprostranjenim i sistematskim zločinima, uključujući ubistva, protivpravno zatvaranje, premlaćivanje u zatvoru i krivična dela protiv imovine. Pretresno veće smatra da je ta atmosfera stvorena i održavana

¹²²⁶ *Ibid.*

¹²²⁷ *Vidi* Odeljak III D 2-5; Odeljak III F *gore*.

¹²²⁸ *Vidi* par. 299 *gore*.

¹²²⁹ *Vidi* par. 341 *gore*.

postupcima Milana Martića i drugih učesnika UZP. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su Milanu Martiću bili predvidivi zločini koji su, kako je utvrđeno, bili izvan okvira zajedničkog cilja. Pored toga, malo šta u dokazima upućuje na to da je Milan Martić delovao u pravcu preduzimanja mera da spreči ili kazni takve zločine. Štaviše, uprkos ogromnoj količini dokaza o razmerama i težini zločina koji su činjeni nad nesrpskim stanovništvom, Milan Martić je ustrajao u sprovođenju zajedničkog cilja UZP. Stoga, Pretresno veće smatra da je van razumne sumnje dokazano da je Milan Martić svesno preuzeo rizik da zločini za koje je utvrđeno da su bili izvan zajedničkog cilja mogu biti počinjeni nad nesrpskim stanovništvom.

455. Pretresno veće konstatuje da Milan Martić snosi individualnu krivičnu odgovornost po članu 7(1) Statuta za tačke od 3 do 14, kao i za tačku 1, u onoj meri u kojoj se ona odnosi na pomenute tačke.

4. Zaključci o tački 1 i tačkama od 15 do 19

(a) Naređenje Milana Martića za granatiranje Zagreba 2. i 3. maja 1995.

456. Pretresno veće podseća da je Milan Martić u više navrata u saopštenjima za sredstva javnog informisanja priznao da je on naredio granatiranje Zagreba 2. i 3. maja 1995. Po mišljenju ovog Pretresnog veća, to je uverljiv dokaz, koji je dodatno potkrepljen posredno izvedenim dokazima.

457. Iz dokaza se vidi da je Milan Martić već 1992. i 1993. godine, u svojstvu ministra unutrašnjih poslova, razmatrao napad na Zagreb kao odgovor na hrvatske napade na gradove u RSK.¹²³⁰ Štaviše, kao predsednik RSK, Milan Martić je 24. oktobra 1994. zapretio da će lansirati rakete na Zagreb ako se situacija pogorša.¹²³¹

458. Pretresno veće podseća da je, posle početka Operacije "Bljesak" u ranim jutarnjim časovima 1. maja 1995, načelnik Glavnog štaba SVK, general Milan Čeleketić razmestio jedinicu sa raketnim lanserom M-87 "Orkan" u Vojniću, 50 kilometara južno od Zagreba. Pretresno veće dalje podseća da na sastanku održanom 1. maja 1995. godine Milan Martić i Milan Čeleketić nisu bili za mirno rešenje. Posle tog sastanka, u 13:00 časova, Milan Čeleketić je, u prisustvu Milana Martića, izdao naređenje nekolicini vojnih komandanata da granatiraju Sisak.¹²³² Dokazi pokazuju da je Sisak granatiran 1. maja 1995. godine u 17:00 časova. Pretresno veće konstatuje da je na osnovu gorepomenutih dokaza utvrđeno da je Milan Martić od početka učestvovao u vojnom odgovoru RSK na Operaciju "Bljesak". Pretresno veće ima u vidu svedočenje Patricka Barriota da je Milan

¹²³⁰ *Vidi* Odeljak III G 3 *gore*.

¹²³¹ *Ibid.*

¹²³² *Ibid.*

Martić samo preuzeo odgovornost za naređivanje granatiranja Zagreba, kao i da je Patrick Barriot došao do ovog zaključka na osnovu "analize njegove ličnosti".¹²³³ U svetlu gorenavedenih značajnih dokaza o suprotnom, Pretresno veće konstatuje da ovo svedočenje nije uverljivo.

459. Pretresno veće podseća da je Ustav RSK predviđao da u mirnodopsko vreme i za vreme ratnog stanja SVK vodi predsednik, u skladu sa Ustavom i odlukama Vrhovnog saveta odbrane.¹²³⁴ Shodno tome, svaku eventualnu odluku o granatiranju Zagreba trebalo je da donese kolektivni organ - Vrhovni savet odbrane. Međutim, na osnovu dokaza je utvrđeno da su Milan Martić i Milan Čeleketić zaobišli Vrhovni savet odbrane. Pretresno veće podseća na svedočenje Radeta Rašete, načelnika za bezbednost Glavnog štaba SVK, da odluke o granatiranju Zagreba 2. i 3. maja 1995. nije doneo Vrhovni savet odbrane, nego komandant SVK i predsednik RSK.¹²³⁵ Ovo je dodatno potkrepljeno gorepomenutim izveštajima dve komisije RSK.¹²³⁶

460. U svetlu ukupnih dokaza, Pretresno veće konstatuje van razumne sumnje da je Milan Martić naredio granatiranje Zagreba 2. i 3. maja 1995.

(b) Vojni ciljevi u Zagrebu i karakteristike oruđa M-87 "Orkan"

461. Odbrana tvrdi da je u Zagrebu, u vreme napada 2. i 3. maja 1995, bilo vojnih ciljeva, među kojima su bili Ministarstvo unutarašnjih poslova, Ministarstvo odbrane, Aerodrom Zagreb/Pleso koji je imao vojnu namenu, kao i Banski dvori.¹²³⁷ Pretresno veće ima u vidu izveštaj koji je Glavni štab SVK 2. maja 1995. uputio Generalštabu VJ, u kome stoji da su tog dana raketama "Orkan" gađani sledeći ciljevi u Zagrebu: Ministarstvo odbrane, Banski dvori i Aerodrom Zagreb/Pleso.¹²³⁸ Pretresno veće ima u vidu da je, od tih ciljeva, pogođen samo Aerodrom Zagreb/Pleso, gde je jedna bombica kasetne bojeve glave pala na parkiralište.¹²³⁹ U tom izveštaju takođe stoji: "Prema saznanjima našeg izvora, pogođeno je Ministarstvo odbrane u Križanićevoj ulici." Međutim, Pretresno veće primećuje da se Ministarstvo odbrane ne nalazi u toj ulici, nego u obližnjoj Bauerovoj ulici.¹²⁴⁰ Pretresno veće ima u vidu da su 2. maja 1995. i dve policijske zgrade u ulici Matice Hrvatske pretrpele oštećenja, i to na krovu i višim spratovima.¹²⁴¹ Međutim, kao što će biti

¹²³³ Patrick Barriot, 9. novembar 2006, T. 10773-10774, 10777-10778, 10. novembar 2006, T. 10841.

¹²³⁴ *Vidi par. 155 gore.*

¹²³⁵ *Vidi par. 321 gore.*

¹²³⁶ *Ibid.*

¹²³⁷ Završni pretresni podnesak odbrane, par. 90, 147. *Vidi i* DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 31, 37, 42.

¹²³⁸ DP 95, str. 3.

¹²³⁹ Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5629; DP 810; DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 1-2.

¹²⁴⁰ Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5663-5664 (gde je posvedočio da je kompleks Ministarstva dimenzija 300 sa 400 metara i da obuhvata vojne objekte i ustanove); DP 1042, separator 2; DP 1043, separator 2, DVD 1, str. 30-31; DP 814; Jožef Poje, 7. jun 2006, T. 5211.

¹²⁴¹ DP 808, F-86 do F-89; DP 807, F-34 do F-68; DP 806; Branko Lazarević, 14. jun 2006, T. 5628, 15. jun 2006, T. 5676, 5678.

pokazano dalje u tekstu, pitanje da li je u Zagrebu bilo vojnih ciljeva ili ne irelevantno je u svjetlu karakteristika oruđa M-87 "Orkan".

462. M-87 "Orkan" je nevođeni projektil, koji se u vojne svrhe koristi prevashodno za gađanje žive sile i oklopnih vozila.¹²⁴² Svaka raketa može da sadrži kasetnu bojevu glavu sa 288 takozvanih bombica ili sa 24 protivoklopne mine.¹²⁴³ Iz dokaza se vidi da su u napadima na Zagreb 2. i 3. maja 1995. lansirane rakete sa kasetnim bojevim glavama sa bombicama.¹²⁴⁴ Svaka bombica sadrži 420 kuglica prečnika 3 mm.¹²⁴⁵ Bombice se izbacuju iz rakete na visini od 800-1.000 m iznad ciljanog područja i eksplodiraju pri udaru, raspršujući kuglice.¹²⁴⁶ Najveći domet oruđa M-87 "Orkan" je 50 kilometara.¹²⁴⁷ Rasturanje pogodaka ovom raketom na visini od 800-1.000 m u vazduhu povećava se s povećanjem dometa. Ako se raketa ispali sa najvećeg dometa, rasturanje pogodaka iznosi oko 1.000 m u svakom pravcu.¹²⁴⁸ Površina rasturanja bombica na zemlji iznosi oko dva hektara.¹²⁴⁹ Svaka kuglica ima ubojni domet od deset metara.¹²⁵⁰

463. Dokazi pokazuju da je iz oruđa M-87 "Orkan" dejstvovano 2. i 3. maja 1995. sa područja Vojnića, kod Slavskog polja, s udaljenosti od 47 do 51 kilometara od Zagreba. Međutim, Pretresno veće s tim u vezi ima u vidu da je iz ovog oruđa dejstvovano sa krajnje granice njegovog dometa. Pored toga, Pretresno veće ima u vidu karakteristike ovog oruđa, to jest činjenicu da se radi o nevođenim projektilima sa velikim rasturanjem pogodaka. Pretresno veće, stoga, konstatuje da oruđem M-87 "Orkan", zbog njegovih karakteristika i, u ovom konkretnom slučaju, efektivnog dometa, nije bilo moguće gađati konkretne ciljeve. Iz tih razloga, Pretresno veće takođe konstatuje da je oruđe M-87 "Orkan" neselektivno oružje, čija upotreba u gusto naseljenim civilnim zonama, kao što je Zagreb, ima za posledicu nanošenje teških ljudskih gubitaka. Do 2. maja 1995, posledice gađanja Zagreba projektilima iz oruđa M-87 "Orkan" bile su poznate osobama koje su učestvovala u donošenju odluke o njegovoj upotrebi.¹²⁵¹ Pored toga, pre nego što je donesena odluka da se ovo

¹²⁴² Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5067-5068, 5136; DP 7, str. 38.

¹²⁴³ DP 7, str. 23, 44; Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5068-5069. *Vidi i* DP 94, str. 8; Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5103, 5129-5130, 5133-5134.

¹²⁴⁴ Jožef Poje, 7. jun 2006, T. 5159; Reynaud Theunens, 27. januar 2006, T. 824-825; DP 772; DP 775; Branko Lazarević, 15. jun 2006, T. 5689; DP 809, F-65, F-66.

¹²⁴⁵ Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5133; DP 7, str. 23; DP 94, str. 8.

¹²⁴⁶ Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5129-5130, 5133; DP 7, str. 23, 44; DP 94, str. 8.

¹²⁴⁷ Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5066-5067; DP 7, str. 47.

¹²⁴⁸ Kod ispaljivanja rakete sa udaljenosti od 49 kilometara dolazi do eliptične površine rasturanja, čije su dimenzije 972m sa 1032m, Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5100-5103; DP 776; DP 778; DP 779. *Vidi i* DP 777 (gde je prikazana površina rasturanja za udaljenost od 40 kilometara). Rade Rašeta, 2. maj 2006, T. 3939, posvedočio je da, "ko ga dobro poznaje, to su oružja namjenjena za gađanje prostorija. Tu se ne mogu gađati tačkasti ciljevi, što znači da su uvijek moguće nedužne žrtve". S tim u vezi, Jožef Poje je posvedočio da bi bilo lako zaključiti do kakvih bi posledica korišćenje "Orkana" dovelo, ali je dopustio mogućnost da nisu svi upoznati sa posledicama korišćenja ovog oružja, Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5113-5114. *Vidi i* Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5064-5065, 5108, 5118, 7. jun 2006, T. 5155-5156, 5190-5192, 5233-5234; DP 7, str. 19, 38, 61, 66-68.

¹²⁴⁹ DP 7, str. 23; Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5069; DP 94, str. 8; DP 771. Ako se bojeva glava otvori na rubu elipse rasturanja pogodaka, moguće je da deo bombica padne izvan te elipse, na udaljenost od približno 100 m (budući da je površina na koju bombice padaju veličine dva hektara), Jožef Poje, 6. jun 2006, T. 5103.

¹²⁵⁰ DP 7, str. 23, 44.

¹²⁵¹ *Vidi* Odeljak III G 2 gore.

oruđe ponovo upotrebi da bi se 3. maja 1995. gađao Zagreb, puni učinak korišćenja takvog neselektivnog oružja bio je bez sumnje poznat, jer su sredstva javnog informisanja 2. maja 1995. naširoko izveštavala o posledicama napada na Zagreb.

(c) Argument odbrane o represalijama

464. Odbrana tvrdi da se granatiranje Zagreba može smatrati legitimnom represalijom, izvršenom u cilju zaustavljanja kršenja pravila međunarodnog humanitarnog prava koja su činile “hrvatske vojne i policijske snage”.¹²⁵² Konkretno, odbrana tvrdi da je granatiranje Zagreba bilo reakcija na Operaciju “Bljesak”, kojom je prekršen sporazum o prekidu vatre i koja je “izvedena bez ikakvog poštovanja prema normama međunarodnog humanitarnog prava”.¹²⁵³

465. U pravu o oružanim sukobima, represalijama zaraćene strane smatraju se postupci kojima pribegne jedna od zaraćenih strana koji bi inače bili protivpravni, ali postaju pravno prihvatljivi zbog činjenice da su preduzeti u odgovor na povredu tog prava koje je počinila druga zaraćena strana.¹²⁵⁴ Represalije su, stoga, drastična i izuzetna mera koju jedna od zaraćenih strana preduzima isključivo zato da bi se druga zaraćena strana pridržavala prava oružanih sukoba. Shodno tome, da bi se represalije smatrale legitimnim, one podležu strogim uslovima. Ti uslovi su čvrsto uvreženi u običajnom pravu i izloženi su dalje u tekstu.¹²⁵⁵

466. Represalije se mogu primeniti samo kao poslednja opcija i samo ako su se sva ostala sredstva pokazala neefikasnim.¹²⁵⁶ Ovo ograničenje podrazumeva da se represalije mogu primeniti samo nakon što je unapred izdato zvanično upozorenje posle kog protivnička strana nije obustavila

¹²⁵² Završni pretresni podnesak odbrane, par. 86-93. *Vidi i* par. 114-136. Tužilaštvo je osporilo ovaj argument, *vidi* Završnu reč tužilaštva, 10. januar 2006, T. 11221-11223.

¹²⁵³ Završni pretresni podnesak odbrane, par. 125.

¹²⁵⁴ Komentar MKCK, par. 3427, gde se navodi definicija represalije koju je usvojio *Institut de droit international* /Institut za međunarodno pravo/ u *Annuaire /Godišnjak/ 708-11, 1934* i u kojoj se represalija definiše kao: “prisilne mere, kojima se odstupa od uobičajenih pravila takvog prava, koje, zbog štete koju joj je protivpravnim činom nanela jedna zaraćena strana, preduzima druga zaraćena strana kako bi onu prvu, nanošenjem štete, primorala da se pridržava prava”.

¹²⁵⁵ *Vidi* Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 3457, gde stoji da je diskusija po pitanju represalija, koja je vođena na Diplomatskoj konferenciji o usvajanju Dopunskih protola Ženevskih konvencija, pokazala da među državama postoji saglasnost u vezi s nekim minimalnim ograničenjima, kao što je navedeno u glavnom tekstu. Predmet *Kupreškić i drugi*, Prvostepena presuda, par. 535.

¹²⁵⁶ *Ibid.* Na primer, u Propisima o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ (1988), par. 29, stoji sledeće: “Pre nego što pristupe represalijama, oružane snage SFRJ pokušaće da neprijatelja primoraju na poštovanje pravila ratnog prava upotrebom ostalih sredstava za sprečavanje povreda tih pravila”. Slične formulacije nalaze se u vojnim propisima brojnih država, kao što su, pored ostalih, Kanada, *LOAC Manual /Propisi o primeni odredaba zakona o oružanim sukobima/* (1999), str. 15-3, par. 17; Sjedinjene Države, *Field Manual /Borbena pravilo/* (1956), par. 497(b); Nemačka, *Military Manual /Borbena pravilo/* (1992), par. 478; Holandija, *Military Manual /Borbena pravilo/* (1993), str. IV-5; Ujedinjeno Kraljevstvo *Military Manual /Borbena pravilo/* (1958), par. 646; Ekvador *Naval Manual /Borbena pravilo ratne mornarice/* (1989), par. 6.2.3.1; Novi Zeland, *Military Manual /Borbena pravilo/* (1992), par. 1606(4)(c) i (d); Španija, *LOAC Manual /Propisi o primeni odredaba zakona o oružanim sukobima/* (1996), tom I, par. 2.3.b. (6). Nekoliko gorenavedenih referenci na borbeno pravila izvađeno je iz *Customary International Humanitarian Law /Međunarodno običajno humanitarno pravo/*, tom II, str. 3328-3337.

kršenja.¹²⁵⁷ Pored toga, represalije se mogu primeniti samo na osnovu odluke koja se donosi na najvišem političkom ili vojnom nivou.¹²⁵⁸

467. Dodatni uslov je da preduzete mere moraju biti proporcionalne prvobitnom kršenju prava oružanog sukoba koje je počinila protivnička strana.¹²⁵⁹ U skladu s ovim uslovom, represalije moraju prestati čim je ostvaren cilj obustavljanja kršenja koje je dovelo do njihove primene.¹²⁶⁰ Konačno, čin represalija mora da bude u skladu sa "zakonima čovečnosti i zahtevima javne savesti".¹²⁶¹ Pretresno veće ovaj uslov tumači tako da se represalije moraju sprovoditi, u najvećoj mogućoj meri, u skladu sa načelom zaštite civilnog stanovništva u oružanom sukobu i opštom zabranom uzimanja civila za metu.¹²⁶²

468. Pretresno veće konstatuje da dokazi koji su mu predloženi u vezi sa granatiranjem Zagreba ne pokazuju da su postojali uslovi za legitimne represalije. Prvo, čak i kad bi Pretresno veće pretpostavilo da su hrvatske snage vršile teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava za vreme Operacije "Bljesak", iz dokaza se vidi da granatiranje nije preduzeto kao poslednja opcija, nakon što su bila iscrpljena sva ostala sredstva. Naprotiv, Pretresnom veću su predloženi dokazi da su tokom Operacije "Bljesak", sve do 3. maja 1995, vođeni mirovni pregovori.¹²⁶³ Pored toga, pre granatiranja nije izdato zvanično upozorenje da će biti izvršen čin represalije u odgovor na navodna kršenja počinjena tokom Operacije "Bljesak".¹²⁶⁴ Pretresno veće, stoga, ne može da konstatuje da granatiranje Zagreba predstavlja legitimne represalije i smatra da pitanje represalija nije potrebno dalje razmatrati. Shodno tome, argument odbrane s tim u vezi se odbija.

(d) Opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 Statuta

469. Pretresno veće podseća na svoje zaključke u vezi s postojanjem oružanog sukoba na teritoriji na kojoj su počinjeni zločini za koje se optuženi tereti u Optužnici. Pretresno veće smatra da su granatiranje Zagreba 2. i 3. maja 1995. i zločini vezani za to granatiranje za koje se tereti Milan Martić bili povezani s tim oružanim sukobom na takav način da su ispunjeni relevantni opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 Statuta. Pored toga, posebno zbog karakteristika oruđa M-87 "Orkan" i

¹²⁵⁷ Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 3457; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 535.

¹²⁵⁸ *Ibid.*

¹²⁵⁹ Komentar MKCK uz Dopunske protokole, par. 3457; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 535.

¹²⁶⁰ *Ibid.*

¹²⁶¹ *Ibid.*

¹²⁶² *Vidi* Odeljak II E *gore*.

¹²⁶³ *Vidi* par. 302 *gore*.

¹²⁶⁴ *Vidi* Odeljak III G 1-2 *gore*. S tim u vezi, Pretresno veće ima u vidu da se pretnja granatiranjem Zagreba koju je Milan Martić 24. oktobra 1994. preneo ambasadoru Peteru Galbraithu ne može smatrati upozorenjem u svrhu represalija iz najmanje tri razloga: ona je izrečena znatno pre početka Operacije "Bljesak", nije upućena direktno hrvatskim vlastima i nije imala nikakve elemente zvaničnosti. Isto važi i za govor koji je Milan Martić 10. februara 1995. održao komandantima SVK i za intervju sa Milanom Čeleketićem koji je objavljen u jednom listu 24. marta 1995. Pretresno veće takođe ima u vidu da se pretnja iz intervju sa Milanom Čeleketićem ne može smatrati upozorenjem u svrhu represalija zato što je nije dao najviši politički ili vojni organ vlasti.

zbog širokih razmera napada, Pretresno veće konstatuje da je to granatiranje činilo deo rasprostranjenog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva Zagreba. Štaviše, Pretresno veće smatra da je van sumnje dokazano da je Milan Martić bio svestan tog napada na civilno stanovništvo i da je njegovo naređenje za granatiranje bilo deo tog napada. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su opšti uslovi iz člana 3 i člana 5 Statuta ispunjeni.

(e) Tačke 15 i 16 – ubistvo

470. Pretresno veće konstatuje da je smrt Ane Mutevelić, Damira Dračića, Stjepana Krhena, Ivanke Kovač, Ivana Brodara, Luke Skračića i Ivana Markulina nastupila kao posledica raketnih napada na Zagreb koje je naredio Milan Martić. Imajući posebno u vidu konstatacije Pretresnog veća u vezi s karakteristikama oruđa M-87 "Orkan" i činjenicu da je Milan Martić, koji je naredio da se oruđe M-87 "Orkan" upotrebi, bio svestan da će smrt biti verovatna posledica ovog napada, Pretresno veće konstatuje da je element stanja svesti krivičnog dela ubistva dokazan. Pretresno veće podseća da je Ivan Markulin bio pripadnik MUP Hrvatske i da je, u trenutku kada je poginuo, pokušavao da deaktivira bombu i nije aktivno učestvovao u neprijateljstvima. Pretresno veće, stoga, konstatuje da Milan Martić snosi individualnu krivičnu odgovornost shodno članu 7(1) Statuta po tačkama 15 i 16 za ubistvo Ane Mutevelić, Damira Dračića, Stjepana Krhena, Ivanke Kovač, Ivana Brodara i Luke Skračića. Pretresno veće dalje konstatuje da Milan Martić snosi individualnu krivičnu odgovornost shodno članu 7(1) Statuta po tački 16 za ubistvo Ivana Markulina.

(f) Tačke 17 i 18 – nehumana dela po članu 5(i) i okrutno postupanje po članu 3

471. Pretresno veće konstatuje da iskazi osoba koje su bile povređene u granatiranju Zagreba predstavljaju reprezentativne primere povreda i patnji koje je pretrpelo svih 214 osoba povređenih 2. i 3. maja 1995. Pretresno veće, stoga, konstatuje da su granatiranjem nanesene teške duševne i/ili fizičke patnje povređenima. Pretresno veće smatra da je Milan Martić znao da će granatiranje verovatno izazvati takve patnje, tako da je protiv tih osoba hotimično počinio dela koja predstavljaju okrutno postupanje po članu 3 i nehumana dela po članu 5. Pretresno veće podseća da, od svih povređenih osoba, njih sedam nisu bile civili. Pretresno veće, stoga, konstatuje da Milan Martić snosi individualnu krivičnu odgovornost shodno članu 7(1) Statuta po tački 17, druga nehumana dela po članu 5(i), kao i po tački 18 za okrutno postupanje po članu 3 u vezi sa 207 žrtava i po tački 18, okrutno postupanje po članu 3 u vezi s ostalih sedam žrtava.

(g) Tačka 19 – napadi na civile po članu 3

472. Razmatrajući odgovornost Milana Martića za krivično delo napada na civile po članu 3, Pretresno veće podseća da se zaključak o neposrednom napadu na civile može izvući iz

neselektivnog karaktera upotrebljenog oružja. Pretresno veće je već ranije utvrdilo da se oruđem M-87 "Orkan" ne mogu gađati konkretni pojedinačni ciljevi.¹²⁶⁵ Pretresno veće je takođe konstatovalo da su ti napadi imali za posledicu smrt i teške povrede civilnog stanovništva. Imajući posebno u vidu karakteristike oruđa M-87 "Orkan" i zaključak da je Milanu Martiću bilo poznato dejstvo tog oružja, Pretresno veće konstatuje da je Milan Martić hotimično izdvojio civilno stanovništvo Zagreba za objekat ovog napada. Milan Martić, stoga, snosi individualnu krivičnu odgovornost shodno članu 7(1) Statuta po tački 19, napadi na civile po članu 3.

(h) Tačka 1 – progon

473. Pretresno veće podseća na situaciju koja je vladala pre granatiranja Zagreba, uključujući započinjanje Operacije "Bljesak" od strane hrvatskih oružanih snaga. Pored toga, Pretresno veće podseća da je, pre granatiranja Siska i Zagreba, Milan Martić razmatrao opciju granatiranja hrvatskih gradova u odgovor na hrvatske napade na gradove u RSK. Međutim, Pretresno veće nije pronašlo nikakve dokaze koji bi ga van razumne sumnje ubedili u to da je Milan Martić hteo da te napade, uključujući napade na Zagreb koji su konačno izvedeni 2. i 3. maja 1995, izvrši sa namerom diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti. Dokazi, zapravo, pokazuju da je Milan Martić nameravao da granatira grad Zagreb da bi se osvetio Hrvatskoj i da bi zaustavio dalje hrvatske napade na RSK. Iako je napad na grad, poput onog u ovom predmetu, bez sumnje teško krivično delo, Pretresno veće ne može da konstatuje da to samo po sebi dokazuje da je on izvršen sa traženom namerom. Pretresno veće, stoga, konstatuje da elementi krivičnog dela progona (tačka 1) nisu dokazani.

C. Kumulativne osuđujuće presude

474. Kumulativne osuđujuće presude, to jest višestruke osuđujuće presude za isto ponašanje izrečene po različitim odredbama Statuta, dopustive su samo ako svaka od tih odredaba Statuta sadrži neki materijalno različit element koji druge ne sadrže. Neki element je materijalno različit od drugih ako zahteva da se dokaže neka činjenica čije dokazivanje drugi elementi ne zahtevaju. Ako ovaj kriterijum nije zadovoljen, onda Pretresno veće izriče osuđujuću presudu samo po užoj odredbi.¹²⁶⁶

¹²⁶⁵ Vidi Odeljak IV B 4 (b) *gore*.

¹²⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412-413. Žalbeno veće u predmetu *Kordić i Čerkez* je dalje pojasnilo ovaj kriterijum na sledeći način: "Prilikom primjene testa iz predmeta *Čelebići* treba razmotriti pravne elemente svakog krivičnog djela, a ne radnje ili propuste kojima je to djelo ostvareno. Treba ispitati šta se za svako pojedino krivično djelo zahtijeva u pravnom smislu. Žalbeno vijeće će dopustiti višestruke osuđujuće presude za istu radnju ili propust ako se tom radnjom ili propustom očigledno krši više odredaba Statuta, pri čemu svaka ta odredba sadrži materijalno različit element koji druge odredbe ne sadrže, a koji zahtijeva da se dokaže neka činjenica čije dokazivanje te druge odredbe Statuta ne zahtijevaju. [...]". Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i*

475. Utvrđeno je da Milan Martić snosi krivičnu odgovornost za krivično delo progona (tačka 1) i za krivična dela za koja se tereti u tačkama od 3 do 19.¹²⁶⁷ Dela na kojima počivaju zaključci u vezi s progonom obuhvataju dela na kojima počivaju zaključci o krivičnim delima iz tačaka od 3 do 14. Progon zahteva materijalno različit element koji nije prisutan kao element ni u jednom drugom krivičnom delu, a to je dokaz da je radnjom ili propustom činjenično vršena diskriminacija i da su radnja ili propust izvršeni sa specifičnom namerom diskriminacije po jednoj od osnova nabrojanih u članu 5.¹²⁶⁸ Druga krivična dela iz tačaka od 3 do 14 zahtevaju dokazivanje materijalno različitih elemenata koji ne postoje u krivičnom delu progona. Shodno tome, kumulativna osuđujuća presuda dopustiva je za progon i za krivična dela iz tačaka od 3 do 14 za koja je utvrđeno da su počinjena.

476. Utvrđeno je da Milan Martić snosi krivičnu odgovornost za sledeća krivična dela, za koja se tereti po članu 3 i članu 5 Statuta, a koja su zasnovana na istom ponašanju: ubistvo kao zločin protiv čovečnosti (tačka 3) i ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 4),¹²⁶⁹ mučenje kao zločin protiv čovečnosti (tačka 6) i mučenje kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 8),¹²⁷⁰ nehumana dela kao zločin protiv čovečnosti (tačka 7) i okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 9),¹²⁷¹ ubistvo kao zločin protiv čovečnosti (tačka 15) i ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 16),¹²⁷² nehumana dela kao zločin protiv čovečnosti (tačka 17) i okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja (tačka 18).¹²⁷³ Krivična dela iz člana 3 Statuta zahtevaju dokazivanje materijalno različitog elementa, čije se dokazivanje ne traži za krivična dela iz člana 5 Statuta, a to je postojanje veze između dela optuženog i oružanog sukoba. Krivična dela iz člana 5 Statuta zahtevaju materijalno različit element koji se ne traži za krivična dela iz člana 3 Statuta, a to je postojanje rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv bilo kog civilnog stanovništva. Stoga su kumulativne osuđujuće presude po članu 3 i članu 5 dopustive.¹²⁷⁴

477. Utvrđeno je da Milan Martić u vezi s istim ponašanjem snosi krivičnu odgovornost za krivična dela mučenja (tačka 6) i nehumanih dela (tačka 7) kao zločine protiv čovečnosti.¹²⁷⁵ Krivično delo mučenja ima materijalno različit element, to jest, da su radnja ili propust morali da budu izvršeni sa zabranjenim ciljem. Ovaj element se ne traži za krivično delo nehumanih dela.

Čerkez, par. 1033 (fusnote izostavljene). *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 177; Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 355-358.

¹²⁶⁷ *Vidi* Odeljak IV A, B *gore*.

¹²⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 359-364; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041.

¹²⁶⁹ *Vidi* par. 354, 359, 364, 365, 368, 373, 379, 386-389, 392, 400 *gore*.

¹²⁷⁰ *Vidi* par. 410, 415 *gore*.

¹²⁷¹ *Vidi* par. 410, 415, 419, 424 *gore*.

¹²⁷² *Vidi* par. 471 *gore*.

¹²⁷³ *Vidi* par. 472 *gore*.

¹²⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 82.

¹²⁷⁵ *Vidi* par. 410, 415 *gore*.

Međutim, krivično delo nehumanih dela ne zahteva dokazivanje nikakvog materijalno različitog elementa.¹²⁷⁶ U skladu s tim, kumulativna osuđujuća presuda za ova dva krivična dela nije dopustiva i Pretresno veće će izreći osuđujuću presudu samo za krivično delo mučenja. Ista logika važi i za krivično delo mučenja i krivično delo okrutnog postupanja kao kršenja zakona i običaja ratovanja, za koja je Milan Martić u vezi s istim ponašanjem proglašen krivično odgovornim.¹²⁷⁷

478. U vezi sa granatiranjem Zagreba, utvrđeno je da Milan Martić snosi krivičnu odgovornost za krivična dela ubistva (tačka 16), okrutnog postupanja (tačka 18) i napada na civile (tačka 19), koja sva predstavljaju kršenja zakona i običaja ratovanja po članu 3.¹²⁷⁸ Ova krivična dela zasnovana su na istom ponašanju. Krivično delo napada na civile zahteva postojanje napada usmerenog protiv civilnog stanovništva, zatim ubijanje ili nanošenje teških telesnih povreda civilima kao posledicu tog napada, kao i nameru da se za objekt napada uzme civilno stanovništvo. Budući da krivično delo napada na civile zahteva materijalno različite elemente koji se ne zahtevaju za ubistvo ili okrutno postupanje, ova potonja krivična dela sadržana su u krivičnom delu napada na civile. Shodno tome, kumulativna osuđujuća presuda za ova krivična dela nije dopustiva i Pretresno veće će izreći osuđujuću presudu samo za krivično delo napada na civile.¹²⁷⁹

D. Rezime zaključaka Pretresnog veća u vezi sa svakom tačkom Optužnice

479. Pretresno veće konstatuje da Milan Martić **NIJE KRIV** po sledećim tačkama:

tački 2: istrebljivanje, zločin protiv čovečnosti

480. Pretresno veće nalazi da je Milan Martić **KRIV** shodno članu 7(1) Statuta po sledećim tačkama:

tački 1: progoni, zločin protiv čovečnosti;¹²⁸⁰

tački 3: ubistvo, zločin protiv čovečnosti;¹²⁸¹

tački 4: ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja;¹²⁸²

tački 5: zatvaranje, zločin protiv čovečnosti;¹²⁸³

tački 6: mučenje, zločin protiv čovečnosti;¹²⁸⁴

¹²⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 142, 144, gde se potvrđuje Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 497. *Vidi* i Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 481; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 181.

¹²⁷⁷ *Vidi* par. 410, 415, 419, 422 *gore*.

¹²⁷⁸ *Vidi* par. 471, 472, 473 *gore*.

¹²⁷⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 449.

¹²⁸⁰ *Vidi* par. 358, 363, 367, 370, 377-378, 383, 398-399, 403, 411, 416, 432 *gore*. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 1, *vidi* par. 384, 403, 419, 422, 425, 474 *gore*.

¹²⁸¹ *Vidi* par. 354, 359, 364-365, 368, 373, 379, 386-389, 392, 400 *gore*. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 3, *vidi* par. 387, 389-393, 401 *gore*.

¹²⁸² *Vidi* par. 354, 359, 364-365, 368, 373, 379, 386-389, 391-392, 400 *gore*. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 4, *vidi* par. 389-393, 401 *gore*.

¹²⁸³ *Vidi* par. 410, 412 *gore*. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 5, *vidi* par. 417, 422, 423 *gore*.

- tački 7: nehumana dela, zločin protiv čovečnosti;¹²⁸⁵
- tački 8: mučenje, kršenje zakona i običaja ratovanja;¹²⁸⁶
- tački 9: okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja;¹²⁸⁷
- tački 10: deportacija, zločin protiv čovečnosti;¹²⁸⁸
- tački 11: prisilno premeštanje, zločin protiv čovečnosti;¹²⁸⁹
- tački 12: bezobzirno razaranje sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, kršenje zakona i običaja ratovanja;¹²⁹⁰
- tački 13: uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji, kršenje zakona i običaja ratovanja;¹²⁹¹
- Count 14: pljačka javne ili privatne imovine, kršenje zakona i običaja ratovanja;¹²⁹²
- tački 15: ubistvo, zločin protiv čovečnosti;¹²⁹³
- tački 16: ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja;¹²⁹⁴
- tački 17: nehumana dela, zločin protiv čovečnosti;¹²⁹⁵
- tački 18: okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja;¹²⁹⁶
- tački 19: napadi na civile, kršenje zakona i običaja ratovanja.¹²⁹⁷

Iako je Pretresno veće konstatovalo da su elementi krivičnih dela za koja je optuženi okrivljen u tački 16 i tački 18 dokazani, s obzirom na činjenicu da su ta krivična dela sadržana u krivičnom delu napada na civile, za koje je optuženi okrivljen u tački 19, Pretresno veće će izreći osuđujuću presudu samo u vezi s krivičnim delom napada na civile.

V. PRAVNE ODREDBE O ODMERAVANJU KAZNE I ČINJENICE

A. Merodavno pravo

481. Relevantne odredbe koje sankcionišu odmeravanje kazne sadržane su u članu 24 Statuta i pravilu 101 Pravilnika o postupku i dokazima. Član 24 Statuta predviđa sledeće:

1. Krivične sankcije koje izriče pretresno veće ograničene su na kaznu zatvora. Prilikom određivanja kazne zatvora pretresno veće imaće u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije.

¹²⁸⁴ Vidi par. 410, 415 gore. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 6, vidi par. 419, 422, 424 gore.

¹²⁸⁵ Vidi par. 410, 415, 419, 424 gore. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 7, vidi par. 422, 424 gore.

¹²⁸⁶ Vidi par. 410, 415, 419, 422 gore. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 8, vidi par. 424 gore.

¹²⁸⁷ Vidi par. 410, 415, 419, 422, 424 gore. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 9, vidi par. 424 gore.

¹²⁸⁸ Vidi par. 431 gore.

¹²⁸⁹ Vidi par. 429 gore.

¹²⁹⁰ Vidi par. 360, 374-375, 381 gore. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 12, vidi par. 355, 366, 385, 394, 397, 402 gore.

¹²⁹¹ Vidi par. 361, 395 gore. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 13, vidi par. 356, 366, 369, 380, 385, 397 gore.

¹²⁹² Vidi par. 357, 382 gore. Zato je Milan Martić oslobođen ostalih optužbi iz tačke 14, vidi par. 362, 376, 385, 396-397 gore.

¹²⁹³ Vidi par. 471 gore.

¹²⁹⁴ Vidi par. 471 gore.

¹²⁹⁵ Vidi par. 472 gore.

¹²⁹⁶ Vidi par. 472 gore.

¹²⁹⁷ Vidi par. 473 gore.

2. Prilikom izricanja kazni, pretresna veća uzimaju u obzir faktore poput težine krivičnog dela i ličnih prilika osuđenika.

3. Pored kazne zatvora, pretresna veća mogu da nalože povraćaj eventualne imovine i imovinske koristi stečene kažnjivim ponašanjem, uključujući i sredstvima prisile, pravim vlasnicima.

Pravilo 101 Pravidnika o postupku i dokazima predviđa sledeće:

(A) Osoba proglašena krivom može biti osuđena na kaznu zatvora, uključujući i doživotnu kaznu zatvora.

(B) Prilikom odmeravanja kazne pretresno veće uzima u obzir faktore pomenute u članu 24(2) Statuta, kao i faktore kao što su:

(i) sve otežavajuće okolnosti;

(ii) sve olakšavajuće okolnosti, uključujući i značajnu saradnju osuđenog s tužiocem pre ili posle izricanja presude;

(iii) opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije;

(iv) eventualno vreme koje je osuđena osoba već izdržala od kazne za isto delo koju je eventualno izrekao nacionalni sud, u skladu s članom 10(3) Statuta.

(C) Osuđenom će se u izdržavanje kazne uračunati eventualno vreme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Međunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak.

U ovim odredbama izloženi su faktori koje pretresna veća moraju da uzmu u obzir prilikom odmeravanja kazne.¹²⁹⁸ Oni ne predstavljaju obavezujuća ograničenja diskrecionih ovlašćenja Pretresnog veća za izricanje kazne,¹²⁹⁹ o kojoj se odluka uvek mora doneti na osnovu činjenica svakog pojedinog predmeta.¹³⁰⁰

482. Žalbeno veće je zauzelo stav da praksa ovog Međunarodnog suda u odmeravanju kazni u predmetima sa sličnim okolnostima jeste samo jedan od faktora koje veća moraju da uzmu u obzir kod vršenja svojih diskrecionih ovlašćenja prilikom odmeravanja kazne.¹³⁰¹ Žalbeno veće je zauzelo stav da poređenja kazni kod različitih predmeta nisu pouzdana kao jedina osnova za odmeravanje kazne.¹³⁰² S druge strane, “[p]rethodna odluka o kazni može, doduše, predstavljati smjernicu ako se odnosi na isto krivično djelo koje je počinjeno u okolnostima koje su u znatnoj mjeri slične”.¹³⁰³ Međutim, korist od takve pomoći može da bude ograničena,¹³⁰⁴ budući da je Pretresno veće, “kad poredi neki predmet s istim krivičnim djelom koje je počinjeno u suštinski sličnim okolnostima, i dalje pod imperativnom obavezom da prilagodi kaznu tako da ona bude odraz težine zločina i

¹²⁹⁸ Pravilo 101(B) Pravidnika. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 241; Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 716.

¹²⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 241-242; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 715, 718, 780. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kambanda*, par. 124; Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 238.

¹³⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 241; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717.

¹³⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 248; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 757.

¹³⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 719.

¹³⁰³ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 38, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 250; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 720.

¹³⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 721.

individualnih prilika optuženog, što obuhvata uzimanje u obzir i otežavajućih i olakšavajućih okolnosti.”¹³⁰⁵

483. Tužilaštvo podseća na presudu o kazni izrečenu Milanu Babiću, koga je Međunarodni sud osudio na kaznu zatvora u trajanju od 13 godina zbog njegovog kažnjivog ponašanja, u vezi s kojim se izjasnio krivim. Tužilaštvo tvrdi da krivicu Milana Martića treba porediti sa krivicom Milana Babića, čije ponašanje je kraće trajalo (od 1. avgusta 1991. do 15. februara 1992), koji je sarađivao s Međunarodnim sudom i svedočio na tri suđenja, tako da mu je izrečena blaža kazna od one koju bi inače dobio.¹³⁰⁶ Pretresno veće smatra da predmet *Babić* može da predstavlja smernicu, ali će ona nužno biti ograničena.

1. Načela i svrhe kažnjavanja

484. U praksi Međunarodnog suda dosledno se zastupa stav da su glavne svrhe kažnjavanja za krivična dela u nadležnosti Međunarodnog suda odvratanje i retribucija.¹³⁰⁷ Kazne koje izriče Međunarodni sud, opšte uzevši, moraju imati dovoljno snažan element odvratanja kako bi lica koja razmišljaju o činjenju sličnih krivičnih dela odvratile od toga.¹³⁰⁸ Međutim, odvratanju “ne valja pridati preveliku važnost u sveukupnom odmjeravanju kazni koje će se izreći licima osuđenim pred Međunarodnim sudom”.¹³⁰⁹ Pored toga, “za razliku od osvete, retribucija u sebi sadrži načelo suzdržanosti; retribucija zahtijeva izricanje pravedne i primjerene kazne i ništa više od toga”.¹³¹⁰ Međutim, izrečena kazna “trebala bi učiniti očiglednom osudu međunarodne zajednice u odnosu na ponašanje o kojemu se ovdje govori.”¹³¹¹ Treća svrha kažnjavanja jeste rehabilitacija, koja se može smatrati relevantnim faktorom, ali “ona nije faktor kojem treba da se pridaje prekomjerna težina”.¹³¹²

2. Težina krivičnih dela i lične prilike osuđenog

485. Član 24(2) Statuta predviđa da pretresna veća prilikom odmeravanja kazni treba da uzmu u obzir faktore kao što su težina krivičnog dela i lične prilike osuđenika. Žalbeno veće je zauzelo stav

¹³⁰⁵ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 38, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717, 719.

¹³⁰⁶ Završna reč tužilaštva, 10. januar 2007, T. 11231.

¹³⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 288; Presudu o kazni u predmetu *Tadić*, par. 7-9; Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 848. U vezi s odvratanjem, *vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 800, gde se citira Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 72.

¹³⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1078.

¹³⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1078; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 801; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 48.

¹³¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1075 (naglasak u originalu). *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 185; Presuda o kazni u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 140.

¹³¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185, gde se citira Presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 64-65.

da je težina krivičnog dela od primarnog značaja prilikom odmeravanja kazne.¹³¹³ Ne postoji hijerarhija krivičnih dela koja spadaju u nadležnost Međunarodnog suda.¹³¹⁴ Kazna mora održavati inherentnu težinu ili ukupnost kažnjivog ponašanja optuženog, a da bi se to utvrdilo, nužno je razmotriti konkretne okolnosti predmeta, kao i oblik i stepen učešća optuženog u krivičnom delu.¹³¹⁵

486. Žalbeno veće je konstatovalo da, među faktorima koje treba uzeti u obzir, jesu diskriminativna priroda krivičnih dela, u onim slučajevima u kojima se ona ne uzima u obzir kao element osuđujuće presude,¹³¹⁶ i ranjivost žrtava.¹³¹⁷ Žalbeno veće je takođe zauzelo stav da su posledice zločina po žrtvu koja je neposredno oštećena uvek relevantne za odmeravanje kazne;¹³¹⁸ drugi faktori, kao što su posledice zločina po rodbinu neposrednih žrtava, takođe se mogu uzeti u obzir.¹³¹⁹

487. Tužilaštvo tvrdi da su krivična dela koja se stavljaju na teret Milanu Martiću veoma teška i skreće pažnju Pretresnom veću na progone kao zločin protiv čovečnosti i krivična dela koja obuhvataju hotimično lišavanje života.¹³²⁰ Tužilaštvo dalje tvrdi da se u ovom predmetu ciljna grupa sastojala pretežno od civila i obuhvatala žene, decu i starije osobe.¹³²¹

488. Utvrđeno je da Milan Martić, pored ostalog, snosi odgovornost za krivična dela ubistva, zatvaranja, mučenja, okrutnog postupanja, uništavanja objekata, među kojima i onih namenjenih religiji, kao i pljačke, koja su bila usmerena protiv ljudi hrvatske nacionalnosti. Mnoga od tih krivičnih dela su izvršena s namerom diskriminacije. Pretresno veće se slaže s tužilaštvom da činjenica da su ta krivična dela počinjena s namerom diskriminacije jeste faktor koji treba uzeti u obzir prilikom ocenjivanja težine kažnjivog ponašanja Milana Martića.

489. Milan Martić je proglašen krivim i za krivična dela deportacije i drugih nehumanih dela (prisilno premeštanje). Pretresno veće posebno ima u vidu da je nesrpsko stanovništvo bilo

¹³¹² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806. *Vidi i* Presudu po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 135-137; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 400-402.

¹³¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 442. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 182.

¹³¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 375.

¹³¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 249. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 731, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 852, koja je citirana u Drugostepenoj presudi u predmetu *Aleksovski* u par. 182. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 769; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 903.

¹³¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 702.

¹³¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 352.

¹³¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 512.

¹³¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 260. Pretresno veće u predmetu *Čelebići* zauzelo je sledeći stav: "Težina krivičnih djela reda veličine za koje se optuženi terete uvijek je određivana na osnovu djelovanja na žrtvu ili na lica povezana sa krivičnim djelom i najbližu rodbinu. Težina se utvrđuje *in personam* a ne u smislu univerzalnih posljedica," Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 1226.

¹³²⁰ Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 478.

podvrgavano rasprostranjenim i sistematskim zločinima, uključujući ubistva, premlaćivanja, kao i krivična dela protiv imovine, što je bila posledica atmosfere prisile u SAO Krajini i RSK u periodu od 1991. do 1995. godine, kao i da je, usled toga, skoro celokupno hrvatsko i drugo nesrpsko stanovništvo bilo prisilno raseljeno. Razmere i sistematska priroda tih krivičnih dela su, po mišljenju Pretresnog veća, faktori posebne težine.

490. Pretresno veće podseća da je većina krivičnih dela za koje je Milan Martić proglašen krivim počinjena nad starijim osobama ili nad ljudima koji su držani u zatočenju. Štaviše, većina žrtava su bili civili. Posebno ranjivi položaj tih žrtava čini još težim krivična dela za koja je Milan Martić proglašen krivim.

491. Pretresno veće podseća na posledice počinjenih krivičnih dela po žrtve i njihove porodice. Praktično celokupno hrvatsko i drugo nesrpsko stanovništvo je proterano, a mnogima od njih su kuće i imovina spaljeni i opljačkani. U objektima za zatočenje, nad zatočenim Hrvatima i drugim nesrbima vršena su užasna dela nehumanog postupanja, uključujući mučenje. Pretresno veće posebno podseća na svedočenje nekih žrtava tih zločina o patnjama koje su pretrpele i koje i dalje trpe zbog posledica tih zločina. Pored toga, Pretresno veće podseća na strašne povrede i teške patnje koje su nanesene civilima zbog neselektivnih napada na Zagreb koje je naredio Milan Martić. Učinak i dugotrajne posledice tih zločina, za koje Milan Martić snosi individualnu krivičnu odgovornost, pored ostalog i kao neposredni izvršilac, čine ih posebno teškim.

492. Što se tiče "ličnih prilika osuđenika", Žalbena veće je zauzelo stav da, premda takve okolnosti mogu da budu ili olakšavajuće ili otežavajuće, porodične prilike bi, u principu, trebale da budu razmatrane kao olakšavajući faktor.¹³²² Pretresno veće će razmotriti ovaj faktor u sledećem Odeljku.

3. Otežavajući i olakšavajući faktori

493. Statut i Pravilnik obavezuju Pretresno veće da prilikom utvrđivanja kazne uzme u obzir i otežavajuće i olakšavajuće okolnosti.¹³²³ Žalbena veće je zauzelo stav da je težina koju treba pridati takvim okolnostima pitanje koje pretresna veća rešavaju po svom slobodnom nahođenju.¹³²⁴ Faktori

¹³²¹ Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 480; Završna reč tužilaštva, 10. januar 2007, T. 11234.

¹³²² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 362; Druga presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 16; Presuda o kazni u predmetu *Tadić*, par. 26.

¹³²³ *Vidi* član 24 Statuta i pravilo 101 Pravilnika *gore*; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717.

¹³²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 718, 777, 780; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696.

koje pretresna veća uzmu u obzir kao aspekte težine zločina ne mogu se dodatno uzeti u obzir kao zasebne otežavajuće okolnosti, i obrnuto.¹³²⁵

494. Iako se olakšavajuće okolnosti koje nisu neposredno vezane za krivično delo mogu uzimati u obzir, u slučaju otežavajućih okolnosti mogu se uzimati u obzir samo one koje se neposredno odnose na činjenje krivičnog dela.¹³²⁶ Pored toga, odsustvo nekog olakšavajućeg faktora nikada ne može poslužiti kao otežavajući faktor.¹³²⁷

(a) Otežavajuće okolnosti

495. Tužilaštvo mora dokazati otežavajuće okolnosti van razumne sumnje.¹³²⁸ Ti faktori obuhvataju sledeće: (i) položaj optuženog, to jest, njegova rukovodeća funkcija, nivo na kome se nalazio unutar komandne strukture ili njegova uloga u širem kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji;¹³²⁹ (ii) namera diskriminacije¹³³⁰ ili diskriminatorno stanje svesti za krivična dela kod kojih takvo stanje svesti nije obeležje ili element dela;¹³³¹ (iii) period tokom kog se krivično delo odvijalo;¹³³² (iv) aktivno i neposredno učešće, ako je povezano s visokim komandnim položajem,¹³³³ uloga optuženog kao saizvršioca¹³³⁴ i aktivno učešće nadređenog u krivičnim delima podređenih;¹³³⁵ (v) učešće u krivičnom delu koje se vrši s punim uvidom u situaciju, voljno ili revnosno,¹³³⁶ (vi) predumišljaj i pobuda;¹³³⁷ (vii) seksualna, nasilna i ponižavajuća priroda dela i

¹³²⁵ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 106, gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 517; Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 58; Presuda o kazni u predmetu *Banović*, par. 53. *Vidi i* Presudu po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 58; Presuda o kazni u predmetu *Obrenović*, par. 101; Presuda o kazni u predmetu *Češić*, par. 53.

¹³²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 850.

¹³²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 687, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763, 783; Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 64; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 847.

¹³²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763.

¹³²⁹ *Ibid.*, gde se citira Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 61-62. *Vidi i* Presudu po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 55-56. Žalbeno veće u predmetu *Stakić* je primetilo sledeće: "Razmatrajući položaj nadređenog u vezi sa članom 7(1), Žalbeno vijeće podsjeća da je utvrđena praksa Međunarodnog suda da položaj nadređenog sam po sebi ne predstavlja otežavajući faktor. Ono što se može smatrati otežavajućim faktorom jeste zloupotreba takvog položaja." Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 411, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 358-359; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 80; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 347.

¹³³⁰ *Ibid.*, gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 172-173. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 277, gde je iznesen stav da "diskriminacija kao cilj krivičnih djela, te izbor žrtava na osnovu njihove nacionalnosti takođe predstavljaju otežavajući faktor. To može da vrijedi samo ako krivično djelo za koje je optuženi osuđen ne sadrži kao element diskriminacijsko stanje svijesti. Krivično djelo progona iz člana 5(h) Statuta već sadrži taj element. Diskriminacijsko stanje svijesti dotično djelo čini već čini teškim krivičnim djelom, *ali ga ne može dodatno otežati*." (naglasak dodat). *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 357.

¹³³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 357, u kome se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 305. *Vidi i* Presudu o kazni u predmetu *Todorović*, par. 57.

¹³³² *Ibid.*, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 356; Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 65.

¹³³³ *Ibid.*, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 708.

¹³³⁴ *Ibid.*, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 281.

¹³³⁵ *Ibid.*, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 736-737.

¹³³⁶ *Ibid.*, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 351.

¹³³⁷ *Ibid.*, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 711-712. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 258.

ranjivost žrtava;¹³³⁸ (viii) status žrtava, njihova starost i broj, kao i posledice koje su na njih ostavila ta krivična dela;¹³³⁹ (ix) civilni status zatočenika;¹³⁴⁰ (x) karakter optuženog;¹³⁴¹ i (xi) opšte okolnosti krivičnih dela.¹³⁴²

496. Pored toga, takođe je zauzet stav da se odbijanje optuženog da svedoči ne može uzeti u obzir prilikom utvrđivanja kazne.¹³⁴³

497. Tužilaštvo tvrdi da činjenicu da je kažnjivo ponašanje od 1991. do 1995. godine trajalo na celoj teritoriji Krajine treba smatrati otežavajućim faktorom prilikom odmeravanja kazne.¹³⁴⁴ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da su sledeći dodatni faktori relevantni kao otežavajuće okolnosti: namera diskriminacije s kojom su počinjena krivična dela (osim krivičnog dela progona, gde namera diskriminacije predstavlja element tog dela); razmere krivičnih dela (osim kod krivičnog dela istrebljivanja, gde je razmera element tog dela); predumišljaj za krivična dela; voljno i revnosno učešće optuženog; kao i to da su krivična dela počinjena nad zatočenicima koji su imali status civila.¹³⁴⁵

498. Pretresno veće podseća da je, tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica, Milan Martić bio na visokiom funkcijama u SAO Krajini, a potom u RSK, uključujući funkcije ministra unutrašnjih poslova i predsednika RSK. Iz dokaza se vidi da je Milan Martić bio jedna od najvažnijih i najuticajnijih političkih ličnosti u vladama SAO Krajine i RSK, kao i da je u svojstvu ministra unutrašnjih poslova imao apsolutnu vlast nad MUP. Kao predsednik RSK, Milan Martić je obavljao najvišu političku funkciju i imao kontrolu nad oružanim snagama RSK. Pretresno veće smatra da je Milan Martić, dok je bio na tim funkcijama, bio obavezan da spreči činjenje zločina i da obezbedi da se poštuju ljudska prava svih stanovnika na teritorijama pod njegovom nadležnošću. Međutim, na osnovu dokaza koji su predloženi Pretresnom veću utvrđeno je van razumne sumnje da je Milan Martić zloupotrebio svoje funkcije i da je, trajnim i sistematskim nastojanjima da stvori srpsku nacionalnu teritoriju, pospešivao atmosferu nepoverenja i straha između Srba i nesrba, posebno Hrvata. Na taj način, Milan Martić je značajno doprineo sprovođenju zajedničkog cilja

¹³³⁸ *Ibid.*, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 867; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 352.

¹³³⁹ *Ibid.*, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 864, 866; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 355.

¹³⁴⁰ *Ibid.*, gde se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 283.

¹³⁴¹ *Ibid.*, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 788.

¹³⁴² *Ibid.*, gde se upućuje na Presudu o kazni u predmetu *Tadić*, par. 19.

¹³⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 783; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 687; Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 64. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 763; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 847, koji je citiran u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić*, *ibid.*

¹³⁴⁴ Završna reč tužilaštva, 10. januar 2007, T. 11231, 11234, 11236.

¹³⁴⁵ Završna reč tužilaštva, 10. januar 2007, T. 11231; Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 482.

UZP, čiji je ključni učesnik u SAO Krajini i RSK bio upravo on. Pretresno veće smatra da ovi faktori predstavljaju otežavajuće okolnosti prilikom odmeravanja kazne Milanu Martiću.

499. Štaviše, Pretresno veće smatra da rasprostranjeno kažnjivo ponašanje koje se odvijalo na celokupnoj teritoriji SAO Krajine i RSK tokom perioda koji je trajao preko četiri godine predstavlja otežavajuću okolnost.

500. Pretresno veće podseća da su ranjivost i status žrtava, kao i namera diskriminacije koja je pratila počinjene zločine, uzeti u obzir prilikom ocenjivanja težine krivičnih dela za koja je Milan Martić proglašen krivim. Stoga se ovi faktori ne mogu dodatno uzeti u obzir kao otežavajuće okolnosti.

(b) Olakšavajuće okolnosti

501. Olakšavajući faktori se moraju dokazati “na osnovu ocene verovatnoće”, to jest “potrebno je da bude 'vjerovatnije da je (data okolnost) postojala nego da nije’.”¹³⁴⁶ Među faktorima koje treba uzeti u obzir mogu da budu sledeći: (i) saradnja s tužilaštvom;¹³⁴⁷ (ii) priznanje krivice ili potvrdno izjašnjenje o krivici;¹³⁴⁸ (iii) izražavanje kajanja;¹³⁴⁹ (iv) dobrovoljna predaja;¹³⁵⁰ (v) dobar karakter i prethodno nekažnjavanje;¹³⁵¹ (vi) vladanje u pritvoru;¹³⁵² (vii) lične i porodične prilike;¹³⁵³ (viii) karakter optuženog posle sukoba;¹³⁵⁴ (ix) prinuda¹³⁵⁵ i posredno učešće;¹³⁵⁶ (x) smanjena uračunljivost;¹³⁵⁷ (xi) starost;¹³⁵⁸ i (xii) pomaganje zatočenicima ili žrtvama.¹³⁵⁹ Slabo zdravstveno stanje treba uzimati u obzir samo u izuzetnim ili retkim slučajevima.¹³⁶⁰

502. Tužilaštvo tvrdi da ne može utvrditi nikakve olakšavajuće okolnosti koje bi opravdale ublažavanje kazne. Štaviše, tužilaštvo tvrdi da Milan Martić nije pokazao nikakvo kajanje.¹³⁶¹

¹³⁴⁶ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43.

¹³⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696. *Vidi i* Presudu o kazni u predmetu *Jokić*, par. 95-96; Presuda o kazni u predmetu *Todorović*, par. 88; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 722.

¹³⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 122; Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 76.

¹³⁴⁹ *Ibid.*, gde se upućuje na Presudu o kazni u predmetu *Jokić*, par. 89; Druga presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 16(iii).

¹³⁵⁰ *Ibid.*, gde se upućuje na Presudu o kazni u predmetu *Jokić*, par. 73.

¹³⁵¹ *Ibid.*, gde se upućuje na Drugu presudu o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 16(i); Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 459.

¹³⁵² *Ibid.*, gde se upućuje na Presudu o kazni u predmetu *Jokić*, par. 100; Presuda o kazni u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 268.

¹³⁵³ *Ibid.*, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 362, 408.

¹³⁵⁴ *Ibid.*, gde se upućuje na Presudu o kazni u predmetu *Jokić*, par. 90-91, 103.

¹³⁵⁵ *Ibid.*, gde se upućuje na Drugu presudu o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 17.

¹³⁵⁶ *Ibid.*, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 273.

¹³⁵⁷ *Ibid.*, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 590.

¹³⁵⁸ *Ibid.*, gde se upućuje na Presudu o kazni u predmetu *Jokić*, par. 100.

¹³⁵⁹ *Ibid.*, gde se upućuje na Presudu o kazni u predmetu *Sikirica i drugi*, par. 195, 229.

¹³⁶⁰ *Ibid.*, gde se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 271; Presuda o kazni u predmetu *Milan Simić*, par. 98.

¹³⁶¹ Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 483.

503. Odbrana tvrdi da je, pre perioda na koji se odnosi Optužnica, Milan Martić uživao reputaciju profesionalnog i uspešnog inspektora milicije u Kninu i da su ga smatrali osobom s tolerantnim stavovima i moralnim integritetom.¹³⁶² Pored toga, odbrana se poziva na svedočenje svedoka MM-078 koji je izjavio sledeće: “Ja za takav primjer ne znam da je Martić naredio nekome da učine loše...”¹³⁶³

504. Pretresno veće, s tim u vezi, ima u vidu tvrdnju tužilaštva da je svedok MM-078 takođe izjavio da je Milan Martić zloupotrebljavao svoj položaj inspektora milicije u Kninu tako što je primenjivao sredstva prisile nad osumnjičenima, terajući ih da protiv svoje volje daju izjave ili priznanja, kao i tako što je tukao zatvorenike i pritvarao ljude bez dovoljno dokaza.¹³⁶⁴ Milan Martić je zbog toga bio suspendovan sa svog položaja.¹³⁶⁵

505. Pretresno veće konstatuje da su neposredni i konkretni dokazi koje je svedok MM-078 dao u vezi s primerima zloupotrebe službenog položaja od strane Milana Martića verodostojni i da imaju veću težinu od gorepomenutih dokaza istog svedoka na koje se poziva odbrana, kao i od drugih, na sličan način uopštenih izjava u vezi s karakterom Milana Martića. Pretresno veće, stoga, konstatuje da ponašanje Milana Martića pre perioda na koji se odnosi Optužnica ne može da posluži kao olakšavajući faktor.

506. Odbrana je u svojoj završnoj reči iznela argument da Milana Martića nisu motivisali “šovinizam, netrpeljivost, [bezobzirnost] prema pripadnicima jedne nacije i jedne vere, prema Muslimanima i Hrvatima”. Odbrana je podsetila na svedočenja svedoka koji su izjavili da kod Milana Martića nikad nisu приметili nikakve znake mržnje ili bilo kakve netrpeljivosti prema pripadnicima hrvatske nacionalne zajednice.¹³⁶⁶ Odbrana se dalje poziva na svedočenje Charlesa Kirudje, koji je izjavio da na sastancima sa Milanom Martićem nije stekao utisak da je Milan Martić želeo da protera ili uništi bilo koji drugi narod ili da ga na bilo koji način zlostavlja.¹³⁶⁷

507. Pretresno veće podseća da je, tokom leta i jeseni 1991. godine, Milan Martić izdao uputstvo ljudima koji su vršili podelu humanitarne pomoći da jednako postupaju i prema hrvatskim i prema srpskim izbeglicama koje su dolazile iz Drniša.¹³⁶⁸ Pretresno veće dalje podseća na izjavu Slobodana Jarčevića da je Milan Martić “pokazao svoju plemenitost” time što se postarao za

¹³⁶² Svedok MM-096, 21. avgust 2006, T. 6825-6826; svedok MM-116, 28. avgust, T. 7257.

¹³⁶³ Svedok MM-078, 25. maj 2006, T. 4499. Podnesak odbrane u vezi s ličnim prilikama optuženog Milana Martića, 30. maj 2007, par. 9.

¹³⁶⁴ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4393-4395; Podnesak tužilaštva u vezi s ličnim prilikama optuženog, 30. maj 2007, par. 3.

¹³⁶⁵ Svedok MM-078, 24. maj 2006, T. 4396; Podnesak tužilaštva u vezi s ličnim prilikama optuženog, 30. maj 2007, par. 3.

¹³⁶⁶ Završna reč odbrane, 10. januar 2007, T. 11241. *Vidi i* Podnesak odbrane u vezi s ličnim prilikama optuženog Milana Martića, 30. maj 2007, par. 11-12.

¹³⁶⁷ Charles Kirudja, 1. jun 2006, T. 4961; Podnesak odbrane u vezi s ličnim prilikama optuženog Milana Martića, 30. maj 2007, par. 10.

izbeglice koje su 1994. godine došle iz BiH, uprkos teškoćama s kojima se suočavala RSK zbog međunarodnih sankcija.¹³⁶⁹

508. Iako ima dokaza koji pokazuju pozitivne crte u karakteru Milana Martića, kao i to da je on povremeno pomagao Hrvatima i drugim nesrbima, Pretresno veće smatra da je efekat toga umanjen činjenicom da je Milan Martić, sve vreme relevantno za krivična dela za koja je proglašen krivim, bio na funkcijama na kojima je mogao i bio dužan da preduzme mere kako bi sprečio ili kaznio dela nasilja.¹³⁷⁰ Pretresno veće podseća da se u takvom slučaju sporadična dobronamerna dela ili jalova pomoć mogu zanemariti.¹³⁷¹ Pretresno veće konstatuje da se ni ličnost Milana Martića ni bilo kakva sporadična dela pružanja pomoći Hrvatima i drugim nesrbima ne mogu smatrati olakšavajućim okolnostima u ovom predmetu. Pretresno veće takođe konstatuje da se ni starost Milana Martića, ni njegove porodične prilike u vreme činjenja zločina ne mogu smatrati olakšavajućim okolnostima u ovom predmetu.¹³⁷²

509. Što se tiče situacije u kojoj se našao Milan Martić posle činjenja krivičnih dela za koja je proglašen krivim, odbrana tvrdi da su Milan Martić i njegova porodica proterani i raseljeni posle Operacije "Oluja".¹³⁷³ Pretresno veće smatra da je to olakšavajuća okolnost koja ima ograničen značaj.

510. Pretresno veće ima u vidu da je prva optužnica protiv Milana Martića potvrđena 25. jula 1995. i da je objavljena 23. januara 1996.¹³⁷⁴ Prema priznanju samog Milana Martića poslednjeg dana suđenja, on je znao za prvu optužnicu koja je podignuta protiv njega.¹³⁷⁵ S tim u vezi, Pretresno veće podseća na odluku koja je donesena tokom pretpretresne faze u ovom predmetu, a u kojoj se navodi da se predaja Milana Martića 15. maja 2002. ne mora nužno smatrati potpuno dobrovoljnom.¹³⁷⁶ Pretresno veće ima uvidu da je Milan Martić izbegavao pravdu približno sedam godina, znajući da je protiv njega podignuta optužnica. Umesto da se preda kako bi mogao da odgovori na optužbe koje su mu stavljene na teret, on je izabrao da javno iznosi omalovažavajuće komentare o Međunarodnom sudu.¹³⁷⁷ Pretresno veće konstatuje da činjenica da se Milan Martić

¹³⁶⁸ Ljubica Vujanić, 18. septembar 2006, T. 8498-8501.

¹³⁶⁹ Slobodan Jarčević, 12. jul 2006, T. 6172-6173.

¹³⁷⁰ *Vidi* Odeljak III J *gore*.

¹³⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 776; Presuda o kazni u predmetu *Češić*, par. 79. *Vidi i* Prvostepenu presudu u predmetu *Krajišnik*, par. 1162.

¹³⁷² DP 494, L0107131.

¹³⁷³ Podnesak odbrane u vezi s ličnim prilikama optuženog Milana Martića, 30. maj 2007, par. 3.

¹³⁷⁴ Pregled Optužnice, 25. jul 1995; Objava Optužnice, 23. januar 1996.

¹³⁷⁵ Izjava optuženog, 12. januar 2007, T. 11441.

¹³⁷⁶ Pretresno veće smatra da je predaja Milana Martića Međunarodnom sudu 2000. godine bila barem delimično izazvana stupanjem na snagu Zakona SRJ o saradnji s Međunarodnim tribunalom, zbog koga je njegovo dalje skrivanje postalo skoro nemoguće, *vidi* Odluku po molbi za privremeno puštanje na slobodu, 10. oktobar 2002, str. 3-4.

¹³⁷⁷ Odgovor tužilaštva na Molbu za privremeno puštanje na slobodu koju je podneo optuženi Milan Martić, 18. juli 2002, par. 14, i Dodatak; Podnesak tužilaštva u vezi s ličnim prilikama optuženog, 30. maj 2007, par. 4.

predao Međunarodnom sudu 2002. godine predstavlja olakšavajući faktor u ovom predmetu, ali će joj se pridati samo minimalan značaj.

511. Pretresno veće ima u vidu da je odbrana dostavila mišljenje neuropsihijatra koji je Milana Martića opisao kao “ličnost stabilnog karaktera sa dominantnim udelom emocija” i konstatovao da je on “društveno integrisan, nekonfliktnan [i] pomirljiv”.¹³⁷⁸ Međutim, imajući u vidu ponašanje Milana Martića na suđenju, posebno s obzirom na činjenicu da nije izrazio nikakvo kajanje zbog ijednog od krivičnih dela za koja je proglašen krivim, Pretresno veće ovo mišljenje odbacuje.

4. Opšta praksa u vezi s odmeravanjem kazni u bivšoj Jugoslaviji

512. Član 24(1) Statuta predviđa sledeće: “pretresno veće imaće u vidu opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije”. U dosadašnjoj praksi Međunarodnog suda dosledno je zastupan stav da to od pretresnih veća ne zahteva da se prilagođavaju praksi vezanoj za odmeravanje zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije; to zahteva samo da pretresna veća uzmu tu praksu u obzir.¹³⁷⁹

513. Pretresno veće razmatra tu praksu samo kao pomoćno sredstvo prilikom utvrđivanja primerene kazne i može da izrekne kaznu blažu ili težu od one koja bi bila primenjiva shodno zakonskim odredbama kojima je regulisano odmeravanje kazni u bivšoj Jugoslaviji.¹³⁸⁰

514. Krivičnim zakonom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: Krivični zakon SFRJ) bile su regulisane kaznene odredbe na relevantnoj teritoriji u periodu na koji se odnosi Optužnica.¹³⁸¹ Član 41 tog Zakona predviđa da se prilikom utvrđivanja kazne uzimaju u obzir razni faktori, među kojima su olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, stepen krivične odgovornosti, pobude optuženog, njegove lične prilike, kao i njegovo ponašanje posle činjenja krivičnog dela.

515. Što se tiče kazne, član 34 Krivičnog zakona SFRJ predviđa da sud može da izrekne smrtnu kaznu, kaznu zatvora, novčanu kaznu i konfiskaciju imovine. Član 38 Krivičnog zakona SFRJ dalje predviđa da kazna zatvora ne može da bude duža od 15 godina, osim ako se ne radi o krivičnom delu za koje se može izreći smrtna kazna, u kom slučaju kazna zatvora ne može da bude duža od 20

¹³⁷⁸ Podnesak odbrane u vezi s ličnim prilikama optuženog Milana Martića, 30. maj 2007, par. 13.

¹³⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813, gde se citira Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Serushago*, par. 30. *Vidi i* Presudu o žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 377; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 116-117; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 398.

¹³⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 398.

¹³⁸¹ Usvojen na sednici Saveznog veća Skupštine SFRJ održanoj 28. septembra 1976; proglašen dekretom predsednika Republike 28. septembra 1976; objavljen u Službenom listu SFRJ br. 44 od 8. oktobra 1976; stupio na snagu 1. jula 1977.

godina.¹³⁸² Pretresno veće podseća da je ono članom 24 Statuta ograničeno na izricanje kazni zatvora. U ovom kontekstu, Žalbena veće je zauzelo stav da izricanje kazni zatvora dužih od 20 godina ne predstavlja kršenje načela *nulla poena sine lege*.¹³⁸³

516. Razmotrivši sve dokaze i argumente strana u postupku, a na osnovu činjeničnih i pravnih zaključaka koji su doneseni u ovoj Presudi, Pretresno veće rešava kako sledi:

¹³⁸² Zbog težine krivičnih dela u ovom predmetu, optuženi je morao da bude svestan činjenice da takva dela predstavljaju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, koja podležu najtežim kaznama, *vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 816-817; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 681. Pored toga, Pretresno veće ima u vidu da je za kršenja članova 142 ("Ratni zločin protiv civilnog stanovništva"), 148 ("Upotreba nedozvoljenih sredstava borbe") najblaža propisana kazna bila pet godina zatvora, a najteža kazna smrću; članom 151 ("Uništavanje kulturnih i istorijskih spomenika") bila je propisana kazna od najmanje godinu dana zatvora; a član 154 ("Rasna i druga diskriminacija") predviđao je kazne u rasponu od šest meseci do pet godina zatvora.

¹³⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 398.

VI. DISPOZITIV

517. Pretresno veće konstatuje da Milan Martić **NIJE KRIV** po sledećim tačkama:

tački 2: istrebljivanje, zločin protiv čovečnosti

518. Pretresno veće konstatuje da je Milan Martić **KRIV** shodno članu 7(1) Statuta po sledećim tačkama:

tački 1: progoni, zločin protiv čovečnosti

tački 3: ubistvo, zločin protiv čovečnosti

tački 4: ubistvo, kršenje zakona i običaja ratovanja

tački 5: zatvaranje, zločin protiv čovečnosti

tački 6: mučenje, zločin protiv čovečnosti

tački 7: nehumana dela, zločin protiv čovečnosti

tački 8: mučenje, kršenje zakona i običaja ratovanja

tački 9: okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja

tački 10: deportacija, zločin protiv čovečnosti

tački 11: prisilno premeštanje, zločin protiv čovečnosti

tački 12: bezobzirno razaranje sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, kršenje zakona i običaja ratovanja

tački 13: uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim obrazovanju ili religiji, kršenje zakona i običaja ratovanja

tački 14: pljačka javne ili privatne imovine, kršenje zakona i običaja ratovanja

tački 15: ubistvo, zločin protiv čovečnosti

tački 17: nehumana dela, zločin protiv čovečnosti

tački 19: napadi na civile, kršenje zakona i običaja ratovanja

519. Pretresno veće izriče Milanu Martiću jedinstvenu kaznu u trajanju od **tridesetpet (35) godina** zatvora.

520. Milan Martić se nalazi u pritvoru od 15. maja 2002. Shodno pravilu 101(C) Pravilnika, Milan Martić ima pravo da mu se u služenje kazne uračuna vreme koje je proveo u pritvoru, koje je na dan donošenja ove Presude iznosilo 1.855 dana, kao i dodatno vreme koje bi mogao da provede u pritvoru čekajući na rešavanje eventualne žalbe. U skladu s pravilom 103(C) Pravilnika, Milan Martić ostaje u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne izvrše pripreme za njegov transfer u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je merodavna verzija na engleskom.

/potpis na originalu/

**Janet Nosworthy,
sudija**

/potpis na originalu/

**Bakone Justice Moloto,
predsedavajući sudija**

/potpis na originalu/

**Frank Höpfel,
sudija**

Dana dvanaestog juna 2007.

U Hagu,
Holandija

[pečat Međunarodnog suda]

PRILOG A – ISTORIJAT POSTUPKA

A. Pretpretoresni postupak

521. Prvobitna optužnica protiv Milana Martića potvrđena je 25. jula 1995, njene ispravljene ili izmenjene i dopunjene verzije su potom podnete 26. avgusta 2002, 18. decembra 2002. i 14. jula 2003, a Druga izmenjena optužnica podneta je 9. septembra 2003.¹³⁸⁴

522. Dana 8. marta 1996, izdat je međunarodni nalog za hapšenje Milana Martića.¹³⁸⁵ Dana 15. maja 2002, Milan Martić se predao i prebačen je na Međunarodni sud, gde je izdat nalog za njegov pritvor u PJUN u Hagu.¹³⁸⁶ Prilikom svog prvog stupanja pred Sud, 21. maja 2002, Milan Martić se izjasnio da nije kriv ni po jednoj od optužbi, a 28. januara 2003, Milan Martić se izjasnio da nije kriv ni po jednoj od dodatnih optužbi i navoda iz Izmenjene optužnice.¹³⁸⁷

523. Milana Martića je prilikom prvog stupanja pred Sud zastupao Strahinja Kastratović, koga mu je sekretar Suda privremeno dodelio za branioca u periodu od 31. maja 2002. do 13. juna 2002.¹³⁸⁸ Dana 13. decembra 2002, shodno zahtevu Milana Martića za povlačenje Strahinje Kastratovića i dopisu u kome je potonji naveo da nije voljan da zastupa Milana Martića, sekretar je Milanu Martiću za branioca dodelio Predraga Milovančevića.¹³⁸⁹

524. Dana 10. oktobra 2002, Pretresno veće je odbilo zahteve odbrane za privremeno puštanje Milana Martića na slobodu, a 12. septembra 2005, Pretresno veće je odbilo novi zahtev za privremeno puštanje na slobodu.¹³⁹⁰

¹³⁸⁴ Pregled Optužnice, 25. jul 1995; Zahtev tužilaštva kojim se traži dozvola za podnošenje izmenjene optužnice, 26. avgust 2002; Odluka po Zahtevu tužilaštva kojim se traži dozvola za podnošenje Ispravljene izmenjene optužnice, 13. decembar 2002; Zahtev tužilaštva za podnošenje Izmenjene optužnice shodno Odluci Pretresnog veća po preliminarnom prigovoru na Izmenjenu optužnicu, 14. jul 2003. U vezi s Izmenjenom optužnicom, Pretresno veće je 2. juna 2003. delimično odobrilo Preliminarni prigovor odbrane na osnovu pravila 72(A)(ii) Pravilnika o postupku i dokazima na Izmenjenu optužnicu od 18. decembra 2002. i 17. marta 2003. i naložilo tužilaštvu da podnese novu Izmenjenu optužnicu u kojoj će razjasniti nepodudarnosti, *vidi* Odluku po Preliminarnom prigovoru na Izmenjenu optužnicu, 2. jun 2003. Dana 5. septembra 2003, Pretresno veće je odbilo drugi preliminarni prigovor odbrane na Izmenjenu optužnicu, proglasivši ga neosnovanim i naložilo tužilaštvu da podnese Izmenjenu optužnicu, koju će nazvati Drugom izmenjenom optužnicom, što je tužilaštvo učinilo 9. septembra 2003. Dana 9. decembra 2005, Druga imenjena optužnica ponovo je podnesena zbog greške u numerisanju.

¹³⁸⁵ Odluka sekretara, 8. mart 1996.

¹³⁸⁶ Nalog za pritvor, 15. maj 2002.

¹³⁸⁷ Prvo stupanje pred Sud, 21. maj 2002, T. 11-13. Dalje stupanje pred Sud i statusna konferencija, 28. januar 2003, T. 74-80.

¹³⁸⁸ Odluka sekretara, 31. maj 2002. Sekretar je 14. juna 2002. za branioca optuženom dodelio Gert-Jana Knoopsa na period od 100 dana, Odluka sekretara, 14. jun 2002. Posle žalbe Strahinje Kastratovića i Naloga Pretresnog veća od 16. avgusta 2002, sekretar je povukao imenovanje Gert-Jana Knoopsa i dodelio optuženom Strahinju Kastratovića, Žalba odbrane na Odluku Sekretarijata, 18. jun 2002; Odluka po Žalbi na Odluku Sekretarijata, 2. avgust 2002; Odluka sekretara, 16. avgust 2002.

¹³⁸⁹ Odluka sekretara, 13. decembar 2002.

¹³⁹⁰ Pretresno veće je imalo u vidu nekoliko faktora koji su imali znatno veću težinu od tvrdnje odbrane da ne postoji rizik od bekstva: Milan Martić je pokazao sposobnost da dugo izbegava hapšenje, koristio je lažna imena, imao je sredstva i znanje za pribavljanje lažnih dokumenata, u više navrata je javno pokazivao nepoštovanje prema Međunarodnom sudu i javno iskazivao spremnost da pribegne nasilju u slučaju pokušaja da ga uhapse silom. Štaviše, Pretresno veće ima u vidu da predaja Milana Martića nije nužno bila potpuno dobrovoljna. Dana 13. oktobra 2002, odbrana je tražila dozvolu za ulaganje žalbe na Odluku Pretresnog veća od 10. oktobra 2002. Žalbeno veće je tu molbu odbilo 18. decembra 2002. *Vidi i* Zahtev Milana Martića za privremeno puštanje na

525. Tužilaštvo je, u skladu s pravilom 66(A)(i) i (ii), obelodanilo odbrani propratni materijal 21. maja 2002. i 26. avgusta 2002.¹³⁹¹ Dana 7. maja 2004, tužilaštvo je obelodanilo odbrani prethodno neobelodanjeni materijal, u skladu s pravilom 65ter(E)(iii). Dana 22. januara 2004, tužilaštvo je pred Pretresnim većem izjavilo da je obelodanilo sav materijal koji podleže pravilu 66(A), osim onog u vezi s kojim se Pretresno veće složilo da bude obelodanjen naknadno.¹³⁹² Dana 5. marta 2004, tužilaštvo je obelodanilo odbrani oslobađajući materijal koji podleže pravilu 68. Tužilaštvo je 2. novembra 2004. potvrdilo da “Izjava o pitanjima koja nisu sporna”, koja je priložena uz Pretpretresni podnesak odbrane, tačno odražava pitanja oko kojih su se strane usaglasile.¹³⁹³

526. Statusne konferencije su održane 23. septembra 2002, 28. januara 2003, 29. maja 2003, 29. septembra 2003, 22. januara 2004, 21. septembra 2004, 19. maja 2005, 15. septembra 2005. i 22. novembra 2005.

527. Tužilaštvo je svoj Pretpretresni podnesak podnelo 7. maja 2004. Dana 1. novembra 2004, pošto joj je odobreno produženje roka za 47 dana, odbrana je podnela svoj Pretpretresni podnesak.

528. Dana 10. novembra 2005, Pretresno veće je odbilo Zahtev tužilaštva za spajanje postupaka protiv Milana Martića, Jovice Stanišića, Franka Simatovića i Vojislava Šešelja, na osnovu toga što je predmet protiv Milana Martića već neko vreme bio spreman za suđenje i što je Milan Martić u pritvoru bio već više od tri godine i četiri meseca, tako da je suđenje trebalo da počne uz što je moguće kraće odlaganje.¹³⁹⁴

529. Dana 15. decembra 2005, Pretresno veće je delimično odobrilo Zahtev tužilaštva za dozvolu da izmeni svoj spisak dokaznih predmeta podnesen na osnovu pravila 65ter tako što bi na spisak dokaznih predmeta tužilaštva dodalo 719 dokumenata i video snimke.¹³⁹⁵ Pretresno veće je odbilo taj Zahtev u delu u kojem je traženo dodavanje materijala koji se odnosi na optužbe u vezi s

slobodu do početka suđenja, s datumom 21. jun 2002, koji je podnesen 10. jula 2002; Molbu za privremeno puštanje na slobodu, 9. jul 2002; Drugu molbu za privremeno puštanje na slobodu, 25. april 2005.

¹³⁹¹ Prvo stupanje pred Sud, 21. maj 2002, T. 13. Propratni materijal tužilaštva u prilog Izmenjenoj optužnici, 26. avgust 2002. Dodatak s propratnim materijalom za Izmenjenu optužnicu podnesen je 18. novembra 2002. pod naslovom Dodatak tužilaštva s propratnim materijalom u prilog Izmenjenoj optužnici.

¹³⁹² Statusna konferencija, 22. januar 2004, T. 105-106.

¹³⁹³ Pretpretresni podnesak odbrane u skladu s pravilom 65ter(F) sa Poverljivim prilogom, 1. novembar 2004. *Vidi* Pretpretresni podnesak tužilaštva, 7. maj 2004. Podnesak tužilaštva u vezi s Pretpretresnim podneskom odbrane, 2. novembar 2004; na konferenciji održanoj 14. septembra 2005. u skladu s pravilom 65ter, i tužilaštvo i odbrana su izjavili da se ne mogu usaglasiti oko većeg broja činjenica od onog oko kojeg su se već usaglasili, konferencija u skladu s pravilom 65ter, 14. septembar 2005.

¹³⁹⁴ Odluka po Zahtevu tužilaštva za spajanje postupaka, 10. novembar 2005. Zahtev tužilaštva za spajanje predmeta, 30. maj 2005. Odgovor na zahtev tužilaštva za spajanje predmeta, 13. jun 2005.

¹³⁹⁵ Zahtev tužilaštva za izmenu spiska dokaznih predmeta podnetog na osnovu pravila 65ter, 17. avgust 2005; Odluka po Zahtevu tužilaštva za izmenu spiska dokaznih predmeta podnetog na osnovu pravila 65ter, 15. decembar 2005.

Prnjavorom, Šipovom i Bosanskom Gradiškom, što su područja u vezi s kojima je tužilaštvo prethodno izjavilo da neće izvoditi dokaze.¹³⁹⁶

530. Dana 18. novembra 2005, predsednik Međunarodnog suda je rasporedio sudiju Bakonea Justicea Molotoa (Južna Afrika) u tekući predmet, a 1. decembra 2005, predsednik Međunarodnog suda je nalogom odredio da u sastavu Veća budu sudija Bakone Justice Moloto, kao predsedavajući, sudija Janet Nosworthy (Jamajka) i sudija Frank Höpfel (Austrija).¹³⁹⁷ Pretpretresna konferencija je održana 12. decembra 2005, a konferencija pre izvođenja dokaza odbrane je održana 7. jula 2006.

B. Pretresni postupak

1. Pregled

531. U skladu s pravilom 84*bis* Pravilnika, Milan Martić je održao uvodnu reč 13. decembra 2005, a izjave pred Sudom dao je 13. marta 2006. i 12. januara 2007.¹³⁹⁸ Izvođenje dokaza tužilaštva počelo je 13. decembra 2005, a završeno je 20. juna 2006.¹³⁹⁹ Smernice za standarde prema kojima treba prihvatiti dokaze usvojene su 19. januara 2006, a Smernice u vezi s kriterijumima za izvođenje dokaza i postupanje branilaca u sudnici usvojene su 13. aprila 2006.¹⁴⁰⁰

532. Tužilaštvo je pozvalo 45 svedoka koji su svedočili *viva voce*, od kojih je njih četvoro svedočilo u skladu s pravilom 89(F), a njih 12 u skladu s bivšim pravilom 92*bis*(E).¹⁴⁰¹ Izjave 16 svedoka uvrštene su u dokaze u skladu sa bivšim pravilom 92*bis*(B), izjave dva svedoka uvrštene su u skladu sa bivšim pravilom 92*bis*(C), a transkripti svedočenja devet svedoka uvršteni su u skladu

¹³⁹⁶ Obaveštenje tužilaštva u vezi s određenim svedocima koji se nalaze na njegovom spisku svedoka podnetom na osnovu pravila 65*ter*, 24. novembar 2005.

¹³⁹⁷ Nalog kojim se zamenjuje sudija u predmetu pred Pretresnim većem, 18. novembar 2005. Nalog kojim se imenuju sudije Pretresnog veća u ovom predmetu, 1. decembar 2005. Tokom pretpretresne faze, predsednik Međunarodnog suda je 15. maja 2002. preneo ovaj predmet na rešavanje Pretresnom veću I, u čijem sastavu su bili sudija Liu Daqun (Kina), predsedavajući, sudija Amin El Mahdi (Egipat) i sudija Alphonsus Orié (Holandija). Nalog predsednika o dodeli predmeta Pretresnom veću, 15. maj 2002. Dana 30. maja 2003, predsednik Međunarodnog suda je naložio da u sastavu Pretresnog veća budu sudija Amin El Mahdi, sudija Alphonsus Orié i sudija Joaquín Martín Canivell (Španija). Nalog o dodeli predmeta Pretresnom veću, 30. maj 2003. Dana 2. juna 2003, sudija Liu Daqun, kao predsedavajući Pretresnog veća I, imenovao je sudiju Alphonsusa Oriea za predsedavajućeg u ovom predmetu. Nalog o imenovanju predsedavajućeg sudije u predmetu, 2. jun 2003. Dana 7. juna 2005, predsednik Međunarodnog suda je dodelio predmet na rešavanje Pretresnom veću III. Nalog kojim se predmet preraspodeljuje Pretresnom veću, 7. jun 2005. Predmet je 4. jula 2005. dodeljen Pretresnom veću I. Nalog kojim se predmet dodeljuje drugom pretresnom veću i prosleđuje zahtev za spajanje postupaka, 4. jul 2005.

¹³⁹⁸ Pretres, 13. decembar 2005, T. 296-318. Pretres, 13. mart 2006, T. 2222-2224. Pretres, 12. januar 2007, T. 11441-11442.

¹³⁹⁹ Pretres, 13. decembar 2005, T. 261; Pretres, 20. jun 2006, T. 5835-5836.

¹⁴⁰⁰ Odluka o usvajanju smernica za standarde prema kojima treba prihvatiti dokaze, 19. januar 2006. (sa Prilogom A). Odluka o usvajanju smernica u vezi s kriterijumima za izvođenje dokaza i postupanje branilaca u sudnici, 13. april 2004. (sa Prilogom A). Smernice su revidirane 19. maja 2006; Revidirana verzija odluke o usvajanju smernica u vezi s kriterijumima za izvođenje dokaza i postupanje branilaca u sudnici, 19. maj 2006.

¹⁴⁰¹ Odluka po zahtevu tužilaštva da se u spis uvrsti izjava svedoka Milana Babića u skladu s pravilom 89(F), 10. februar 2006; Odluka po zahtevu tužilaštva da se uvrsti izjava svedoka u skladu s pravilom 89(F), s poverljivim Dodatkom A, 28. april 2006; Usmena odluka po zahtevu tužilaštva da se u spis uvrsti izjava svedoka MM-016 i MM-018 u skladu sa pravilom 89(F), 9. maj 2006, T. 4151-4152.

sa bivšim pravilom 92bis(D).¹⁴⁰² Tri svedoka tužilaštva svedočila su putem video-konferencijske veze.¹⁴⁰³ Dana 13. januara 2006, Pretresno veće je odobrilo zahtev odbrane za unakrsno ispitivanje pet veštaka tužilaštva, ali je odbilo prigovore odbrane da se te osobe, na osnovu njihovih kvalifikacija, ne mogu smatrati veštacima, kao i prigovore vezane za nepristrasnost veštaka i puzdanost njihovih izveštaja.¹⁴⁰⁴ Pretresno veće je, na zahtev tužilaštva, izdalo jedan nalog *subpoena* za jednog svedoka.¹⁴⁰⁵ Pretresno veće je takođe izdalo jedan nalog za privremeno dovođenje jednog svedoka lišenog slobode.¹⁴⁰⁶ Pretresno veće je prihvatilo 901 dokazni predmet koji je tužilaštvo ponudilo na uvrštavanje u dokaze.

533. Dana 26. juna 2006, odbrana je iznela usmene argumente shodno pravilu 98bis Pravilnika, predloživši oslobađajuću presudu po svim tačkama Optužnice.¹⁴⁰⁷ Tužilaštvo je odgovorilo istog dana i usprotivilo se argumentima odbrane u celini.¹⁴⁰⁸ Dana 3. jula 2006, Pretresno veće je odbilo predlog odbrane u svakom pogledu.¹⁴⁰⁹

534. Izvođenje dokaza odbrane počelo je 11. jula 2006, a završeno je 16. novembra 2006.¹⁴¹⁰ Pretresno veće je saslušalo 22 svedoka koji su svedočili *viva voce*, od kojih su dva svedočila u skladu s pravilom 92ter.¹⁴¹¹ Iskaz jednog svedoka odbrane saslušan je putem video-konferencijske veze.¹⁴¹² Dana 13. januara 2006, Pretresno veće je odobrilo zahtev tužilaštva kojim je traženo da neki svedoci svedoče pod pseudonimom, a neki na zatvorenoj sednici, kao i da se određeni poverljivi materijal ne obelodanjuje javnosti.¹⁴¹³ Dana 18. avgusta 2006, Pretresno veće je odobrilo zahtev odbrane kojim je traženo da jedan svedok svedoči pod pseudonimom na zatvorenoj sednici.¹⁴¹⁴ Dalje zaštitne mere za svedoke odobravane su usmeno za vreme suđenja.¹⁴¹⁵ Pretresno

¹⁴⁰² Odluka po zahtevima tužilaštva za prihvatanje pismenih dokaza u skladu s pravilom 92bis pravilnika, 16. januar 2006; Odluka po zahtevu tužilaštva za uvrštavanje u spis pismenih izjava na osnovu pravila 92bis(C), 15. jun 2006; Odluka po zahtevima tužilaštva za uvrštavanje u spis transkripata na osnovu pravila 92bis(D) i izveštaja veštaka na osnovu pravila 94bis, 13. januar 2006; Usmene odluke po Drugom zahtevu tužilaštva u skladu s pravilom 92bis od 25. januara 2006, 15. februar 2006, T. 1322-1323, i 2. maj 2006, T. 3889-3890; Usmena odluka kojom se prihvata izjava svedoka MM-038, 23. mart 2006, T. 2464.

¹⁴⁰³ Pretres, 2. mart 2006, T. 1751-1752.

¹⁴⁰⁴ Odluka po zahtevima tužilaštva za uvrštavanje u spis transkripata na osnovu pravila 92bis(D) i izveštaja veštaka na osnovu pravila 94bis, 13. januar 2006.

¹⁴⁰⁵ Nalog *subpoena* svedoku da pristupi radi razgovora s tužilaštvom, 16. septembar 2005.

¹⁴⁰⁶ Nalog za dovođenje svedoka lišenog slobode, 13. januar 2006.

¹⁴⁰⁷ Pretres, 26. jun 2006, T. 5841-5886.

¹⁴⁰⁸ Pretres, 26. jun 2006, T. 5886-5925, pretres, 27. jun 2006, T. 5927-5939.

¹⁴⁰⁹ Pretres, 3. jul 2006, T. 5959-5971.

¹⁴¹⁰ Pretres, 11. jul 2006, T. 6024-6025; Pretres, 16. novembar 2006, T. 11142-11143.

¹⁴¹¹ Pravilo 92ter je usvojeno na vanrednoj plenarnoj sednici održanoj 13. septembra 2006. i njime je kodifikovana procedura koja se razvila na osnovu pravila 89(F), *vidi* Odluku u predmetu *Milošević*. Prema pravilu 92bis(C), pravilo 92ter se takođe primenjuje na svedoke koji pristupaju radi unakrsnog ispitivanja, to jest svedoke koji su bili ranije pozvani u skladu s pravilom 92bis(E). Pre nego što je uvedeno pravilo 92ter, prilikom utvrđivanja prihvatljivosti takvih dokaza primenjivano je pravilo 89(F).

¹⁴¹² Odluka po zahtevu odbrane da profesor Smilja Avramov svedoči putem video-konferencijske veze, 10. novembar 2006.

¹⁴¹³ Odluka po Drugom zahtevu tužilaštva za zaštitne mere s poverljivim dodacima A, C, i E, i poverljivim i *ex parte* dodacima B, D i F, 13. januar 2006. Raniji zahtev tužilaštva za zaštitne mere odobren je 18. decembra 2003, Nalog po zahtevu optužbe za neobelodanjivanje materijala pribavljenih na osnovu pravila 66(A)(II) i 68 i za zaštitne mere za svedoke tokom pretresne faze. *Vidi* i Odluku po zahtevu tužilaštva za izmenu zaštitnih mera, 17. mart 2006.

¹⁴¹⁴ Odluka po zahtevu odbrane za zaštitne mere za svedoke MM-096, MM-116 i MM-090, 18. avgust 2006.

veće je, na zahtev odbrane, izdalo 20 naloga za slobodan prolaz. Pretresno veće je uvrstilo u dokaze ukupno 90 dokaznih predmeta odbrane. Pretresno veće je uvrstilo u dokaze i 24 dokazna predmeta Veća.

535. Dana 28. novembra 2006, Pretresno veće je odbilo zahtev tužilaštva da se dokazi u svrhu pobijanja uvrste u spis zbog toga što nisu ispunjavali standard za uvrštavanje u spis kao dokazi u svrhu pobijanja na osnovu pravila 85(A)(iii).¹⁴¹⁶

536. Dana 5. januara 2007, podneseni su završni pretresni podnesci tužilaštva i odbrane. Strane u postupku su svoje završne reči održale 10, 11. i 12. januara 2007. Dana 9. aprila 2007, tužilaštvo je odbrani uputilo dopis u kome joj je obelodanilo detalje vezane za pomoć koju je pružilo svedoku MM-003 u svrhu dobijanja azila.¹⁴¹⁷ Dana 24. maja 2007, Pretresno veće je naložilo stranama u postupku da dostave pismene podneske u vezi sa ličnim prilikama Milana Martića zato što je smatralo da to pitanje nisu na odgovarajući način obradile u svojim završnim pretresnim podnescima ili završnim rečima, što im je bila obaveza u skladu sa Statutom i Pravilnikom.¹⁴¹⁸

2. Svedočenje i dokazi Milana Babića

537. Dana 6. marta 2006, suđenje je odgođeno do 8. marta 2006. zbog toga što je 5. marta 2006. Milan Babić preminuo u Pritvorskoj jedinici Ujedinjenih nacija, gde je bio pritvoren dok je svedočio kao svedok tužilaštva.¹⁴¹⁹ Dana 8. marta 2006, na sudu je pokrenuto pitanje da li smrt Milana Babića utiče na njegov iskaz i Pretresno veće je naložilo stranama u postupku da se pitanjem iskaza Milana Babića bave kada za to dođe "odgovarajući trenutak", a da se u međuvremenu nastavi sa suđenjem.¹⁴²⁰ Dana 9. juna 2006, saslušavši argumente strana u postupku, Pretresno veće je odbacilo argumente odbrane i, shodno pravilu 89(D) Pravilnika i uprkos tome što unakrsno ispitivanje nije dovršeno, rešilo da potreba da se osigura pravičnost suđenja nema veću težinu od dokazne vrednosti iskaza Milana Babića.¹⁴²¹

¹⁴¹⁵ Pretres, 8. mart 2006, T. 1943; pretres, 15. mart 2006, T. 2265-2267; pretres, 4. april 2006, T. 3178-3179; pretres, 23. mart 2006, T. 2467; pretres, 5. maj 2006, T. 4073-4075; pretres, 14. avgust 2006, T. 6430; pretres, 11. oktobar 2006, T. 9129-9130; pretres, 31. oktobar 2006, 10388-10389.

¹⁴¹⁶ Odluka po zahtevu tužilaštva da se u spis uvrste dokazi u svrhu pobijanja na osnovu pravila 92*bis* s dodacima A, B, i C, 28. novembar 2006. *Vidi* Zahtev tužilaštva da se u spis uvrste dokazi u svrhu pobijanja na osnovu pravila 92*bis* s dodacima A, B, i C, 16. novembar 2006.

¹⁴¹⁷ Dopis koji je Alex Whiting uputio Predragu Milovančeviću, 9. april 2007. Pretresnom veću je dostavljen primerak ovog dopisa.

¹⁴¹⁸ Nalog o podnescima, 24. maj 2006; Podnesak tužilaštva u vezi sa ličnim prilikama optuženog, 30. maj 2007; Podnesak odbrane u vezi sa ličnim prilikama optuženog Milana Martića, 30. maj 2007. I jedna i druga strana podnele su odgovore 1. juna 2007.

¹⁴¹⁹ Pretres, 6. mart 2006, T. 1935-1936.

¹⁴²⁰ Pretres, 8. mart 2006, T. 1945-1948.

¹⁴²¹ Odluka po zahtevu odbrane da se svedočenje svedoka Milana Babića i relevantni dokazni predmeti izuzmu iz spisa, 9. jun 2006. *Vidi* par. 33 *gore*. Argumenti tužilaštva u vezi sa izjavom svedoka Milana Babića, 6. april 2006. Tužilaštvo je iznelo tvrdnju da izjave Milana Babića sadrže brojne indicije pouzdanosti, kao što je činjenica da je on svedočio pod svečanom izjavom, na otvorenoj sednici, u prisustvu optuženog, da je tri dana bio podvrgnut unakrsnom ispitivanju i da je njegova izjava velikim delom potkrepljena drugim dokazima, kako onima u vidu dokumenata, tako i onima u vidu svedočenja. Zahtev da se svedočenje svedoka Milana Babića i relevantni dokazni predmeti izuzmu iz spisa, 2. maj 2006. Odbrana je u svom zahtevu od 2. maja 2006. tražila od Pretresnog veća

538. Dana 20. juna 2006, Pretresno veće je dalo dozvolu odbrani da uloži žalbu na Odluku Pretresnog veća od 9. juna 2006.¹⁴²² Dana 10. jula 2006, nakon što joj je Žalbena veće odobrilo produženje roka, odbrana je podnela svoju interlokutornu žalbu.¹⁴²³ Žalbena veće je 14. septembra 2006. odbilo žalbu odbrane.¹⁴²⁴ Dana 30. septembra 2006, Pretresno veće je odbilo zahtev odbrane za preispitivanje i izmenu Naloga Pretresnog veća od 9. juna 2006.¹⁴²⁵

539. Dana 17. novembra 2006, Pretresno veće je uvrstilo u spis izvode iz razgovora koje je s Milanom Babićem obavilo tužilaštvo, a koje je odbrana dostavila Veću u skladu s Nalogom Pretresnog veća od 9. juna 2006.¹⁴²⁶

540. Dana 28. novembra 2006, Pretresno veće je odbacilo zahtev odbrane da Pretresno veće naloži sudiji Kevinu Parkeru, potpredsedniku Međunarodnog suda, da odbrani obelodani potpune izjave dobijene tokom istrage o smrti Milana Babića, budući da je konstatovalo da ono nije odgovarajući forum kojem treba podneti zahtev za preispitivanje odluke koju je doneo sudija Parker.¹⁴²⁷

3. Obilazak lica mesta

541. Pretresno veće i strane u postupku obišli su lokacije na koje se odnosi Optužnica u periodu od 25. do 30. septembra 2006, u skladu s Nalogom Pretresnog veća od 16. maja 2006. o poseti

da iz spisa predmeta izuzme svedočenje Milana Babića, na osnovu toga što njegovom svedočenju u tolikoj meri nedostaju indicije pouzdanosti da ono više nema dokaznu vrednost, a da potreba da se obezbedi pravično suđenje u svakom slučaju uveliko premašuje njegovu dokaznu vrednost. Dana 8. maja 2006, tužilaštvo je podnelo svoj Odgovor na Zahtev odbrane da se svedočenje svedoka Milana Babića i relevantni dokazni predmeti izuzmu iz spisa. Odbrana je podnela repliku 15. maja 2006.

¹⁴²² Odluka po Zahtevu odbrane za odobrenje da podnese žalbu na osnovu pravila 73(B), 20. jun 2006. *Vidi* i Odgovor tužilaštva na Zahtev odbrane za odobrenje da podnese žalbu na osnovu pravila 73(B), 19. jun 2006. Žalba na Odluku Pretresnog veća u vezi sa izjavom svedoka Milana Babića, 10. jul 2006. Dana 20. jula 2006, tužilaštvo je podnelo svoj Odgovor na Interlokutornu žalbu odbrane na Odluku Pretresnog veća u vezi sa izjavom svedoka Milana Babića.

¹⁴²³ Odluka po Zahtevu za produženje roka, 23. jun 2006.

¹⁴²⁴ Odluka po Žalbi na Odluku Pretresnog veća u vezi sa izjavom svedoka Milana Babića, 14. septembar 2006. Žalbena veće je konstatovalo da odbrana nije pokazala da je Pretresno veće napravilo ikakvu primetnu grešku kojom je navodno naneta šteta.

¹⁴²⁵ Odluka po Zahtevu odbrane za preispitivanje i izmenu Naloga Pretresnog veća od 9. juna 2006, 30. septembar 2006. Zahtev odbrane je odbijen, pored ostalog, na osnovu toga što odbrana nije pokazala da je došlo do promene okolnosti, koja bi obavezala Pretresno veće da preispita svoju odluku. *Vidi* Zahtev odbrane za preispitivanje i izmenu Naloga Pretresnog veća od 9. juna 2006, 24. septembar 2006. Odgovor tužilaštva na Zahtev odbrane za preispitivanje i izmenu Naloga Pretresnog veća od 9. juna 2006, 28. septembar 2006.

¹⁴²⁶ Odluka po Podnesku odbrane na osnovu Naloga Pretresnog veća od 9. juna 2006, 17. novembar 2006. *Vidi* Podnesak odbrane na osnovu Naloga Pretresnog veća od 9. juna 2006, 4. oktobar 2006. Odgovor tužilaštva na Podnesak odbrane na osnovu Naloga Pretresnog veća od 9. juna 2006, 16. oktobar 2006.

¹⁴²⁷ Odluka po Zahtevu odbrane za pristup potpunim izjavama dobijenim tokom istrage povodom smrti Milana Babića, 28. novembar 2006. *Vidi* Zahtev odbrane za pristup potpunim izjavama dobijenim tokom istrage povodom smrti Milana Babića, 13. novembar 2006.

lokacijama.¹⁴²⁸ Tom prilikom je sačinjen audiovizuelni zapis posete lokacija. Dotični zapis je potom transkribovan, a Pretresno veće je i zapis i transkript u spis uvrstilo.¹⁴²⁹

¹⁴²⁸ Posećene su sledeće lokacije: Zagreb, Hrvatska Dubica, Cerovljani, Baćin, Slunj, Hrvatska Kostajnica, Dvor na Uni, Saborsko, Poljanak (uključujući i zaselak Vukovići), Lipovača, Vaganac, Hrvatska Korenica, Škabrnja, Nadin, Bruška (uključujući i zaselak Marinovići), Knin, Vrpolje i Golubić.

¹⁴²⁹ Nalog o poseti lokacije, 16. maj 2006. Nalog o itinereru za posetu lokacije, 23. jun 2006. Odluka o uvrštavanju u spis zabeleške o poseti lokaciji, 28. novembar 2006. DP 1042: video snimak; DP 1043: transkript. *Vidi* Predlog tužilaštva u vezi sa mestima koja bi trebalo obići tokom predložene posete lokaciji, podnesen poverljivo 6. aprila 2006. Podnesak odbrane u vezi sa mestima koja bi trebalo obići tokom predložene posete lokaciji, podnesen poverljivo 9. maja 2006. Odgovor tužilaštva na Podnesak odbrane u vezi sa mestima koja bi trebalo obići tokom predložene posete lokaciji, 10. maj 2006. *Vidi i* Nalog za redigovanje snimka posete lokaciji, 6. jun 2007.

PRILOG B – SPISAK PREDMETA, IZVORA I KRATKIH NAVODA

C. MKSJ

Drugostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000.
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Babić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Babića</i> , predmet br. IT-03-72, Presuda po žalbi na kaznu, 18. juli 2005.
Presuda o kazni u predmetu <i>Banović</i>	<i>Tužilac protiv Predraga Banovića</i> , predmet br. IT-02-65/1-S, Presuda o kazni, 28. oktobar 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blagojević i Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. juli 2004.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, zvanog "Pavo", Hazima Delića i Esada Landže, zvanog "Zenga"</i> , predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića, zvanog "Pavo", Hazima Delića i Esada Landže, zvanog "Zenga"</i> , predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998.
Presuda o kazni u predmetu <i>Češić</i>	<i>Tužilac protiv Ranka Češića</i> , predmet br. IT-95-10-1, Presuda o kazni, 11. mart 2004.
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Deronjić</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Deronjića</i> , predmet br. IT-02-61, Presuda po žalbi na kaznu, 29. juli 2005.
Presuda o kazni u predmetu <i>Dragan Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Nikolića</i> , predmet br. IT-94-02, Presuda o kazni, 18. decembar 2003.
Presuda o kazni u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22, Osuđujuća presuda, 29. novembar 1996.
Druga presuda o kazni u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22-Tbis, Presuda, o kazni, 5. mart 1998.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. juli 2000.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet IT-98-29-A, Presuda, 30. novembar 2006.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-T, Presuda i mišljenje, 14. decembar 2003.
Odluka po Žalbi u vezi s pravilom 98bis u predmetu <i>Hadžihasanović i Kubura</i>	<i>Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , predmet br. IT-01-47-AR 73.3, Odluka po zajedničkoj interlokutornoj žalbi odbrane na Odluku Pretresnog vijeća po prijedlozima za donošenje

	oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, 11. mart 2005.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Halilović</i>	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-T, Presuda 16. novembar 2005.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001.
Presuda o kazni u predmetu <i>Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Miodraga Jokića</i> , predmet br. IT-01-42-1-T, Presuda o kazni, 18. mart 2004.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kordić i Čerkez</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kordić i Čerkez</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krajišnik</i>	<i>Tužilac protiv Momčila Krajišnika</i> , predmet br. IT-00-39-T, Presuda, 27. septembar 2006.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , Presuda, predmet br. IT-98-33-T, 2. avgust 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kunarac i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića</i> , predmet br. IT-96-22 i IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kunarac i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića</i> , predmet br. IT-96-23 i IT-96-23/1-T, Presuda, 21. februar 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića (zvanog Vlodo)</i> , predmet br. IT-95-16-A, Presuda po žalbama, 23. oktobar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića (zvanog Vlodo)</i> , predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kvočka i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća</i> , predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kvočka i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća</i> , predmet br. IT-98-30/1-T, Presuda, 2. novembar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Limaj i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale, Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-T, Presuda, 30. novembar 2005.
Presuda o kazni u predmetu <i>Milan Simić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Simića</i> , predmet br. IT-95-9/2, Presuda o kazni, 17. oktobar 2002.

Odluka u predmetu <i>Milošević</i>	<i>Tužilac protiv Slobodana Miloševića</i> , Odluka po Interlokutornoj žalbi u vezi s prihvatanjem glavnih iskaza u pismenom obliku, 30. septembar 2003.
Odluka u predmetu <i>Milutinović i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića</i> , predmet br. IT-05-87-T, Odluka po Zahtevu tužioca da se odobri ulaganje interlokutorne žalbe na Odluku u vezi s prihvatanjem izveštaja veštaka Philipa Cooa, 30. avgust 2006.
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Momir Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, 8. mart 2006.
Odluka u predmetu <i>Mrkšić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Mileta Mrkšića i drugih</i> , predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka po zahtevu za razjašnjenje u vezi s tačkom 1 Optužnice, 19. maj 2006.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Naletilić i Martinović</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Naletilić i Martinović</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića zvanog "Tuta" i Vinka Martinovića zvanog "Štela"</i> , predmet br. IT-98-34-T, Presuda, 31. mart 2003.
Presuda o kazni u predmetu <i>Obrenović</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Obrenovića</i> , predmet br. IT-02-60/2, Presuda o kazni, 10. decembar 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Orić</i>	<i>Tužilac protiv Nasera Orića</i> , predmet br. IT-03-68-T, Presuda, 30. juni 2006.
Presuda o kazni u predmetu <i>Plavšić</i>	<i>Tužilac protiv Biljane Plavšić</i> , predmet br. IT-00-39 i 40/1-S, Presuda, 27. februar 2003.
Odluka u predmetu <i>Prlić</i>	<i>Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih</i> , predmet br. IT-04-74-PT, Odluka po preliminarnim podnescima odbrane zbog navodnih nedostataka u formi Optužnice, 22. juli 2005.
Presuda o kazni u predmetu <i>Sikirica i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Duška Sikirice i drugih</i> , predmet br. IT-95-8, Presuda o kazni, 13. novembar 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Simić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića</i> , predmet br. IT-95-9, Presuda, 17. oktobar 2003.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-T, Presuda, 29. oktobar 2003.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Strugar</i>	<i>Tužilac protiv Pavla Strugara</i> , predmet br. IT-01-42-T, Presuda, 31. januar 2005.
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule"</i> , predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule"</i> , predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. juli 1999.
Presuda o kazni u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog "Dule"</i> , predmet br. IT-94-1-Tbis-R117, Presuda o kazni, 11. novembar 1999.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i presuda, 14. juli 1997.

Odluka o nadležnosti u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995.
Presuda o kazni u predmetu <i>Todorović</i>	<i>Tužilac protiv Stevana Todorovića</i> , predmet br. IT-95-9-1, Presuda o kazni, 31. jul 2001.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002.

D. MKSR

Prvostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br. ICTR-96-4-T, Presuda, 2. septembar 1998.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Gacumbitsi</i>	<i>Tužilac protiv Sylvestra Gacumbitsija</i> , predmet br. ICTR-2001-64-A, Presuda, 7. jul 2006.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kambanda</i>	<i>Tužilac protiv Jeana Kambande</i> , predmet br. ICTR-97-23-A, Presuda, 19. oktobar 2000.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kamuhanda</i>	<i>Tužilac protiv Jeana de Dieua Kamuhande</i> , predmet br. ICTR-99-54A-A, Presuda, 19. septembar 2005.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kayishema i Ruzindana</i>	<i>Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br. ICTR-95-1-A, Presuda, 1. jun 2001.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kayishema i Ruzindana</i>	<i>Tužilac protiv Clementa Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br. ICTR-95-1-T, Presuda, 21. maj 1991.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Musema</i>	<i>Tužilac protiv Alfreda Museme</i> , predmet br. ICTR-96-13-T, Presuda, 27. januar 2000.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Nahimana i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Ferdinanda Nahimane i drugih</i> , predmet br. ICTR-99-52-T, Presuda, 3. decembar 2003.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Niyitegeka</i>	<i>Tužilac protiv Eliézera Niyitegeke</i> , predmet br. ICTR-96-14-A, Presuda, 9. jul 2004.
Drugostepena presuda u predmetu <i>Ntakirutimana</i>	<i>Tužilac protiv Elizaphana Ntakirutimane i Gérarda Ntakirutimane</i> , predmet br. ICTR-96-10-A i ICTR-96-17-A, Presuda, 13. decembar 2004.
Prvostepena presuda u predmetu <i>Rutaganda</i>	<i>Tužilac protiv Georgesa Andersona Nderubumwe Rutagande</i> , predmet br. ICTR-96-3-T, Presuda, 6. decembar 1999.
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Serushago</i>	<i>Tužilac protiv Omara Serushaga</i> , predmet br. ICTR-98-39-A, Presuda (Obrazloženje), 6. april 2000.

E. Međunarodni sud pravde (MSP)

Savetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde	<i>Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, ICJ Advisory Opinion of 8 Jul 1996, I.C.J. Reports 1996 /Legitimnost pretnje upotrebom ili upotrebe nuklearnog oružja, Savetodavno mišljenje MSP od 8. jula 1996, Izveštaji MSP 1996/</i>
--	--

F. Drugi izvori

ICRC Commentary on Geneva Convention III
/Komentar MKCK uz Ženevsku konvenciju III/

Jean S. Pictet, ed., Commentary: Geneva Convention III Relative to the Treatment of Prisoners of War (Geneva: ICRC, 1960) /Jean S. Pictet, urednik, Komentar, Ženevska konvencija III o postupanju s ratnim zarobljenicima, Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1960/

ICRC Commentary on Geneva Convention IV
/Komentar MKCK uz Ženevsku konvenciju IV/

Jean S. Pictet, ed., Commentary: Geneva Convention IV Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Geneva: ICRC, 1958) /Jean S. Pictet, urednik, Komentar, Ženevska konvencija IV o zaštiti građanskih lica u vreme rata, Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1958/

ICRC Commentary on Additional Protocols
/Komentar MKCK uz Dopunske protokole/

Yves Sandoz, Christoph Swinarski and Bruno Zimmermann, eds., Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Convention of 12 August 1949 (Dordrecht: Martin Nijhoff Publishers, 1987) /Yves Sandoz, Christoph Swinarski i Bruno Zimmermann (urednici), Komentar uz Dopunske protokole od 8. juna 1977. Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. (Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1987) (Dordrecht: Martin Nijhoff, 1987)

Customary International Humanitarian Law, ICRC /Međunarodno običajno humanitarno pravo, MKCK/

Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, eds., International Committee of the Red Cross: Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules and Volume II: Practice (Cambridge: Cambridge University Press, 2005) /Jean-Marie Henckaerts i Louise Doswald-Beck (urednici), Međunarodni komitet Crvenog krsta: Međunarodno običajno humanitarno pravo, Knjiga I: Pravila, Knjiga II: Praksa (Cambridge: Cambridge University Press, 2005)

